

STUDENTMINNEN.

ANTECKNINGAR OCH TIDSBILDER

FRÅN HEMMET, SKOLAN, UNIVERSITETET
OCH FÖRSAMLINGEN

AF

P. G. AHNFELT.

FÖRSTA DELEN.

ANDRA UPPLAGAN.

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

Norrköping 1882. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

Förord till första upplagan.

Författaren har tvekat, antingen dessa anteckningar skulle bära den titel de här bekommit, eller "40 år i Sverige." Den senare titeln hade möjligen äfven kunnat försvaras, men skulle till äfventyrs lockat läsare, hvilkas anspråk af innehållet blifvit alldeles gäckade. Nu lofvas här ej mer än hvad förf. bör kunna hålla. Ty "Studentminnen" kunna ej vara annat än ganska ofullständiga erinringar. Mycket af våra studier hemfaller åt glömskan, och det är väl, ty långt ifrån allt kan vara värdt att minnas. Men något bör hvarje student hafva upplefvat, som hvarken kan eller får glömmas. Af detta slag har förf. här velat förvara åtskilligt, som åtminstone för honom sjelf varit af vigt och värde. Huruvida det så kan förekomma andra, är naturligtvis ovisst. På ett försök vågar emellertid förf. att i verlden utsända dessa Studentminnen, så mycket hellre som åtskilliga vänner dertill uppmanat. Enhvar, som fått studera, har dessutom den förbindelsen till samhället, hvilket genom sina inrättningar dertill beredt honom tillfälle, att låta allmänheten draga någon vinst af de studier han idkat. Nu är förf. ej i tillfälle att infria denna skuld till fäderneslandet på annat sätt än genom skriftliga meddelanden; ty, så gerna han än vill, kan han sällan sköta sitt embete. För att ej blifva en fullkomlig sinekurist, måste han derför skrifva böcker, och det fastän här är mer än nog af det slaget. Verlden är full af böcker och i våra dagar särskildt full af memoarer, af biografier, af porträtter. Och likväl går förf. här att öka den samlingen! Men han kan ej annorlunda.

Förhållandet är nämligen sådant, att förf. ej anser sig hafva rätt att betrakta sina Studentminnen såsom sin enskilda tillhörighet. Hvad en gammal student under loppet af många år antecknat, måste äfven tillhöra allmänheten, så vida anteckningarne ej äro allt för subjektiva.

Förf. skall bjuda till att vara så objektiv som möjligt och akta sig för sjelfbetraktelser. Blott några af de slaget måste han här, i förordet, tillåta sig.

Framför många sina likar, har förf. kommit i tillfälle att studera under mycket gynsamma omständigheter. Förträffliga lärare och ovanliga kamrater, i ungdomen mycket helsa och mycket uppmuntran, längre fram mycket sjukdom och mycket bekymmer, vidare kritiska tider, vändpunkter i historien, strider på lif och död, revolutioner i tankens verld och i handlingens, slutligen nya utsigter i sammanhang med starka luftrensningar — allt detta sammanträngdt inom en tidrymd af ungefär 40 år — har förf. här att minnas. Benämningen Studentminnen beror deraf att undertecknad, som tidigt blef embetsman, för nära 16 år sedan måste nästan helt och hållet inställa sin tjenstgöring, till följe af den akuta reumatism, som då började temligen allvarsamt för att sedan antaga en mildare, kronisk karakter. Derigenom kastad tillbaka på studentlifvet, har jag börjat mina anteckningar.

I sig sjelf har min lefnadsbana ej något särdeles märkvärdigt, men genom beröringen med en och annan större planets har denna bana stundom ryckt in på ett nytt plan och med ökad svängkraft råkat i konjunktioner som torde förtjena att observeras. Af naturen böjd för mouvementet, har jag så mycket lättare tagit intryck af alla de rörelsens krafter, med hvilka jag kommit att sammanträffa. Min utvecklingsgång måste derför ansluta sig till månget nytt uppslag i tiden och blifva en spegelbild i smått af de större skiften tiden genomlupit under sist förflutna fyra decennier. Ingenting af det, som under deras förlopp tilldragit sig uti mitt fäderneslands kulturhistoriska utveckling, har gått mig alldeles förbi. Min enskilda biografi kommer således endast att lemna ett slags folium åt mera framstående gestalter och åt hvälfningar som ingripit i tiden, dem jag vill teckna, sådana de förekommit på min väg. Något minnesvärdt torde derför finnas i mina minnen, något oförgängligt bland det myckna som jag antecknat och hvaraf jag väl begriper att en stor del, såsom hörande till denna verldens väsende, skall förgås. Vi arma dödliga äro såsom ett stoft och en skugga, såsom böljan i hafvet. Vår väg igenfaller snart efter oss, och tidens ström bortsopar snart våra spår. Men är blott den bild, som böljan afspeglar, af något innehåll och värde, så förklaras den en gång, när tidens lopp är slutadt, till det

varaktigt är. En sådan evighetstanke har jag gerna velat alltigenom bevara, och den är mig mer än alla tidsbilder och mer än alla idealer.

Det är för öfrigt ingen lätt uppgift att oveldigt skildra deras personer, med hvilka man, vare sig som opponent eller som respondent, samtidigt uppträdt på arenan. Endast på ett visst afstånd i tiden kan man dertill åtkomma den rätta synpunkten. Under kampens pågång är det lika svårt att bedöma som att rätt måtta huggen. Numera ligga de flesta strider, i hvilka jag varit invecklad, så långt bakom mig, att jag bör kunna pragmatiskt behandla mitt ämne, bör kunna lugnt uppfatta äfven sådana frågor, i hvilkas lösning jag en gång varit personligen intresserad.

Man har i allmänhet, der jag varit med i striden, funnit mina postulater öfverdrifna, mitt stridssätt alltför närgående, min penna för skarp. Ty värr har jag gifvit mer än tillräcklig anledning till detta klander, men då man velat härleda min genomgående opposition från tillfälligheter, sådana som ett mångårigt fysiskt lidande, en deraf beroende lynnets förstämning, ett trångt kammarlif, felslagna förhoppningar o. s. v., har man alldeles misstagit sig. Förklaringsgrunden ligger djupare, den ligger i min individuela daning, i ett af naturen humoristiskt skaplynne och i mitt sinnes konkava beskaffenhet, som vållat en egen strålbrytning af föremålen för mina iakttagelser. Föremålen hafva ofta kommit att stå för mig "med benen i vädret". Så har jag sett karikatyrer, der andra låtit sig godt behaga de väl stofferade perukerna, både inom statens, kyrkans, skolans och konstens områden. Det fysiska lidandet har aldrig varit mig för svårt, kammarlifvet ingalunda tryckande, mina förhoppningar sällan felslagna. Få menniskor lära af begynnelsen hoppats mindre och fått mer än jag. Gud har gifvit mig vida utöfver hvad jag kunnat tänka eller begära. Att jag någonsin skulle återfå mina förlorade helsokrafter, det har jag verkligen minst af allt vågat hoppas. Några perioder af min lefnad har jag känt hvad "melancholia gravida" är, men då har jag alltid förhållit mig fullkomligt passiv. De, som känna mig personligen, veta nogsamt, huru omöjlig all företagsamhet för mig är så snart lynnet är sjukt. Då slår mouvementet om i absolut stillastående, och jag är alldeles icke frestad att disputera eller polemisera. Först när mitt glada lynne återvänder, kommer pennan ånyo i min hand.

Utan att för öfrigt vilja i någon mån förlikna mig vid sådana

det reumatiska lidandets heroer som en Ludvig Tieck eller Paul Scarron, vill jag ej fördölja, att något af hvarderas tröstegrunder stått mig till buds. Med den förre har jag ofta haft en tillflykt i ironien, med den senare i löjet. Midt emellan dessa båda tillflyktsorter ligger det plan, på hvilket jag mest haft min varelse. Aldrig har jag låtit taga mig fången, hvarken af smärtan — numera känner jag ingen fysisk smärta, ingen "poena doloris", endast "poena damni" — ej heller af dess motsats. Jag har sökt att bemäktiga mig sakerna genom att se dem genom ett annat synglas än tårarnes eller grinets. Hvilket detta varit, lärer icke undfalla någon som genom studier kommit ett stycke öfver det omedelbaras ståndpunkt. Min lefnadskonst, i fall jag har någon, är emellertid ingen filosofiens frukt. Den frukten skulle varit mig allt för mager att lefva på, ehuru jag ej underlåtit att plocka den. Men der filosofien inställer sina betalningar, öppnar sig en bättre fond, och af den har jag haft existens tillfyllest, äfven då, när mina vänner beklagat min torftiga ställning.

Farhult d. 9 okt. 1856.

Författaren.

1.

Barndomsminnen. 1803—1813.

Hemmet. Mina föräldrar. En pastorsadjunkt i gamla stilen. En mormor.

Derom äro väl alla öfverens, att våra äldsta minnen äro de käraste. Men icke kan denna förkärlek bero af föremålens afstånd allena, lika litet som af deras värde i och för sig sjelfva. Hvilken obetydlighet som helst i vår barndom har en egen färgglans, som ingen senare lefnadsålder, icke en gång ungdomens, är i stånd att uppnå. Våra första iakttagelser, strider och erfarenheter falla till större delen ur minnet, men de få som der qvarstanna, äro gemenligen omgifna af ett oförgängligt rosenskimmer. Men menskklighetens förlorade paradis har dock en liten rest qvar i individernas första ålder än i dag. Det vaknande sjelfmedvetandet stänger portarne till denna rosengård. Reflexionens snöda verld inträder i stället och bemäktigar sig håg och sinne. Då förskingras de lätta, luftiga gestalter som befolkat vår första omgifning. De lyfta på vingarne, och snart är hela den englaskaran sin kos. Ett och annat ljust anlete står dock qvar, ett och annat följer oss med oförbleknade drag hela lifvet igenom. Några sådana bilder vill jag här teckna.

Mitt lilla paradis var Gullarp, en ganska anspråkslös prestgård i Onsjö härad af Lunds stift. Gamla mansbygnaden der, som först 1808 blef rifven för att lemna rum åt den nya, af min far uppbygda, var mycket trång, låg och oansenlig. Den innehöll endast fem små boningsrum, utom en stor sal med lergolf och en ofantlig kamin. Alla dörrar voro låga, men trösklarne desto högre, alla fönster små, och af de senare hade jag som barn ej vidare fägnad, ty de sutto alltför nära taket att jag skulle kunnat nå dit.

Sparsamt föll dagsljuset in genom dessa små vindögon. Barnkammaren med sina fyra sängar och ett stort väggskåp, som upptog hela den ena sidan deraf, var mörk och dyster. Dagligstugan något

ljusare, helst den låg åt söder. I dess ena ända var en alkov med förträffliga gömställen, när barnen lekte gömme, ty der fanns tvänne nischer eller fördjupningar omkring den i alkoven inskjutande bakugnen med sina afsatser. Detta sofställe hade intet fönster, ej heller dörr. En förlåt af något massivare tyg afstängde denna helgedom för alla främmandes ögon. Der föddes tid efter annan åt mina föräldrar 8 barn till verlden, bland hvilka jag var det andra i ordningen. Längre fram förändrades alkoven till sängkammare, med dörr och fönster samt en liten porslinsugn, sedan bakugnen blifvit flyttad ned i det brygghus min far uppbygt. Strax inom dörren mot förstugan hade vägguret sin plats i ett ganska rundt tilltaget foderal. Klockspelet bestreds af en gök i Lebensgrösse som klef fram ur sitt bo att gala för hvarje tillryggalagd timme och derefter åter kröp in, slående igen en liten lucka efter sig. Att den göken var lefvande, föll af sig sjelf och jag höll den alltid mycket kär. Genom en tunn brädvägg var dagligstugan afstängd från folkstugan, hvartill dörren gemenligen stod vidöppen, och der husets pigor under husmodrens tillsyn slöjdade. De s. k. salsrummen, på andra sidan förstugan, uppvärmdes medelst en gemensam jernugn, uti hvilken bränslet infördes genom salskaminen. I dessa båda rum voro tjocka lädertapeter med målningar på, återgifvande taflor ur Tobie Bok och ur profeten Jonas. Dessutom sinnebildande dörrstycken med emblemer från pastorallifvet. Det ena af dessa rum var min fars studerkammare, men derjemte herbergsrum för husets främmande. Der voro tvänne stora tvåmanssängar jemte en skrifpulpet med bokskåp ofvanpå. I rummet gentemot stodo tre sängar uppbäddade. Den stora salen utanför begagnades endast som genomgångsrum och till tummelplats för barnens lekar, utom vid tillfällen af gästabud eller större samlingar. I den tiden dansade man med god smak på lergolf, äfven i prestgårdar.

Norr om denna mansbygnad var trädgården belägen, liten och trång äfven den, fast dess dimensioner i min barndom ej förekommo mig så små. Der var till och med en plats som vi kallade ”skogen”, af ungefär ett kappelands areal, bevuxen af små vilda träd som just genom sin trängsel ej kunde upphinna någon naturlig storlek. Likaledes voro der tvänne af naturen danade grottor, ”stora och lilla hålan” benämda, inbäddade mellan buskar och större träd, der vi inbillade oss att ”röfvare” hade sitt tillhåll. Vintertiden stodo dessa hålor fulla med vatten. Der var då ofta ett förträffligt kanföre, men om

sommaren en ljuflig svalka i almarnes skugga. Rundt kring trädgården stodo höga stormträd. Utanför var den s. k. gatebacken, der byns ålderman kallade bönderna till rådplägning och der byns ungdom samlades till lekar.

I detta Gullarp är jag född den 25 mars 1803 *. Min far, kyrkoherden öfver Gullarps och Näs församlingar, längre fram kontraktsprost i Onsjö härad och slutligen transporterad till Knästorps pastorat i närheten af Lund, der han dog i sitt 82:a år, Jonas Ahnfelt, var en man af den numera nästan utgångna prestuppsättningen i Sverige. Med temligen god humanistisk underbygnad förenade han teologiska kunskaper till nödtorft. Nya testamentets historiska skrifter på grundspråket läste han obehindradt så länge han lefde, sin Wöldicke kunde han utantill ända in på ålderdomen, Benzelii Repetitio theologica likaså. Ebersteins moralteologi citerade han icke sällan, sin Mosheim genomgick han årligen och Wallerii psykologi glömde han aldrig. På symboliska böckerna höll han hårdt, i teorien, och "neologerna" voro honom en förargelse. Han predikade ortodoxt, fast icke styft, icke utan en stark lutning åt den rationela supranaturalismen, ja åt sjelfva filantropismen. Som homilet tillhörde han den Sundius-Möllerska skolan, som kateket den Laurelianska, som kasuist den Pontoppidanska. "Nya katekesen" ändrade han på dess mera stötande ställen helt dristeligen och nya bibelöfversättningen fördrog han i allmänhet icke, allraminst der den insmugit sig i församlingens lärobok och ritual. Särdeles mån om skolundervisning, gjorde han sig mycket möda med nattvardsungdomen och höll med största noggrannhet sina årliga husförhör. Med kyrkoförhören var han mera sparsam. Jag kan ej minnas att han någonsin anstälde predikoförhör. Nattvardsförhören försummade han deremot aldrig, men de kommo sällan på, gemenligen blott tre gånger om året eller vid de s. k. "stora kommunionerna", vår, höst och vinter, då hela församlingen, rotevis och i en viss ordning, "gick till altars". I hela sin embetsförvaltning var han exakt, "expeditionen" förde han med efterdömlig noggrannhet, kyrkotukt och ordning upprätthöll han efter bästa förstånd och öfvertygelse, men med försigtighet. Kraftigare mått och steg vidtog han sällan, alltid rädd att synas "zelotisk". För allt hvad som kunde falla under denna benämning, tog han sig väl till vara. Orden "sekterisk, rigorist, tuktomästare, herrnhutare,

* Dopnamnen voro Paul Gabriel, hvilket till förtydligande af initialerna å titelbladet här må anföras. *Utg.*

schartauan, pietist" hörde jag tidigt gå öfver min fars läppar såsom betecknande någonting att akta sig för. För inga andra spöken ingaf han oss någon räddhåga. Han hade inga fördomar mer än dessa. I politik var han frisinnad, och 1809 års konstitution uppbar han högt. Gustaf IV Adolf hade han aldrig tålt, och med den narraktiga bourbonska legitimismen dref han öppet och oförskräckt gyckel, utan att dock stöta sig med den lokala aristokratien eller med sina förmän. Till de senare räknade han icke blott biskop och domkapitel, utan ock konungens befallningshafvande och landshöfdingeembetet. Med sin kyrkopatron stod han på den mest vördnadsfulla fot och på ortens "herregårdar" gjorde han ofta sina uppvaktningar. Öfver allt var han väl tåld, alla herremän sågo och hörde honom gerna och hos somliga var han stor favorit. Så icke blott hos egaren af Trollenäs, majoren, sedermera hofmarskalken Arvid Trolle, för hvilken han var alldeles oumbärlig, mindre dock som konfessionarius än som umgängesvän, utan äfven hos H. E. grefve Bonde när denne vistades på Trolleholm, hos grefve Arvid Wachtmeister på Knutstorp, hos gamle grefve Karl Dücker på Ellinge, hos kammarherren Nils Trolle på Klågerup och hos baron Karl Schwerin på Hjularöd.

Min far hade stora umgängesgåfvor och var, särdeles i sina yngre år, en fulländad hofman, men derjemte mycket angenäm i sällskapslifvet. Han gjorde egentligen aldrig fiasko, och var i sjelfva sin ödmjukaste undfallenhet icke utan en viss hållning och värdighet. Ett fint drag af medveten personlig öfverlägsenhet, äfven då han bugade sig som djupast, kunde icke undfalla ett skarpare öga. De fleste undföll det emellertid, och han var derför i de flestes ögon blott så mycket älskvärdare.

Min far var ett godt hufvud, redig, klar och lugn i sitt offentliga föredrag som i sitt enskilda. Ofta anlitad som kasualtalare, har han låtit trycka åtskilliga parentationer och likpredikningar, alla vitnande om retoriska studier och, efter den tidens sätt, vältaliga. I sina söndagspredikningar var han mera psykolog än teolog, mera moralist än dogmatiker. Det var för öfrigt den demonstrativa metoden han begagnade. Känslosvall och "snömos" besvärade icke hans stil. Väckelsepredikningar var det icke heller. "Officiel kristendom", trådrätt kyrkolära med lätt inslag af modern humanitetslära, det var hvad han predikade. Detta skedde alltid med omsorg, ty han hade "aktning" för sitt embete, något som han ovilkorligen fordrade af hvarje

ordets tjenare. Alla sina offentliga föredrag utarbetade han till punkt och pricka. Under hela sin mer än 50-åriga embetsmannatid föll det honom visst aldrig in att extemporera hvarken ett skriftetal eller en predikan. Vid prestmötet i Lund 1826 var han en af "concionatores", och är hans bland prestmöteshandlingarne tryckta predikan den som bäst hållit profvet. Derom mera längre fram. De longörer, som i en senare tid vidlådde hans stil så väl som hans muntliga berättelser, funnos ej till i hans raskare ålder. I yngre dagar var han snabbfotad, qvick och rask i vändningarne. Han både tillagade och förtäljde historier med verklig talang. Hans hus var mycket besökt och alla funno sig roade af värdens anekdoter. Ett starkare minne för sådant kram har jag aldrig anträffat. Från morgon till qväll kunde han dermed servera när det gälde, och det gälde alltid så snart främmande hos honom infunno sig. Då blef han genast upprymd och släppte sällan någon gäst ifrån sig förr än sent på aftonen. Helst såg han att man qvarstannade öfver natten. Då var han alltid den siste att gå till sängs, men stod upp igen den förste i huset, och trakterade gerna sina gäster med ett morgonbesök på sängen, då nya historier vankades, alltid med samma liflighet föredragna. Intet under att huset blef starkt freqventeradt. Det ena lasset främmande for och det andra kom. Så var det året i ända. Nu var min mor lika gästfri som min far och tröttnade aldrig att laga mat, om det var till än så många. Hon höll alltid godt bord och mente alla innerligt väl. Jag har ofta undrat att hennes tålamod kunde räcka till, ty hon gick alltid sjelf i köket. Hushållerska var i den tiden en lyxartikel som ej bestods i rätt många presthus.

Min mor, Elisabet Margareta Florman, född i närheten af Rosendal i Luggude härad, der hennes far i många år var gårdens inspektor, hade i sitt fjortonde år blifvit upptagen som fosterdotter i min fars företrädares hus, med hvars hustru hon var något beslägtad. När kyrkoherden Stare år 1799 med döden afgått, erhöll fosterdottren rättighet att i en make åt sig utkora kyrkoherde åt Gullarps pastorat. Om den saken blef hon snart öfverens med den unge huspredikanten Ahnfelt som hos kyrkpatronen var lika mycket rekommenderad af dennes slägting, landshöfding Sparre, som hos konservanden af sin hela personlighet. Min mor skall i sin ungdom varit ganska fager. Jag mins henne från min barndom endast som en mycket vänsäll och blödig qvinna, nästan ständigt sysslande med hushållsgöromål. Kyrkoherden Sturms

"Betraktelser för hvar dag i året" var hennes andaktsbok större delen af hennes lifstid. Mina föräldrars umgängeskrets var ganska vidsträckt; dit hörde närmare 40 än 30 familjer, både presters, borgares och adelsmäns, militärers och civilisters. Min far hade stort anseende i orten, af s. k. ståndspersoner som af allmogen. Han var hjelpsam mot alla, helst mot de fattiga och förtryckta. Dessa hade till honom alltid en säker tillflykt, och ingen nödlidande på "godset" blef ohulpen, när denne vände sig till "prosten", som han i hela trakten, äfven utom Onsjö härad, allmänneligen var benämd. Han var hela ortens "gode man", vid enskifteskonferenser, i kompromisser och hvar helst något trassel var att reda. Hos sin kyrkopatron, Arvid Trolle, kunde han allt uträtta. Honom förmådde han på olika tider att bygga skolhus, fattighus, sockenmagasin, orgelverk och altarprydnader. När sådana storverk skulle genomdrifvas, måste han dock uppbjuda hela sin öfvertalningsförmåga i förening med mycket tålamod och slughet. Ty att gå bröstgånges tillväga med "hofmarskalken" dugde ej. Denne var stark hushållare och släppte ej gerna ut fyrkarna. Snarare 100- ja 1000-tals riksdaler än några skillingsstycken. Tog man honom på ambitionens sida, var han icke otillgänglig, blott man lemnade honom hedren, icke blott för uppoffringen i fråga, utan ock för sjelfva förslaget. Detta måste väckas med stor försigtighet, delgifvas honom i små portioner och genom mycket bearbetning blifva honom förtroget. Sedan borde förslaget en tid bortåt hvila, utan att vidare ventileras. Emellertid skulle kammartjenaren Paul Bergman, som länge innehade klockarelägenheten i Gullarp jemte sin herres och husbondes hela förtroende, hålla frågan uppe, så pass att den ej blef alldeles bortglömd. Omsider, efter veckors, månaders, stundom års förlopp, upptogs den åter af min far, på det sättet att han gjorde förslaget till hofmarskalkens och motståndet deremot till sitt. "Jag har nu närmare tänkt på saken den eller den; först den nämndes, gjorde jag det och det inkastet, men nu har jag funnit att herr hofmarskalken hade fullkomligt rätt, vill således icke längre sätta mig deremot." Nå, var det icke det jag trodde? — När prosten blott fick tid att närmare tänka på saken, visste jag nog att prosten skulle hålla med mig: så triumferade den förmente segervinnaren, och nu var saken mogen till genomförande. Till min fars heder bör jag tillägga, att han aldrig missbrukade sin konst till kyrkpatronens vilseledning. Det var endast för allmännyttiga och lofliga ändamål den användes, och att den blifvit använd, fick naturligt-

vis ingen utom min fars allranärmaste veta. Emellertid undrade mången deröfver att en herreman, som i allmänhet såg så noga på penningen innan den utgick i verlden, tillsläppte så betydliga summor som der vågades på templets förskönande, på skol- och fattigväsendets bättre organisation, på enskiftesverket m. fl. större företag inom Trolleska området, hvilka lände andra possessionater i orten till ett helsosamt efterdöme.

Hos sin biskop och landshöfding* stod min far särdeles högt. Ordinerad af biskop Munck i slutet af år 1794, tjenstgjorde han några år under honom som kyrkoherde och uppbygde honom ofta med "nytt från landet", en spis som den åldrige prelaten aldrig försmådde när den uppdukades väl. Hos biskop Hesslén var min far som barn i huset, alltifrån den tid Karl Sonnberg Rönbeck, hans synnerlige vän, hos domprosten Hesslén konditionerat såsom domkyrkoadjunkt och då han ofta varit dit inbjuden. Beundrare af Hessléns qvicka, satiriserande umgängessätt, synes han hafva väl anstått Hesslén tillbaka. Från detta trefliga biskopshus hade min far många nöjsamma anekdoter att förtälja. Med Hessléns efterträdare hade han länge stått på förtrolig fot, och det förblef alltid vid gammal god vänskap, den behöriga distansen dock naturligtvis iakttagen. Så snart Faxe blifvit biskop, bugade min far vördnadsfullt och cirka-horizontalt för sin fordne intime, hvilken med god smak upptog all kruserlighet och aldrig fick det infallet att undanbedja sig den, icke ens af sina gamla kamrater. Min far var något äldre än Faxe, både till lefnadsår och som kyrkoherde.

En tidsbild må här intagas, som i min tidigaste barndom hos mig väckte stor uppmärksamhet. Det var "magister" Gunerus, min fars första embetsbiträde och derjemte innehafvare af Gullarps klockarelägenhet. Han var en gammal man, prestvigd på 1770-talet, och hade

---

* Må ingen läsare här missförstå mig. Biskops- och landshöfdingeembetena hafva aldrig i hertigdömet Skåne varit hos en person förenade. Det har blott händt en gång i vårt kära fädernesland, nämligen på 1780-talet, då biskop Lütkeman i Visby en tid bortåt "till sin konungs höga nöje och hela länets synnerliga belåtenhet" förvaltade landshöfdinge-embetet, hvartill kongl. maj:t honom i nåder förordnat. I våra dagar har biskopen i Lund af landshöfdingen i Malmö fått den egna benämningen "Hr biskopen och kommendören öfver Lunds stift" (se domkapitlets cirkulär till vördiga presterskapet derstädes, n:r 502, der ett bref till den förre af den senare, dateradt den 17 januari 1856, är intaget). Hvad månde denna titulatur beteckna? Skola vi prester uti vår biskop respektera en "kommendör" öfver oss, så torde det förebåda någon stundande reform af det gamla biskopsembetet.

aldrig haft presterlig tjenstgöring utanför Gullarps pastorat. När han dog var jag ej fullt fyra år gammal, men jag mins honom mycket väl både på predikstolen, i klockarestolen (ty han fungerade ömsom på hvardera stället) och i den lilla klockaregården som låg tätt invid prestgården. Han rökte flitigt tobak, gick gerna i trätofflor äfven utom hus, läste och skref mycket samt var sin kyrkoherde till stor nytta genom sin mångåriga embetsöfning och genom en noga bekantskap med pastoratets alla förhållanden. En sådan man behöfdes det min far att hafva vid sidan, emedan den unge prestmannen vid sitt tillträde som kyrkoherde var föga bekant med det praktiska af prestembetet. Detta hade han icke annorlunda handlagt än såsom huspredikant hos gamle landshöfding Sparre i Kristianstad, ty ända till år 1799, då han tog pastoralexamen, konditionerade han dels på Mossaryd, dels på Näsby hos lagman Thestrup såsom informator åt hans tvänne äldsta söner. För att kunna bättre guvernera dessas juridiska studier vid akademien, der han i flere år måst vara dem följaktig, hade han sjelf ock studerat jura, under professorerna Colling och Tengvall, hvilkas lärdomspedanteri han aldrig kunde glömma, under det han behöll äfven deras kollegier i troget minne. Ända till sitt 26:te år hade han ock följt med besagde Thestrup såsom tingsnotarie, men omsider sett nog af rättegångslifvet för att säga det farväl för alltid. Då började han läsa teologi, under professorerna Hesslén, Lemchen och Hellman, från hvilkas föreläsningar och examinationer han äfven hade många löjligheter att omtala, ty han lät aldrig dåra sig af den akademiska ostentationen, utan hade alltid sitt omdöme fritt, äfven då han i utvärtes måtto böjde sig under lagarnes lydno, vare sig kyrkoordningens, den borgerliga författningens eller den sociala konvenansens. Allt hvad stadga hette underkastade han sig frivilligt. Så höll han äfven konventikelplakatet i helgd, och det så mycket hellre som han ej var någon vän af den kyrkliga rörelsen. I Gullarp och kringliggande pastorater stod det kristliga lifvet i de dagarne stilla, med undantag af Norra Svaluf, der Samuel Holm, Henrik Schartaus trogne medtjenare, och Södra Strö, der Karl Kullberg då vitnade med sanningen.

Men återvändom till Gunerus. Uppfostrad under den strikta kyrkliga observansen, bar han stor vördnad för sin unge kyrkoherde och måste af denne nästan tvingas från dörren när han å tjenstens vägnar kom till prestgården. Hvarje lördagsqväll instälde han sig pligtskyldigt för att underrätta sig om följande dagens messlysning m. m. som

till gudstjensten hörde. Så ofta han ej sjelf skulle predika* hemtade han då psalmnumren, dem han alltid sjöng öfver förut. Han hade vacker sångröst och messade korrekt för altaret, men på predikstolen betedde han sig underligt. Han tog genast en fjerdedels oktav för högt och sen gick han allt högre och högre, så att åhörarne stundom fruktade både för talarens brösthvalf och för tempelhvalfvet. Innehållet af hans föredrag var ock besynnerligt, särdeles hans amplifikation af texterna. Så mins jag en hans utflykt öfver Rika Mannen. "Det var en bon vivant, sade han, som ständigt fodrade köttet till kättja. Villebråd skulle dagligen framsättas på hans bord och de kostbaraste viner drack han till hvarje måltid. Han reste efter fyrspann till staden att köpa långspecerier, han rökte tobak af stora holländska sjöskumspipor och tände på dem med chartam sigillatam". Denna predikan skall sedan blifvit föredragen i mer än en af kyrkorna i Kullen, der en själsfrände till författaren, v. pastor Moderus, årligen reproducerade Guneri predikningar, af hvilka han efter hand tillbytte sig flere årgångar eller "fjerdingar" mot lika många fjerdingar Kullasill.

För sin biskop hade Gunerus så djup veneration, att han aldrig hörde hans namn nämnas utan att stiga upp, om han ock satt vid ett middagsbord. Biskop Engeström skall hafva äskat handkyssning af alla obefordrade prestmän, och säkert har Gunerus funnit den ceremonien fullkomligt i sin ordning, likasom ingen kyrkoherde vägrade att sitta upp på den vördige fadrens mycket höga kuskbock för att köra sina fålar för hans stora kaross, när biskopen for som visitator från den ena prestgården till den andra. Mot sin kyrkoherdes söner var Gunerus särdeles vänlig. Så väl hemma i sitt eget hus som i prestgården fägnade han oss med hvarjehanda leksaker af trä, papp, bly och halm, "talte om historier" och plockade för oss hvad han kunde af sin lilla trädgård. Till klockarehuset, i den tiden mycket litet och invid kyrkogården beläget, hittade vi snart på egen hand. "Magister" Gunerus dog mot slutet af 1806. Vi sörjde honom mycket och hela församlingen med oss. Sjelf barnlös hade han så mycket mer fästat

* När han från sin klockarestol gick upp på predikstolen, bugade han sig mycket sirligt för hela församlingen, fortsättande psalmsången ända till slut. Då han ex officio skulle kyrktaga min mor, hvilket hände tre eller fyra gånger, tog han alltid efter sjelfva ceremonien frun under armen och förde henne ganska gravitetiskt till hennes stol hvilken, till ett tecken af högre värdighet, egde högre skrank än de öfriga kyrkostolarne, och gjorde derpå sin komplimang medelst handkyssning. Ingen tog deraf den ringaste förargelse.

sig vid den i hans granskap uppvexande menskliga planteringen. Han var gift med sin företrädares enka, en gammal ärbar matrona i bindmössa, med hvilken han bygt ett lyckligt äktenskap, fastän mot sin vilja och mot sitt ja. Det var hans välgörare, kyrkoherden E. Choræliu i Gullarp* som stiftat det äktenskapet, utan att rådfråga epusörens tycke och smak. Det var tidens sed att unga prestmän skulle konservera sina företrädares hus, utan afseende på annat än utkomst och bergning. Gunerus var så litet företagsam att han ej en gång vågat fria till prestembetet. Honom ovetande hade Chorælius belefvat saken hos fäderna i Lund, och en vacker dag när C. ansåg sin klient färdig till sacerdotalexamen, hade han lockat "predikostudenten" med sig till "den lärda staden", presenterat honom till examen, den han nolens volens måste underkasta sig, och slutligen fått honom ordinerad till sitt biträde. På samma sätt hade kyrkoherden forcerat honom att mottaga klockarelägenheten, hvartill han sjelf ansett sig platt ovärdig. Nu hade han tjenstgjort på samma plats mellan 30 och 40 år.

Hans umgängeskrets var inskränkt till tvänne presthus, V. Sallerups och Bosarps. Beggedera besökte han dock blott en gång om året. Kyrkoherden på förstnämda ställe, Nils Tidner, en synnerlig vän åt min far, plägade på följande sätt mottaga Gunerus. Denne kom till Sallerup någon vacker sommardag, till fots, kring klockan 9 f. m. Kort efter hans ankomst dukades frukostbordet och Gunerus åt gerna

* Denne Chorælius skall hafva varit snäll orientalist och ingalunda bortbjuden i något af de stycken som en prest tillhöra. Österländska literaturen hade han i flere år studerat tillhopa med gamle riksrådet Gustaf Bonde på Trolleholm, der denne vetenskapsidkare i nära 30 år uppehöll sig såsom licentierad från sin plats vid rådsbordet. Trolleholm ligger blott en half mil från Gullarp. Med den högvälborne licentiaten korresponderade Chorælius mycket dels på hebreiska och arabiska, dels på latin, men aldrig på svenska. Huruvida de ätven talat med hvarandra på främmande tungomål, förmäler ej traditionen. Chorælius lefde i all sin tid ogift, sörjande en skön bondflicka den han i flere år uppfostrat sig till en blifvande maka, men som af döden frånrycktes honom i sitt 17:de år. Den tillämnade bruden hade tagit hans kärlek med sig i grafven. En stor apel med ymnig frukt af bästa sort, som den unga flickan planterat i Gullarps prestgårds trädgård, tätt utanför pastors studerkammare, bar ännu i nyare tid namn efter henne och kallades "Christineträdet". Under dess grenar satt den öfvergifne ofta, klagande sin ensliga sorg. På en tafla, upphängd i Gullarps kyrka till Chorælii minne, läste man följande tänkvärda ord: "Han var en lärd och vitter man, men svag och omsider alldeles oförmögen".

med stark appetit, förkofrad särskildt genom vandringens arbete. Derunder vexlades ej många ord presterna emellan. Sedan föreslog värden ett parti bräde nere i trädgårdens löfsal. Klockan 11 var middagsbordet serveradt. Man åt och drack och tog derpå en grundlig middagssömn. Klockan 4 e. m. gafs en s. k. "merafton" med sin lilla bränvinssup, hvarpå magister Gunerus tog sin hatt och käpp samt rekommenderade sig. Vid hemkomsten steg gubben gerna inom i prestgården, helsande från Tidner och mycket belåten med sin dag. Ungefär på samma sätt aflopp årsvisiten i Bosarp. Kyrkoherden der, Karl Pet. Wittlow, var dock för sin del lifligare än embetsbrodern i V. Sallerup. Han kom ofta till Gullarp, oftare än Tidner, som hellre tog emot sina vänner hemma än sjelf gjorde dem besök. Båda voro de mycket sociala och min far satte stort värde på båda. Wittlow kallades af honom för "glädjens son". Han sjöng väl, spelte violin med utmärkt skicklighet, dansade ock gerna i en sluten krets och deltog med passion i en liten sällskapsteater, för hvilken han sjelf skref både komedier och tragedier. I Bosarps prestgårds sal äro många sådana uppförda i Wittlows dagar. Ännu i min tid fanns på vinden tvänne kulisser och stycken af en ridå som vid dessa representationer varit begagnade. För öfrigt var Wittlow en mycket omtyckt predikstolstalare och, hvad som i den tiden gjorde stort uppseende, extemporator. Det generade honom icke att till och med efter en i spel genomvakad lördagsnatt uppträda som söndagspredikant i båda sina kyrkor. Hans åhörare badade allmänt i heta tårar så länge predikan räckte. Sedan voro de, som predikanten, lika glada och hågade för munterhet och lek. Wittlow predikade gemenligen i messeskjorta, red ock en gång i denna drägt från annexkyrkan till moderkyrkan, för att dermed dölja, för hvem han kunde möta eller färdas förbi på vägen, de civila kläder han hade under. Saken var den att han sutit öfver hela natten vid spelbordet i Strö hos sin svåger, inspektor Lundberg, och således ej på stället haft tillgång till svarta kläder. Prestkragar hade han för tillfället klippt ut i papper. Wittlow gick bort i sina halfva dagar, han som de fleste af kyrkoherdarne i Bosarp, der inom 60 års tidrymd varit icke mindre än 7 ordinarie pastorer.

En tredje embetsbroder, med hvilken min far plägade flitigt umgänge, var prosten Billberg i St. Harrie, med tjock mage och starka, befallande åtbörder. Han spelte ock gerna kort, och derför skickades alltid bud efter Tidner och Wittlow, så snart Billberg kom till Gullarp.

Efter aftonmåltiden klädde gubbarne sig i nattrock, nattmössa och natttofflor, för att så mycket ledigare kunna draga sin spader allt intill morgonen. Min far gick merendels till sängs i rättan tid, ty han spelte ogerna kort. Konversation var *hans* passion, men prosten Billberg ville hafva tyst i rummet der han spelte sin whist eller l'hombre. Det var samme man som fick ett så bedröfligt slut, ihjälstångad af sin favorittjur, med hvilken han lekt på sin gård så länge att djuret slutligen började bruka allvar mot sin egare.

Oftanämde Gunerus är mitt äldsta minne näst föräldrarne och min äldste bror, Nils Otto. Dernäst min mormor, enka sedan början af 1790-talet och hvarje sommar en gäst på flere månader i mina föräldrars hus. Det var en i gudfruktigt tålamod, under svåra giktplågor, mognad kristinna. När hennes dotter läste och begrundade sin Sturm, läste och begrundade modren sin Arndt. Hennes exemplar af J. Arndts "Sanna kristendom" var henne alltid följaktigt på resorna till Gullarp. Hon hade en skön röst, obruten och klingande, fast hennes kroppslemmar voro brutna af värk. Gummans morgon- och aftonpsalmer ljuda än i dag för mina öron. Barnvisor sjöng hon ock, och många sagor hade hon att förtälja. Hon blef min första lärarinna uti innan- och utanläsning. Sommaren 1807 gjorde jag således bekantskap med abcboken. Barnens flit uppmuntrades medelst förträffliga kumminkringlor, dem mormor medfört från sitt hem, ett litet torp i skogen på egorna till Rosendal som var hennes donation af gamla friherrinnan Bennet. Dit fingo vi gerna följa med, när hon skulle hemtas på våren eller återvända på hösten. Der var näktergalar i parti; der var ock det ljufliga sorlet af en liten bäck. Tostarp, så hette torplägenheten, var ett fridens hem, ett idyllion som den prosaiska åkerbrukshandteringen nu plundrat på allt hvad naturfägring heter. För några år sedan var jag der i sällskap med min mor. Då ville vi knapt tro att det var samma plats der mormor i så många år haft sitt enkesäte. Till och med den lummiga ek midt på gården, i hvars skugga jag så ofta lekt, fanns icke mer, och min mor gret när hon såg det sköflade rummet. Min mormor hade bott i Tostarp ända till början af 1820-talet då hennes stjufson, professor A. H. Florman, flyttade henne till sig och vårdade henne i sitt hus flere år igenom, alltintill hennes död, som inträffade 1828. Jag var då på kondition i Karlshamn. En natt uppvaknade jag der vid en sakta handtryckning. Jag igenkände taget af min mormors knotiga fingrar och såg hennes an-

sigte i månskenet helt klart. Inom ett ögonblick försvann åter den bleka gestalten, jag steg upp ur min bädd, tände ljuset och läste en stund, men bokstäfverna löpte om för mina ögon. Jag lade mig ofvanpå sängen och insomnade. Vid uppvaknandet berättade jag hvad mig händt för min principal som dervid ryckte på axlarne. Postdagen derpå erhöll jag underrättelse att min mormor aflidit samma natt och stund som hon stått framför min säng. Hennes minne hade nu blifvit mig ännu dyrbarare. Detta var min första apparition, men det skulle icke bli den sista. Flere telluriska fenomen förekomma i mitt lefverne helst längre fram, i begynnelsen af min långvariga sjukdom. Sjelf skall jag mer än en gång hafva visat mig för frånvarande vänner, och en längre tid gick en varsel före mig hvar gång jag var på väg till Thomander. Han hörde mig i sina trappor en god stund innan jag anländt till staden der han bodde. En gång hade jag kört upp för hans port en qvart timme före min ankomst. Thomander gick ut att taga emot mig, men jag fanns icke. Då hade han sagt till sin fru ”Pål kommer snart”. Jag kom ock ganska rigtigt. Vi talte något derom, men snart var allt åter glömdt, och jag har aldrig kommit underfund med någon betydelse i alla dessa grepp af en osynlig verld inuti den synliga. En tid var jag så van dervid att sådant knapt väckte min uppmärksamhet.

2.

Fortsättning.

Arvid Henrik Florman. Mina två äldsta bröder.

Näst resorna till Tostarp mins jag ingenting som fägnade mig så, som när kosan stäldes mot Lund. Der hade min far många bekantskaper från sin akademiska tid och vi fingo tidigt följa honom dit. Hos min morbror, professor Florman, togo vi alltid in, äfven i den tiden han ej sjelf egde gård i staden. J många år bodde han hos köpman Lindskoug, svärfar till biskop Agardh. Der var ett gästfritt hus, och Flormans gäster från landet voro alltid välkomna äfven hos hans vårdfolk. I detta hus fanns tvänne flickor alldeles jemnåriga med min äldste bror och mig. Vi hade således der lämpliga lekkamrater, hvilka icke heller sällan helsade på oss tillbaka i Gullarp. Lindskoug var mycket allierad med åtskilliga af de äldre professorerna och hördes dagligen disputera på Sandgatan med Cederschjöld, Fremling och Ahlman. Han egde godt modervett och var af en opponent natur, så att han ej en gång räddes att argumentera mot de lärde. Hans hustru var ej heller oqvick, men i sitt tal något grofkornig. Ofta kom hennes skämt mera sedesamma fruar att rodna. Sjelf i sin ungdom försvarligt vacker, hade hon haft en idealisk skön och skär syster, Thorilds förtjusning i den tiden han studerade i Lund.

Öfre våningen af Lindskougska huset bebodde Florman. Deraf intog hans skelettsamling ett helt rum. I ett annat hade han sina böcker och instrumenter. De senare roade oss i synnerhet att betrakta. Florman blåste i den tiden mycket i glas, och att se på detta var en stor fägnad. Blodomloppet, förestäldt i slingrande glasrör, satte han ofta i gång för våra undrande blickar. Luftpumpen, elektroforen och galvaniska staplen likaså. Han gjorde dermed många experimenter oss till behag. En dödskalle med stirrande ögon, dem han medelst en fördold fjäderkraft satte i rörelse, förskräckte oss fasligt. Då hade

"morbror" sitt spel vunnet, helst när mor var med och delade vår förskräckelse.

I min barndom kom Florman ofta till Gullarp. Nära 18 år äldre än min mor, åtnjöt han af henne en nästan barnslig respekt. Hon kallade honom aldrig du, utan alltid — bror, när hon tilltalade honom. Min far, oaktadt blott fyra år yngre än han, kallade honom ej heller du, utan svåger. Gamla mormor kallade honom alltid: min son! Till en del berodde detta af tidens sed, ty gemenligen sparades då på duordet. Jag mins en fru Weibull, i Reslöf, hvilken alltid tilltalade sin äkta hälft, en gammal dum kyrkoherde derstädes, med det vördnadsfulla: "min man". Detta väckte dock uppseende. Min mors adress till Florman fann man deremot ej så orimlig. Alla äldre personer, ja äfven yngre, med få undantag, sedan de öfverskridit tjugonde året eller deromkring, bortkastade ej gerna en mera främmande titulatur mot något förtroligare än: bror och syster eller kusin *.

Innan Florman förlorade sin finhörsel, var han ganska munter och road af sällskapslifvet. Med ett ovanligt skönt ansigte förenade han den mest intagande personlighet. Hans garderob var utmärkt fin och i hans blanka stöfvelskaft kunde vi barn spegla oss när vi stodo omkring honom på golfvet. Någon gång när han satt, kröpo vi upp bakom stolen och vände varsamt på hans stångpiska den vi beundrade. I rika naturliga lockar flöt håret ned öfver den underliga flätan hvaraf endast bandändarne syntes. I min fars nacke hviftade aldrig en sådan inrättning, det jag kan minnas, och major Trolle vågade man sig icke så nära, att någon nogare bekantskap med fenomenet från det hållet blifvit oss möjlig. En gammal stallmästare på Trollenäs, Lindgren benämd, drog visserligen ock denna hufvudprydnad, men den gubben bjöd respekt **. Allonger har jag ock sett åtskilliga på lefvande per-

* Äfven trolofvade personer kallade hvarandra icke du. En viss kyrkoherde i Göinge härad af Lunds stift, som en söndag började från predikstolen att lysa till äktenskap mellan sig och företrädarens enka, till hvilken han dock aldrig egentligen friat, skall af henne efter gudstjenstens slut blifvit tillfrågad: "Huru kunde bror göra detta, utan att förut säga mig till derom?" Jag kunde väl se att syster ville hafva mig: svarade kyrkoherden. De båda kontrahenterna blefvo sedan ordentligen sammanvigda och berättas med hvarandra hafva lefvat i ett lyckligt äktenskap många år bortåt.

** Han hade en slående likhet med kung Fredrik den store, sådan denne föreställes sittande till häst. Lindgren förestod i många år stuteriet på Trollenäs, red utmärkt väl och tamde de vildaste hästar i gårdens ridhus, ett skå-

soner. En kolossal sådan bars af en min fars grannprest vid namn Zetterström i S. Strö. Den peruken aflyftades först genom mannens död mot slutet af 1830-talet. Knäbyxorna hade min far ganska tidigt bortlagt. I allt sådant följde han med tidehvarfvet. I skick och åthäfvor deremot var Florman långt framför min far, som aldrig kunde bortlägga en viss gammaldags pertentlighet i sitt beteende mot lärdom och förnämitet. Florman brydde honom ofta derför, men det hjelpte ej. Mot sin syster, min mor, var han gerna skämtsam, såsom i allmänhet då han konverserade med fruntimmer. Detta fortfor äfven sedan han blifvit döf, till en viss grad, Skämt, som icke höfdes, gick dock aldrig öfver hans läppar. Längre fram, jag tror omkring år 1814 eller 15, föregick en stor förändring med hans invärtes menniska, men i det yttre framträdde den förändringen föga märkbart. Hans kristendom var icke formulerad, och den synliga öfvergången från det gamla väsendet till det nya lärer hos honom hafva försiggått mera successivt. Han var redan af naturen icke långt ifrån Guds rike.

Min äldste bror, Nils Otto, utmärkte sig redan tidigt genom utomordentliga själsförmögenheter. Mig i allting öfverlägsen, ville han dock ej lemna mig efter sig, sedan vi en gång börjat läsa tillsamman. Detta förstod jag på allting och sträfvade derför af alla krafter att följa honom på studiernas bana, alltid lycklig, blott jag såg honom vid min sida. I alla mina barndomsminnen står denne oförliknelige broder jemt för mig såsom den ljusa medelpunkt kring hvilken allt sig vänder. Jag är icke i stånd att erinra mig någon händelse under mitt första årtionde der icke han var hufvudpersonen. Oaktadt blott 1 och $^1/_2$ år äldre än jag, var han mig en större auktoritet än både far och mor, hvadan en tillrättavisning af honom eller ett uttryck af missnöje i hans spegelklara öga gjorde mig obeskrifligt ledsen. Mina föräldrar träda således mycket tillbaka på taflorna af min första lefnadsperiod, från hvilken jag minnes dem föga annorlunda än såsom nästan oupphörligt omgifna af främmande eller upptagna af ekonomiska bestyr. Ingen husandakt hade vi med dem gemensam, och de läste sällan eller aldrig med oss eller för oss. Tidigt lemnade åt in-

---

despel som ofta var oss tillgängligt. Ty Trollenäs ligger endast 1,100 alnar från Gullarp. Gullarps och Näs kyrkor hafva troligen i det hänseendet varit makalösa, att de legat hvarandra så nära, att man, stående på den ena kyrkogården, kunnat höra den andra kyrkans orgel. Nu äro dessa kyrkor sammanslagna till en enda.

formatorers vård, bodde vi, lefde och hade varelse mest i skolrummet. Endast vid måltiderna voro vi inne i dagligstugan. Om qvällarne när vi slutat våra lexor, satt far merendels i sin studerkammare och mor vid sin spinnrock som bullrade i kapp med den känslosamma husmamsellens. Denna sjöng många och långa visor af Lindegren, Valerius och Kullberg, medan hon drog sin tråd i vidtutsträckta kurver. Detta söfde oss mer än det fägnade. De mindre syskonen, som alltjemt befolkade den lilla barnkammaren, stojade oss öronen fulla. Vi gingo derför oftast vår väg åter ned i skolrummet eller ut i salen der vi hade svängrum nog och dit mor någon gång gaf oss tillåtelse att medtaga ett ljus, Far ville helst att det skulle sättas i lykta, ty han var ytterst rädd om elden. Han tyckte sällan om att man gick med bart ljus "ut i salsrummen". Snart hade vi en lekkamrat i min yngre bror, Arvid Henrik, med hvilken jag dock icke så lätt kom öfverens och som ej heller gerna böjde sig efter Nils Ottos vilja och förmaningar. I sin uppväxt var han syskonens trätobroder i allmänhet och min i synnerhet, hvarför han ofta måste stupas med ris, ända tills han, efter genomlupna slyngelår, blef allas vår älskling. Utrustad med en sprittande qvickhet och, efter fullsäkra tecken att sluta, ämnad till någonting vida mer än han i en framtid skulle akta för rof att blifva, gjorde han sina föräldrar länge stort bekymmer. En gång hade han, efter en strängare husaga den han väl förtjent, begifvit sig ur huset och blifvit borta ett par dagar, utevandrande på bygden. Utskickade drängar och pigor sökte honom likt och olikt. Ändtligen fanns han i en liten skog, Kullarne kallad, som tillhörde Gullarps prestgård, men låg mycket närmare Bosarps kyrka. Der hade han pernokterat i en höstack och förnöjt sig åt näktergalssång, en musik som han aldrig kunde höra nog, äfven sedan han blef äldre. Såsom tillförordnad domare i Torna, Bara och Harriagers härader, vistades han, längre fram i tiden, ofta om våren på tingstället Dalby, och då kunde han stundom hela nätter igenom uppehålla sig i den s. k. Hästhagen, lyssnande till den kära sångfåglens gripande harmonier. Arvid hade ingen konstmessigt utbildad sångröst, men en melodiöst behaglig. Jag har aldrig hört någon sjunga "Fågelleken" så af hjertans grund. När han kom till detta:

Ser du? Natten
bleknar, flyr,
morgon gryr:

land och vatten
ljusna opp,
dagen är röd på bergens topp;
men inunder
än är det mörkt i dal och lunder,

blef han alldeles dityrambisk och sjöng så målande att hela hans omgifning likasom gestaltade sig efter de mäktiga tonernas anvisning. Der bodde en "dold poet" i Arvids själ, som stundom framblickade med fullt medvetande. Oftast låg den dock bunden och rufvade öfver hans inre verld. I barndomen gaf den sig luft i vilda upptåg och ett nästan oregerligt väsende. Då trotsade han allt. Intet fågelbo satt så högt att han ej klättrade * dit, icke för att plundra det, blott för att räkna dess ungar. När så äfventyraren åter nedkommit från sina höjder, var han för några ögonblick medgörlig, men snart lyfte han åter på vingarne och ingen visste hvart det kunde bära. Det var en Byronsande, excentrisk, orolig och högtflygande. Vid en mognare ålder fann han ro — i ironiens verldsåskådning, slutande sin bana uti ett snäcklif. Han drog sig alldeles undan verlden och lefde sin sista tid på en arrenderad jordtorfva mellan Lund och Malmö, med sin Jean Paul och Claudius betraktande alltings fåfänglighet. Vid sin död hade han nyss fylt 30 år.

Innan jag lemnar Arvid, må nämnas att han efter med hedrande betyg genomgången hofrättsexamen haft anbud af juris prof. Holmbergsson att erhålla hans kallelse till docens. I stället inslog han juridikens praktiska väg och biträdde i flere år häradshöfdingen, lagman Kjellander, för hvilken han ofta vikarierade såsom tillförordnad domare. Öfver tingsnotarierna utöfvade han ett suveränt herravälde och var oemotståndlig hvar han kom. Inom sin valda umgängeskrets utgjorde han den humoristiska principen och bragte hela sällskapet i den gladaste rörelse, så snart han öppnade sin mun. Ofta teg han absolut, och då vågade sig ej mången ihop med honom. På domsto-

---

* Alla tre voro vi begifna på den rörelsen, och då vadmalsbyxorna ej länge stodo bi, fingo vi draga fårskinnpantalonger, men äfven dessa höllo ej länge för Arvid. Då lät min far åt honom förfärdiga ett par af bockskinn, hvilka voro nära nog outslitliga. Hvar fjortonde dag måste dessa våra plagg tvättas och gulfärgas af en hussar i byn vid namn Stedt, som länge bestridt renhållningen af hela sqvadronens ridbyxor. Den mannen var en synnerlig favorit i prestgården, i öfrigt känd och respekterad i hela orten för sin ovanliga kroppsstyrka.

len var han ock öfverlägsen, och ingen kunde bättre utransaka och reda målen än han. De domsprotokoller han dikterade, öfverflödade af salt och humor. Hans referater voro i synnerhet mästerliga. Advokater och kitsliga målsegare vexerade han superbt, ofta uppmuntrande dem att förlöpa sig i anspråksfull vältalighet. I ett protokoll hållet vid Harriagers härads ting, der han satt domare, står följande ordagrant att läsa såsom begynnelsen af en till häradsrätten inlemnad libell: "Tillgreppet af andras egendom är i våra dagar icke mera någon sällsynthet, men sätten hvarpå sådant sker äro mångahanda, en del löjliga, andra åter abstrakta och så vidare. Qvarnegaren M. Kroks hos mig fixerade fordran är af den egenskap som förvånar och som enhvar skulle kunna tillskapa, hos hvilken ej (sic) hedren och rättskänslan öfvervägas af behofvet och egennyttan. Flere års sins emellan hafda affärer och ett å min sida till Krok visadt blindt förtroende har verkligen gjort honom dristig och tilltagsen" o. s. v.

Arvid hade läst mycket filosofi. Till och med strid metafysik, t. ex. Fichtes Wissenschaftslehre och Schellings Transscendentala Idealism, studerade han med stor begärlighet och när han ville disputera, bragte han mången filosofie magister på det hala. Estetikens vetenskap hade äfven en längre tid sysselsatt honom, och i fransk och tysk skönliteratur var han mycket hemma. Engelska läste han ej, men genom goda tyska öfversättningar var han tillräckligen bekant med Shakespeare, Byron och Moore. Af alla författare satte han Jean Paul högst. Med Quintus Fixlein, Siebenkäs, Die Flegeljahre, Hesperus och Titan lefde han säkert sina lyckligaste stunder. Vid hans graf talade Thomander, betygande att han sällan träffat en så bottenärlig, frisinnad, skarpsinnig, verldsföraktande och af naturen rikt utrustad person. I min brefsamling förvarar jag några epistlar af hans hand som vore värda ett rum i något svenskt florilegium af hvad tysken kallar Witz und Laune *.

Jag återvänder till min barndom. År 1808 hade min äldste bror och jag blifvit flyttade från barnkammaren till skolrummet. Detta var beläget utanför prestgården i ett litet hus i den angränsande trädgårdslyckan, uppfördt till enkesäte åt min moders fostermor, men hvilket denna ej på länge behöft, enär hon blifvit gift, först med prosten Engeström i Dalköpinge och efter dennes död med kyrkoherden Kahl

* Förf:s brefsamling blef till större delen förstörd genom en eldsvåda, som 1860 ödelade Farhults prestgård. *Utg.*

i Brågarp. Min far hade vid båda tillfällena stiftat gummans äktenskap och nu sluppit henne för alltid. Hennes hus hade emellertid flere år stått öde. Nu kom det väl till pass, så länge tills nya mansbygnaden i prestgården blef färdig.

Vår förste informator var studeranden, sedermera kyrkoherden i Bosjökloster af Lunds stift, A. J. Carlsson, densamme som vid 1826 års prestmöte i Lund förvånade lärda verlden medelst en på äkta klassiskt språk författad oratio panegyrica öfver framlidne teol. doktorn och professorn J. R. Rothstein. Redan som student var Carlsson skicklig latinare och hade derigenom ådragit sig synnerlig uppmärksamhet af Johan Lundblad * som i den tiden utöfvade så stort herravälde vid karolinska universitetet. Enär nu romerska språket var informatorns A och O, så var det klart att hans disciplar framför allt skulle danas till latinare. Sjögrens Grammatica latina blef således vårt första egentliga bildningsmedel, och den gymnastiken var icke så oäfven. Ännu i dag torde latinska språkläran vara en icke så förkastlig skola till att vänja tanken vid begränsning och skärpa, vid tukt och ordning. De moderna språkens lösare former göra här icke till fyllest, och dessutom inhemtas dessa för mycket bättre köp af den som fått sin iakttagelseförmåga rätt öfvad medelst den Sjögrenska disciplinen. Genom sin naiva enkelhet och sin konkrescens är den ock för nybegynnaren vida bättre än en Ellendts eller Zumpts språkfilosofiska abstraktioner, vid hvilka det barnsliga sinnet nödvändigt måste fara illa. Det mesta kommer dock naturligtvis an på lärarens lif och intresse för saken. Hos Carlsson fattades i den delen intet. Under hans ledning ryckte vi raskt fram och voro snart ifrån krestomatien inne i Cornelii och Julius Cæsars verld. Rydelii grammatista philosophans tilltalade mig dock nog så mycket som Temistokles och Hannibal, Induciomarus och Dumnorix. Här preludierade jag på de tvänne kunskapsfält jag framdeles mest skulle komma att odla: filosofi och historia. Sommaren 1810 återvände Carlsson till akademien för att året derpå beträda par-

* Carlsson berättade att, då han kommit att tentera för Lundblad till examen stili pro gradu, hade det i början ej velat gå, ty Carlsson hade så vant sig vid tobak att han aldrig kunde skrifva, utan att den rykande pipan skulle hänga honom ur munnen. Lundblad, som märkte att något fattades, frågade hvad det var. Carlsson fördolde det icke, och då gick professorn sjelf in i ett annat rum, stoppade, tände och gaf honom det omistliga instrumentet. Sedan gick det som en olja, och Carlsson var den som hade sitt skriptum först färdigt.

nassen. I hans ställe fingo vi till lärare en äldre man, medicine licentiaten Hallenius som någon tid derefter var ultimus vid doktorspromotionen i Lund och dog som stadsläkare i Helsingborg omkring 1820. Hallenius var en rik och fri natur, med mycket realkunskaper, följaktligen ingen ensidig latinist. Hos sina disciplar väckte han håg för naturens studium, och med honom gjorde vi hela sommaren 1810 täta exkursioner i skog och mark, insamlande växter och insekter. Nu grundlades säkert det intresse för Floras verld som bestämde Nils Ottos riktning för lifstiden, då deremot jag ty värr snart drog mig undan detta studium. Det roade mig mera att samla sigill och gamla myntsorter, till hvilka samlingar jag erhöll månget bidrag af Arvid Trolle, hvars välvilja mot prestens söner alltid var stor. På Trollenäs voro vi alltid välkomna, utom hos ställets trädgårdsmästare, som var rädd om sina bärbuskar, dem vi ofta tullade, under beskydd af Melker Falkenberg, en af major Trolles systersöner som uppfostrades på Trollenäs tillhopa med tvänne äldre bröder, informerade af histor. docenten, sedermera kyrkoherden i Bosarp, Karl Klemens Rothstein, en synnerlig vän till min far. Fastän några år yngre än Falkenherg, höll denne oss dock till godo. Längre fram skulle gemensamma studier förena oss ännu närmare med honom. Ty då han, efter fulländad kurs genom Karlbergs krigsakademi och hvad dertill hörer, år 1816 återvände till Trollenäs, var Nils Otto student vorden, och i honom fann den unge militären en värdig medtäflare i matematik, särskildt i algebra med hvars problemer de ofta frestade hvarandra. I denna täflan kunde jag ej deltaga, men på ett annat fält skulle vi snart råkas. Baron Falkenberg var redan i den tiden road af skönliteratur och egde goda författare i denna väg dem han välvilligt erbjöd mig att få låna. Med honom har jag alltifrån den tiden haft så starka sympatier att de ännu, efter 40 års förlopp, hafva sin ungdomsfriska lifligbet i behåll *.

Emellertid hade vår undervisning fortsatts i fädernehuset ända till 1813. En af mina lärare från denna tid var sedermera häradsprosten öfver Nyeds kontrakt af Karlstads stift, mag. Karl Magn. Bågenholm **. Under honom började vi läsa grekiska och fransyska språken samt matematik och geografi, hvilka stycken synas hafva legat honom mer om hjertat än latin. Detta fick således ännu maka något

* Baron Falkenberg afled år 1867.

** Afliden år 1867 vid 76 års ålder. *Utg.*

åt sig under den tid af halfannat år som han var vår informator. Sedan kom det åter till sin fulla rätt under Sven Jörlin, som år 1812 efterträdde Bågenholm, då denne återvände till Lund att absolvera filos. graden. Men Jörlin var icke blott latinare, såsom en af Håk. Sjögrens skickligare gymnasister, utan ock väl bevandrad i grekiska literaturen och den isländska. Han införde oss i Heims Kringla, i Björners Kämpadater och i åtskilliga andra sagobrott. Hans muntliga berättelser ur det fornnordiska lifvet glömmer jag aldrig. Sådana meddelade han oss ofta långt ut på qvällarne såsom belöning för under dagen visad flit vid lexläsningen. Jörlin förekommer mig nu som hade han varit djupt inuti gotomaniens intressen. Idunaförbundet hade sina försänkningar öfverallt i landet, särdeles i Småland, der Jörlin var född. Han talte mycket om Per Henrik Ling, af hvilken han i Lund lärt både fäkta och voltigera. Oss öfvade han något i det senare. Det kom oss väl till pass och utbildade tidigt vår fysik, så att vi ej voro alldeles obeqväma, när vi året derpå kommo till Lund och i sällskap med andra skolpiltar måste "gå på fäktsalen". Jörlin öfvertalade min far att åt Nils Otto och mig inköpa hvar sin liten öländing, och sedan redo vi ofta fyra man högt (ty min far var särdeles road af den rörelsen) ut på längre eller kortare lustfärder i trakten af Gullarp. Men äfven Jörlin kunde åt vår undervisning ej egna stort öfver ett års tid, ty också han skulle bli magister vid 1814 års promotion. Vi följde honom således till Lund höstterminen 1813, då vi blefvo intagna i katedralskolans rektorsklass. Emellertid lemnade Jörlin oss ej alldeles ur sigte, och hade vi ofta nytta af hans råd och anvisningar, äfven sedan vi ej mera i honom sågo en informator. Åtskilliga goda skolböcker erhöllo vi af honom till skänks. Bland dem förvarar jag flere, t. ex. Sjögrens lat. lexikon, såsom värderika minnen af denne min oförgätlige välgörare. Sedan han blifvit promoverad, råkade jag honom aldrig. Tidigt anstäld i presterlig tjenstgöring inom Wexiö stift, lärer han för längre tid sen hafva framlidit såsom stadskomminister i Grenna.

3.

Skolminnen 1813—1817.

Textorius. Andreas Möller och andra skolkamrater.

Skolrektorn, prof. A. B. Textorius hade i den tiden stort anseende som pedagog, och förtjente det visserligen äfven till en del. Med mycket nit offrade han sina krafter åt det läroverk han tillhörde. Varm anhängare af den s. k. Ernestiska skolan, vinnlade han sig mycket om att lära oss både tala och skrifva latin, med Cicero till uteslutande mönster. Äfven i elementerna af grekiska språket var han ganska säker och undervisade grundligt till och med i flera olika grammatikaliska systemer, deråt egnande blott alltför mycket af sina lärjungars tid, som kunnat bättre användas åt den egentliga literaturen. Men i denna var han icke sjelf särdeles stark; åtminstone har jag goda skäl för den misstanken, att vår rektor för egen del ej kommit rätt långt utöfver de temligen klent tilltagna pensa han åt oss utmätt af Xenofons Anabasis och Cyropedi, de enda böcker som i skolan begagnades utom Gedikes och Dahls krestomatier. I hebreiskan gick han aldrig utöfver de fyra första kapitlen af Genesis, dem vi dock lärde mycket noggrannt både öfversätta och resolvera, allt på latin, efter salig Arosenii olyckliga metod. Till öfning i franska språken begagnade han en fransk öfversättning af Cornelius Nepos (!), till yttermera visso försedd med svenska noter. Agardhs och Bruzelii lilla franska språklära var för öfrigt vår enda hjelpreda i detta språk. Vår tyska läsebok var en samling af pekorala berättelser och snusförståndiga reflexioner, "Der Jugendfreund" kallad, utgifven från Berlingska officinen i Lund. Resolutionen verkställdes efter Stridsbergs tryckta grammatik, alltintilldess Textorius omkring 1815 gjort bekantskap med Leches handskrifna, den han då föredrog, oss till icke så liten fromma. Engelska språket ingick ännu icke i skolundervisningen. Fäderneslandets historia och statistik inhemtade vi af Kristian Wåhlins bekanta

lärobok och dess geografi efter Regnér. I dennes "Första begrepp af de nödigaste vetenskaperna" inhemtade vi hela vårt kunskapsförråd i filosofi, naturlära, naturalhistoria, verldshistoria, literaturhistoria, sedelära m. m. som detta "Begrepp" innehåller. I Norges historia hade Textorius sjelf från trycket utgifvit ett litet sammandrag, kuriöst redan genom en mängd danismer som der funnit plats. Saken var den, att förf. ej kunde hvarken skrifva eller tala ren svenska, ty uppfostrad i Danmark, hade han der tillbragt större delen af sin lefnad, om jag mins rätt i Schimmelmanska huset. Han bröt derför alltid starkt på danska och vi hade deraf ofta en särskild förnöjelse, helst då han blef vred och skulle bestraffa oss. För öfrigt sysslade han mest med latin, men detta lärde han oss bra. Ur Ciceros skrifter lät han oss uttaga och såsom lexor inlära en mängd fraser, dem dock icke alla förstodo, men det var visst icke rektors skuld. Likaledes kunde det väl hända att den lärobok, han lät oss läsa utantill i teologisk dogmatik, förblef en och annan helt barbarisk, ty det var Hylanders latinska bearbetning af Alnanders "Salighetslära". Latinska stilar och krïor, så väl svenska som latinska, skrefvo vi ock i mängd, och dem korrigerade han alltid, för hvar och en särskildt, mycket noga. Äfven med små grekiska stilöfningar fingo de, som ville, försöka sig. I allt detta gick han ärligt tillväga och var på det hela hvarken pedant eller charlatan, fast han fjäskade i somliga småsaker och skröt i andra, det senare t. ex. i afseende på sina intima förhållanden till åtskilliga af Tysklands och Danmarks lärde. Han hade rest mycket, varit i både Italien och Frankrike och talte gerna om hvad han sett i främmande land. Stundom kunde man beslå honom med sjelfmotsägelser.

Hos sin eforus gick och gälde han för en lärd man, ja för en polyhistor, men jag är fullt säker att icke hafva för lågt anslagit hans vetande genom det antagandet, att han, med undantag af latinet och literaturhistorien, ej visste stort mer än han utlärde åt sina disciplar. Emellertid bildade han dugtiga latinare, och ehuru briljanta hans årliga examina voro, fans der ingen egentlig ostentation uti dem. Hvad han alls icke kunde, det var matematik, men deruti undervisade han ej heller sjelf, utan bekostade oss i stället tvänne lektionstimmar i veckan af akademiska lärare, t. ex. flere terminer af astronomie observator Kniberg och en termin eller två af matheseos docenten Bomann, hvilka för detta ändamål infunno sig i skolan hvarje onsdags

och lördags eftermiddag, under loppet af tre år utaf min skoltid.

För öfrigt var Textorius en sträng ordningsman och lärer hafva bragt skolans ekonomiska ställning, som vid hans tillträde var i djupt förfall, på den bästa fot. Disciplinen upprätthöll han någorlunda, fast han nästan aldrig betjente sig af den affliktiva straffmetoden. Penalismen hade han i grund afskaffat. ”Mäster Erik” * hängde i ett skåp och kom sällan i rörelse. Någon gång nöp rektor de vanartiga i armarne eller knackade dem på fingrarne med sin snusdosa. Men ett oskick hade han, det var att bannas och belägga med ökman. Så hade hvar rektorist sitt stående pseudonym: en kallades *Smeden*, en annan *Trallaren*, en tredje *Drollen*, en fjerde *Didrik Slaghök*, en femte *Lillepytt* o. s. v. Min bror fick det vedernamnet *Robinson Crusoë*, emedan han några gånger blifvit ertappad med denna oskyldiga roman i knät under sjelfva lektionstimmarne, och jag fick hålla till godo med benämningen *Tremarkaren*, blott derför att jag i begynnelsen af min skoltid hellre räknade i mark och öre än i skillingar och runstycken. Det namn man en gång på detta sätt bekommit, fick man behålla så länge man freqventerade skolan.

På fristunderna var rektor ofta sjelf med i våra lekar. I synnerhet roade det den gamle mannen att löpa kapp med oss. Jag har sällan sett en yngling kunna springa så fort. Det var på sjelfva kyrkogården han deltog i dessa kapplöpningar, och det generade honom aldrig, hvem helst som kom att vara vitne dertill. Han var då alltid utan annan hufvudbeklädnad än sin lilla messingsperuk, den han esomoftast fastskrufvade. Narraktig var han i vissa stycken. Så t. ex. skulle alltid hans lineal, papper, pennor och pennknifvar ligga i en viss ordning framför honom på bordet, och ve den som, af okynne eller af oförakt, rubbade dem aldrig så litet till sidan! Jag stod mig alltid särdeles väl hos Textorius, både för det jag alltid kunde mina lexor och för det jag aldrig var klåfingrad på hans skrifmaterialier. Längre fram lät han förmå sig att söka transport till Landskrona skolrektorat, men der förstod han ej att upprätthålla det stora anseende han åtnjutit i Lund, dit han äfven såsom emeritus flyttade tillbaka och dog der i en temligen hög ålder.

Bland alla mina skolkamrater satte jag mest värde på Andreas Möller, som i flere år var min närmaste granne på skolbänken. Född

---

* Skolriset. Handferla fanns ej, hvarken i kollega- eller rektorsklassen.

i Wenersborg af fattiga föräldrar, hade han i en tidig ålder blifvit mottagen af én förmögen bagare i Lund, som var hans farbror. Der var han som barn i huset och hade således öppen tillgång till brödboden. Sällan kom han i skolan utan några hvetebullar i fickan. Dem utdelte han gerna åt kamrater. Nu hade mig redan af begynnelsen plats blifvit anvisad vid hans sida, och jag hade således mycket godt af hans frikostighet. Dessutom visade han mig ovanlig vänskap, och den behöfde jag rätt väl, ty liten och späd (jag var ej stort öfver 10 år, då jag intogs i skolan och under loppet af ett par års tid den yngste i hela rektorsklassen), skulle jag säkert af mången öfversittare blifvit förtryckt, om jag ej haft en trogen försvarare i Möller, som var storväxt och stark, i synnerhet med stora näfvar utrustad. Dessa nyttade han aldrig till att utöfva, men ofta till att afvärja öfvervåld, och jag var således alltid trygg vid hans sida. Stadens lärpojkar, som alltid haft horn i sidan mot skolpiltar, höll han bra i ordning. Ett par gånger hade jag varit ute för detta slägte, men Möller hämnades mina nederlag som en hjelte. Han hade för sed att "klämma" sina vedersakare, det ville säga att taga dem fast och sammanpressa dem dugtigt mellan sina herkuliska armar. Alla voro rädda att åter falla i Möllers "klämma", när de en gång fastsuttit der. Möller var den tiden ej särdeles munvig eller qvick, utan fastmer trög och tung i sina rörelser. Sina lexor kunde han dock alltid väl, och hans krior helst de svenska, fingo alltid beröm af Textorius, af hvilken han, jag vet icke af hvad skäl, fått vedernamnet "Drollen". Vi hade ett ordensförbund i skolan, "Gyllene Ankaret" kalladt, deri Möller var stormästaren. Det hade ingen farlig tendens, så vidt jag kan förstå. Allmännelig patriotism, välmenta reformslag till upphjelpande af skolans anseende i staden, frihet och kameraderi, det var hela hemligheten. Hos Möller hade vi våra sammankomster. Der åt man kringlor och drack svagdricka, under det någon föreläste poesi, helst af Ling, Tegnér eller Geijer. Ordensbröderna buro då ett litet förgyldt messingsankare i blått band på bröstet. Andra ordensinsignier hade vi ej. Någon gång uppläste Möller små poemer af honom sjelf författade, i den didaktiska genren. Jag försökte mig en dag med att föredraga något af Atterboms skaldestycken, men det tog ej skruf, och jag måste nedlägga min talan, för den gången. Vid ett senare, enskildt samtal med Möller gaf han mig mera rätt, ehuru han fann stycket väl "bombastiskt". Detta ordet kom sedan ut ibland kamraterna, hvilka trodde

att "bombast" hade sin härledning af Atterboms namn! Jag hade allt att göra för att taga dem ur den villfarelsen.

Näst öfver mig, men vid ett annat bord satt Jöran Peter Ramberg*, med det vedernamnet "Trallaren". Han var utomordentligt flitig och särdeles snäll latinare. Hans krior på romerska språket behöllo alltid priset. De voro stundom i bunden, heroisk stil. Ingen mer än han och Nils Otto försökte sig med hexametern. De åtnjöto derför ett stort anseende och utgjorde snart, jemte Jöns Boman** och Peter Jönsson, med tiden kyrkoherde i Stoby af Göinge härad, ett lexlag för sig. Med Ramberg umgicks jag mycket. Han var eljest i de dagarne icke egentligen umgänglig, utan lefde mest för sig sjelf, i sina böcker och i kontemplation. Någon rivalitet mellan honom och Nils Otto hade aflägsnat mig litet från Ramberg 'en tid, men vid mognare ålder hafva vi åter kommit hvarandra nära. Ett ganska godt hufvud satt jemte dessa fyra i rektorsklassens öfra afdelning, Nils Canutus Hesselgren, "göken" kallad, mindre flitig än qvick. I flera år koral, d. v. s. ansvarig för kyrkosången, den skolgossarne hade att bestrida, måste han hvarje morgon, före och efter bibellektionen i domkyrkan, sjunga en psalm och, så ofta begrafningar inträffade, med ett visst antal skolpiltar (derom turade dessa) inställa sig på stadens kyrkogårdar, hvilka i den tiden voro många, till en del aflägsna nog, att "sjunga för lik". Detta tog honom alltför mycket i anspråk. Han for ofta illa, ömsom förfrusen och ömsom våt, under dessa exercitier. Han behöfde värma sig. Nu låg der en krog hardt nära kyrkan, dit domkyrkoklockaren Dalén *** dagligen vandrade från sin närbelägna gård att taga sin morgonsup. Dit lockade han stundom den unge koralen

* Sedermera kyrkoherde i Höxeröd af Lunds stift. Afliden julafton 1871.

** Längre fram känd som skicklig gitarrspelare. På detta instrument undervisade han min n. v. hustru, i Stockholm år 1827.

*** Densamme som, när han för främmande skulle förklara kyrkans symboliska arkitektur, alltid brukade säga att detta tempel föreställde Kristi kors "en miniature" och som påstod att han i egenskap af domkyrkoklockare "egde rang med kyrkoherdarne på landet". Mannen var något högtrafvande och höll sig alltid framme. Biskop Hesslén tillrättavisade honom en gång, då han objuden infunnit sig med sina fingrar i biskopens endast för anständiga prestmän öppnade snusdosa, dymedelst att han, genast efter det klockaren varit der och fått sig en pris, gick bort till spottbacken och, utan att säga ett ord, uthälde allt snuset i sanden. Sedan stack Dalén aldrig fingrarne mera i den dosan.

med sig. Slutligen hittade denne dit på egen hand. Så grundlades den ynglingens sedliga ruin. Det var så mycket mer skada som Nils Canutus verkligen af början varit på en bättre väg, af förträffliga föräldrar honom anvisad. Han förföll slutligen illa som klockare i Billinge af Onsjö härad, en tjenst som min far på sätt och vis skaffat honom, efter det han någon tid "etablerat en bättre conduite". Min far hade nämligen, i egenskap af förslagsupprättare för tillfället, icke blott gifvit honom ett rum å förslaget, utan ock anbefalt honom hos församlingen till det bästa. Hos min far var han särskildt rekommenderad af doktor Hylander, som alltid varit en slags protektor åt honom, således gifvit pilten kostdagar och dessutom i s. k. veckopengar 6 styfver hvar 8:de dag. Jag vill minnas att yngligens far varit prebendekomminister åt Hylander.

Med Assar Lindeblad plägade jag ock ett par års umgänge i skolan. Han var äfven koral, men gick redan tidigt på andra vägar än Hesselgren. Som skolgosse förrådde han alls inga poetiska anlag. Han bodde flera år i sjelfva skolsalen, der han måste betala hushyra på ett eget sätt. Son af en fattig klockare i Lackalänga, en mils väg ifrån Lund, var han med detta herberge ganska belåten, oaktadt dertill hörde, såsom ovilkorlig skyldighet, att elda kakelugnen och sopa golfvet i båda klassernas rum. Då för tiden var ej mer än en kollega vid katedralskolan i Lund, ej heller mer än en skolsal, ehuru denna var medelst en brädvägg delad i två rum. Skiljeväggen upphörde ett stycke från den gemensamma kakelugnen, så att der var alldeles öppet dem emellan. Från det ena rummet hörde man hvad som tilldrog sig i det andra. Detta störde naturligtvis illa under läsningen. Så snart förhör af lexorna inträffade samtidigt på båda ställena, blef det en fullkomlig judemessa, och ofta måste rektor högt uppmana kollegan att ej låta sina lärjungar alldeles öfverrösta hans. Då kunde kamraten stundom ryta temligen hårdt tillbaka. Emellan dessa båda lärare var ett mycket spändt förhållande. De bebodde hvar sin del af skolhusets öfra våning, hvardera delen med lika många rum, tre till antalet. Textorius hade mycket ordentligt och fejadt i sin afdelning, Bruzelius (det var författaren af "Sveriges historia för ungdom") icke så. Den förre hade i sin sal flere väggar prydda med anständiga bokhyllor och väl konditionerade böcker, den senare sina salsväggar upptagna af skåp och stora draglådor fylda med stenviggar och andra instumenter från den nordiska forntiden. Bruzelius var stor antiqva-

rius och hade utom stensamlingen mycket som skräpade i hans rum, t. ex. lapptrummor, skeletter af åtskilliga djurslag, och manuskripter som lågo huller om buller*. De lärde männen plägade med hvarandra föga eller intet umgänge. Under loppet af tre år, som Nils Otto och jag tillsammans freqventerade skolan och, emot en afgift af 100 r:dr r:gs för året pro persona, gingo till Textorii bord både middag och qväll, fann jag dem aldrig helsa *på* hvarandra, fast de *helsade* på hvarandra, när de möttes i trapporna eller i ingångsdörren, som för båda skolrummen var gemensam. I rektorsklassen funnos: en kateder dit rektor endast vid extra tillfällen uppsteg, ett långt bord med många namnrunor inristade och med fyra nedskärningar för de kolossala bläckhus, i hvilka vi doppade våra pennor, samt två långbänkar vid sidorna af bordet och en vid hvardera bordändan, den ene för rektors räkning och den andre för den ytterste af rektoristerna, ett mindre bord med en bänk för klassens öfre afdelning, en soffa till nattläger för koralen, som derför hade att bestrida sagda eldning och renhållning, ett väggskåp för räknetaflor och stilböcker, samt ett stort stenkrus med vatten för våra törstiga strupar. I den tiden utgjorde "scholares" ej stort öfver 40 till antalet, alldeles tillräckligt att göra trängseln stor i de små mörka rummen**. Lekplats fanns ej utom på kyrkogården, ty gårdstomten var så liten och smal att en vagn der ej kunde vända, utan måste ryggas ut på gatan af de forbönder, som aflassat för skolans räkning inköpt och på gården uppstaplad ved. På kyrkogården tumlade vi om under brottning, bockhoppning, hök- och dufvoleken samt bollspel. Ofta klingade kyrkans fönsterrutor, när bollen, antingen genom missriktning eller med afsigt, derigenom inkastades***. Dessutom öfvade vi oss medelst stenkastning, dels upp på

* Bruzelii samlingar af fornsaker hafva blifvit införlifvade med statens historiska museum. B. utnämdes 1824 till kyrkoherde i Löderup. Död i Lund 1855.

** Dock bör här anmärkas att i mina skolår fanns i Lund ett slogs apologisti, en liten privat borgareskola, utan sammanhang med katedralskolan, der Pestalozzis metod begagnades.

*** Det var mycket af denna anledning som der i den tiden var ett förskräckligt drag i domkyrkan, något som vissa professorer en gång anförde till sin ursäkt, då, enligt consist. acad. protokoll, den nyss utnämde biskopen och prokanslern Dr Faxe i ett lämpligt tal hade förestält patres de menliga följderna af en försummad kyrkogång. Domprosten Wåhlin hade väl strängt förbjudit att spela boll vid kyrkan, eller som det hette "taga till sudda" mot

kyrkans blytak, dels på dess högre belägna koppartak, dels på sjelfva torntaket. Dit kunde ingen hinna med någon sten; endast med en sexstyfversslant lyckades det vår störste slungare, Nils Reinhold Norberg, med det vedernamnet "smeden" hvilket han fått för sin betydliga armstyrka. Han blef omsider folkskollärare någonstädes ned åt slättbygden. Den vigaste och lättaste bland oss alla var Per Gustaf Björkman, död längre fram som klockareprest i N. Rörum. Han var ovanligt liten till växten, men koncentrerad och i högsta grad muskulös. Han kunde utan mans tillhjelp hoppa öfver "stora hästen" på fäktsalen, han klef och klättrade som en katt uppför sjelfva tornmuren, ända till en liten öppning för dagsljuset åt den mörka trappgången i södra tornet, minst åtta alnar från jorden belägen, gemenligen "lilla hålet" kallad, han äntrade nog så högt och säkert som någon skeppsgosse, simmade som en fisk och räddade mer än en af sina kamrater, bland andra äfven mig, från att drunkna uti den s. k. Karetehölen i ån vid Kjellby, vår vanliga badort, och kunde i alla atletiska öfningar mäta sig med de största karlar. Koral-jemte Hesselgren i flere år, sjöng han säkert och blåste liksom denne sitt valdthorn utmärkt väl. Han var mycket fattig, men alltid i skolåren ordentlig och "städad". Han bar i många år en eldröd frackrock med blanka knappar, förde sig rak som en pil och kunde alltid sina lexor, oaktadt han ej hade egentligt "läshufvud". I rektorsklassen var han placerad nedanför sin broder Jöns Jakob, som hade bättre fattningsgåfvor, och som blef väl ackrediterad praktiserande läkare i Stockholm. Näste man ofvanför honom var Anders Stenkula, sedermera kyrkoherde öfver Ringarums pastorat i Linköpings stift, östgöte till nation men uppfostrad i postmästaren Tevis Sommelii hus i Lund. Stenkula var mycket stark, fast han kallades Lillepytt, och vände upp och ned på mången bångstyrig, ofredande lärgosse. Med hans fosterfar, i hög grad kolerisk, bedrefs i de dagarne mycket okynne vid postluckan. Än värmde man kopparslantarne åt honom, att han skulle bränna fingrarne när han mottog liqvid för brefven, än uppstapplade man våta virginska tobakscylindrar i sjelfva öppningen utanför luckan, de der ramlade

---

kyrkans murar, men det hjelpte ej, helst vår rektor sjelf icke undandrog sig att vara med om dessa öfningar. Kom domprosten någon gång öfver oss, tog man till benen och sprang ifrån honom. Mer respekt hade vi för domkyrkoinspektoren, som äfven ville hafva fred på kyrkogården och hotade med plikt och böter.

ned bland de på bordet innanför liggande brefsakerna, så snart gubben öppnade för de knackande. Då regerade han förskräckligt, dängde och slängde bussar, pengar och bref om hvarandra på bordet. Postmästaren var för öfrigt en oförarglig man och i sig sjelf ingalunda ofördragsam mot studenter. Sådana bodde i stor mängd uti hans temligen stora hus vid "Bredgatan" midt emot kyrkan med de s. k. "Feta bodarne" framför hans fönster. Vid dessa marknadsstånd, som dagligen voro öppna för trafikerande, syntes han ofta i underhandling med bakgummorna och deras kunder, äfvensom han ingen dag underlät att gå på stora torget att upphandla födoämnen. Han höll sig ej för god att sjelf med egna händer eller på egen rygg hembära ett och annat fiskknippe, fåralår eller lammakropp, som han der inköpt.

Sven Adolf Liljenroth satt ett stycke under mig på skolbänken. Undersätsig ech stark till sin kroppsbyggnad, var han en tid vår fanjunkare. I samråd med rektor, hvars gunstling han var, uppsatte han ett litet kompani af frivilliga konskriptions-piltar, utstyrda med höga militärhattar, bandtlär och patronkök af måladt papp samt bössor af träd, hvilket kompani en gång vid kronprinsen Karl Johans besök i Lund fick exercera för honom och utgöra hans hedersvakt. "Fanjunkaren" hade en förträfflig kommandotakt och höll god disciplin med sina små soldater. Sjelf drog han värja vid sidan och hade uniformspersedlar af solidare beskaffenhet än soldatesken. Alla togo för afgjordt att han en gång skulle bli officer, men han gick i stället in vid krigskommissariatet. Ett vänstycke erinrar jag mig ännu af hans hand. Det var när jag skulle skrifva min första kria som han kom mig till hjelp, både i afseende på innehåll och form. Ämnet var: "Det är ej kläderna som gör mannen". Sedan jag länge bråkat min hjerna dermed, men det icke ville gå, förbarmade sig Liljenroth öfver mig och gaf mig både uppränning och inslag till leveransen. "Detta har du icke sjelf skrifvit": sade Textorius, när jag framräckte min kria till hans granskning. "Jo, jag försäkrar hr rektorn att Liljenroth har icke hjelpt mig", blef mitt olyckliga försvar. Textorius skrattade, och mina kamrater med honom. Det var första gången och blef den sista jag försökte att plöja med en annans kalf. Emellertid hade krieskrifvandet blifvit mig dubbelt fatalt, och det varade länge, innan jag i den konsten kunde passera för annat än fuskare.

Kamraten Jöns Ludvig Segerström, gemenligen "grisen" kallad, var en ganska egen virtuos. Son till rådman S., som tillika var käm-

nerspreses och värdshusvärd, boende nära skolhuset, hade han ett visst anseende, som han likväl ej rätt förstod att uppbära. Mer än lofligt inskränkt, gaf han sig jemt till spillo åt Andreas Möllers godmodigt trygga gyckelspel, det han tog för idel sannskyldig vänskap. Han åtog sig de kostligaste ärenden till sin far och till andra magistratspersoner, när Möller ville "fixera" dem. En gång hade han lockat kamraten åstad att genom tredje man till vällofliga rådstugurätten inlemna en skrift af mycket tvetydigt innehåll. Det var, mutatis mutandis, en trogen beskrifning på rättegångs- och polisväsendet i staden Lund. Borgmästare och råd samt med stadsfiskalen och vaktmästaren voro der ypperligt porträtterade. Jag glömmer aldrig den komedien. Andreas Möller, Nils Otto och jag befunno oss på åhörarebänken. Jöns Ludvig desslikes. "Nu kommer det", sade han, på förhand triumferande, när vaktmästaren sjelf framlemnade detta Uriebref. Det blef ljudeligen uppläst af fiskalen Sandahl, som var då som vanligt något sned, men icke värre än han kunde förvalta sin kronoåklagaresyssla. Sandahl var ett godt hufvud, förstod snart piken och hade sin hemliga glädje åt mystifikationen. Rådman Liljevalch vaknade först till och blef af rättmätig vrede lifvad. "Lägg det till handlingarne", skrek han, men rådman Güllich ville höra mer, rådman Segerström likaså. En väldig skrattsalva från åhörarne väckte slutligen sjelfve borgmästaren, Adolf Fredrik (Drick) Bjugg som han gemenligen kallades och som redan vid begynnelsen af lustspelet insomnat, tyngd af sina många morgonsupar. Vaktmästaren, tillfrågad af hvem han mottagit libellen, pekade på unga Segerström, rådmannens son, hvarvid husets munterhet tilltog. Rättens ledamöter lära aldrig fått reda på upphofsmannen till denna fars. Ty Jöns Ludvig var trogen och teg som muren. Han berättade oss följande dagen att "pappa" frestat honom hårdt för att få fram magistratens vedersakare, men utan framgång. På den affären förlorade Möller ingenting, ej en gång sin väns förtroende. Jöns Ludvig blef i sinom tid prest, men dog för många år sedan.

Daniel Scharffenberg med det vedernamnet "Didrik Slaghök", död som med. doktor omkring 1830-talet, var Möllers näste man, nedåt på bänken. Såsom en i den tiden förmögen färgares son stälde han ej heller sina påsar vid dörren. Vi voro icke sällan bjudna af honom hem i hans fädernehus der man mådde godt och hade roligt nog. Daniel var redan som skolgosse mycket lång till växten, men något slapp

och gänglig. Han gick alltid i en kort jacka och frös vintertiden eländigt. Han hade en tid kommit oss på det orådet att spela kort, boston eller vira, jag mins ej hvilket. En dag då spelkamraterna voro samlade på vårt lilla vindsrum, som låg vid skomakaregatan, snedt emot Flormans hus*, öfverraskades vi af dennes besök. Gubben tog oss i strängt förhör, och jag lekte sedan ej mera med kort hvarken som skolgosse eller som student. Vi fingo alla en helsosam skräck för dessa "målade lappar" som doktor Hylander kallade dem och hvilka länge voro tankens och konversationens dödsfiender i Lund. Nu äro de naturligtvis längesedan utrotade ur de bildades samqväm äfven der. Men vid ifråga varande tid kunde man få se kort- och terningsspel äfven i professorshus, teologie doktorers, ja i sjelfva biskopens hus och emellan fädernas egna händer. Barbariet i den lärda staden var då större än någon nu kan föreställa sig.

Om öfriga, till en del ännu qvarlefvande skolkamrater får jag tillfälle att tala, då de längre fram åter förekomma på min studentbana. Snart skulle jag öfvergifvas af dem alla. Vid midsommarstiden 1816 voro vi redo till dimissionsexamen. Denna gick bra, och omkring 15 ynglingar blefvo af eforus förklarade värdiga att utgå ur skolan. Jag hade då för tre månader sedan fylt 13 år, och enligt då gällande stadgar fick ingen före fylda 15 år aflägga någon slags akademisk examen. Biskopen föreslog derför att jag skulle qvarstanna minst ännu ett år i skolan. Till min stora bedröfvelse antogs detta förslag af min vid examenstillfället närvarande fader, som delade Faxes mening om Textorii öfverlägsna förmåga. Sjelf hade jag en annan föreställning. Jag trodde mig veta att der ej var stort mer att lära af den mannen, fruktade således att ett år ännu, tillbragt i denna läroanstalt, skulle för mig blifva en förspild tid. Mest bekymrade mig att se hela skaran af de kära läs- och lekkamraterna draga bort ifrån mig. Men — hvad var att göra? Jag måste resignera och under-

---

* Vi bodde hos mamsellerna Kraak, hvilka egde en större gård vid Skomakaregatan, med många studentrum uti. Den äldre af dessa flickor var utmärkt genom sin ofantliga kroppsstorlek. Jag har ej sett någon karlsperson som med henne i detta afseende vore jemförlig. Hon var så fet att hon knapt orkade röra sig. Arbeta kunde hon platt icke, men äta kunde hon och gerna ville hon traktera sina hyresgäster med mat och kaffe. Hos henne voro vi stora favoriter. I *sina* studentår hade min far redan bott hos samma värdfolk och i samma rum som vi nu bebodde.

kasta mig efori och min fars vilja. Med rektorsklassens lägre afdelning kunde jag ej hafva gemensamma studier, skulle således utgöra en lexafdelning för mig sjelf. Farväl med all täflan, med all fröjd och gamman i det gamla skolhuset som nu först syntes mig mörkt och trångt. Nästa termin fick jag min plats anvisad i sjelfva katedern, men den upphöjelsen nedslog mig blott ännu mer. Mitt lynne blef dystert, min lefnadslust försvann. Detta såg Nils Otto och han, som alltid varit min hjelp i nöden, fann på råd. Genom det stora förtroende han, såsom primus i skolan under det sista år han der tillbragt, hos Textorius förvärfvat, lyckades det honom att åt mig utverka tillåtelse att, så ofta jag ville, uteblifva från skolan och hemma på mitt rum med hans tillhjelp inlära de stycken mig i början af hvarje vecka anvisades och hvari rektor skulle förhöra mig hvarje lördagseftermiddag, då han var ledig från de öfriga piltarnes undervisning. Af denna tillåtelse begagnade jag mig och infann mig ordentligen vid hvarje veckas slut att förhöras. Aldrig behöfde jag fråga T. om något svårare ställe i mina auctores classici, aldrig stapplade jag i mina svar, aldrig hade jag underlåtit att något öfverskrida de pensa han gifvit mig. Detta räckte blott höstterminen 1816. Följande vårtermin dispenserades jag alldeles från rektors lördagsförhör och fick studera bäst jag ville och kunde, på fri hand. Den terminen besökte jag honom kanske ej tio gånger. Emellertid fortskred jag raskt under min brors handledning. Med ett sällspordt tålamod gaf han mig del af allt hvad han på de akademiska lektionerna inhemtade. På mellanstunderna genomgick han för mig sina anteckningar både för Lidfors, Lidbeck, Norberg och Tegnér, dem han förde med största noggranhet. Sålunda åtnjöt jag akademisk undervisning, redan innan jag var akademisk medborgare. Snart hade jag i åtskilliga kunskapsämnen lemnat min rektor bakom mig. Han höll naturligtvis god min och gladde sig säkert på förhand åt den stundande smällen vid min dimissionsexamen. Äfven i matematik ryckte jag fram vida utöfver det vanliga målet för dimittender, ty Nils Otto hade ypperligt hufvud för matematik, och så mycket jag af den maten kunde smälta, gaf han mig till lifs.

Mina dåvarande skolkamrater träffade jag endast på fäktsalen, två gånger i veckan, då de väl någon gång kunde pika mig för det jag alldeles öfvergifvit skolan, och när tiden så tillsade, på skridskoisarne, der Nils Otto också gerna gjorde sällskap. Han var en väldig

kapplöpare på den banan och lemnade de fleste både studenter och skolgossar efter sig i farten. På sina dubbelrandade skridskor gjorde han de djerfvaste språng jag någonsin i den vägen sett. Han kunde hoppa fem till sex alnar i längden och åtminstone två i höjden, utan att falla på näsan. Prosten Schartau, som i yngre dagar varit vän af skridskoåkning och ännu någon gång spände sin stålsko i isen midt bland idel piltar, stannade ofta att betrakta den djerfve ynglingens halsbrytande öfningar. I simkonsten var han äfven långt hunnen, vida längre än jag som dock ej försummade någon sommardag att vandra till Kjellby att bada och der man kunde få se mästare i den konsten, redan långt innan Agardh der promoverade simmagistrar.

I andra sköna konster hann jag ej långt. Jag har aldrig lärt att måla, bildhugga eller dansa, ej heller att fäkta. Ling hade redan lemnat Lund innan jag kunde profitera af hans undervisning i sistnämda stycke. Blott en enda gång såg jag den originele mannen med florett i hand, parerande mot ett halft dussin ganska skickliga fäktare, hvilka alla han skötte så att ingen kom honom närmare på lifvet. I gymnastik undervisade oss skolkollegan, magister Bruzelius. Vår sånglärare var en student vid namn Lethin, sedermera orgelnist i Maria församling i Stockholm, god violist och titulär director vid k. hofkapellet derstädes, som ett par timmar i veckan gaf oss lektion på det akademiska kapellet, der äfven director musices, som derjemte var cantor scholæ, erbjöd sina bona officia åt scholares med större musikaliska anlag. I dessa öfningar deltog jag icke. Af Lethin lärde jag väl några tonskalor, men kunde ty värr aldrig bli riktigt säker i mellantonerna. Emellertid har jag sjungit mycket både offentligen och enskildt, det förra af pligt, det sednare af lust. Offentligen hela tre åren i kyrkan samt med alla andra scholares som mål och mäle hade, enskildt nu i nära 50 år, ty när jag glad är, sjunger jag gerna, och en mängd visor lärde jag tidigt, dels af mormor, dels af Sara Kjellander, en flicka som i många år vistades i mitt fädernehus, sydde linkläder, väfde och spann. Mot slutet af hennes dervaro sjöng hon ej så väl, tyckte jag, som i min tidigare barndom. Jag hörde hellre min systers väna stämma, ehuru den visst hade mindre både omfång och styrka än Saras. Blott några få år yngre än jag, ingår min syster naturligtvis ibland de äldsta minnen jag har. Vi hafva läst och fröjdats mycket åt gemensam läsning, dels af verldslig, dels och mest af andelig poesi. Jag kan ej minnas henne annorlunda än såsom en stilla

kontemplativ natur, med tidig lutning åt det andeliga lif hvari hon nu i många år lefvat uteslutande. Af henne lärde jag längre fram de första handgreppen på gitarr. Jag sjöng då gemenligen till detta strängaspel. Äfven på andra instrumenter har jag försökt mig, men med föga framgång. Dulcian var det första, glasharmonika det sista. Detta nedlade jag först år 1828, då jag vistades i Karlshamn. En tid hade jag omfattat ett instrument som ej berodde hvarken af fingersättning, mungipor eller mensklig takt, och det gick jag bäst ut med. Det var eolsharpan som mycket hänförde mig. Mången sommarmorgon och afton klingade hon för mig i mitt kammarfönster, och ofta gick jag med henne i famnen bort på ensligt aflägsna och dragfulla orter för att under min känslas berusning lyssna till hennes vemodiga toner, i hvilka jag tyckte mig höra naturandarnes ömma klagan. Det var mig den bästa musik till texten af Atterboms och Stagnelii mystiska lärodikter.

4.

Studentminnen i inskränkt betydelse. 1817—1821.

Dimissionsexamen. Lidfors. Tegnér. Stecksén. Brunius. Lundblad. Norberg.

Midsommarafton år 1817 blef jag ändtligen student. Dervid tillgick på följande sätt. Ensam skulle jag nu undergå dimissionsexamen, för andra gången. Ett helt år hade jag varit, icke "primus inter pares", utan både den förste och den siste i min afdelning. Det blef det längsta förhör jag någonsin haft att uthärda. Examen började kl. 8. f. m. och räckte först till kl. 11, då rektor gaf eforus en gaffelfrukost, hvartill voro inbjudna akademiens rektor, mathes. professor Kjellin, filosofiska fakultetens dekanus, chemie prof. Engeström, canzlirådet prof. Norberg, professorerne Fremling och Lundblad samt d. v. eloqv. adjunkten, sedermera prof. Lidfors. Derefter fortsattes examen åter från kl. 1 till 5 e. m. På efori begäran examinerade Lidfors i latinet och Norberg i grekiska och hebreiska (det sista året hade jag tillegnat mig hans grammatikaliska och i synnerhet ortoëpiska åsigter af dessa båda språk), Engeström i matematik och Fremling i logik, psykologi och sedelära. I det öfriga examinerade Textorius sjelf, och Lundblad inkastade här och der någon fråga. Faxe hörde endast på. Efter slutad examen förklarade Engeström, som i egenskap af fil. fakultetens dekan, enligt då gällande ordning, bort med mig anställa särskild studentexamen, att en sådan formalitet nu vore öfverflödig och att han ansåge mig berättigad till vitsordet laudatur, hvarpå akademiens rektor, Kjellin, högtidligen förklarade mig för akademisk medborgare och anmodade mig samma dag hos honom efter aflagd ed uttaga mitt studentbref.

Att det "gått lärdt till" vid denna dimissionsexamen, torde kunna bevisas genom den tillställning hvarmed hela herrligheten afslutades. När sjelfva förhöret var till ända och mina stil- och krieböcker blifvit af Lundblad och Lidfors genomögnade, föreslog Textorius att den

sistnämde skulle för dimittenden diktera en svensk text, den han genast borde muntligen på latin öfverflytta, för att dymedelst ådagalägga sin färdighet i det senare språket. Detta undandrog sig Lidfors, säkert af ädelmodig skonsamhet, men under någon artig förevändning Textorius fick således sjelf diktera och jag tolkade hans diktamen genast på latin. Gubbarne syntes förbluffade alla och Lundblad gret af förtjusning. Endast i Lidfors' sardoniska uppsyn läste jag min dom. Honom hade den uppdukade anrättningen synbarligen varit för stark. Icke utan den vidrigaste känsla hade jag måst låta bruka mig till häfstång för Textorii ära. Förhållandet var nämligen det att han dagen förut anstält en repetition med mig och jag hade vid straff af hans ogunst måst inlära mig den fatala rolen. Detta var dock hans enda bedrägeri vid detta tillfälle, ty med allt annat gick han samvetsgrannt tillväga. Ännu en tillställning återstod dock. Jag måste upp i katedern och deklamera en vältalig liten afhandling "de educatione puerorum" som jag under loppet af nästföregående månad sammanskrifvit. Detta mitt retoriska lärospån har alldeles bortkommit ur mina papper, och jag erinrar mig derom ingenting annat än att det var författadt i filantropistisk anda, fast utan den Campe-Basedowska tinkturen, ty den kände jag lyckligtvis ej till. Hvad lycka denna afhandling gjorde hos Fremling vet jag ej, men Lundblad var mer än belåten och Norberg yttrade äfven några välvilliga ord deröfver när jag nedsteg ur katedren. Min far hade derigenom blifvit angenämt öfverraskad. Från den stunden fick han större föreställningar om min förmåga än han förut haft. Nu ansåg han mig fullt jembördig med Nils Otto, som vid *sin* dimissionsexamen levererat ett latinskt hexametralt carmen i Virgilii bukoliska manér. Ända till den stunden hade i fadrens ögon ett stort svalg varit befästadt sönerna emellan. Med min öfverlycklige far gick jag derefter att hos akademiens rektor lösa mitt studentbref. Derifrån till Florman, som ej haft tillfälle att öfvervara examenstillfället. Sedan han å studentbrefvet läst hvad betyg jag erhållit, yttrade han jemte sin lyckönskan några förmanelsens ord som voro på sin plats. Han talte om "fortuna fugax" och varnade mig för öfvermod. "Vetst du, sade han bland annat, jag har aldrig ansett mig för lärd mer än en gång, och det var när jag tagit studentexamen och fått laudatur." Jag tog underrättelsen ad notam och gick ifrån den vördnadsvärde manuen med en helsosam för-

ödmjukelse. Vid samma tillfälle skänkte han mig ett förträffligt silfverur med dubbel boett, hvilket jag förvarat såsom en klenod.

I den svala qvällssstunden lemnade vi Lund för att begifva oss till Gullarp. På vägen dit, som togs öfver Remarlöf, mötte oss två mina bröder vid "Kungsgården" med helsning från mor att hon väntade oss hos "kamrerens". Det var häradsskrifvare Olssons, hvars boställe låg strax vid vägen och i hvars hus föräldrarne mycket umgingos. Dit kommo vi i sjelfva solnedgången. Aftonmåltiden intogs i en löfsal och vi skildes från Remmarlöf ej före midnatt. Det var den längsta dag i min lefnad, ty jag hade varit uppe i gryningen, och med god smak sof jag ett godt stycke in på följande dagen.

Sommarferierna 1817 vistades jag med Nils Otto i fädernehemmet. Melker Falkenberg var då på Trollenäs och vi kommo med honom ofta tillsammans. Nu gjorde jag närmare bekantskap med våra svenska poeter, bland hvilka Atterbom och Geijer i synnerhet tilltalade mig. Nyss fylld 14 år, och utan den ringaste föreställning om den revolution som då försiggick inom tyska litteraturen, förstod jag väl ej hvart "nya skolan" egentligen pekade, men jag lät mig föras hvart det kunde bära. Polyfem, Phosphoros, Poetisk Kalender och Iduna blefvo mig de guldgrufvor ur hvilka jag bröt det ena stycket efter det andra. Huru inpassa dem i min invärtes menniskas bygnad? och huru försvara dessa klenoder mot anfallen utifrån? Min far var ingen vän af Atterboms musa, och Nils Otto sparade ej på sidohugg mot "klingklangspoesien". För honom var Tegnér i den tiden det högsta. Alla Tegnérs poemer afskref och samlade han i ett med mycken omsorg hopkommet häfte *, allteftersom de från skaldens verkstad utgingo, och många, innan de ännu blefvo tryckta. Den samlingen har ett stort värde särskildt derigenom att det är en "invariata". Allt är här i det skick det först utgått från skaldens hand, och på "förbättringarne" har sällan något af Tegnérs arbeten vunnit, hvarken till form eller halt. Mången udd har blifvit afbruten, mången yster tankefåle betslad, som tog sig bättre ut i första gjutningen.

Thorild blef mig ock tidigt kär, tidigare än jag fullt förstod honom. Ossian desslikes. Shakespeare var mig länge alldeles oåtkomlig, men en annan engelsman, Edvard Young, på hvilken jag af Thorild blifvit hänvisad, anslog mig så mycket mer. Hans "Night-Thoughts"

* Denna samling af Tegneriana förärade han sedan åt Melker Falkenberg.

var ett halft år det sublimaste jag visste. Första bekantskapen med detta storartade poem gjorde jag i dess obundna svenska öfversättning, men snart skaffade mig Nils Otto originalet, hvilket närmast föranledde mig att lära engelska språket. Här frossade min fantasi uti melankoliska drömmar, och till en tid blef hela min verldsåsigt fördystrad. Min far, som var rädd förr alla exorbitanser, talade ofta med mig derom och förbjöd mig slutligen att läsa Young, den han genom ett eget quid pro quo gick att förvexla med Jung-Stilling, "herrnhutaren" som han kallade honom. Jag läste min Young blott så mycket ifrigare och blef af honom alldeles öfverväldigad. Troligen skulle jag dukat under i grund, om ej instinkten kommit mig till hjelp och drifvit mig att söka jemnvigt i fria utgjutelser af det alltför brusande och sjudande känsloflödet. Jag började rimma, och den rörelsen svalkade godt. Nils Otto var äfven här barmhertig emot mig och höll inne tills vidare med sin skarpa kritik. Jag samlade mina "sorgeqväden" i en liten fascikel som jag tänkt låta trycka. Lyckligtvis blef det ej af, ty Nils Otto kom här emellan, och jag har således ej kommit att skatta till vår usla elegiska litteratur. I ett raskt ögonblick kastade jag hela bråten på elden. Vid samma tid studerade jag ifrigt Zimmermann "Ueber die Einsamkeit," Gœthes "Leiden des jungen Werthers" och Tiecks-Wackenroders "Herzensergiessungen eines kunstliebenden Klosterbruders". Min far fruktade verkligen en tid att jag var nära att taga tonsuren, men så farligt var det dock ej. Han ålade mig att läsa Gellerts "moraliska föreläsningar", men de voro mig för tråkiga, mera genom sin gråtmilda deklamation än genom sjelfva dygdelärorna dem jag ej kunde rata. Emellertid har jag ock haft min "Sturm- und Drang-periode". Nu blef mycket undansköt före mitt femtonde års slut, som för andra hängt länge efter. Äfven detta skulle ingå i min individuela kulturhistoria — det var mitt romantiska tidehvarf, mitt sentimentala bildningsstadium.

Höstterminen 1817 följde jag Nils Otto till Lunds akademi der han tog mig med på Lidfors' privata och Tegnérs publika föreläsningar, dem han redan tvänne terminer begagnat. Sonnetten, madrigalen och canzonen undanträngdes nu af den klassiska literaturen. De romerska författare jag förut läst, gingo upp för mig i ett annat ljus än jag sett dem förr, sedan jag började höra Lidfors föreläsa öfver dem. Näppligen lärer någon svensk professor bättre hafva utlagt sin Horatius, Cicero och Livius än Lidfors gjorde det omkring slutet af

1810-talet. Hans svenska var ej latinsk som Lundblads, men den återgaf ändå latinet fullkomligt. Bättre öfversättningar har jag aldrig hört. Lidfors' föredrag var ej fortskyndadt ej heller släpande, det gick som en väldig norrlandsflod med majestätisk säkerhet och, när det skulle vara, i rytmiska tonfall. Hans uttal var klangrikt, hans periodbygnad målande. Man tyckte att Marcus Tullius sjelf skulle haft lust att höra sig så troget återgifvas. Lidfors kastade ett ljus öfver det hela hvari man såg lagarne för språket och måttet för tanken hos originalförfattarne. Sjelf ett geni, kunde han ur grafvarne uppmana romarlifvets odödlige genius. Som orator och som disputator var han lika hänförande, ja än mer, ty då tog hans outtömliga qvickhet mera ut sin rätt. Äfven när han lekte som bäst, höll han sig dock i utvärtes mått o strängt allvarsam, hvilket naturligtvis höjde effekten af hans lusteldar.

Tegnérs föreläsningar voro mycket lärorika. Jag har hört honom läsa både öfver Homerus, Pindarus och Thucydides. Först verterade han ordagrant med den finaste lingvistiska analys och textkritik, derpå belyste han stället från historisk synpunkt och antiqvarisk samt återgaf det slutligen fritt. Då var honom ingen flygt för hög, ingen detalj för obetydlig, ingen anspelning för fin, ingen kombination för djerf. Allt hvad originalet *ville* hafva sagdt, det *blef* då verkligen sagdt. Ofta rundade sig öfversättningen till meter, der var takt och numerus i hela rörelsen. Med lärdomens och snillets förenade makt beherskade han sitt ämne. Det fans ingen tankens eller språkets finess som han ej framletade ur de grekiska skalders och talares text som han tolkade. Tegnér var äfven en mycket punktlig föreläsare. På slaget kl. $^3/_4$ till 2 e. m. lät han väcka sig ur sin middagssömn den han aldrig lät frånpruta sig, stod genast upp, samlade sina anteckningar och lade dem vid sidan af den rapsodi eller hymn han för dagen skulle utlägga, drack ett glas, stundom vin, stundom ock vatten och gick så i sakta mak och med något lutande gång, med den omistliga mopsen vid sin sida, utan att iakttaga hvad som föregick omkring honom, till bestämd ort, blickade ett slag uppåt när han inträdde på Lundagård, gick sen lik en drömmande upp i lärosalen, intog katedren, slog doktorshatten ("trollhättan" som han kallade den) i pulpeten, der den stundom blef liggande hela föreläsningen öfver, och började läsa, i begynnelsen litet sömnigt, men snart tog det sig och tonen blef, icke egentligen behaglig, ty den hade väl

mycket af nasalljud, men uttrycksfull och lefvande. Läste han då öfver Pindarus, blef han snart inspirerad och kunde någon gång glömma hvad klockan var. Ingen påminnelse från auditorium störde honom då, ty alla voro tacksamma för en sådan öfverläsning. "Jag tror klockan är många", kunde han säga när han kom ned på trappan från akademiehuset, och sade äfven något annat godt ord till de ynglingar som följde honom ut på Lundagård, mellan hvars skuggor den grekiske siaren försvann.

Utom Lidfors och Tegnér hörde jag denna termin Lundblad och Stecksén, publice samt Brunius och Kahl, privatim. Endast språken studerade jag hela terminen, hvilken var mig en af de angenämaste jag upplefvat. Klockan 8 f. m. läste Stecksén, professor i lefvande språken, fyra dagar i veckan tyska och franska omvexlande — det var offentligt — två dagar engelska hemma hos sig, enskildt. Dessa lärostunder begagnade jag flitigt, ehuru torftiga de voro. Vid 14 års ålder begär man ej mycket, ej heller förstår man så noga skilnaden mellan literata professorer och illiterata. Till den senare klassen räknades f. d. sjökaptenen Jonas Stecksén (malisen påstod att han en längre tid fört ett kapareskepp), som af sin morbror, kanslirådet Norberg blifvit upphöjd på en professorsstol. Han var en mäkta kuriös man och blef vid sina gamla sjömansvanor, äfven efter denna upphöjelse. Katedern beträdde han aldrig, utan stannade gemenligen på en af de nedre bänkarne i auditorium majus, der han lät studenterna för sig explicera Telemaque och Schillers tyska 30-åriga krig, utan tecken till grammatikalisk resolution. På samma sätt läste han engelska, blott verterande någon lätt författare. Språkreglerna hade han förbehållit åt stilöfningarne, der han med mycket noggrannhet bevakade grammatikans rätt. Icke annorlunda läste græcæ linguæ adjuncten, sedermera professorn C. G. Brunius och eloquentiæ docenten numera kyrkoherden d:r Ach. Kahl. För den sistnämde skref jag denna termin latinska stilar och krior dem han korrigerade med tillbörlig stränghet, mellan det jag hörde honom vertera Cicero de Oratore, mera troget än ledigt. Den förre gaf privata lektioner i Xenofons skrifter dem han helt kursivt öfversatte. Af honom lärde jag således föga, men det var naturligtvis min egen skuld, ty hade jag velat *skrifva* eller *tala* grekiska för honom, hade han säkert ej undandragit sig. I den tiden tyckes Brunius ha legat mest åt det estetiska hållet, likasom längre fram åt det teologiska. Såsom en fullgod frukt af det

förra studiet har man väl att anse hans "de Diis Arctois, Libri VI", dem väl icke mången skänkt den uppmärksamhet detta lärda arbete förtjenar. Det är en omklädnad af Eddas guda- och hjeltesagor i romersk drägt, en kostym som onekligen kläder dem väl. Som teolog skulle han förvärfva sig en större namnkunnighet, hvarom mera längre fram. Då var han ännu en from yngling, poetisk och i all sin umgängelse ostrafflig. Han har alltid varit mensklig ordning undergifven, alltid fogat sig efter öfverhetens vilja, aldrig grälat med dem som makten hafva. Hvarje tillfälle att betyga underdånighet har han omfattat med en prisvärd uppmärksamhet. Mången kunglig namnsdag, födelsedag, krönings- och bilägers-högtid har han besjungit, än på grekiska än på latin, alltid med devotion och känsloinnerlighet. Karl Johan var hans passion och universitetskanslererna hafva ständigt varit hans "delitiæ". För deras excellenser rikets herrar har han ock ådagalagt underdånigt ödmjuka tänkesätt. Man har, jag vet ej på hvad sätt, åtkommit äfven enskilda handbref af Brunius, hvilka en viss tid cirkulerade i Lund såsom mästerprof af devot vördsamhet. I synnerhet ett till Mathias Rosenblad, som borde intagas i någon svensk brefställare, ungt folk enfaldeligen att förrehålla. Tidigt prestvigd, stod han högt hos både Hylander, Wåhlin och Faxe. Han var af begynnelsen fullkomligt renlärig och fick i sinom tid ett godt prebende-pastorat, men har dock sällan predikat för sina församlingar i Stäfvie och Lackalänga. Till ingångsspråk för sin inträdespredikan hade han valt Jakobs epistels 3 kap. versarne 5 och 6, och lärer hans afhandling varit hållen i den Franzénska tonarten, evangeliskt mild och rörande. Tillämpningen af den sköna predikans lärdomar skall hafva varit mera lagiskt dundrande. Den kom församlingen till godo först vid sockenstämman efter gudstjenstens slut. En tid forskade Brunius ifrigt i de nordiska fornlemningarne, af hvilket studium man ock hade sett mycken frukt äfven innan han slog sig på maçonneriet. Honom har ock vederfarits en utmärkelse den en framtida ordenshistoriograf kommer att observera som den enda i sitt slag. Prest alltifrån 1823, blef han under Heurlinska regimen hugnad med kongl. maj:ts nådiga utnämning — icke som andra prester till "andelig ledamot", utan till *"riddare"* af kongl. nordstjerneorden.

Johan Lundblad var i den tiden en nedgående sol, om hvilken man väl ej kunde säga som Tegnér sagt om Karl XIII: "lik sol'n i sin

nedgång förstorad och klar". Han hade då längesedan upphört att gifva privata föreläsningar, och de publika jag af honom hörde voro ingalunda hvad man skulle väntat af den som en gång lyftat det romerska språkstudiet så högt vid Lunds universitet. Obegripligt att den som ej hade ringaste makt öfver sitt modersmål, kunnat gagna som föreläsare öfver ett främmande språks literatur. Men det var väl mera genom exemplet än genom läran han åstadkom denna underbara verkan, som Tegnér i sin kantat öfver Lundblad sålunda skildrar:

"Hvad klassisk låga än är qvar och flammar,
ett ringa ljus bland Lundagårdens stammar,
hvad skönt der bildas och hvad klart der tänks,
af honom ha vi fått dess frö till skänks.
— — — — — — — — — — — — — — —
När herdegossen med sin lyra kom
från Hallands hedar, då steg småningom
det glömda Latium opp för oss i dagen
med manligt vett, med styrkan och behagen;
och unga sinnen tjustes än en gång
af Tullii suada och af Maros sång."

När jag 1817 hörde Lundblads föreläsningar, voro de nästan bedröfliga. Den svenska, hvarpå han återgaf sina romare, var till den grad barbarisk, äfventyrlig och vidunderlig att hans åhörare deråt stundom skrattade af full hals. Då log gubben med, säkert i den tron att det var intet annat än starka bifallsyttringar han hörde åt sina lyckade öfversättningsförsök. Hans "krumliga hvirflingar" eller rättare och närmare efter orden: "hvirfliga krumlingar" för att återgifva orbes curvati, äro ofta citerade såsom exempel på Lundblads förmåga att rikta svenska språket. Quid tu, Cotta? gjorde honom mycket besvär. "Hvad vill du, Cotta — hvad står på, Cotta — hvad i all verlden vill du här? — — men kors i Herrans heliga namn! hvad går åt dig Cotta?" Under sådana försök att finna det rätta ordet, gestikulerade han med de mest komiska åthäfvor och retade upp sig sjelf till den högsta hänförelse. Ögonen tindrade, rösten darrade, hela mannen var i skakning, och när han slutligen fann det länge eftersökta ordet, var det gemenligen rent förhexadt. Emellertid kunde väl ingen djupare sentera sitt original än han. Säkert undföll honom ingen språkets finess eller skönhet, fast han aldrig orkade återgifva den. Stundom kunde han bli gripen af sådant som förekom andra helt platt eller trivialt. Af det simpla *mi Cotta* rördes han ända till tårar. "Ett skönt uttryck, mina herrar! Ci-

cero vill säga: min Cotta, min kära Cotta, min egen, min enda Cotta!" Och nu runno tårarne klara utför hans kinder. Svårt var det att öfversätta honom till lags, men svårare att nöjaktigt pronuntiera de latinska orden. Sjelf elegiskt läspande, älskade han lena ljud äfven utaf andra. Allt som var kuperadt, kantigt eller pregnant, slipade och afrundade han ända derhän att det ofta blef bredt, utplattadt och vattusigtigt. Emellertid lefde han med hela sin själ i den romerska vältaligheten, historien och poesien, fast utan kritiskt medvetande, oreflekteradt och barnsligt naivt. Sjelfva hans utseende bar pregeln af en främmande natur, en vilseförd, som råkat in i ett tidehvarf och bland ett slägte som ej tillhörde honom. Han var prest, men när han talade svenska på predikstolen — hvilket icke var alltid, ty han glömde ofta hvar han var — kunde sällan någon bonde förstå konom. Stundom predikade han tyska, stundom latin. Hans första prebendepastorat var St. Peders Kloster och Nöbbelöf, och der gick det något an, ty han kunde åtminstone i klosterkyrkan påräkna lärda åhörare, men sedan han fick Hardeberga och Sandsjö, var det värre.

Likasom Lundblad i sin romerska verld, så lefde Norberg i den österländska, med den skilnaden dock att denne rörde sig mera menskligt inom sin trollkrets. Norberg hade herravälde öfver språket, icke just det svenska, men det — Norbergskt-svenska. Ty detta var ett idiom, honom ensamt förbehållet, men hvilket dock alla förstodo, med hvilka han hade att skaffa. Detta var icke bönder, ty oaktadt både teolog och, likasom Lundblad, teologie doktor, lät Norberg aldrig prestviga sig och ville ej taga mot något pastorat. Han var nöjd med enkel professorslön, hvilken ock slutligen uppgick till nära 500 tunnor säd. Han var flere gånger kallad och en gång föreslagen till biskop, men för *detta* embete kände han lika litet kallelse som för *prest*-embetet. Han ville vara professor och ingenting annat. Kanslirådstiteln skall ej hafva särdeles fägnat honom, ej heller den lilla leksak man fästat vid hans frackrock, kongl. nordstjerne-ordenstecknet. "Är det icke grant": frågade han en af sina vänner, första gången han bar det. "Hvad skulle jag med denna grannlåt? Kunde inte kungen lemnat mig i fred?" En gång förut hade han blifvit af regeringen, på ett mindre vänligt sätt likväl än nu, ofredad. Det var 1795, då hertigen-regenten vid ett nådigt besök i Lund förekallat Norberg för att "skrapa" honom såsom delaktig i det s. k. studentupproret mot löjtnant Morman och aristokratien. Norberg försvarade sig och lät hertigen veta att han

ej krusade. "Vet han hvad det var, han!" så slutade han sitt genmäle, och högheten måste tiga. En annan gång — det var när biskopsvalet i Lunds stift 1811 pågick — reste sig Norberg åter mot Karl XIII. Denne hade i bref till f. d. generalguvernören, fältmarskalk Toll tillkännagifvit sin nådiga vilja att ordensbiskopen d:r Murray måtte vid detta tillfälle blifva med några "hedersröster" ihogkommen. Toll, som den gången ville göra majestätet ett nöje, sätter sig genast i sin lilla ensitsiga täckvagn och qvistar af neråt skånskā slättbygden, vinner här och der någon själ, kommer till Lund och sammankallar konsistorium för att delgifva detta valkollegium konungens höga vilja. Gubbarne, som redan hade hvar sina röster bestämda för tre "lärde och gudfruktige män", kommo i en kinkig belägenhet. Samvetet å ena sidan och konungens nåd å den andra! Man började redan underhandla med den förstnämda makten. Ett och annat samvete svigtade och mer än en kände sig så villig som skyldig att hörsamma öfverhetens bud. Då stod Norberg upp och yrkade, att dessa underhandlingar skulle tagas till protokollet. Detta väckte patres och väckte fältmarskalken. Konsistorium vardt genast upplöst, och Toll reste vidare. På valdagen hade Murray ej fått en enda röst inom hela akademiska sällskapet. I Oxie eller Skytts härad var han deremot ej alldeles bortglömd. För historiens sannfärdighet ansvarade i lifstiden biskop Faxe, af hvilken jag har den ordagrannt.

Som talare var Norberg lika storartad i sin fåordighet som Lundblad stundom småaktig i sin mångordighet. Det är bekant att Norberg bildat sin stil efter Tacitus, eller som A. O. Lindfors om honom yttrar: bildat sig ett eget latinskt språk, hvari man väl tyckte sig igenkänna en Taciti lärjunge, men en som lärt ut och i sin utbildade sjelfständighet täflade med sitt mönster. "Nova guttura fingit et ora", hade Lundblad sjungit om honom redan 1784. Hans parentationer och panegyriker äro många, helsyskon alla, men dock med hvar sin egendomliga hållning och färg. Vid Karl XIII:s tronbestigning förnekade Norberg icke sin gamla förkärlek för hjelten af Hogland. Han höll på att bli anklagad för majestätsbrott, blott derför att han i sin oratio panegyrica sagt: "Miserer? An gratuler? Fortunam imperatoriam plangam? An extollam?" Jag hörde aldrig Norberg som talare, och blott en termin som föreläsare, öfver Hjobs bok. Med ljungande slag belyste han den uråldriga texten, först återgifvande den med fotografisk noggrannhet, sedan förklarande den med tillhjelp af sin rika

orientaliska fornkunskap och sin på ort och ställe förvärfvade bekantskap med österns natur och folklif, hvarur han hemtade rika draperier åt de underbara taflor den hebreiske skalden målat. Till slut gaf han en mera lätt och fri öfversättning af det hela, dock utan all parafrastisk bredd.

Mathias Norberg var större snille än Joh. Lundblad, som var mer virtuos än snille. Han var äfven en större karakter, patriarkaliskt enkel, klassiskt ädel och derjemte, såsom tidehvarfvets son, frisinnad och sjelfständig. Hvar man såg honom, i katedren, i den akademiska processionen, i salongen eller hemma i hans ovanligt höga och ljusfulla arbetsrum, öfverallt var han ett majestät, den rikt begåfvade personlighetens, den anborna öfverlägsenhetens. Han var hufvudet högre än senatens alla öfriga medlemmar. Från Cederschöld och Fallén, ända upp till Agardh och Tegnér, böjde de sig för Norberg som för en mästare i vetenskap och visdom. Ingen vågade föreslå honom en intrig eller för honom röja något sämre anslag. I dedikationen af "Nattvardsbarnen" skildrar Tegnér den sällsporde mannen lika sant som präktigt:

"Du orientens vän och nordens heder,
du man från fablens glömda dar af gull,
med patriarkers språk, med deras seder,
som åldren vis, som barnet oskuldsfull!
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — "Liksom barn sig samla
omkring en älskad far, vi samlas kring den gamla
och sitta, liksom de, med knäppta händer,
i vördsam tystnad kring hans stol och lyss:
sen gå vi hem, och drömmen till oss sänder
en bild, ej olik hvad vi skådat nyss:
en vis med silfverhår, som står och talar
ur morgonrodnans port: då ljusna berg och dalar".

Genom Florman, som var hans stadige umgängesvän, blef jag tidigt införd i Norbergs hus och var med Nils Otto ofta bjuden att hos honom äta middag. Hans hus och hans mobilier hade något eget, afsöndradt, nästan högtidligt med sig. När jag tänker mig dit tillbaka, är det som jag flyttades in på ett helt annat plan än det der menniskors barn i gemen sammanträffa. Jag kan ej beskrifva hvad jag dervid känner. Det är som en verld för sig sjelf; ett aroma af finare natur omsväfvar mig ännu när jag i tanken återvänder dit. Det

är ett bland de minnen som jag aldrig *kan* förlora. Somliga menniskor omgifva sig med en alldeles egendomlig lifsluft; man andas *med* dem eller rättare *genom* dem i en fotosfer så lätt och ren att respirationsorganerna likasom vidgas och röra sig med större liflighet än eljest. Det är poesi uti den luftkretsen, men mer än poesi, det är — jag vet icke hvad. I ett sådant element lefde Norberg, utan hustru, utan barn, men lycklig och glad ändå. Inga passionens stormar, inga affektens nålstyng, inga lynnets kastningar nådde dit. Flormans lif hade dermed mycket beslägtadt; men det var ändå mycket annorlunda. Florman stod menskligheten närmare, stod nöden närmare. Hos honom fick man således dagligen se brytningar i grått som aldrig grumlade den "lugna viken" der Norberg kastat ankare. Hans existens var mera aristokratisk, i bättre mening likväl, så som vetenskapsmannens, i fordna tider, kunde vara det, utan att urarta till förnämhet eller pedantism. Norberg gjorde, äfven han, mycket godt, men hans välgerningar gingo, ännu mer än Flormans, genom andra och tredje hand.

Norberg kom i min tidigare ålder icke så sällan till Gullarp. Der blef då alltid stor högtid, nästan som hade kungen kommit. Min far bjöd genast främmande på "kanslirådet" och "hofmarskalken" gjorde ock les honneurs. Höga och låga, gamla och unga, qvinnor och män samlades omkring honom för att höra hans berättelser och hans infall. De senare voro lika eftertraktade som de förra. Jag mins en gång då min far ville ha Norberg att sitta i soffan, såsom högsätet i kammaren. "Soffan är icke för herrar, den är för damerna; jag står hellre än jag sitter i soffa": sade N. Men Hr kansliråd! det är drag genom fönstret, sitt icke der. "Drag? snarare för litet drag!" Derefter öppnade han fönstret och lät det blåsa dugtigt i nacken. Ingen vågade naturligtvis stänga det igen, fast många gerna sett det stängdt, ty det var en kall och blåsig dag. N. var en stark och frisk natur, alltigenom. Hans växt hög, gången lätt, gestalten rak som en pil. Det porträtt man har af honom bland "427 porträtter af namnkunniga svenska män och fruntimmer", Stockholm 1847, är icke så illa träffadt. Det återger blott ej blickens liflighet.

Att höra Norbergs reseäfventyr af honom sjelf beskrifvas var hänförande. Han förde ofta åhöraren med sig till Paris, till Milano och Konstantinopel, men äfven, och likaså gerna till sin fosterbygd, som var Norrland. De ångermanländska skogarne och fjällen voro honom obegripligt kära. De drogo honom tillbaka med oemotståndlig makt,

då han var i sitt 74:de ålders år. Den dagen han lemnade Lund glömmer jag aldrig. Tomheten kändes ungefär lika stor då som när Tegnér 6 år senare drog till Wexiö. Jag bodde då hos Florman och var vitne till de gamla vännernas afsked. Norberg sade: "nu kommer jag aldrig mer i detta hús der jag haft min bäste vän på jorden". Florman var ovanligt upprörd och stängde sig inne för flere timmar den dagen. Jag tror de korresponderade aldrig sedan de nu sagt hvarandra farväl; och medan de bodde tillsammans i Lund, hade dock ingen vecka gått som de ej varit tillhopa en eller flere gånger. Ofta var jag åskådare af deras täflan på schackbrädet. Der var Florman mästaren, men bak Norbergs stol befann sig ofta den gamle trotjenaren Degerström som, när det gälde, kom sin husbonde till hjelp. Detta tog Florman aldrig illa och vann gerna ändå partiet till slut.

I december 1817 hade jag erhållit ett litet magnatstipendium, det Thottska, genom bemedling af d. v. docenten, sedermera seminariiprefekten och slutligen kyrkoherden i Vestra Sallerup, mag. Gustaf Broomé, en synnerlig vän åt min far och en beskyddare åt hans söner, så länge han stod qvar vid akademien. Bland de yngre lärarne var han oss den allra välvilligaste. Studentvän i allmänhet, älskade han i synnerhet skånska nationen hvars kurator han i många år varit. Vid det s. k. Otterströmska upploppet i Lund var det han som slutligen fick makt med studenterna och förmådde dem afstå från att rifva ner det handtverkshus vid Skomakaregatan der deras vederdelomän förskansat sig. Inifrån sköts redan skarpt och utanför var handgemänget blodigt. Då kom Broomé och lyckades öfvertala "sina landsmän" att gå ifrån en så litet hedrande valplats. Till minne af den fejden fick Broomé ett par tänder i munnen utslagna, men deröfver beklagade han sig icke, i glädjen öfver att hafva räddat flere ynglingar från större skada. Han var af alla skåningar mycket afhållen, och så länge han var deras kurator, voro nationsmötena lifliga och mycket besökta. Hvarje vecka hade vi gerna en disputationsöfning, hvarvid det ofta gick allvarsamt nog till väga. En gång blefvo både præses och respondens ordentligen "satte" i katedren af Karl H. Lundblad, professorns son, en väldig latinare och skarp dialektiker. Nationens inspektor, prof. Lidbeck, tog nederlaget illa, ty præses var en af hans slägtingar, men kurator och hela nationen hade ingenting deremot.

Såsom stipendiat måste jag vid terminens slut undergå en examen inför filosofiska fakulteten, hvartill äfven hörde stilprof. Lundblad hade

sjelf utgifvit den svenska texten. Min latinska öfversättning deraf fann behag för den åldrige latinarens ögon och han tilldömde mig ett premium af 3 rdr 16 sk. b:ko, tredje delen jemt af stipendiets hela belopp. Detta premium mottog jag af hans egen hand jemte trogna förmaningar att flitigt läsa min Cicero. Till på köpet fick jag äfven ett väl inbundet exemplar af Bröders större latinska grammatika, i svensk öfversättning. Detta var enda gången jag besökte Lundblad i hans kammare. Der såg lärdt ut, men för öfrigt ej vidare trefligt. Tegnér har yttrat om Lundblad: "der låg i hans väsende något obetydligt, vulgärt, ja judiskt". Det "vulgära" afspeglade sig verkligen i hans studerkammare. Jag kände ingen lust att åter dit intränga, men hans offentliga föreläsningar, dem han höll hemma i sin stora boksal kl. elfva f. m., bevistade jag gerna, ty de förekommo mig så genomlöjliga, och det komiska har alltid varit min passion.

5.

Fortsättning.

Examen theologicum. Ahlman. Hylander. Hallenborg. Beredelsen till min första nattvardsgång. Schartau. Reuterdahl. Broomé. Examen stili pro gradu. Förhållande till Tegnér.

Vårterminen 1818 tog jag den s. k. teologiska examen, som i den tiden var en "gradus ad parnassum", och blef af fakulteten så vitsordad att jag erhöll dess högsta premium, 20 r:dr b:ko. Jag hade nu uppnått den ålder af 15 år, under hvilken man, författningarne likmätigt, ej fick undergå detta lärdomsprof. Dertill hade jag beredt mig genom att flitigt bevista så väl Ahlmans som Hylanders lektioner, den förres af böjelse, den senares af tvång. Ahlman hörde jag gerna, ty han föreläste den terminen moralteologi, en vetenskap hvari han var väl bevandrad och den han äfven föredrog väl. För öfrigt hade han gifvit tillkänna att ingen behöfde gå upp för honom med afseende på teol. examen, ty han förmente att de s. k. fakultanderna, till större delen unga piltar som nyss lemnat skolan, bättre kunde använda sin tid på andra lektioner, t. ex. i språk och humaniora. Hylander deremot efterskänkte oss intet, utan fordrade att både hans privata lektioner — lektionspengar tog han dock sällan — och offentliga skulle utan försummelse bevistas. Domprosten Wåhlin var den terminen vid riksdagen, och i hans ställe hade förste teologie adjunkten prosten Hallenborg fått förordnande att föreläsa. Denne stackars man, en äkta representant af det Kretensiska slägtet, täflande med sjelfve domprosten i konsten att smälta mat, hade väl aldrig förr haft ett sådant uppdrag och stod ej länge ut dermed. Han hade ett godt prebende och gödde sig på inkomsterna derifrån i många år, hvarigenom han årligen blef allt mer och mer bortkommen. Det påstods att han aldrig egt några kunskaper, men af den s. k. "Riksoxen" blifvit till adjunkt i teologien befordrad på grund af privatlärareförtjenster inom den höggrefliga släg-

ten. Emellertid hade han nu i långliga tider deltagit i stiftsstyrelsen, alltid ett viljelöst redskap för den biskopliga lagskipningen. Efter några veckors förlopp blef den tillförordnade isterbuken trött af ansträngningen att hemma i sina rum, helt nära en flammande eldbrasa, ordagrant föredraga ett handskrifvet kompendium i dogmatiska teologien af Eberstein, hvilket kollegianterna egde i handom och hvarigenom vi voro i tillfälle att straffa honom för felaktig innanläsning, hvartill han esomoftast gjorde sig skyldig. ”För sjuklighets skull” blef han af prokansleren dispenserad och teol. docenten A. Z. Pettersson i hans ställe förordnad. Denne var en rask ung man, domkyrkoadjunkt och som sådan curam gerens öfver Lunds stora församling hvars ordinarie kyrkoherde, som ofvan sagdt är, låg vid riksdagen och sof. Såsom ett drag af liberalitet må nämnas, att Pettersson frikallade oss från besväret att gå på sina föreläsningar. Den timmen fick jag således insparad åt Lidfors' lektion i latinet.

Ahlman föreläste med omsorg och sakkännedom, fastän litet för trögt och med väl långa pauser. Sjelf ett lefvande kategoriskt imperativ, genomförde han sin högsta moralprincip med orubblig konseqvens genom kristendomens alla sedebud. Reinhardska systemet observerades med genomgående kritik, och andra kristliga moralister blefvo ej heller förgätna. Den moralteologiska literaturens vidlyftiga material kastades dock till det mesta öfver bord. För Ahlman fick jag nu ett stort förtroende, större än han förra terminen ingifvit mig, då han föreläst öfver Romarebrefvet och då jag äfven hört honom, i begynnelsen. Hans exegetik hade förekommit mig alltför mager och hans textkritik minutiös. Jag vågar dock ej påstå att förhållandet verkligen var så. Ahlman var den samvetsgrannaste embetsman jag någonsin sett. Icke en minut försummade han af sin föreläsningstimme, men slutade äfven alltid på slaget. Hans yttre var icke så litet frånstötande, men under det hårda skalet klappade det varmaste hjerta. Jag kände mig så dragen till honom att jag en gång måste leta mig in, genom den smalaste portgång och trängsta tomt som i den tiden fanns vid bredgatan i Lund, i hans lilla, mer än skäligt mörka studerkammare, dit sällan någon hittade, ty han hade ett större mottagningsrum, för att anförtro honom några bekymmer, föranledda särskildt genom en hans föreläsning. Ahlman var nu hjertlig och meddelsam, uppmuntrande mig att komma igen när jag ville. Af denna tillåtelse begagnade jag mig esomoftast. Ahlman var mycket allierad med min far och kom

någon gång ut att helsa på honom i Gullarp, i hvars kyrka jag äfven en gång hörde honom predika, i den tiden han var seminarieprefekt. Men den predikan hade föga anslagit mig. Mannen extemporerade, och det ville allsicke gå. Det var ett nästan oupphörligt staccato, och bönderna snarkade tappert större delen af denna predikan. Sedan hörde jag aldrig Ahlman tala för folket.

Hylander var en fullkomlig motsats till Ahlman. Sin offentliga lektion, klockan 9 f. m., började han aldrig förrän klockan slagit half utöfver den bestämda timman. Hans metod var följande: Först höll han en lång bön, på latin, hvars ingress alltid var denna: "Adsis nobis, optime Deus! tuaque nos adjuves gratia atque benevolentia. Adsis nobis, mitissime Salvator! Sine te enim nihil omnino nihil efficere possumus. Adsis nobis, Spiritus Sancte &c". Derefter uppräknade han enligt skrifven förteckning, först "Hrr facultandi", så "Hrr sacerdotandi och pastorandi", absentes blefvo alltid med omsorg antecknade för att nästa gång erhålla tjenliga föreställningar för sin försumlighet, och sedan slog doktorn upp sin psaltare. Gemenligen slog klockan i detsamma tre qvart till 10. Nu hade han kommit till stycket för dagen, 2 eller högst 3 versar af en Davids psalm. Hebreiska texten uppläste han mycket väl och öfversatte den troget på latin, långsamt så att åhöraren kunde i godt mak anteckna hvarje ord. Likaså den grammatikaliska analysen, den vi ock ordagrant nedskrefvo. Här följde han sin Arosenius, ända derhän att han dels utförde hvarje den enfaldige författarens regel, dels, der reglen alltför ofta åberopades citerade den med utförligt angifvande af kapitel, paragraf och moment. "Nitton, åtta, och tre" hörde man väl 20 gånger under hvarje lektion, alltid med samma emphasis, uttalas. Emellertid hade klockan slagit 10 och slog oftast en qvart på 11, innan lektionen tog slut. Ofta kom medicine prof. Sönnerberg för att intaga katedern såsom föreläsare nästa timme. Då fick Hylander på sitt vis brådt. "Blif icke otålig, min kära bror!" kunde han då säga, vändande sig till Sönnerberg, som mumlade sitt missnöje i skägget. Hylanders föreläsningar voro en verklig tortyr för allt hvad studenter hette, med undantag dock för hans s. k. "bibliska lektion", hemma hos honom sjelf, ty den var icke utan sin smörjelse. Då var gubben alltid iklädd en viss, mera högtidlig skrud än den han vanligen drog då han visade sig på sitt auditorium.

Att komma till Hylander enskildt, det var en tålamodets pröfning. Först fick man länge vänta på audiens i yttre rummet och sedan fick

man aldrig sitt ärende uträttadt. Ty han skulle förhöra, förmana och göra bön med enhvar som besökte honom. Sen skulle han kyssa och välsigna en, innan man slapp ifrån honom. En gång hade Thomander, i egenskap af teolog. fakultetens notarie, gått till Hylander för att få ett protokoll underskrifvet. Th. hade längesen låtit anmäla sig, men dörren ville icke upplåtas inifrån. Då tog Th. sitt parti och öppnade sjelf. H. satt i sin soffa och mediterade. Th. fick en sträng blick jemte förebråelse att hafva inträdt utan tillsägelse. "Jag har icke tid ännu, herr adjunkt". — Jag vill ej taga någon tid från doktorn, blott hafva detta papper underskrifvet, ty det skulle med posten i dag expedieras. De andra fakultetens medlemmar hafva skrifvit under, och protokollet är justeradt. "Herre! jag säger, jag har icke tid ännu." — Har doktorn inte tid att jag lägger papperet här på bordet? frågade Thomander helt lugnt, hvarpå han lade det ifrån sig och ville gå. "Icke så häftigt, hr adjunkt! låt mig se papperet". Nu skyndade gubben att skrifva på och nödgade sen Th. att sitta en god stund hos sig i soffan. De skildes åt under upprepade kyssar och omfamningar. Efter den betan blef Th. alltid genast insläppt när helst han sökte sin förman.

Sommarferierna 1818 tillbragte jag i Gullarp. I början af juni blef jag af min far konfirmerad tillsamman med årets katekumener, oaktadt jag ej kunnat profitera af hans konfirmandundervisning. Före förhöret hade min far gifvit församlingen vid handen, hurusom jag "vid högskolan" begagnat sådana undervisningstillfällen, att han hoppades det jag nu skulle kunna samt med de öfriga barnen afgifva nöjaktiga svar. Veckan mellan min konfirmation och första nattvardsgång befann jag mig i stor ängslan. Det vigtiga steg jag gick att taga, var mig öfver måttan tungt. Mina bot- och andaktsöfningar, väl hastigt påkomna, voro visserligen uppriktiga men ledde ej till något lugn. Jag läste bibeln och åtskilliga andaktsböcker, men ordet tilltalade mig ej och min bön var utan svar. Af fruktan att min far ej skulle förstå mig, vågade jag ej för honom yppa mitt bekymmer. Nils Otto var icke tillstädes — hvad skulle jag ej gifvit för att i de dagarne kunna träffa honom? Natten före den märkliga dagen sof jag ej en blund, och om morgonen var mitt beslut fattadt att — uteblifva från nattvardsbordet. Kom så min mor emellan och besvor mig att "ej göra mina föräldrar den sorgen." För hennes tårar gaf jag slutligen vika, men fick umgälla det med förfärliga qval. Jag arbetade länge, hela sommaren, med den räddhågan att hafva gått ovärdig till nattvardsbordet. Först

på hösten, vid min andra nattvardsgång, kom jag till ro. Johan Arndt och min gamla mormor hade nu varit mig till mycken tröst. Emellertid började jag redan "taga kristendomen på allvar." Spener, Francke och sjelfve Joachim Lange samt med Gezelii bibelverk — de funnos i Gullarps kyrkas bibliotek — voro länge min dagliga spis. Köppens "die Heilige Schrift, ein Werk göttlicher Weisheit" spridde äfven ljus i mitt mörker.

I september 1818 uppträdde jag för första gång på predikstolen i Gullarps kyrka. Min predikan repeterades ordentligen, dagen innan den blef föredragen, i kyrkan och i närvaro af min far, som tillhöll mig att ljudeligen uppläsa äfven allt annat som hörde predikstolen till, kungörelserna icke undantagna.

Denna sommar hade jag aflöst min bror i hans befattning såsom informator åt de yngre bröderna Lars Wilhelm och Karl Niklas *. För att ej försumma egna studier under det jag läste för andra måste jag passa på tiden om morgnarne innan skolan öppnades. Kl. $^1/_2$ 3 f. m. eller vid soluppgången då byns fåherde dref ut boskapen på bete, kom han enligt aftal till mitt kammarfönster, som vette åt trädgården, och blåste i skallmejan. Derifrån gick han ej förrän jag öppnat fönstret och räckt honom en $^1/_2$ skilling banko. Nu hade jag 4 till 5 timmar ograverade af skolundervisningen, och dem begagnade jag flitigt.

Följande termin gjorde mina yngre bröder oss äldre sällskap till Lund för att begagna begges vår undervisning mellan de akademiska lektioner vi hade att freqventera. För att inspara kontanta utgifter hade vi då egen hushållning i Lund, hvilken förvaltades af en gammal klockaremamsell från Bosarp, Henrika Brita Möller. Vi voro således "sju med kon", som en viss professor fick till svar då han frågade en liknande uppsättning af prestsöner, huru många de nu voro vid akademien. Hän emot jultiden skref jag "pro exercitio" öfver ämnet: Labor improbus omnia vincit. Mången hade spått mig högt betyg, men Lidfors, som då nyligen fått säte och stämma i fakulteten, hade större fordringar än Lundblad, och jag fick således nöja mig med enkelt approbatur. Det var också allt hvad den enfaldiga krian tålte. Emellertid hade min far påräknat något mer, hvilket jag nogsamt kunde läsa i hans anlete, när jag presenterade honom mitt betyg. Nils Otto hade tvänne år förut erhållit cum laude, och min far ansåg mig vara

* Den förre sedermera landtbrukare, den senare kyrkoherde i Tranås.

lika skarp latinare nu som han varit då. Detta var dock ett verkligt misstag, ty Nils Otto var mig betydligt öfverlägsen i stil och hade dessutom författat sin exercitiikria på vers, något som jag icke mäktade åstadkomma. Det har alltid förekommit mig onaturligt att poetisera på fremmande språk.

Julferierna 1818—19 tillbragte jag åter i Gullarp, och nu måste jag flere gånger biträda min far med predikande. Emellertid hade jag fått ett större homiletiskt mönster att efterfölja. Hela den föregående höstterminen hade jag hört prosten Schartau hvar gång han predikade i Lunds aftonsång och, så ofta det varit mig möjligt, äfven gått på hans "fredagsförhör". Här hade jag stått inför en öfverlägsen menniska. Hans på djupet gående katekisation hade i synnerhet intresserat mig. Det var som hade jag biktat mig för honom. Jag igenkände i så mycket mina egna, åt ingen menniska meddelade själserfarenheter. Schartaus ord voro mig "spjut och naglar". Jag var träffad. Nils Otto hade måst göra mig sällskap några gånger att höra den oförliknelige, men på honom hade ej ens hans föredrag gjort så djupt intryck. Han erkände att Schartau var lärorik, snillrik, men der vore icke frihet, icke rörlighet, icke "oändlighet" i den Schartauska lärobyggnaden. Den vore alltför metodisk, formen betonades här alltför mycket. Nils Otto hade redan gjort bekantskap med Schleiermacher och Novalis. Han gaf mig den förres "Reden über die Religion" att läsa, men de syntes mig förflygtiga kristendomen, och den senares andeliga poesier, men de voro mig för mystiska. Jag fann mig väl vid den Schartauska begränsningen, hvilken i mina ögon var något helt annat än formalism. Jag behöfde fasthet och reda åt mina religiösa begrepp, hvila åt mitt evighetssinne, tukt åt min fantasi. Det exklusiva i Schartaus riktning oroade mig icke, det "sekteriska" afskräckte mig ej. Detta spöke hade min far så ofta framhållit för mig att det alldeles förlorat sin fasa. Nu hade jag återvändt hem som en deciderad Schartauan, och min far såg det med bekymmer, men hvad var att göra? Han behöfde min predikohjelp, ty han hade ännu ej adjunkt och mycket att göra vid häradsprostexpeditionen. Jag fick således ofta predika, och jag predikade efter Schartaus sätt, så att en och annan af min fars gamle åhörare började fråga, om det stod rätt till med deras kristendom. Jag fick en liten församling, dock i all tysthet, ty jag vågade ej blifva en uppenbar själasörjare vid 16 års ålder. Jag hänvisade mina vänner till Schartau såsom den der kunde ge de bästa råd och lärdomar, men

jag läste gerna och sjöng gerna med dem i ett par gudfruktiga hus i Asmuntorps by af Gullarps församling. Min syster gjorde mig stundom sällskap. Vi blefvo från den tiden mycket för hvarandra.

Påsken 1819 kom seminarie docenten Henrik Reuterdahl till Gullarp att helsa på sin vän Nils Otto, som under honom responderat pro exercitio och från hans redan i den tiden goda bibliotek fått låna mycket böcker i filologi och estetik. Nils Otto satte högt värde på Reuterdahl och ville gerna att jag skulle komma i beröring med honom. En annan seminarielärare kom vid samma tillfälle till Gullarp. Det var prefekten Broomé, som då ännu vistades under ferierna på Ellinge, 1/2 mils väg derifrån. Dessa tvänne teologer fick jag till åhörare af min långfredagspredikan. Den förre bemötte mig som en præceptor, något afmätt och nedlåtande, men det rörde mig icke, den senare humant och uppmuntrande, och jag höll honom räkning derför. Viss i mitt sinne, gick jag dem båda undan. Jag har anledning tro att min far särskildt stält om att jag skulle råka ut för tvänne så kompetenta domare öfver min "zelotiska" predikan. Allt aflopp emellertid lugnt och lyckligt, men jag predikade ej mer den påsken. Efter återkomsten till Lund helsade jag på Reuterdahl och det gjorde mig godt att han ej skonade min ensidighet. I honom hade jag fått mig en nyttig kritikus på halsen. Det blef mig ett helsosamt ok; det tamde mig väl icke men det gjorde min pegas mindre uppfarande och hindrade honom att skena. Reuterdahl var mig för öfrigt mycket välvillig och hade stort tålamod med allt mitt "pjoller och pjunk". Broomé förblef den samme som förr, vänlig utan beskyddare-åthäfvor, förtrolig utan ringaste tecken till inflytelsebegär. I nära 20 år höll jag god vänskap med dem båda, ehuru det visserligen alltid fanns divergenser nog i våra ömsesidiga förhållanden. Först 1838 blef meningsskiljaktigheten större och det igenom — ingenting annat än en öppen och enfaldig förklaring å min sida mot det olyckliga bruket af hetsiga drycker.

För att kunna bestå mig anständig informatorslön, under det jag läste för mina bröder — den yngste Oskar, gemenligen "den evangeliske trubadouren" kallad *, begynte nu äfven tarfva undervisning

* Min bror Oskar hade i den tiden föga lust att läsa, men så mycket mer att musicera. På studiernas bana har han aldrig hunnit längre än till examen theologicum för fakulteten. Nils Otto undervisade honom mera än jag. År 1839 eller 1840 drog han till Stockholm. Då var han lika ifrig nykterhetsvän och Wieselgrens beundrare som han var betagen af Almqvist och

— tog min far mot slutet af sommaren 1819 tvänne pensionärer i huset som skulle läsa tillsammans med dem under mig. Den ene var sedermera kammarrådet Johan Falkman och den andre sedermera ryttmästaren Gustaf von Hennings, hvilka längre fram skulle blifva mig följaktiga till akademien. Nu tillbragte jag ett år hemma vid denna lilla pensionsinrättning, hade mycket att göra och försummade derunder väl åtskilligt af mina egna studier, men eleverna voro alla flitiga och visade sin unge lärare skyldig hörsamhet och lydnad. Jag kan derföre ej ge rätt åt det latinska ordspråket: Quem Jupiter odit, facit magistrum. Alltifrån mitt femtonde år har jag varit ludimagister, med undantag endast af 7 till 8 år i Bosarp, d. v. s. innan mina egna barn behöfde undervisning, ty jag har aldrig haft främmande lärare eller lärarinnor åt dem, och jag hade nästan oafbrutet konditionerat, allt intill dess jag fick pastoratet.

År 1820 blef Nils Otto promoverad till filos. magister. Det var då Tegnér såsom promotor öfverraskade med sin bekanta "epilog", och jag glömmer aldrig hvilket intryck den gjorde på mig. Det var en olympisk fest och blef begynnelsen till en ny tideräkning i Lunds akademiska lif. Hade jag ej haft så mycket andra studier och göromål för mig, skulle jag lätteligen kunnat vara med om denna lagerfest, men en sådan brådmognad hade ej varit mig nyttig. Tre år derefter hoppades jag emellertid hafva tillkämpat mig kransen. Efter sommarens slut och sedan Nils Otto ferierat efter sina akademiska vakor, fick jag till honom öfverlemna min lilla pension och utan disciplar begifva mig till Lund, der Florman erbjöd mig logis i sitt hus och mat vid sitt bord. Nu fick jag ostörd öfverlemna mig åt egna studier, med undantag af 1 timme om dagen, då unga Holmbergsson, artisten, gick till mig för att läsa och skrifva latin. Mera träget än förr begagnade jag nu prosten Schartaus offentliga undervisning. Genom Florman, som med honom mycket umgicks, blef jag äfven anmäld till hans enskilda själavård. Jag besvärade honom dock sällan med mina besök, då jag såg huru öfverlupen han var. Blott några få gånger vände jag mig till honom personligen. Då mottog mig den apostoliske mannen som en andelig fader, och det var verkliga högtidsstunder jag tillbragte hos honom. Hans inre kammare var en rigtig helgedom, ett sanktuarium dit man ej ingick utan beredelse genom bön. Knäböjande per-

som han ett stycke längre fram blef det af metodismen. Efter Scott blef Rosenius hans bekände mästare.

soner lågo här och der i yttre rummet, en och en insläpptes i sender, och ut gick ingen utan varaktiga intryck. Det är icke för mycket sagdt, hvad någon om honom yttrat, att en helgongloria ofta omstrålade hans ansigte. Glansen deraf var aldrig större än när man såg honom på nära håll, i enrum, uti hans djupt i huset ingående, halfdunkla studerkammare.

Denna termin skulle jag undergå examen stili pro gradu philosophico, men dessförinnan hade jag att disputera pro exercitio. Prof. Cederschjöld hade satt sig i sinnet att, professor som han var, både i juridiska och filosofiska fakulteten, derjemte blifva kyrkoherde öfver tvänne landtförsamlingar. För detta ändamåls vinnande behöfde han blott utgifva och försvara en latinsk disputation som berörde något ställe i den heliga skrift. Så hade Agardh ej längesedan förvärfvat sitt prebendepastorat genom en afhandling om Johanneiska gräshopporna och vildhonungen, andra ännu mera talande exempel att förtiga. Cederschjöld grep sig således an med en traktat "de defensione sui, in sacris litteris non prohibita". För den fick jag äran att respondera och betala halfva tryckningskostnaden, — en andre respondens fick betala resten — men deraf blef ett stort spektakel när disputationen skulle ventileras. I högsta grad pekoral, hade den retat Elias Lidfors, den skalken, att stiga fram som extraopponens. Här hade jag blott att "upptaga argumenterna" såsom en respondents åliggande, och professor stod sedan mot professor, den ene blixtrande qvick, den andre outgrundligt dum, men båda mycket drifna i katederspråket. Lidfors "dref" med den erkändt största talang och således utan att Cederschjöld märkte hur han blef uppdragen. Ett af opponentens anfall utgick från myten om "den öfverengelen Mikael som trätte med djefvulen och disputerade med honom om Mose kropp". Detta något dunkla bibelställe råkade att vara præses alldeles obekant. Han förnekade dess tillvoro. Lidfors citerade då stället, i Judæ epistel. "Quo capite, quo capite?" ropade Cederschjöld öfverljudt, bläddrande i sitt Novum. Hela det vetande auditorium öfverlemnade sig åt ett outsläckligt löje, men jag for illa, ty det höfdes icke mig att upplysa min præses om rätta sammanhanget med ifrågavarande epistels kapitelindelning. Teologiska fakultetens samtlige ledamöter voro tillstädes vid akten, men hvarken de eller någon annan professor, excipe Ahlman och Holmbergsson, syntes finna det ur vägen att Cederschjöld för detta "sjelfförsvar" erhöll högsta betyget. "Det är så tidens sed

att födas i Mariefred", sjöng en gång Bellman. Det var i den tiden så vanligt i Lund att en professor, han måtte vara hur klen som helst in theologicis, af sina kolleger i teologiska fakulteten blef vid slika tillfällen vitsordad som stor teolog. Nu är det andra tider, men den vitsordande myndigheten är också i dag helt annorlunda beskaffad än då. Melin och Ahlman, de voro de enda från båda de resp. tidehvarfven som skulle kunna i lärdom och vetande med hvarandra jemföras. Men hvad likhet är der väl mellan en Flensburg och Helstenius, mellan en Olbers och Hallenborg?

I december 1820 skref jag pro gradu. Æsthetices professorn Anders Lidbeck var den terminen filos. fakultetens dekan och hade såsom krieämne uppgifvit: "Etiam eunti ad virtutem modus est tenendus". Temat var mig i hög grad vidrigt, det svor emot min hela verldsåsigt och jag orkade ej göra en sådan sats till min bekännelse. Jag ville fasthellre vederlägga den nedriga mediokritetsläran, men rättfram vågade jag ej göra försöket. Min afhandling blef således *ironisk.* Det kostade mig stort besvär att kachera spelet, och alla de öfriga "krioterna" hade redan aflemnat sina skripta, innan jag blef färdig med mitt. Lidfors, Tegnér och Lidbeck sutto ännu qvar, läsande hvar på sin af de till fakultetens bedömande afgifna kriorna. Slutligen framlemnade jag mitt opus till Lidbeck. Redan i begynnelsen hade jag genom någon oförsigtighet råkat att förråda mig. Lidbeck befalde mig att qvarstanna. Jag stod som på nålar. Han utbrast slutligen: "Herrn är rent oförskämd", resande sig från stolen och kastande det olyckliga papperet ifrån sig. "Hvad står på, bror Lidbeck?" frågade Tegnér. Läs sjelf! svarade L. Tegnér läste. "Latinet är ju riktigt, eller hvad säger Lidfors?" Jag lagade mig nu att gå, men Tegnér gaf mig en vink att stanna nere vid dörren. Lidfors och han skrattade godt. "Det är uppror mot fakulteten", hörde jag Tegnér yttra temligen högt. "Studeranden Ahnfelt eger att afträda", sade Lidfors. Jag gick, men i tamburen upphann mig Tegnér och bad mig vara vid godt mod. "Helsa på mig i morgon, så skall herrn få veta hur det gått".

I den natten sof jag oroligt. Frampå följande dagen gick jag till Tegnér, som vänligt räckte mig handen. "Är icke det Paulus Ahnfelt? Herrn är ju en riktig upprorsmakare! Vara skåning och våga på detta sätt leka med Lidbeck, sin inspektor! Fakulteten är dock ej

ond på herrn, den har i dag tilldömt herrn laudatur — är herrn nöjd med det betyget?"

Nu var min lycka gjord. Laudatur pro gradu philosophico gälde i den tiden, författningsenligt, så mycket som två laudatur i kandidatexamen. Latinismus triumphans! Denna termin var det blott en gradualist utom mig som erhöll högsta betyget, J. M. Almqvist, sedermera kyrkoherde i Skärstad af Wexiö stift. Mitt anseende bland studenterna steg således betydligt. Kort förut brännmärkt som Schartauan, blef jag nu hedrad som latinare. Man började söka mitt umgänge. Mången kamrat, som på en senare tid dragit sig undan, hittade nu till mig på den lilla vindskupa jag bebodde i Flormans gamla gård, ett bland de minsta studentrum jag någonsin sett, med ett par ovanligt låga fönster högt uppe mot taket. Några mina verkliga vänner som äfven dragit min smälek, t. ex. Karl Abrah. Bergman, nu kyrkoherde i Winslöf, Andreas Möller och Karl Henrik Lundblad, fägnade sig högligen åt den upprättelse jag fått. Min morbror var äfven synbart belåten, fast han ej sade mycket med ord. Han gaf mig vid detta tillfälle en större guldring, infattande hans namnchiffer uti en agatsten.

"Hvad verlden dock ser herrlig ut,
när man är sjutton år!"

sjunger Atterbom. Det är litet nog som kan fägna unga sinnen. Mest af allt fägnade det mig att vara erkänd af Tegnér, som uppmanat mig att helsa på och alltifrån den tiden egnade mig all önsklig uppmärksamhet. Han hade redan förut godhet för namnet, ty Nils Otto var en af hans käraste elever och hade af honom fått låna mycket böcker i den tiden han studerade till filologiska kandidatexamen. Nu erbjöd han mig Köppens kommentar öfver Iliaden, den jag med stor begärlighet kastade mig öfver. Desslikes hjelpredor till Sofokles, Pindarus och Plato, hvilka blefvo mina älsklingsförfattare.

6.

Fortsättning.

Holmbergsson och Florman. Lindfors. Lidbeck.

Följande jul tillbragte jag åter i Gullarp. Dit kom då som vanligt mycket främmande, särskildt mycket ungdom. Man lekte pantlekar, man dansade och roade sig på allt sätt. Jag ville ej dansa, ej leka, men hvad man förut klandrat som "läseri" eller, såsom det i den tiden mera allmänt kallades, "helighet", det höll man nu till godo af mig. En af ortens fagraste tärnor, som ofta kom till Gullarp, dansade ej heller den julen. Jag läste för henne Stagnelius och "Lycksalighetens ö". Flere stycken af Goethe öfversatte jag åt henne. Likaledes ur Jean Pauls Titan och Hesperus. Det humoristiska elementet i den sistnämde författarens skrifter roade henne icke, och jag måste derför hoppa öfver alla "Extrablätter, Vexierzetteln och Teufelspapieren". Allt det sentimentala hos Jean Paul deremot förtjuste henne, och vi förstodo hvarandra mycket väl. Detta var min första kärlek. Hon blef gift för många, många år sedan.

Vårterminen 1821 återvände jag till min vindskupa, läste skarpt och tog ofta natten till hjelp. Det var i grefvens tid Florman kom underfund dermed och förbjöd mig lukubrera om nätterna. Till yttermera visso lät han sin dräng gå hvarje afton kl. ½ 10 upp på mitt rum och annamma ljuset som stod vid sängen. Jag måste derför krypa ner i min bädd. Troligen räddades jag derigenom från en nervfeber som Florman fruktade var i annalkande. Han tog mig ofta med sig ut att åka, och det gjorde både mig och hans hästar godt. Dessa ädla djur voro honom mycket värda och vid deras nattfodring var han alltid tillstädes, hållande stall-lyktan åt sin dräng. Detta skedde alltid precis klockan 9 och derefter kom drängen alltid och tog mitt enfaldiga talgljus. Det var fridfulla, lyckliga dagar jag framlefde i Flormans hus och i hans umgänge; det var, liksom det goda samvetet, ett

dagligt gästabud, att se och höra en sådan man på så nära håll. Florman förekom mig nära nog som en förklarad menniska. Det var en kristen af första ordningen. Sedan Norberg lemnat Lund kom Florman att ännu mera än förr umgås med en annan norrländing, juris professor Holmbergsson. Han kom ofta till Florman, och genom Florman blef jag äfven i hans hus tidigt införd, likasom i Norbergs. Det var mycket värdt att sitta i en vrå och höra dessa tvänne lekmäns teologiska samtal. Den ene en mild och foglig karakter, den andre en sträng och ofta uppbrusande, ungefär som man tänker sig Jonatan och David. Florman hade mera saktmod, Holmbergsson mera frimodighet, men båda lefde de i den eviga kärlekens solljus, båda brunno de af trons gudomliga eld. Florman var icke lärd teolog, men det var Holmbergsson. Den förre hade väl på äldre dagar studerat sig in i Nya Testamentets språk, men den senare läste äfven sitt Vetus på originalet, jemte det han i mer än en disciplin följde med den teologiska vetenskapens utveckling. Han var en skarp tänkare och brydde ofta Bergqvist när denne meddelade stycken ur sin väl spekulativa afhandling "Förnuft och uppenbarelse". Särdeles intressant var det att iakttaga så väl Holmbergssons som Flormans förhållande till Schartau. Icke ofta, men ej heller så sällan hörde jag dessa tre tillsamman. Som bekant är, hörde båda de utmärkta professorerna till Schartaus teologiska skola, men i samtal med honom förnekade ingendera sin individualitet. Holmbergsson sjöng ut med sina meningar, antingen de öfverensstämde med Schartaus eller ej. Florman mer undfallande i allmänhet, var särskildt mot Schartau uppmärksam som en lärjunge mot sin mästare. Förhållandet för öfrigt alldeles fritt och obesväradt, tonen glad och frisk. Gubbarne skrattade ofta godt tillhopa. Der fans ej tecken till ostensibel gudaktighet, ej heller till den indragna förbehållsamhet i det andeliga som hos vissa s. k. Schartauaner inträder, så snart någon af dem som ej räknas till partiet råkar vara eller komma tillstädes. Allt detta munkeri och klosterväsende var dem fullkomligt främmande. Hvad som fattades de två i husligt hänseende, det egde Holmbergsson tillfyllest. Hans hustru, norrländing som han, liknade sin man i oförskräckt fromhet och hade icke endast den vältalighet som Sören Kierkegaard och många med honom prisa som den enda för qvinnan tillständiga, "Taushedens", utan som förstod äfven att *tala*, der tystnaden var oberättigad. Detta vördnadsvärda äkta par hade att glädja sig af en högre välsignelse åt sina barns uppfostran. Deras son,

min synnerlige vän och, som ofvan nämndt är, lärjunge i latinska språket, lefde nästan uteslutande i sin bibel, i Karl XII:s underverld och i svenska historiens bättre minnen, dem han tecknade med mästarehand. Hans något fantastiska drägt stämde icke illa öfverens med hans invärtes menniska och dess prydning. I sällskap med honom och ena dottren, sedermera gift med medic. doktor Zenius, som var en djupsinnig, mystisk natur, kommo föräldrarne stundom på sommarbesök till Gullarp. Då voro de alla alltid mycket upprymda och fägnade sig högligen åt landtlifvets frihet och behag.

Schartau har sällan blifvit rätt förstådd i afseende på läran om en kristens förhållande till de menniskor eller saker som "utantill äro", men Holmbergsson och Florman, de förstodo honom. Schartau var så litet metodolog som någon, och likväl har man i hans system velat se en ny metodism, en bornerad asketisk trälaktighet, en trång och vrång exklusivitet. Det är bedröfligt att förnimma hvilken tvångslära man dragit ur åtskilliga hans kasuistiska epistlar, dem han skrifvit mera som råd, med afseende på sina korrespondenters individuela själstillstånd, än såsom stående regler för en kristens förhållande i allmänhet. I sitt eget lif var Schartau meddelsam, öppen och fri, långt ifrån den skrupulösa försigtighet, hvilken han tillstyrkt ett och annat sjukligt subjekt. Att uti sådana högst befogade *råd till enskilda* vilja se och respektera styfva, obevekliga *allmänt gällande lefnadsregler*, är höjden af enfaldighet. Schartau var för egen del så litet besvärad af piös vandalism som någon. Han drog sig ej undan hvarken konst och literatur eller umgänge med verldens barn. Ända in på ålderdomen spelade han helt dristigt sin violin och gjorde sig visst icke samvete af sina vetenskapliga studier. Att han sällan gick i sällskaper, kom sig dels af hans egna embetsgöromål, dels deraf att han fann sällskapslifvet i allmänhet ställdt på så låg horisont att der blef honom för tråkigt att vara. Hans hörsamhet för konventikelplakatet och andra dermed beslägtade kyrkopolitiska stadgar, äfvensom hans bekanta, i vissa tidsförhållanden grundade polemik mot sällskapsformen för en kristlig verksamhet utåt, dessa oförnekliga misstag af en för öfrigt frisinnad, rörlig och protestantiskt beskaffad man hafva hos "imitatorum servum pecus" fostrat galenskaper, sådana som fiendtlighet mot missionsverksamheten, så den yttre som den inre, mot nykterhetsreformen, mot det fria Guds ord, hvilket trälarne velat hafva bundet ända derhän, att blott det officiela och offentliga predikandet skulle vara berättigadt. *Endast*

der två eller tre, icke der fyra eller flere personer äro församlade i Kristi namn, anse somliga af dessa ordensbröder löftet om hans närvaro midt ibland oss för gällande!

Vårterminen 1821 framryckte mitt filologiska studium raskt. Herodotus, Thucydides, Pindarus och Plato sysselsatte mig mest. Dernäst hebreiska. Innan någon af mina kamrater visste det, hade jag med Rosenmüllers "Scolier" till hjelp genomgått Pentateuchen och läste nu, som de, min Psaltare och stycken af profeten Esaias. Latinet hade jag alldeles lagt åsido, med undantag af Senecas skrifter. Dessa anstodo mig bättre än den ofta kokette och ordflödande Ciceros, vid hvars breda vältalighet jag verkligen ej för snart tröttnat, efter att nu hafva läst honom dagligen i åtta eller nio år. Flormans käraste latinske författare var Cornelius *Nepos*, kärare än sjelfve Cornelius *Celsus*. Jag fann honom ofta sitta med den förstnämde i handen, då han ville hvila från strängare, vetenskapliga studier. Han såg min förundran dervid och förklarade fenomenet. "*Någon* latinsk författare måste jag ju som professor läsa, och då väljer jag helst denne. Du gjorde ej illa om du någon gång repeterade denne din barndomsvän". Jag lydde och fann mig väl deraf. Hela sommaren, med undantag af en månad som jag använde på en fotresa, hvarom mera nedanföre, förblef jag i Lund, stilla vid mina auctores classici. Florman egde en liten trädgård, dit jag ofta tog min tillflykt när kammarluften blef mig för qvaf. Der var skugga i gröngräset under stora valnötsträd och, när *det* skulle vara, sköna bärfrukter att plocka. Blott ett par gånger helsade jag den sommaren på mina föräldrar, i sällskap med Florman. Höstterminen skulle jag taga filologiska kandidatexamen. Dertill hörde att åtminstone en termin hafva bevistat Lidbecks föreläsningar så väl som Lindfors', ehuru jag ej var synnerligen trakterad af någondera. Lindfors' föredrag var tungt och tråkigt. Han laborerade med en svår maghosta, harskade och spottade nästan oupphörligt, en åkomma som lärer ha till det mesta försvunnit med hans transport från historien till "latiniteten" deri han 1826 efterträdde Lidfors. Historien var aldrig hans sak. Kofoeds temligen magra handbok i verldshistorien och Lagerbrings Svea rikes historia så väl som sammandraget deraf, det var laudaturskursen. En liten af Lindfors sjelf författad inledning till isländska literaturen, äfvensom hvad han föreläst två föregående terminer, mest utplockadt ur Heerens skrifter, ville han ock gerna att man skulle känna, men jag minnes mången som af honom fick högsta be-

tyget utan en sådan öfverloppsgerning. Och likväl hade Lindfors höjt fordringarne vida utöfver företrädarens, Sjöborgs, anspråk på en kandidat. Sjöborg hörde jag aldrig föreläsa. Han skall hafva varit en väldig fyrverkare i katedren likasom i egenskap af stormästare i en viss famös ordensförening, der äfven qvinnor af honom recipierades. Denna ordens mysterier skola varit betänkliga. Emellertid lärer *föreläsaren* Sjöborg ej hållit sin vetenskap så uppe vid universitetet som man af *författaren* skulle väntat. Som examinator gycklade han mera med okunnigheten än improberade. En af hans kandidater hade i examen, på den frågan hvaraf benämningen högåldern i Nordens historia månde härledas, stakat sig genom misshörande af hvad som hviskats honom i örat. Han svarade: Emedan man i den tiden begrof sina döda i ägghögar. ”Der måtte varit godt om ägg i den tiden”, replikerade examinatorn. Ja, der måtte visst det, återtog examinanden. En annan kandidat hade i samma examen utlåtit sig öfver kung Dido såsom Kartagos grundläggare, och Sjöborg hade genast tagit fasta på det ordet. Sådant gyckel skadade honom dock mindre än hans lilla fåfänga, som alltför mycket framträdde i dagen. Sjelf ofrälse, hade han till maka förvärfvat sig en fröken. Detta borde adla hans namn, tyckte han, hvarför han lät sticka sig ett nytt signet, föreställande Sjöborg & Sparrsköld under en och samma adeliga krona. Flere sådana svagheter hos mannen att förtiga.

Lindfors var en sträng examinator och höll odågorna tillbaka så vidt af honom berodde. Detta var likväl ej orsaken dertill att studenterna ej ledo honom rätt väl i min tid. Han misstänktes för ryska sympatier, och Carolinas ungdom var då, som förmodligen ännu, frisinnad. De liberala professorerna voro derför högt uppburna, under det de konservativa voro försmädade. Till det senare slaget räknades ock, men kanske icke till alla delar så rättvist, æsthetices professorn och bibliotekarien Lidbeck. Denne hedersman gälde ej stort bland studenterna, men så mycket mer i akademiska konsistoriet. Han var i sjelfva verket chef för ”gardisterna”, motpartiet till ”de Agardhister”. Lindfors hörde till det förstnämda partiet, quand même. Likaså Kjellin, en ömklig karakter, Fallén en godmodig, Sönnerberg en segsliten och Cederschjöld en alldeles osviklig adjutant åt Lidbeck. Dessa kunde han alltid påräkna, och ofta stodo äfven andra krafter honom till buds inom konsistoriiväggarne. I spetsen för motpartiet stod Agardh, som i gemen hade Engeström, Lidfors, Bolméer, Rosenschöld, Bring och

Tegnér på sin sida. Wåhlin hade en tid för regel att alltid rösta rakt emot hvad han hörde Cederschjöld vilja. Ahlman, Holmbergsson, Florman, Norberg och Fremling, (de tre sistnämda deltogo dock ej på senare tid i konsistoriets sessioner), stodo öfver partierna. Brag kunde intetdera tillegna sig *hel,* och Brunius räknades af Sönnerberg till den s. k. "filosofiska svansen", dit längre fram äfven Hill och Westman hänfördes. Låg det ena partiet öfver i snille, i kunskaper och talang, segrade dock det andra icke så sällan genom Lidbecks anförareskicklighet och genom hans stränga konseqvens. Vid den s. k. "långa riksdagen", då han var universitetets ena representant, ådagalade han mycket både moraliskt mod och politiskt. Han var en ifrig patriot och röstade alltid i landets ekonomiska intresse, utan att fråga efter vederbörandes önskningar. Om karolinska universitetet hade han särskildt den förtjensten att det var han som deråt först eröfrat Tegnér. Jubelfesten 1817 hade blifvit Lidbeck en sorgens dag, ty Tegnérs reformationstal gaf en förfärlig dementi åt Lidbecks sista förhoppningar om honom. Nu blef svalget dem emellan för alltid befästadt. Man såg under sjelfva talet huru Lidbeck deraf led. När det var slut, hade någon af fäderna frågat honom: "Nå, hvad säger bror om detta tal?" Det är qvickt, svarade han, men falskt.

Lidbecks föreläsningar voro ej utan sin märkvärdighet. De förrådde en noga bekantskap med franska och tyska, till en del äfven engelska literaturen, men åsigterna voro trånga, språket platt och föredraget (åtminstone i den tiden jag hade tillfälle att höra honom) jemmerligt. Batteux, Thomas, Sultzer och Thümmel voro hans högsta kritiska auktoriteter, Voltaire, Boileau, Pope och Haller hans poetiska heroer, Shakspeare, Goethe, Tieck, Novalis och bröderna Schlegel hans förtviflan. "Nya skolan" i Sverige tålte han ej. En fosforist kunde jaga honom till skogs, och Schellingska filosofien var honom en verklig fasa. Såsom universitetets bibliotekarie aktade han sig väl för att införskrifva eller låta inköpa annat gods än det som bar den legitima skolans stämpel. Man kunde således ej få låna hvarken Jean Pauls estetik eller Solgers, ej en gång Bouterweks, och var det möjligt, så undanhöll han äfven allt detta kontraband af tysk skönliteratur som insmugit sig i den upsaliensiska upplagan af Deutsche Klassiker. Underbibliotekarien Schütz, en i hög grad bornerad man, hade ej reda på sakerna, bättre än hvad Lidbeck med svett och möda kunnat inlära honom. För nya skolans alster delade han principalens paniska för-

skräckelse. "Fins ej", svarade han då någon begärde att få låna sådana böcker som Lidbeck satt på proskriptionslistan. För öfrigt var han tjenstaktig nog och ej ogen t. ex. när det gälde att utlägga och beskrifva bibliotekets lilla porträttsamling af namnkunnige män. Öfver *Cartesii* förtjenster visste han då att tala som ur en bok, men *Descartes* kände han ej till, det försäkrade han dyrt en viss auskultant som, efter att hafva hört honom länge utbreda sig öfver Cartesii lärdom, frågade om icke Descartes' porträtt funnes i samlingen att uppvisa. "Detta är, sade han, Tieck eller Käck, hur man vill kalla honom, en af de tyska fosforisterna, och der sitter Fichte som var en stor svärmare". Spinozas porträtt var vändt mot väggen, med ryggsidan utåt, och Schellings upp- och nedvändt, "till att beteckna, sade Schütz, att den författaren i sina skrifter alltid står på hufvudet". Biblioteksamanuenserna, hvilka gemenligen voro Lidbecks antingen köttsliga eller andeförvandter, gingo gäspande fram och åter i bibliotekssalarne, under otålig afbidan att klockan genom det efterlängtade slaget skulle förkunna dem deras befrielse från den stränga tjenstgöringen. Denna påkom två gånger i veckan, onsdags och lördags e. m. mellan kl. 2 och 4. Derför egde de att beräkna presterliga befordringsmeriter, de öfriga *enkla* år, men förste amanuensen så väl som vice bibliotekarien *dubbla*. Kyrkans kaka har alltid varit starkt anlitad af hungriga snyltgäster från läroverken. Undantag gåfvos uti unga män som voro påpassliga och gerna betjenade studerande ungdomen. Humorister grasserade der ock, t. ex. Karl Leche, sedermera konsul i Lybeck, en man som kunde anföra (anführen) hvem helst han gjorde till objekt för sin undervisning. Träffade han på någon "Jean de France", till och med bland embetsbröderna, körde han om med honom så att det var en lust att observera rörelsen.

Min stora retlighet för allt komiskt fängslade mig hela höstterminen 1821 vid Lidbecks offentliga föreläsningar. Der var gerna någon spefågel som med mig senterade deras värde. Andreas Möller och Karl Henrik Lundblad kommo ej sällan dit att förlusta sig. Dessa tu voro i den tiden poesiens målsmän bland studenterna. I synnerhet den förre skref mycket vers, helst parodierande. Då S. G. Mellin, samme prestman som, när han blifvit promoverad, ej åtnöjde sig med den *lilla* sidenhatten, utan i likhet med en annan småländing anlade en större sådan pjes, modellerad efter juris doktorshattarne, i hvilken han visade sig å öppen gata, sina öfriga kamrater till stor förlustelse, år 1820

disputerade pro laurea, hade han anmodat Möller skrifva dedikationsversarne. Dessa voro det mest bombastiskt-befängda man kan tänka sig. De började så här:

"Tacksamheten
är magneten
som mot ljuset drager lifvet opp"

och gingo i Mellin såsom det bästa möjliga tackoffer åt hans dedicatarius, om jag mins rätt, en aktningsvärd gammal prestman i Småland, som säkert anade mer än han förstod af denna öfversvinneliga tillegnan. Efter genomgången hofrättsexamen drog Möller till Stockholm, der han äfven snart gjorde sig känd både som lycklig poet och skarpsinnig "prosatör". I tidens fullbordan blef han en af de första och bästa arbetarne i Aftonbladsredaktionen. Han blef sedermera en af hufvudstadens mest anlitade rättegångsförare. Som student förde han ett förträffligt gyckel med Lidbeck, Lindfors och Cederschjöld. Alla måste de dock ge honom höga examensbetyg, Holmbergsson aktade honom mycket högt och gjorde allt för att fästa honom vid akademien, men förgäfves. Lund var honom en alltför trång verld och denna hade blifvit honom särskildt förbittrad genom en af prof. C. motarbetad kärlekshandel med en vacker flicka som uppfostrades i dennes hus. Jag var vitne till hvad Möller led då flickan blef tvingad att gifta sig med en gammal embetsman i Malmö. Sista gången jag råkade denne min gamle skol- och akademi-kamrat, var sommaren 1838 i Stockholm, då han med oförändrad vänskap mottog mig och med mig gladdes åt våra gemensamma ungdomsminnen. Politiken förenade oss ännu, och ingen af oss förnekade de gamla sympatierna för frihetens och framåtskridandets sak, den så många af de fordna vännerna på en senare tid vuxit ifrån. *

---

* Om Andreas Möller se Arv. Ahnfelts "Interiörer ur det literära Stockholmslifvet", utgifna 1877, der ett urval af hans författareskap finnes intaget jemte notiser ur hans lefnad. Han afled i Stockholm år 1855.

Utg.

7.

Vandringsminnen. 1821.

Lovén. Söderberg. Bergman. Arkelstorps brunn. Slägtingar på fädernet. Sölvesborg på 1780-talet och på 1820-talet. Första sammanträffandet med Thomander. Scener ur folklifvet.

En annan af mina äldsta stallbröder var Nils Henrik Lovén, sedermera med. doktor och professor i Lund. Han var i den tiden en stor entusiast för Oehlenschläger, likasom A. Möller för Shakspeare och Byron, och genom honom blef jag införd i den danske mästarens härliga skapelser. Aladdin, Nordens Guder, Palnatoke, Hakon Jarl m. fl. hänförde mig mycket. I utbyte räckte jag Lovén min gamle favorit, Jean Paul, men denne smakade honom ej. Himmel och helvete lågo hvarandra för nära, tyckte han, i Jean Pauls diktverld. Skaldens ofta bisarra och desultoriska humor var honom för svår. Lovén och jag voro mycket olika naturer, vi smågrälade jemt, men ju mera vi gingo i sär, desto närmare förenades vi. Sommaren 1821 gjorde vi en fotresa tillsammans genom norra Skåne och Bleking. Florman hade tillstyrkt mig det företaget såsom för helsan förmånligt. Ändamålet dermed var endast att se oss om i verlden. En mängd prestgårdar, borgare- och bondehus besöktes, men deremot kan jag ej erinra mig att vi inträngde i någon adelig familj. Bäst anstod oss Villands och Östra Göinge härad samt Bleking, befolkningen så väl som naturen. Vi hade utgått från Gullarp, der min far lemnat oss marschruta. Vägen gick öfver Bosarp, N. Rörum, och Brönnestad der vi stannade öfver första natten hos den originele prosten Söderberg, en gammal rigorist af prima sort. I många år skolrektor, hade han ännu tuktomästaren i armen, var vresig och tvär i utvärtes måtto, men en varm vän af folket, blott det ville — lyda hans befallningar. Oss mottog han till en början trubbigt nog och kunde alldeles icke begripa hvartill det skulle tjena att så der stryka omkring som lösa gesäller, ty vi kunde ej förebära

hvarken botaniskt, zoologiskt eller antiqvariskt ändamål med vår resa. Följande dagen blef han god *, när min far, hans gamle vän, kom för att helsa på honom och se huru första dagsresan bekommit oss. Derifrån bar det öfver Hofdala, der vi på några timmar rastade hos Karl Lundblad, informator på stället, och Sörby prestgård, der gamle prosten Aulin gick i barndom, men unge prosten Stark från Åhus, en slags svärson på stället, särdeles förbindligt mottog oss, till Åkesholm der K. A. Bergman i den tiden läste för en ung Wrangel, protegé åt den bekante Henning Wrangels far. Dit kommo vi sent på qvällen i den härligaste sommarsvalka, till den i skog inbäddade vackra borgen. Borgherren sågo vi ej till, men informatorn gjorde oss vistelsen der högst angenäm. Ett par dagar hvilade vi upp hos "yngste skalden", som han i den tiden allmänt fick heta med anledning af den titel han gifvit ett litet häfte lyriska dikter han redan som student låtit trycka. Han var då en svärmande yngling med vidtfarande idéer och förslag. Han följde med oss, äfven han till fots, ett stycke inåt Ö. Göinge härad; öfver Färlöfs prestgård, der han i blinken vid förbifarten skref vers, den fördruckne presten till varning, och det natursköna Torsebro, der vi togo krutbruket i betraktande, gick tåget till Arkelstorps helsobrunn. Der var just en bal arrangerad i champêtre stil och vi hade således tillfälle att göra en del bekantskaper med ortens ståndspersoner. Lovén och Bergman dansade om med tärnorna, och jag, som aldrig lärt den konsten, såg på. En söndagsmorgon anlände vi till Hjersås prestgård, kort före gudstjenstens början. Kyrkoherden på stället, hofpredikant Ström, stod vid vår ankomst i sin studerkammare och spelte en psalm på sin violin, under det folket samlades till kyrkan. Han mottog oss vänligt och vi hörde honom predika. Uppfriskade medelst en god middag, drogo vi vidare inåt skogarne och anlände mot aftonen till det vackra Nymölla, hejderidaren Holms boställe der vi åtnjöto

* Första dagen hade han varit så ond att, som Lovén anmärkte, gubben ej en gång ville "komma när en vägg", utan rörde sig på ett ganska litet spatium af sitt kammargolf, der han spatserade fram och tillbaka, under det han lät oss förstå sin ovilja. Det var denne Söderberg som fordom i Landskrona, der han var rector scholæ i många år, med ris stupade en af sina kolleger, Olof Glimstedt, för det denne hade misshandlat sin arma hustru, och det oaktadt rektor uttryckligen förbjudit det, lofvande honom stryk igen i fall han oftare bjöd till att aga sin äkta hälft. Den lofvade uppläggningen fick han ganska grundlig, i sin egen kammare af Söderberg, då denne förnam att hotelsen ej hulpit.

mycken gästvänskap hos denne min fars ungdomsvän, med hvars döttrar och svåger, en välvillig mönsterskrifvare vid namn Lindell, vi blifvit bekanta på Arkelstorps brunnsbal. Derifrån till Vånga i Villands härad, en bergig trakt med många vildt behagliga naturbelägenheter. Detta var min fars födelsebygd och han hade gifvit oss anvisning på åtskilliga der boende slägtingar, de fleste vid jägeristaten. Det är kuriöst att jag ej blifvit jägare, ty min farfars farfar, G. Ahnfelt, nobilis, sjelf en väldig Nimrod med titel af Oberforster, då han från Tyskland till Sverige inflyttade på 1600-talet *, hade en son som kallades Holtzfurst och en annan, kornett vid svenska Adelsfanan **, som äfven skall hafva varit en jagtens vän. Från den senare härstammar jag. Han hade tvänne söner, den äldste, löjtnant vid Vendes artilleriregemente och en af Hellichius-Gustafskölds raskaste vapendragare vid 1772 års revolution i Kristianstad, den yngste, kronolänsman i Villands härad. Denne var min farfar, död i Grödby af Ifvetofta socken år 1788. Hans hustru, min farmor, Anna Lundahl var dotter till en hejderidare som likaledes på sin tid var beryktad för jägarebragder.

En moster till min far, född i början af 1740-talet, således vid den tiden, då jag besökte henne, omkring 80 år gammal, egde ännu sina sinnens bruk och framför allt ett ypperligt minne, så att hon kunde

---

* I Joh. Messenii *Specula thet är Sveriges Rijkes Skådetorn* (Stockholm 1644), kap. 27, sid. 85 omtalas ätten ***von Anfeldt*** såsom inkommen till Sverige på 1300-talet under konung Albrekts tid. I ***Neues allgemeines deutsches Adelslexicon von E. H. Kneschke*** (I, sid. 81) läsas följande rader: "Anefelt, Anevelt. Altes, längst erloschenes Adelsgeschlecht, welches, im Fuldaischen angesessen, schon 1323 vorgekommen ist." En annan genealogisk källa, nämligen ***Lexicon over adelige familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene***, vet berätta att den gamla slägten icke är utslocknad, men att den utgrenat sig i främmande land. Der omtalas nämligen, att några af ätten, hvilka blifvit oense med sin länsherre, begåfvo sig till Holstein och utbredde sig i Danmark, der ännu i dag namnet lefver qvar. Enligt nämda lexikon omtalas i gamla handlingar en Benedictus von Alevelde (1320) såsom stamfader. Namnet härledes från staden Ahlefeld i Hildesheim och har vexlat i formerna: Ahlefeld, Alefeld, Alevelde, Ahnefeld, Anefeld, Anevelde. *Utg.*

** Enligt uppgifter som blifvit oss meddelade af numera aflidne medicinalrådet Liljevalch, hvilken hemtat dem ur kammarkollegiums arkiv, kom ***Jonas Ahnfelt*** (född i Småland 1688) i krigstjenst 1710 och blef 1716 eller 1718 kornett, men icke vid Adelsfanan, utan vid Swaberholms sqvadron af Södra skånska kavalleriet. Denne var farfars far till P. G. Ahnfelt. *Utg.*

förtälja mig mycket om min fars barndoms- och ynglingabedrifter. Denne Jonas hade varit hennes gunstling, och hon beskref honom nära nog som ett underbarn. Uppvuxen, som det hördes på gummans skildring, i mycket trånga förhållanden, hade han dock tidigt, redan vid fjorton års ålder, blifvit student och derefter, sedan han på en borgensförbindelse för en kamrat förlorat hela sin kassa, 30 daler kopparmynt, hvarpå han skolat lefva i tvänne terminer *, redan vid utgången af den första återvändt till sin far vid jultiden 1779. Denne kunde då ej åstadkomma nya 20 daler som min far af honom begärt för att kunna fortsätta sina studier, hvarför ynglingen måst börja konditionera, först på häradsskrifvare-kontor, hos en viss Kjellman i Karlshamn, sedan som informator åt dennes 3 söner, derefter, vid fylda 20 år, som extra-kontrollör vid kronobränneriet i Karlshamn, vidare som predikostudent, än i Ifvetofta, än i Mjellby och i Hällaryd af Blekings län. År 1786 predikade han hos prosten doktor Öller i Jemshög, den han alltid nämde med stor veneration såsom en lärd och vitter man. Denne har ock gjort sig känd som författare. Med en privatiserande literatus vid namn Leopoldt i Snäckestad af Oppmanna socken, troligen en son till den provinciallläkare med samma namn som afdagatogs af sin egen dräng, amang åt hans doktorinna, hade min far i sin ungdom haft mycket kommers och af honom fått låna goda böcker i latin och retorik, äfvensom doktorn gifvit honom ordentlig undervisning i åtskilliga stycken af humaniora. För öfrigt kände min far ingenting om denne doktor Leopoldts slägt eller förhållande till hans store namne. Ett visst dunkel hade legat öfver den mannens hela väsende. Ingen visste hvarifrån han kommit till Snäckestad, ej heller hade min far vågat derom tillspörja honom. Han hade studerat kemi, troligen något i guldmakeriets intresse. Hans ekonomiska ställning skall hafva varit god och han lefde uteslutande i sina studier. Böcker, retorter, kolfvar

---

* Detta och ännu mer fick jag sedan närmare detaljeradt af min far. Ett studentrum hyrde man i den tiden för 4 daler; veden kostade blott 16 öre lasset; maten hemtades för 10 daler i terminen åt 2 personer, hvilka äfven halfverade om hushyran; en privat lektion af professor betaltes med 3 daler och af adjunkt eller docent med 2 daler för hela terminen. Privatissime lektioner kostade ända till 10 daler, men begagnades sällan. Första terminen min far låg i Lund, var han der utan öfverplagg, i en kort jacka med knäbyxor och skor, men frös dock aldrig på de akademiska föreläsningarne.

och allehanda vetenskapliga instrumenter hade upptagit ett helt rum i hans lilla väl konditionerade hus.

Efter att på detta sätt i många år hafva försökt sig på mycket, hade min far slutligen fått en god kondition i Sölfvesborg hos stadens förmögnaste köpman, Nettelblad, den han dock ej länge fått behålla, till följd af någon misshällighet med stadens kyrkoherde, prosten Selander, som ej velat godkänna hans predikningar och troddes hafva varnat hans principal för att hafva en sådan "kättare" i huset. Sölfvesborgslifvet i de dagarne beskrefs af min far såsom nog litet urbant, men för öfrigt ingalunda otrefligt. Borgarefruarne i bindmössor och deras resp. män i nattrockar och nattofflor gingo om hvarandra på öppen gata, i allsköns menlöshet och glädje. Ungdomen hade sina baler, hvartill man subskriberade med en daler per man, drack sitt kaffe, hvilket både serverades och tillsläpptes af stadens ärbaraste madamer, dansade och hade roligt. Stadens musikanter voro tvänne, en som hette Jöns Alm och var blind, och en annan "Bussen" kallad. Dessa anförde äfven tåget, när ungdomen vandrade ut i det gröna, till Vallsjö lilla herregård, der man lekte "enkeleken", "hök och dufva" och "drog handskar". Dit följde då äfven de äldre matronorna sina döttrar, hafvande hvar sin lilla kaffekittel med sig under förklädet. I Sölfvesborg hade min far tillbragt hela året 1787. Derifrån kom han som informator till Asarums gästgifvaregård, der han läste för gästgifvarens son, unga Abrahamsson och dennes kamrat Heerman, med tiden rådman i Karlskrona. En och annan termin hade min far uppehållit sig i Lund. Der vistades han äfven den stränga vintern år 1788, studerande mest juridik under prof. Colling och Tengvall. Den förre brukade mycket gå på studentrummen och låta traktera sig med frukostar, russin och mandel. Dertill fick min far godt råd då han, vid denna tid, erhållit akademisk kondition såsom informator åt lagman Thestrups tvänne söner hvilka ock studerade jura. En liten oart vidlådade prof. Colling: han snattade hvad han kom öfver, t. ex. sockerbitar, pennknifvar och silfverskedar, men återlemnade godset frivilligt så snart egaren reklamerade det. Det var ett slags lärd distraktion. Emellertid voro studenterna nödsakade att gömma undan hvad de satte mera värde på, så snart professorn syntes i annalkande. Hjelpte ej annat, när något saknades i rummen, sedan Colling gått sin väg, så var alltid mamsell Fridelitia Kraak den som tog rätt på tjufven. I den tiden hade hon ej varit så ovig som då när jag bodde i hennes gård, men hennes

stora kroppsgestalt hade bjudit så mycket mera respekt både hos professorer och studenter. Hon hade i de dagarne varit en slags akademisk auktoritet, nog så mäktig och inflytelserik som professorskan Sommelius, om hvilken det sades att hon styrde hela consistorium academicum, när hon ville.

Från Vånga togo vi vägen öfver Näsum till Jemshög, der vi uppehöllo oss ett par dagar hos en ung Schrevelius som öfver sommaren ferierade hos sin far, kyrkoherde der på stället. Detta var en prest af gamla stilen, lärd efter den tidens sätt, särskildt i theologia polemica, & symbolica, i hvilken sistnämda vetenskap han äfven utgifvit ett arbete som ej är utan sitt värde. Prosten Schrevelius var en exemplarisk prestman, sträng och nitisk i sin embetsförvaltning. Med major Stjernsvärd på Engeltofta hade han haft mången konflikt i den tiden han var kyrkoherde i Barkåkra, inom hvilken församling Engeltofta ligger. Stjernsvärd lärer varit "fritänkare", han likasom baron Maclean på Svaneholm, Stjernsvärds mästare och föredöme såsom reformator af skånska åkerbruket. Nu hade Schrevelius sitt crux i öfverste Dahnfelt på St. Holje som ligger i Jemshögs socken.

Med äldste sonen i huset, sedermera juris professorn i Lund, Fredrik Schrevelius, hade jag för några år sedan varit mycket allierad. På en senare tid hade våra inre sympatier något svalnat. Skilnaden i lynne och åsigter var för stor oss emellan, att den första lifligheten skulle kunnat i längden fortfara. Besynnerligt nog, kan jag ej erinra mig om han träffades i Jemshög (en hans bror mins jag godt var der). Sedan hafva våra vägar oftast dragit åt så olika håll, att vi högst sällan stött på hvarandra, och när detta händt, har det gerna blifvit en verklig kontusion deraf. Schrevelius och jag korresponderade en tid mycket med hvarandra, och ännu har jag en uppsats i behåll af hans hand, nämligen en öfversättning från 1818 af Kants afhandling om "den idealiska vänskapen".

Sedan jag med Lovén tagit notis om Holje och andra märkvärdiga ställen i Jemshögstrakten med dess många berg och sjöar (Öller uppgifver i sin sockenbeskrifning de senares antal till 365, men det är väl ett rundt tal), med dess djupa urskogar och ymniga strömdrag, med dess nästan otroliga vildhet och okultur, t. ex. jordhyttor och deras bortkomna befolkning, återvände vi till prestgården för att följande dagen se den hvimlande församlingen strömma till sockenkyrkan. Redan i den tiden var Jemshögs folknummer omkring 7,000 tecknade,

men kyrkoherden lät förstå att ett icke så litet antal odöpta eller, som det på lokalspråket hette, "ofödda" menniskor fanns uppe i skogarne, dem ingen folkräkning kunde taga reda på. De vore hvarken i dopbok eller husförhörslängd införda, man visste blott dunkelt, att en sådan traditionel hedendom fanns undangömd i bergsskrefvor och under jorden. Det var Jemshögs troglodyter, som endast då och då tittade fram ur sina gömslen, klädda i djurskinn och lefvande af jagt och fiske, utan sädesodling och knapt bekanta med bruket af potatis såsom födoämne. De kallades i den tiden "Snappare", förmodligen en abbreviation af Snapphanar. Till sockenkyrkan kom naturligtvis ingen af dessa "ofödda", men nog samlades dit några tusen menniskor, den söndagen vi voro der. Tre prester hade nog att göra med att begrafva lik, döpa barn, kyrktaga barnaföderskor, skrifta skökor och mera sådant före högmessan. Nattvardsgången var stor och skulle äfven gå förut, så att högmessan ej började före kl. $^{1}/_{2}$ 12 på dagen. Fattig- och sjukvården, kyrkotukt och ordning med allt, hvad dertill hörer, vållade den redlige kyrkoherden stort bekymmer, och han måste blunda för mycket elände, som ej lät sig afhjelpa. Han uthärdade också ej mer än 7 eller 8 år på den platsen. I sockenbud hade han stundom att färdas hela tre milen. Understöd från församlingens fattigvård åtnjöts af flere hundra personer, men många behöfvande, det visste han nogsamt, erhöllo ingen hjelp. Gräl och slagsmål, tjufveri och skörlefnad, mörker och okunnighet, dessa välbekanta yngel af den florerande bränvinshandteringen, hvilken ock sköflade skogen och höll åkerbruket nere på den lägsta punkt — allt måste bidraga till att göra en kyrkoherdes tjenstgöring tung och bitter i detta ofantliga pastorat. *

Från Jemshög drogo vi till Gammalstorp, der jag uppsökte en gammal bekant i klockarepresten Bökman, som, prestvigd 1815, haft ett af sina första missiv till Örtofta, en mils väg från Gullarp, dit han i fordomtimma ofta gjort sin kyrkoherde, prosten Henrik Brandt, sällskap.

Af Bökman hade vi fått anvisning på ett godt herberge i Sölfvesborg, dit vi derifrån vandrade, hos en hans bror, hattmakare i staden, en mycket välvillig borgersman. Hos honom stannade vi en hel dag och blefvo införda i åtskilliga väl beskaffade handtverks- och köpmanshus, der jag hade tillfälle att anställa jemförelser i flere riktnin-

---

* Det är numera deladt. Utg.

gar emellan Sölfvesborg förr och nu. På mycket tyckte jag mig igenkänna detta samhälle från den beskrifning, min far lemnat mig deröfver, sådant det varit för 30 till 40 år sedan. Någon skilnad var der ock att iakttaga. I min fars ungdom hade der t. ex. ej funnits mer än ett enda paraply och en enda täckvagn i hela staden, den senare justitiariens och det förra en handelsbokhållares, som då varit ortens dandy. Så snart ett moln drog öfver staden, hade alltid bokhållaren kommit i rörelse på gatan med sin regnskärm, en pjes af styft vaxduksämne och starkt tilltagen både i vidd och tyngd. Nu såg jag flere paraplyer, till och med parasoletter i bruk på Sölfvesborgs gator, äfvensom mer än en kupévagn.

Derifrån hade vi blott några timmars vandring till Stensnäs, grosshandlare Winbergs i Karlshamn landtställe, der Joh. Henr. Thomander, nyss prestvigd, då vistades såsom informator åt Winbergs söner och Mörcks, en rik f. d. köpman, nu egare af Elleholms vackra "herregård". Sitt kyrkliga försvar hade Thomander i Karlshamns kastell, hvars predikant han var, med skyldighet att tjenstgöra der en gång i månaden och med rättighet att för detta arbete åtnjuta en bestämd årslön af cirka 100 r:dr riksgälds samt — dubbel tjenstårsberäkning. Om denne Thomander hade jag hört så mycket förtäljas, dels af Nils Otto, dels af Reuterdahl, att jag förespeglat både Lovén och mig mycket godt utaf hans bekantskap. Men hoppet slog här alldeles fel. Blott en enda gång hade jag förut, hos Reuterdahl, råkat Thomander, men ofta observerat honom på afstånd, några gånger i Schartaus fredagsförhör och en termin på Ahlmans *, men aldrig på Wåhlins eller Hylanders teologiska föreläsningar. Han mottog oss visserligen fryntligt och gladt, men blef snart mer än lofligt fåordig, och slutligen gäspade han öfvermåttan. Han hade kommit att gifva närmare akt till vår literära utstyrsel, då vi lagt ifrån oss våra renslar, och ur dessa råkat utfalla, hvad vi tagit med oss till lektyr under vägen. Min reskost var icke stor. För att ej alldeles förlora tiden hade jag från Lund medfört endast Homers Odyssé i fickformat att repetera emellanåt, med afseende på den stundande kandidatexamen, och Lovén hade till sin förkofran medtagit Bruzelii "Svensk historia för ungdom"

* Dit kom han alltid ensam och syntes aldrig tala med någon af de öfriga kollegianterna. Thomander var i den tiden ovanligt smal och smärt, gick klädd i en lång fotsid, grå öfverrock och förekom de fleste mäkta besynnerlig, helst då han beskref sin vanliga cirkelgång på "lilla auditorium".

samt skriften "Reise über den Sund", en pamflett, som på sin tid väckt stor förargelse hos vederbörande och stor förnöjelse hos alla andra. Vi hade ej förestält oss, att dessa våra resp. vademecum skulle kunna nedsätta vår kredit. Emellertid hade de förderfvat oss ohjelpligt i Thomanders ögon. Genom hans raljeri funno vi oss naturligtvis svårt misshandlade och drogo snart in seglen. Så har mången yngling ansett sig förolämpad af den obarmhertige skämtaren, och man träffar ständigt på något subjekt, särdeles bland våra prestmän, som beklagar sig öfver hans bagateljerande sätt i fordna tider.

I Karlshamn blefvo vi hederligare bemötta. Der togo vi in hos en köpman Lindell, bror till ofvansagde mönsterskrifvare på Nymölla i Göinge härad, som för sin vältalighet allmänneligen kallades "Cicero". Denne blef vår ledsagare till flere af stadens anseddaste handelshus, ja till sjelfve kommersrådet Duvell på Gustafsborg, en gammal gustavian, fastän redan då på hällningen af sin fordom mycket lysande bana. På Gustafsborg, ett riktigt herreslott i den tiden, hardt nära Karlshamns stad, påminte allt om "salig kungens tid". Duvell var en artig, välvillig och pudrad hofman, som gaf thé och konversation af finaste sort, prisade Gustaf III:s odödliga förtjenster, talte om Bourbonerna och restaurationen med hänförelse, om republiken och Napoleon med styggelse.

Från Karlshamn fortsatte vi resan, åtföljda af trenne ynglingar, pastorsadjunkten Gustaf Malmqvist, en kusin till min mor, stadskassör Hultman och handelsbokhållaren Hans Lindell, en andre bror till oftanämde mönsterskrifvare, hvilka omfattat vår idé att till fots besöka åtskillige af Blekings vackra naturbelägenheter. Det s. k. Walhalla, Runamo och "Hoby Altare" samt det undersköna Sonnekulla, der jag hade en faster att besöka, m. fl. sådana ställen togo vi i noga skärskådande. Likaledes Djupa Fors, vår väldigaste katarakt, tror jag, söder om Trollhättan. Der vattenmassan först genombryter klipphällen, är svalget väl endast ungefär 3 alnar bredt, men öppnar blott en så mycket hemskare afgrund. Det oaktadt fick en af sällskapet, Hultman, det infallet att hoppa deröfver. Äfventyret lyckades, men länge förföljde mig i tankarne bilden af denne dristige våghals. I Djupa Dal, som ligger ett stycke nedanför fallet, en af de vackraste fläckar i Bleking, fägnade vi oss några timmar åt det härliga skådespelet och lyssnade i aftonstunden till de fradgande böljornas dån. Till Ronneby kommo vi i sjelfva solnedgången och hade äfven der anblicken af ett

vattenfall strax invid köpingens murar. Följande morgonen voro vi tidigt uppe på den s. k. Snäckebacken, tillhörig expeditionssekter Lindblom, fader till Alexis, den redan så berömde botanisten. Der var mycket trädgårdskonst anbragt jemte öfverraskande grottor och lusthus, ett med en del vitterhetsläsning uti, andra med den rikaste utsigt öfver Ronnebyån och det präktiga landskap den genomflyter. Brunnslokalen, med det gentöfver befintliga s. k. Flugeträdet, fängslade särdeles vår uppmärksamhet. Derifrån begåfvo vi oss till Nättraby, der vi passerade natten, dels på en öppen båt vid Augerumsåns utlopp i hafvet, dels i det lusthus, som då fanns uppe i en väldig ek, med Karlskrona i perspektiv åt sjösidan och Lösens vackra pastorat åt den andra. I detta lusthus helsade vi den uppgående solen med Miltons hymn, efter Tegnér, som en af sällskapet deklamerade. Snart blef det lif och rörelse på den vackra landskapstaflan. Nedstigna från vårt solbeglänsta sofrum, följde vi åns slingrande lopp genom Augerumsdalen, bortemot kyrkan. Under vägen träffades först herdar och herdinnor, alldeles som fordom i Virgilii eller Gessners dagar, de senare gemenligen Augerums englar kallade, sedan åkerbruksmenniskor, sysselsatta med ängskörd. Befolkningen är här den vackraste, Sverige lärer kunna uppvisa, och bland allmogens döttrar sågo vi mer än en intagande gestalt, i rödt lifstycke med mjällhvita ärmar och fladdrande band. Malmqvist följde mig till prosten Alexandersson i Lösen, som var gammal och sjuklig. Der blefvo vi ej gamla, men uppsökte snart det öfriga sällskapet, som emellertid samspråkat på en nyss skördad äng med några af bygdens fagra tärnor.

Ändtligen kommo vi till Karlskrona, slutpunkten för vår resa. Här uppehöllo vi oss flere dagar, beundrande dockorna och varfvet. Stadens breda, vågiga gator förekommo oss temligen ödsliga. I den tiden var der föga lif i staden, men så mycket mera vid hafvet. På en villa, icke långt derifrån, hade vi en treflig dag tillsamman med mycket ungdom, dels från staden, dels från landet, men både ställets namn och familjens, som der bodde, har jag alldeles förgätit. Ett särdeles förödmjukande minne har jag deremot från min första dag i Karlskrona. Uttröttade af vår vandring i solhettan, hade vi då tagit in hos en handelsbokhållare, något i slägt med Hultman. Till att svalka oss framsattes ett par buteljer jemte ölglas och socker. Värden slog i, och jag drack, utan att veta hvad det var. Det smakade ljufligt, och efter en stunds förlopp tömde jag ännu ett glas. Sock-

rets sötma hade neutraliserat det starka alkoholsämnet, och jag märkte för sent, att det var — portvin. Emellertid hade jag redan fått för mycket. Kammargolfvet började gunga under mina fötter, jag förlorade balansen, blef dityrambisk och började tala grekiska. Hela sällskapet häpnade öfver sådan visdom, och Lovén skrattade åt mig, men snart sökte vinet äfven honom, och han reste sig på sin koturn och deklamerade något gripande ställe ur Oehlenschlägers "Axel och Valborg". Vi begåfvo oss ut i fria luften, men det ville ej hjelpa, allt löpte omkring för oss. Nere på varfvet tog vaggningen så öfverhand, att vi måste återvända till vårt herberge, der vi lade oss att sofva. Vid uppvaknandet hade hvar sin "timmerman" i pannan. Sådana hammarslag hade jag aldrig förr erfarit. Det var mitt första rus, och det skulle bli det sista, beslöt jag. Samvetet slog i kapp med timmermannen.

Hemvägen foro vi till större delen sjöledes ända till Karlshamn, der vi lemnade våra tre reskamrater, sedan vi hvilat upp en dag eller två. Från Karlshamn togo vi skjuts till Sölfvesborg. Här öppnade sig åter för oss en ny väg, och vi fortsatte således resan till fots, besökte det täcka Wallsjö, det ståtliga Bäckaskog, det förfallna Karsholm och kommo ned, förbi det beryktade Balsberg, till Fjelkinge. Här gjorde vi bekantskap med ett verkligt original till gästgifvare, gamle direktör Olin. Välvillig och hjelpsam mot höfliga resande, förstod han hålla de pockande på mattan. Oss erbjöd han skjuts gratis till Kristianstad, dit det vore en ful väg att vandra. Detta anbud afslogo vi, men en syperb middag, som vi ej fingo betala, höllo vi till godo. Annorlunda hade det gått en styf och öfverspänd löjtnant, som några dagar förut varit der och velat kommendera gästgifvaren. Honom hade denne lärt seder på ett ganska begripligt vis. Det unga "lejonet" hade en stund regerat ganska vildt, men låg just och vräkte i en soffa med ena benet uppe på bordet, då värden i detsamma kom in i rummet. Utan att säga ett ord, går denne bort och tager en sängdyna, den han lägger löjtnanten under knät. Knekten ville springa upp, men det blef ej af, ty direktörens hand föll tung öfver hans smärta figur, och han måste ligga i den ställningen en god stund, ett par emellertid i rummet inkomna resande till stor förlustelse. Löjtnanten hade sedan varit ytterst medgörlig. Hållkarl och skjutsbönder förstod Olin ock att handgripligen undervisa om deras skyldighet, när det gälde. Till vexten hög och skulderbred, till gången saktfärdig och tung, hade han

en röst, som kunde försätta berg. Mannen regerade i många år på Fjelkinge gästgifvaregård, och många drag af hans regeringskonst, liknande det här ofvan beskrifna, förvaras af traditionen i Willands härad.

I Kristianstad besökte vi den lärdaste man, staden egde, skolkollegan, sedermera prosten och kyrkoherden i Köpinge af Lunds stift, magister P. Böklin, längre fram känd som skriftställare och som lärare åt Fredrika Bremer i metafysikens hemligheter. Sedan besökte vi stadens qvickaste, auditör Herwan, som mottog oss i röd mössa. Andra jakobinismens insignier fattades ej heller i hans med mycken komfort inrättade, nästan praktfulla våning. Sarkasmer haglade från hans läppar, i täflan med frivola historier. För några timmar kunde han vara rolig nog att höra, men att med honom på längd pläga umgänge, skulle tröttat mången. Han var känd för att vexera icke blott "bönder, klockare och andra enfaldige prestmän från landet", som det heter i ett domstolsprotokoll, utan ock magistrat, kronofogde och landshöfding. Ortens yngre, oerfarne t. f. domare hade han i långliga tider gifvit mycket att skaffa.

Artillerigården och andra offentliga bygnader i staden, frimurarehuset deribland, togo vi i betraktande. Auditör Herwan ville ändtligen ha oss till frimurare. Vi kommo lyckligen undan alla hans anfäktningar och lemnade Kristianstad, sedan vi sagt Böklin farväl och tackat honom för den kuriösa bekantskap, han beredt oss. Pastorsembetet i staden lockade ej vår hog. Prosten Herslow var väl en beskedlig man, men enligt Böklins beskrifning ingen kund för oss. Kommendantsembetet, konungens befallningshafvande, borgmästare och råd lemnade vi äfven obesökta.

Nästa nattqvarter togo vi hos prosten Liljeborg i V. Wrams prestgård, en af de s. k. "odödlige" f. d. rektorerna i Helsingborg. En af dessa, prosten Krook, kyrkoherde i Qvidinge sedan 1794, hade sutit der i mer än 60 år, hvadan hans ditflyttning alldeles gått ur hela pastoratsbefolkningens minne. Året innan han bortgick, hvilket ej inträffade förrän på 1850-talet, träffade jag en af hans åhörare, och frågade till gamle prosten, bland annat huru länge han nu varit kyrkoherde i Qvidinge? "Ja, det är der ingen, som vet", svarade bonden med en uppsyn, som förrådde den djupaste vördnad, likasom för ett församlingen öfverhängande fatum. Hos prosten Liljeborg, gammal vän till min far, hade vi det godt, och han gladde sig åt, hvad nytt

och gammalt vi kunde hafva att meddela honom från Karlshamn, der han på 1790-talet varit skolkollega.

Från Wram tågade vi till Hörby och helsade på klockarepresten, ty kyrkoherden var ej tillgänglig. Prosten Bundt var ej god att nalkas. Med ett nästan formidabelt utseende förenade han förskräckande åtbörder och ord. Min far berättade att, en gång då han varit hos denne embetsbroder, och en bonde kommit att anmäla ett barn till erhållande af dop och kristendom, hade Bundt rytande frågat: "Hvad vill du?" Jag vill ha ett barn döpt, svarade bonden skälfvande. "Hvad skall det heta?" Sv. Emanuel. — "Det var fan till namn det!" Nu skrefs i dopboken, hvad skrifvas skulle. På bondens fråga: hvad kostar det? svarade prosten: "Gif hvad du vill!" Är prosten nöjd med 2 r:dr? "Lägg dem der!" sade han, pekande på bordet, hvarefter bonden fick tillsägelse att gå in i köket och få sig en sup bränvin. Bundt var en mäkta rik man och bodde på eget hemman i annexförsamlingen. Klockarepresten var temligen rå, han ock. Han satt insvept i ett starkt tobaksmoln af "ärligt och godt". Vi drogo oss undan den lukten, så fort vi kunde.

I Hörby skildes jag från Lovén. Han vandrade direkte till Lund, men jag tog vägen öfver Klinta, der jag helsade på min gamle lärare, kyrkoherden Carlsson. Till honom hade jag många helsningar från hans tre svågrar: Cicero var den ene, vår oförliknelige mönsterskrifvare den andre och Hans Lindell den tredje. I Klinta var jag som barn i huset. Värd och värdinna hade gjort hvarandras bekantskap i Gullarp, i den tiden han var vår informator och hon symamsell på stället. I sin ungdom hade hon varit mycket vacker. Nu lefde de i små omständigheter, men man trifdes alltid väl i deras hus.

Från Klinta hade jag föga öfver en mil till Gullarp, genvägen den jag så ofta vandrat, öfver Stödhaf och Bosarp. Ungefär en månad hade åtgått till denna lustresa. Vi hade väl derunder tillryggalagt närmare 60 mil, men hela resan kostade mig ej öfver 10 r:dr b:ko.

8.

Kandidatminnen. 1822—1823.

Dahl och Kahl. Bring. Fremling. Cederschjöld.

Höstterminen 1821 undergick jag filologiska kandidatexamen. Då jag i november af Tegnér begärde tentamen i grekiskan, frågade han mig om jag ännu lika flitigt gick i Schartaus fredagsförhör? Då frågan blifvit utan alla omsvep bejakad, sade Tegnér: "men hur kan herrn uthärda med sådant? Schartau är den obehagligaste predikant jag känner. En sådan deklamation!" Att denna var besvärlig ville jag ej bestrida, men hvad mer, när innehållet var så förträffligt? "Nå väl, men blif blott icke sekterisk och grubbla ej för mycket i de der styckena. Att herrn ej kan med domkyrkoadjunktens grannlåter, undrar jag ej öfver; domprosten är faselig och Hylander en pedant. Här är väl således intet annat råd än att höra Schartau. Han lärer dessutom vara den lärdaste af alla våra teologer. Nu nog om den saken! Hvad har herrn läst för grekiska författare?" På mitt svar invände han: "det vore mycket", hvarpå jag genast fick läsa en scen ur "Ajax Heautontimoroumenos", den jag till all lycka nyligen repeterat. "I dag har jag ej tid mer, men kom igen i morgon, då jag lofvat Magnus Ullman tentamen". Jag kom och resultatet blef laudatur för oss båda.

I latinet tenterade jag ihop med en smålänning vid namn Lönnegren, i sinom tid död som komminister i Madesjö, hvars enka sedan blef gift med Anders Sandberg, kyrkoherde öfver samma församling. Lidfors lärer funnit mig mindre stark latinare än han väntat, ty han gaf mig endast "eximia cum laudu approbatur", men Lönnegren "laudatur". Det gjorde mig onekligen litet ondt, men jag tröstade mig så godt jag kunde. I orientalspråken gick det bättre. Deri tenterade LL. OO. adjunkten Achatius Kahl, som gaf mig högsta betyget och till och med lät förstå att han skulle tillagt "egregie", om han ej varit blott tillförordnad. I arabiskan erkände han att jag visste

mer än han sjelf; i syriskan kunde jag min Mattheus och i hebreiskan hade jag läst vida utöfver laudaturskursen. I de tvänne förstnämda språken hade jag haft privatissime lektion af Lunds i den tiden skickligaste orientalist, filos. adjunkten prof. P. Dahl, en man som aldrig bort lemna sin turkiska, persiska och arabiska för att befatta sig med filosofi. Som Norbergs efterträdare skulle han gjort stor nytta, ty han egde goda undervisningsgåfvor och var mycket beredvillig att dermed bispringa hvem helst som anmodade honom. Mig lemnade han undervisning gratis, och det tror jag varit fallet med flere.

Af Lindfors blef jag med "cum laude approbatur" vitsordad i historien och af Lidberk med enkelt approbatur. Den senares kollegier i estetik hade jag ej orkat lära mig, och för öfrigt hade han väl någon gång sett mig le på sina lektioner, der jag bort vara allvarsam. Nu vardt jag således kandidat kallad, men alla utsigter till hedersrum vid promotionen hade försvunnit, ty med fyra laudatur räckte jag ej långt. Emellertid hade jag nu att påbörja mitt filosofiska studium. I afseende på detta rådfrågade jag Tegnér, och han tillstyrkte mig inrätta det så, att jag började med matematiken. Detta vore dessutom "den enda exakta vetenskap", ett hårdt tal för mig som längtade så mycket efter bekantskapen med "vetenskapernas vetenskap". Emellertid lydde jag Tegnér som i alla verldsliga lärdomsfrågor var mig den högsta auktoritet.

I februari 1822 måste jag aflösa Nils Otto, som då var nödsakad att återvända till Lund, der han blifvit anstäld som docent i kyrkohistorien och som alltifrån midsommaren 1820 skött den lilla pensionen i Gullarp. På detta sätt hade vi nu hulpits åt alltsedan 1817. Mellan lektionstimmarne med mina fem disciplar läste jag redligt min Euklides och Forssells algebra samt hade redan börjat på koniska sektionerna, då Tegnér en vacker dag på sommaren anlände i sällskap med prof. Engeström till Gullarp. "God dagen, Paulus! nå, hur går det med matesen? frågade Tegnér. Kanske vi nu skulle kunna gripa oss an med metafysiken". Förra gången jag derom talte med honom, hade han sagt: "Filosofi och fantasmagori äro på det hela ett. Tingens väsende utgrundar ingen dödlig; *döden* är den rätta professorn i metafysik". Dessa ord mindes jag väl och undrade således hvad Tegnér nu mente. "Kom in till mig någon gång, så vill jag lemna böcker i rena filosofien. Då har kanske Engeström något att meddela i kemien." Denne lät mig veta att jag måste gå på laboratorium che-

micum och se experimenter för att få något begrepp om hans vetenskap. Det blef således afgjordt att jag till hösten skulle begifva mig tillbaka till akademien. Emellertid fortsatte jag mitt matematiska studium samt med det af formel logik och psykologi. Ty i dessa stycken fick jag under sommarens lopp låna läroböcker af Tegnér och dessutom Tiedemans "Geist der speculativen Philosophie", men den smakade mig föga. Jag vågade dock ej underlåta att läsa denna bok och jag hade nytta deraf, ty en fin kritisk anda genomgår det arbetet. Innan höstterminen ingick, hade jag slutat tredje delen. Återstod n:r 4, den jag ordentligen tiggde mig ifrån. "Åja, sade Tegnér, det är ju mest de der neoplatonska drömmarne der förekomma, och dem kan man saklöst gå förbi. Men här är Kants Kritik der reinen Vernunft. Den måste Paulus läsa." Nyckel till denna visdomskammare lemnade han mig i Schmids bekanta Wörterbuch zum leichtern Gebrauch der Kantischen Schriften, och i ett arbete af Beck, jag mins nu ej hvilket. Här hade jag fått att göra. En ny verld öppnadc sig för mig. Kants storartade skepsis i förening med så mycket vetande, den dialektiska styrka hans system uppenbarar, kunde ej annat än tilltala mig. Systemets dualism undföll mig länge och jag fann ej det fåfänga i försöket att genom praktiska förnuftets postulater vilja rädda hvad rena förnuftet måst uppoffra. Filosofien blef snart min passion. Kants kritik gaf mig lika mycket nöje som arbete. Ingen af dess delar slog dock så an hos mig som Kritik der Urtheilskraft. I hvarje än så snillrikt filosofem är något som föråldras, som blir trivialt eller som förlorar sin ursprungliga friskhet. Af det slaget fins mycket i Kants lärobygnad, men der är ett moment som aldrig antiqveras. Det momentet har jag i synnerhet tyckt mig varsna i den Kantiska konstläran. Der är visdomen, der är quinta essentia af den store geniens spekulation. Månne ej detta moment är och förblifver saltet i hela den moderna estetiska vetenskapen? Det är min öfvertygelse att Kant kommer att öfverlefva mer än en af tidehvarfvets öfversvinneliga mystagoger.

Första intrycket af Kants kritik var mig ej angenämt. Det var som hade jag fått metafysisk flygsand i ögonen. Jag beklagade mig deröfver för Tegnér. "Det är som det bör vara, sade han, strax svider det, men se'n gör det godt. Ingen blödighet, Paulus!" Ända till jultiden gaf mig Kant nog att skaffa. Jag kunde ej läsa stort annat än Kant. Än stötte han mig ifrån sig, så att jag var färdig att ge ho-

nom på båten och söka komma i land, än lockade han mig åter ut i kriticismens bränningar. Jag brottades med tviflets vågor, men förtviflade aldrig; jag blef ofta trött, men försakade ej att ånyo pröfva mina krafter. Derunder växte de så omärkligt och jag förkofrade mig, om ock det ena området af sjelfva idealverlden rycktes mig undan efter det andra. Man kan på detta fält spela bankrutt och ändå hafva en god behållning till slut. Det lilla X, som alltid blir öfver i kalkylen, är ofta en skatt, ett förborgadt rikt uppslag till nya mycket gifvande problemer. Der kan ligga en hel serie af utvecklingar i en enda punkt. Låt den blott komma i rörelse, der är oändlighet i det minsta som i det största, rörelsen är mäktig af stora eröfringar i tankens verld som i handlingens. Detta lärde mig instinkten, långt innan jag förstod gången af min egen utveckling.

Professor i teoretiska filosofien var Ebbe Samuel Bring, ett original af egen kaliber. Han var dugtig latinare och egde goda studier både i juridik och filosofi, mindre dock i den senare vetenskapen än i den förra. Man har ett godt juridiskt arbete af honom: "Grunderna till svenska civillagfarenheten i systematisk ordning". Från juris patrii adjunkt hade han blifvit filos. professor året förrän jag började studera filosofi. Hans lektioner höstterminen 1822, i psykisk antropologi, voro ej särdeles gifvande. Han tog sitt ämne rent empiriskt, fastän han i den tiden ville helsas för naturfilosof. Kant, Krug, Jacobi och Carus beskattade han mest. Blott någon gång citerade han Eschenmayer och Oken. Steffens aldrig, oaktadt hans "Antropologi" just detta år utkommit. Hegel hade ej ännu ingått inom Brings synkrets; åtminstone hörde jag ej det namnet i de dagarne gå öfver hans läppar. Bekännelsen till Hegel antog han ej förrän längre fram, efter sin transport från filosofiska professionen till den historiska. Fichte förkastade han blankt. Denne författares skrifter hade emellertid vidtagit för mig, sedan jag absolverat min Kant. Fichtes logiska entusiasm kunde ej annat än intressera mig, ehuru jag aldrig fastnade för hans absoluta jag. Der var mig för mycket onatur, för litet sanning i hans "Wissenschaftslehre". Den sväfvade alldeles i molnen, tyckte jag; som luftseglande skydrag eller rättare som en i sig afslutad vacker hägring låg hela denna abstraktionens verld alldeles för sig sjelf, utan att koncrescera, utan att kunna ingå i den jordfasta verkligheten.

Julferierna förde Schelling med sig. Här var natur på samma gång som ande, här var ett universum, ett helt för handen. Identi-

tetsfilosofien öppnade naturens hjerta för mina blickar. ”Den intellektuela åskådningen” fattade tingen i deras rätta väsende, den såg ju på en gång allt i ett; för detta filosofiska organ gick ingenting förloradt. Tanke och vara, subjekt och objekt hade här, ansåg jag, firat sin rätta försoning. Schelling blef min mästare, min spekulative heros. Jag anade ej en kritiskt oberättigad doktrin i hela denna sublima potenslära. Att det var den gamla dogmatismen som äfven här gick igen, kunde jag ej begripa. Schelling var onekligen tidehvarfvets tunga, han uttalade bäst ordet för dess innersta intelligenta arbete. Har detta arbete genom Hegel verkligen ”slagit om” till något bättre, något för menskligheten mer fruktbärande?

Med Brings befordran till professor i denna vetenskap hade filosofiens studium i Lund tagit ett betydligt steg tillbaka. Hans företrädare, Mattheus Fremling, hade hållit detta studium uppe vid universitetet i mer än 40 år. Icke var han just någon djup, sjelfständig tänkare, men en lugn och klar exponent af sin tids filosofi. I sina disputationer, som äro 99 till antalet, afspeglar han filosofiens olika skiften från början af 1770-talet ända till år 1815, då från akademiska boktryckeriet i Lund utkom en väl skrifven afhandling om ”skilnaden mellan identitetsfilosofien och den kritiska”, i hvilken de fleste ville igenkänna den pseudonyme författarens välbekanta stil. Wolfisk Leibnitzian i början af sin akademiska bana, omfattade han sedan en längre tid den Lockeska empirismen i Bonnets och Condillacs modifikationer, skarpt polemiserande mot Kant, tills han, af denne öfvervunnen, föredrog kriticismen i Reinholdska formationen, för att i sinom tid blifva Bardilis och Fichtes anhängare eller åtminstone frambärare. Slutligen hamnade han med Schelling i naturfilosofien, den han i sina föreläsningar skall hafva återgifvit med stor talang. Hegelska filosofien synes han ej hafva tillegnat sig, oaktadt så mycket Hegel utgifvit ända till 1819 fanns i hans efterlemnade bibliotek, med tydliga spår att han verkligen läst dessa skrifter. För öfrigt var Fremling en ganska mångkunnig man, synnerligt väl bevandrad i fysik, naturhistorien, antiqviteter, etnografi och medicin, hvarför han ock alltid åtnjöt ett stort anseende, äfven bland sina kolleger, af hvilka mer än en plägade underkasta sina arbeten hans censur innan de offentliggjordes. Uppgiften har jag af Florman. Fremlings auditorium var alltid rikhaltigt och studenterna fägnades mycket af hans qvicka och målande föredrag. Jag hörde honom tvänne terminer, den ena i pedagogik, den

andra i psykologi. En gång hörde jag honom på Sandgatan i Lund (ty der peripateticerades dagligen på bestämd tid af Fremling, Cederschjöld och Ahlman, i hvilken sistnämdes sällskap jag ditkommit) försäkra Cederschjöld att, likasom fisken ej har annat än dunkla föreställningar om hvad som tilldrager sig ofvan vattenytan, så kunde en blott *förstånds*-menniska från sin reflexionsståndpunkt ej göra sig rediga begrepp om tilldragelserna i *förnufts*-verlden, som endast af spekulationens öga kunde åtkommas. "Den intellektuela åskådningen får professorn aldrig, det kan jag försäkra." Cederschjöld blef icke ond och Ahlman skrattade så att underlifvet hoppade högt på honom. Detta disputerande lärda triumvirat kallades gemenligen Cajus, Titus och Sempronius efter logikens bekanta personligheter.

Benj. Höijers ordspel om en "Fremling i filosofien" löntes af den förolämpade dermed att han kallade Höijers "filosofiska konstruktion" för "den filosofiska obstruktionen". En annan ordlek må här efter Fremling intagas. En gång hade han varit bjuden som fadder åt ett litet barn, sin förmente faders glädje och modrens förtjusning. Då barnet sedan af åtskilliga gäster vid tillfället beundrades för dess ovanliga skönhet, instämde Fremling: "ja, i sanning ett skönt barn, en *engel-hardt* när." Medicine prof. arkiater Engelhart var amant declaré i huset. På en annan af sina herrar kolleger, som en jul lekte pantlekar med ungdomen och blifvit dömd att sitta på understol, förliknande sig vid en *vinkelhake*, undrade Fremling om han stafvade vinkel med Vau eller dubbelt W. Kollegan var känd för att titta väl djupt i glaset. Tegnér har blifvit debiterad för denna ordlek, men ursprungligen tillhörde den Fremling.

1820 var ett hårdt år för karolinska universitetet. Det bortryckte ej mindre än tre eller fyra af Lunds storheter. En bland dessa "äkta karoliner både i vetenskap och i sitt enskilda lif" var Fremling. Han dog samma år som Lundblad och samma år som Norberg och (jag tror äfven) Retzius lefvande flyttade från Lund. Hans yttre lif liknade Norbergs i många stycken. Båda ogifta, lemnade de efter sig hvar sin systerson vid akademien såsom arftagare, icke af deras namn, men af deras rang. Professor Dahl var den ene och professor Stecksén den andre. Båda efterlemnade de en stor penningeförmögenhet, ty Fremling som Norberg hade äfven mer än nog af denna verldens gods och detta öfvergick till större delen på systersöner. Båda voro de klassiska i lifvet som i sina skrifter, båda upphöjda öfver den lärda

pöbeln så väl som öfver den olärda, båda fördomsfria, forskande naturer. Om Fremling sjöng Tegnér som om Norberg härligt träffande. Hans ord om den förre äro sådana att de må spara mig försöket att måla bilden af hans enskilda menniska.

"Härnere satt han ensam midt bland tusen
och såg sig solblind uppå himlaljusen.
Dock var han glad, men som den vise är,
förutan yra, utan blindt begär.
Ty dagens korta glädje, dagens smärta
den var för liten för hans fria hjerta,
blott kändt af få, en sluten grufva likt
dess yta ringa, men dess djup är rikt.
Ej alla blommor öppna sig för solen,
i mörkret doftar skönast nattviolen,
och mången nu som yfves vid hans graf
ej hälften af hans värde vet utaf.
Dock — doldt är *hjertat*: dagens strålar alla,
ett regn af ljus, på mannens *hufvud* falla.
Hur klart var det, hur rent, en fläcklös sol;
och hvart han kom der stod hans lärostol.
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
Och som en flod från rika källor far,
så flöt hans stämma, evigt frisk och klar.
Med vördnad lyssnade till den de unga,
och hvarje forskning hade der en tunga,
en röst med flöjtens renhet och behag,
och hvart hans öga såg, der vardt det dag.
I tankens verld systemer gå och komma
och ett bär frukt af tusende som blomma.
Fullkomlighet blef icke menskans del
och *Stoas* vise hade också fel.
Den glada dag som tänds af vintersolen
han är ej varm som han är klar, kring polen,
och ängens flod, hvars silfver rinner lugnt,
den är ej lika djup på hvarje punkt,
Dock — mången sol hans grafhög får beskina
och åren vexla öfver *Karolina*,
förrän hans like stiger upp härnäst,
en sanningens profet, en ljusets prest,
ett sinne, upphöjdt öfver tid och öden,
i lifvet lugnt och forskande i döden."

Uti denna målning är verklig sanning, alltigenom. Något fattas dock, och det kanske det bästa, "kronan i lifvet" och "segren i döden". När det led mot slutet, ville Fremling hvarken veta af någon Plato eller Aristoteles, Leibnitz eller Schelling. Han läste endast Johannes och Paulus. Vid hans dödsbädd stod prosten Schartau som hans biktfader och han afsomnade under bekännelse af Kristus som visdomens A. och O. Detta vet jag af fullt tillförlitlig person, af Florman som var Fremlings läkare och förtrogne. D:r Hylander hade en af de sista stunderna velat besöka den sjuke, men blef ej mottagen. Den döende behöfde honom icke, han hade en bättre själavård. Schartau och några med honom bedjande själar voro de sista han hörde på jorden och de enda han ville höra. Jag var hos Florman samma dag som Fremling dog, och glädjen öfverstrålade sorgen i den qvarlefvande vännens ögon, när han sade: "Gud ske lof! nu är Fremling hemgången."

Eget må det synas att en så rikt begåfvad man som Fremling ej hade någon egentlig skola, ja att ingen lärjunge ens efter honom fanns som kunnat intaga hans plats. Denna stod i sjelfva verket länge öde sedan Fremling bortgått, alldeles som förhållandet var med Norbergs lärostol. Och Lundblad, mindre genius och mindre menniska än någon af de båda, han hade bildat en skola, många lärjungar benämdes efter honom. Fenomenet har sin naturliga förklaring. Norberg och Fremling voro ett slags frikonungar, hvardera i sitt slag; de regerade öfverallt der vetandet något gälde. De voro för vidtomfattande andar att blifva skolmästare, de voro verkliga universitetsmän. Lundblad deremot kunde om sitt Latium med skäl säga: totus in hoc sum. Förtappad i det ena, hade han ej sinne, ej tanke för annat än latin. Derpå kastade han hela sitt arbete. Allt hvad han lefde, lefde han i Rom. Men Norberg hade ej blott hemma i orienten, och Fremling var lika litet en främling i andra vetenskaper som i filosofien. Deras universalitet vållade att de ej gerna kunde få några speciela efterföljare, några utpreglade aftryck af hvad de sjelfva voro. Lundblad deremot fick en hel rad af uniforma lärjungar, ty han lade just an på att bilda sådana, och han var ej större än att han kunde återgifvas, mer och mindre lyckligt naturligtvis. En svans af pura latinister följde honom efter, under det Norberg och Fremling gingo hvardera sin kungliga väg nästan ensamma, nöjda om de fingo inskjuta sitt kapital af vetande i universitetets allmänna papper, hvaraf de väl

visste att en icke ringa procent skulle komma fädernesland och menskliget till godo. Så skattade de till kulturen i stort, och icke var det deras skuld, om i deras närmaste omgifning frukterna af deras verksamhet framträdde mindre markeradt.

Professorn i praktiska filosofien, Fredrik Cederschjöld, var i allt en motsats till Fremling, bornerad af naturen och narraktig vorden genom sitt bemödande att systematisera den plattaste af alla läror. Hans moralsystem har väl icke sitt motstycke i filosofiens historia. Det är ingenting annat än en på det sedliga lifvet tillämpad logik, i ordets vulgära betydelse. En af de formela principerna för tänkandet, principium contradictionis, hade han upphöjt till den högsta etiska grundsats; principium rationis sufficientis hade för honom potentierat sig till den innersta driffjädern för all fri och sjelfständig handling; principium exclusi tertii gick igen i hans bekanta dikotomiska vurm. Denna ihåliga formalism dref den ärlige mannen dag ut och dag in, såsom akademisk lärare i nära 40 år, icke blott i katedern, på Sandgatan, Lundagård och andra allmänna platser der han dagligen utmyntade sin visdom åt hvem helst som orkade höra honom, utan i sjelfva sällskapslifvet och öfver allt hvar han for fram, ja till och med på Stäfvie och Lackalänga predikstolar. Det var hans fullvissa öfvertygelse, att hans pligt- och dygdelära en gång i tiden skulle göra sig gällande och komma att utrota allt lasternas och det moraliska eländets ogräs på jorden. Förgäfves måtte Fremling ställa hans villfarelser på hufvudet, fåfängt bemödade sig Ahlman att vederlägga dem, det hjelpte ej att Lidfors af dem gjorde en offentlig spillgifning, att Tegnér såsom hans medsökande af professionen i moralen 1808, då han ex officio opponerade på honom, sönderbröt systemet och kastade spillrorna deraf som agnar omkring i auditorium. Icke ens Lidbecks supercilier, när Cederschjöld för honom afhasplade sin mekanism, kunde föra menniskan till rätta. Med Lidbeck delade han eljest ljuft och ledt, af Lidbeck tog han intryck så väl i konsistorium som i det enskilda lifvet, och när Lindfors och Lidbeck gemensamt öfverföllo hans meningar, måste han alltid ge vika, utom i sin aprioriska pligtlära. Cederschjöld var smålänning och följaktligen af naturen benägen att göra Lindfors till viljes. Lidbecks skånska sympatier kunde någon gång kollidera med smålandismens och då var Cederschjöld illa kommen. I ett höllo de alltid ihop och det var i oviljan mot fosforister och Schellingianer. Den tiden misstanken fallit på Fremling för det sist-

nämda kätteriet och han af vederbörande i Lund blifvit till det bästa anmäld hos akademiekanslern, grefve Engeström, äfvensom hos statsrådet, grefve Rosenblad, erhöll han verkligen kanslersbref som förbjöd honom att på lektionerna sprida en lära som ansågs falla emot den monarkiska sanningen så väl som mot den guddomliga. Fremling svarade på denna skrifvelse som en man och fortsatte sina föreläsningar alldeles som förut.

Under E. S. Bring sjönk, såsom nämdt är, filosofiens studium ned till en ganska låg punkt. Det blef lexläsning och jagt efter examensbetyg nästan som för 40 år tillbaka, under Fremlings företrädares, den jemmerlige Laurells dagar, hans om hvilken A. O. Lindfors offentligen begagnat det bekanta: scriptis suis non tam inclaruit, quam innotuit. Icke många bevistade Brings föreläsningar, och de få som gjorde sig detta till en pligt, lärde der ingenting stort. Blott några gånger infann jag mig der. Bring hade ett besynnerligt uttal och besynnerliga åtbörder. Han höjde rösten der den bort sänkas, och tvärtom; stundom reste han sig i katedren på två ben och sjönk stundom ned så att man hvarken såg eller hörde honom. Derunder hade tydligen allt sjelfmedvetande öfvergifvit honom. Det var dock inga orakelspråk han talade. Med sin hatt hade han mycket att skaffa, än blåste han på honom, än anfäktade han honom, knådande och skrufvande plagget på det ömkligaste. Ett litet spanskt rör svängde han esomoftast i luften. Man skulle trott att han såg i syne, men visionär var han visst icke. Det var blott en vana hos honom, utan all betydelse. Han hade flera sådana, som mången härledde från vidskepliga grunder, t. ex. att han aldrig ville dricka *kallt* vatten, utan *ljumt*, att han *blåste* i nyckelhål och fönsterspringor, att han *vände om* så snart han mötte någon "käring" på gatan, att han aldrig kunde förmå sig att *trampa* öfver en käpp och att han ofta tvärstannade midt på gatan, tog hatten af och utredde sina hufvudhår, som dock voro glesa o. s. v. Många af dessa ovanor lade han dock bort sedan han år 1826 blifvit gift med ett reflekteradt fruntimmer, en syster till Karl Leche, den ofvannämde gyckelmakaren på det akademiska biblioteket. Att höra båda svågrarne med hvarandra samspråka, var pengar värdt. Leche kunde lämpa sig efter alla, kopiera alla både till uttal och gester. Ofta föll det honom in att bete sig alldeles som den med hvilken han underhandlade, och då var han sant komisk. Sjelfve bisko-

pen skonade han ej för en sådan medfart, men biskopen märkte det naturligtvis ej.

Då jag kom att tentera för Bring — det var första gången jag talte med honom — kom han emot mig med den mest förtroliga helsning. "Första frågan blir den, sade han, om vi icke kunde bli bröder?" Jag studsade. "Andra frågan är den, om du läst Okens naturfilosofi?" Sv. ja. "Ja, si det visste jag förut, ty Berlin har sagt mig att du studerar filosofi. Exponera nu Okens system för mig." Jag exponerade. Ännu en fråga: "I hvad förhållande står identitetssystemet till schellingska filosofiens båda föregående faser?" Sedan detta blifvit utredt, sade Bring: "Dig och ingen annan vill jag kalla till docens. Du har väl ingenting deremot?" Det hade jag ej och vi voro således öfverens. "Skrifver du sjelf din gradualdisputation?" Sv. Nej, tiden är mig dertill för kort. "Då erbjuder jag dig mitt præsidium gratis." Jag tackade, och han blef framdeles, i början af juni månad min præses, men jag betalte honom 20 rdr bko i honorar, ty han var i den tiden lönlös professor. I början af 1840-talet erhöll han såsom personligt prebende Bjereshög och Oxie pastorat efter latinaren Lindfors. Sådane löneargumenter voro i forna tider mycket vanliga nådebevisningar åt enskilda. Nu återstår blott ett sådant personelt prebende, hvars innehafvare, professorn och kommendören Sv. Nilsson, säges hafva en furstlig medbroder i Apollo att tacka derför. Jag har aldrig velat tro hvad ryktet här förmäler, men — en mans vägar till ett pastorat äro många och mångahanda.

Sedan Bring omfattat Hegelska filosofien, blef han en af den politiska konservatismens lärdaste förkämpar i Sverige. Både från katedern och i utgifna skrifter red han opp för restaurationens läror. Det var således fullkomligt i "systemets" anda när han i Bjereshögs pastorat fick en kunglig gratifikation. Stundom predikade han för sina församlingar och meddelade dem då mycket af Hegels doktriner. På en Palmsöndag skall han hafva såsom predikoämne framstält "Nattvardens dialektiska princip". Höstterminen 1849 hörde jag honom på två timmar "vederlägga 1848 års revolution."

9.

Fortsättning.

Engeström. Kjellin. Brag. Agardh. Fallén.

Höstterminen 1822 gick jag på laboratorium chemicum och hörde Engeström. Han föreläste redigt och med omsorg, men sällan lyckades hans experimenter. För explosioner var han mycket rädd, och när han således darrade på manschetten, slog det gemenligen illa ut både med hans analyser och kompositioner, men i det matematiska momentet af sin vetenskap var han mycket drifven. Den kemiska proportionsläran utredde han väl. Metallurgien desslikes. I det experimentala erhöll jag privat undervisning af d. v. kemie docenten, sedan laboratorn, Fr. Fagerström. som var säker i sina handgrepp och försök med de kemiska apparaterna. Han led ej af någon räddhoga, utan var fullkomligt lugn, när han handskades med sina instrumenter. Tillsamman med N. H. Lovén "laborerade" jag något under loppet af denna vinter, då vi voro kontubernaler i ett och samma rum, nämligen i framlidne professor Fremlings f. d. lärosal, der vi bodde både varmt och rymligt. Snart ryckte dock Lovén framom mig och fortsatte sitt kemiska studium ihop med Bengt Friis, Karl Jak. Sundevall och K. A. Bergman, som togo saken på allvar. Jag blef aldrig annat än dilettant i allt, hvad naturstudium heter. När jag skulle tentera för Engeström, bäfvade jag för utgången, ty han var en sträng tentator, fastän ytterst artig mot kandidaterna. Han hade improberat mer än en af mina kamrater, bland andra ett bland "de unga snillena", som dock sedan bekom sitt admittitur *. Berzelii oorganiska

* Engeström, som i likhet med sin k. svärfader, biskop Faxe, aldrig kunde fördraga den absoluta nykterhetsläran, brukade om Wieselgren förtälja, att denne såsom kandidat blifvit af honom tillfrågad, hvilka grundämnen som ingingo i blyertz, då Wieselgren skulle svarat: "bly och alkohol". Och likväl, sade han, vill nu samme Wieselgren uppträda som folklärare i

kemi var approbaturskursen. Min Berzelius kunde jag temligen säkert, hvarför jag ock ganska rigtigt fick mitt approbatur. Engeström och jag blefvo längre fram rätt goda vänner och bröder, genom bemedling af Karl H. Lundblad, som i flere år bodde i Engeströmska gården, hos hvilken jag tillbragte mången timme i sällskap med husvärden. Då svärmade Engeström mycket med musik af ett eget slag. Han trakterade den indiska gongongen, och det gemenligen bittida i morgongryningen, då allt omkring honom och i staden var stilla. Det instrumentet har, som bekant, mycket starkt ljud, och detta roade det Engeström att utsända öfver sina grannar, särdeles öfver Cederschjöld, som bebodde nästa gård. Den arme mannen unnade han ej morgonro. Utanför dennes fönster gick han ej sällan och blåste i en mekanisk gök, som icke så illa härmade den naturliga fågeln. Detta kallade han att ”dåra Cederschjöld”.

Kjellins föreläsningar i rena matematiken begagnade jag blott en liten tid. Denne man, som visst icke saknade lärdom, egde ingen förmåga att meddela andra sina kunskaper. Hans stammande föredrag låg honom redan emot. Alltid hade han studentopinionen emot sig, ty han ansågs venal. Slutligen, då han lemnat sitt beskydd åt en genom tjufnadsbrott fläckad medlem af göteborgska nationen, hvars inspektor han var, kom missnöjet till så lifligt utbrott, att detta samhälle afsatte honom från sin inspektion. Skandalen var stor, men den akademiska senatens pluralitet, som nitälskade för professorshöghetens helgd, ville näpsa de rebelliska studenterna. Desse sökte en tid förgäfves efter annan inspektor bland den afdankades kolleger. Slutligen fanns han i akademiens veteran, prof. Florman, alltid en pålitlig vän åt den studerande ungdomen. Den gamle ”schartauanen” uppträdde här oförskräckt mot lidbeckianerna. Holmbergsson var icke alldeles så populär som Florman, men äfven han och den alldeles icke populäre Ahlman hade högt förklarat sig för studenternas rättfärdiga sak. Emellertid hade dessa vändt sig till Florman, och han drog ej i betänkande att åtaga sig den faderlösa nationen. Då föll genast senatens imposanta hållning, ty mot Florman vågade ingen klaffaretunga röra sig. ”Der en mans vägar behaga Gudi, gör han ock dess ovänner tillfreds med honom”: aldrig har detta guddomliga ord blifvit bättre

---

bränvinsfrågan. Han vet på min heder icke hvad alkohol är! Wieselgren påstod dock, att denna examenshistoria är ren myt.

besannadt än på Florman. Valet godkändes genast, och Kjellin var ohjelpligt fallen.

Professorn i astronomi och fysik Jonas Brag hade ej att glädja sig åt något större auditorium. Sina föreläsningar höll han på vetenskaplig horisont, och få voro så underbygda i matesen, att de mäktade följa honom. Anders Sandberg, Jöns Kléen, H. S. Åkerberg och några få med dem saknades aldrig på Brags publika lektioner. Jag kom der några gånger, men blott till min förödmjukelse. Brag var kandidaterna i allmänhet för transscendent och af dem således sällan sökt, förrän det gälde tentamen. Då var han likväl mycket billig i sina fordringar. Han improberade sällan eller aldrig, blott han visste, att man icke i allt var lika bortkommen som i hans vetenskap. Traditionen förvarar mången hans examination, som förtjente dramatiseras. Det är bekant, huru han vid ett sådant tillfälle skalkaktigt förvexlade namnen Stark och Kléen, låtande dem uttrycka de resp. innehafvarnes olika kunskapsvilkor. ”Högvälborne hr kandidat och höglärde hr baron”, så titulerade han stereotypiskt en viss friherrlig kandidat, hvars fysikaliska underhaltighet vid första frågan kommit i dagen. Frågan hade rört hastigheten af en i höjden kastad kropps återfall till jorden. Kandidaten räknade och räknade, men resultatet ville icke fram. Otålig öfver dröjsmålet, utbrast slutligen professorn: ”jag tror, den kroppen kommer aldrig till jorden igen”? Jag börjar tro detsamma, svarade kandidaten, som vanligen i så fatta omständigheter fann sig icke illa. Bekant är hans svar till en viss professor, som alltid högt värderat det vackra könet, då denne frågat honom: ”Hvilken af drifterna i den organiska naturen är att anse för den starkaste?” Könsdriften, svarade friherren. En annan gång komplimenterade Brag ett sällskap tentander efter slutadt förhör sålunda: ”Jag får nu tacka herrarne för deras stora tålamod med mig, som alltför länge (klockan slog i detsamma tolf på natten, och tentamen hade börjat klockan nio e. m. — en tid som han ofta valde för dessa vexationer) uppehållit herrarne. Min vetenskap har ej lyckats tillvinna sig herrarnes uppmärksamhet. Den är också något aflägsen från allmänbildningen, en vetenskap som herrarne lära omfattat. Emellertid hafva herrarne icke lemnat mina frågor alldeles obesvarade, och derför håller jag herrarne räkning. Svaren hafva väl icke varit fullt träffande, men deremot så mycket raskare. Jag älskar en glad och oförskräckt ungdom” o. s. v. Der var så mycket godmodighet i denne lärares salt, att det icke sved,

om ej ömtåligheten var desto större, och han var således väl tåld af alla och högt uppburen af dem, som kommo honom nära. Jag hade aldrig varit hos Brag förrän i egenskap af tentandus. Mitt astronomiska vetande inskränkte sig till, hvad jag lärt af Kjellins år 1822 utgifna "försök till en elementarlärobok i astronomien". Oersteds lärobok i fysiken begränsade mina kunskaper åt detta håll. Mig tilldömde Brag approbatur. Af Kjellin hade jag cum laude, och om det gått en smula bättre med det problem, han gifvit mig att lösa i integralkalkylen, skulle han ej nekat mig laudatur, ty jag differentierade säkert.

En af karolinska universitetets ypperste, botan. & œconomiæ professorn K. A. Agardh, hörde jag stundom föreläsa. Hans föredrag var i den tiden briljant och den store författaren värdigt. Redan hans son de voix var behaglig. En mer välljudande organ har troligen aldrig klingat i Karolinas lärosalar. Under hans behandling blomstrade allt i glödande färgprakt. Ehvad han läste öfver kryptogramer eller fanerogamer, öfver den exotiska florans mest yppiga alster eller öfver Skandinaviens anspråkslösa ormbunkar och alger, hörde man honom gerna. Som talare täflade han med sjelfva Tegnér i förmågan att hänföra. Hans årliga 1 majtal mins jag väl. De voro liksom den gryende vårens förstlingsoffer, doftande af allmodrens finaste lifslukt. Vår och ungdom, naturens och mensklighetens eviga föryngring, var ett tema, som ingen förstod att variera bättre än Agardh. I akademiska konsistoriet täflade han med Lidbeck om herraväldet. Läroverksreformen och särskildt den af de akademiska konstitutionerna vållade en stor strid mellan de konservativa stockmästarne och det liberala partiet, hvars banerförare Agardh då var. Då han något längre fram utgaf, i disputationsform, sina nationalekonomiska idéer, väckte de förvåning och fasa hos flere hans kolleger och hos andra af de förskräckta i landet. De ord, han talat för statsskuldssystemet, för jernvägar m. m., aktades i de dagarne för galenskap och framkallade opposition äfven från de oräddes slägte. Skolans emancipation, likasom längre fram *qvinnans*, vållade allmän förargelse, då de af Agardh förordades. Emellertid tog han aktier öfverallt i tidehvarfvets idéela arbetsföretag och gjorde insatser i reformens stora allmänna fonder, med undantag blott af prestbildningsfrågan, i hvilken han var retrograd. Den kyrkliga frågan hade ännu ej kommit på tapeten, och ovisst är, om den då blifvit väckt. Sedermera fick man veta, hvar man hade mannen i detta stycke. En enda gång hörde jag honom predika i S:t Peders

kloster, och det var jubeldagen 1830, då Thomander i ottesången hållit sin bekanta Lutherspredikan. Thomander, Nils Otto och jag voro då bland Agardhs åhörare och fingo temligen flack naturalism till lifs.

Agardhs sätt att tentera var mera underhållande än inventerande. Så snart han märkte, att jag ej var synnerligen hemma i hans vetenskap, besvärade han mig ej med detaljfrågor. Det förnams väl på allting, att hela tentamensväsendet var honom en pinsam inrättning. Jag hade aldrig varit hos honom förr och kom ej heller sedan förrän tre år derefter, då jag hade ärende till honom såsom filosofiska fakultetens dekanus. Åtskilliga af mina kamrater, mäktigt hänförda af Agardhs hela personlighet, uppmanade mig ofta att uppsöka honom, men jag drog mig undan, och det af en orsak som jag ej behöfver fördölja. Der var redan 1823 en viss spänning mellan Agardh och min bror, hvars botaniska förtjenster han väl på sitt vis erkände, men dock med förbehåll. Elias Fries och Nils Otto studerade tillsamman, och den alliansen vållade kanske till en del, att Agardh höll Nils Otto något på afstånd, under det han höll sig nära intill Zetterstedt och Bruzelius. Af samma skäl var det alltid kallt mellan Agardh och botanisten Åkerman, såsom det ock varit mellan Agardh och en annan utmärkt botanist, Forsander, och som det skulle blifva mellan Agardh och Lindblom.

Min sista tentamen till filosofiska kandidatexamen var den hos Karl Fredrik Fallén. För honom hade jag föga att bjuda till med. Väl hade jag en termin begagnat professor Nilssons* privata lektioner i komparativ anatomi och derunder förvärfvat hjelplig bekantskap med våra mammalier, fåglar, fiskar och amfibier, men hvad hjelpte det, när jag var nästan alldeles okunnig i insektläran? En dag eller två hade jag genombläddrat Falléns kollegier, jemförande hans definitioner och distinktioner med Bengt Friis' väl uppstälda insektsamling, men det var dock för ytlig och alltför hastigt påkommen kunskap. Jag var således klen entomolog, och inom entomologien höll sig Fal-

* Ännu blott adjunkt i ekonomien, hade han dock ej endast titel af professor, utan ock löntur som sådan. Detta Engeströmska prejudikat hade han gemensamt med e. o. adjunkten Ekenstam och blef derigenom föremål för afund af alla dem, som, utnämda till ordinarie professorer, tjente för half lön eller till och med för ingen, under det dessa tvänne extraordinarier egde att tillträda full lön, så snart de erhöllo den tjenst dem tillkom. Sven Nilsson bar dock alltid sin lycka med hofsamhet och högfärdades ej deröfver.

lén nära nog uteslutande med sina frågor. Jag vet mer än en af mina kamrater, som visste vida mindre än jag af zoologi i allmänhet, men dock af Fallén fick laudatur, enär han var säker i dennes entomologiska uppställningar. För mig tog det emot genast, och jag sammanblandade illa ortoptera med diptera. "Han skulle ha, som ej sett bättre på!" var all den förebråelse, jag fick. Approbatur gaf mig Fallén ock, och utan något enda admittitur kom jag således igenom filosofie kandidatexamen. Det gick mig här, som det alltid gått mig: jag fick högre betyg, än jag förtjent. Mina studier hade dessutom icke varit riktade mot betygens mål. Somliga stycken hade jag alldeles försummat, t. ex. Cederschjölds kollegier, af hvilka han dock redan låtit trycka det ena, nemligen "Allmän inledning till apriorisk eller rationel pligtlära", gemenligen "min bok" kallad, den han önskade, att hvarje kandidat skulle kunna. Det var mig rent omöjligt att läsa, än säga lära den utantill. Emellertid stundade examen, och jag anmälde mig hos honom att tentera. Detta skedde, om jag mins rätt, i sällskap med Jöns Kléen, Arvid Bruzelius och Nils Henrik Lovén. "Herrarne ha inte läst på min bok, märker jag". Ingen anmärkning kunde vara mer sann. Vi måste ta hem igen och läsa på bättre. Jag skref då en liten afhandling om Fichtes högsta moralprincip, den jag vederlade efter Cederschjöldska metoden, med den framgång att han icke blott approberade mig, utan ock höjde mitt betyg till cum laude. "Hvarför hade kandidaten ej läst bättre på?" sade han; "jag ville så gerna gifvit kandidaten laudatur, ty jag är god vän med kandidatens far". Någonting ditåt yttrade äfven Fallén, när jag var och tackade honom för hans betyg. Med dem var min far gammal god vän, och hvad hade han hellre sett, än att jag blifvit högt vitsordad af dem? Men han hade sällan den glädjen att se mig inrätta mina studier efter sin önskan.

Fallén var utsedd till vår promotor, och särskildt derför hade min far uppmanat mig att se bra på hans insekter. Men jag hade till förra promotionen öfvervarit en filos. kandidatexamen, der Fallén kommit att stå i den löjligaste dager för mig. Han bekände sig till läran om de fyra elementerna, och då någon besvarat en hans fråga ditåt genom att bestrida den läran, utfor gubben i vreda ordalag mot Berzelii innovationer i afseende på skilnaden mellan enkla kroppar och odekomponerade. "Låt oss bli vid det gamla", sade han; "eld, vatten, jord och luft, det har varit af begynnelsen, och Berzelius lärer

ej kunna vända upp och ned på skapelsens ordning". Fallén var ett original, han som de fleste af den äldre professorsuppsättningen. Grundtypen hos dem var gemenligen en naivitet, utan gräns som utan medvetande. Man begärde ej heller af dem, att de skulle vara som andra menniskor, hvarken i åthäfvor, ord eller gerningar. De voro privilegierade naturer, och man såg upp till dem som till ett slägte för sig. En professor var i den tiden som sådan en storhet, som ej föll inom allmänhetens domsrätt. Mängden gjorde det, annars hade väl icke sådana personligheter som Anders Hylander, Kristian Wåhlin, Johan Lundblad, Fredrik Cederschjöld, Karl Kjellin, Eberhard Munck af Rosenschöld, Ebbe Samuel Bring och Karl Fr. Fallén m. fl. varit möjliga. Nu väckte de ej vidare uppseende. Förenade professorerna genialitet med sina attributer föröfrigt, höll man deras afvikelser från den allmänna konventionela lefnadsordningen ännu hellre till godo. Inga aberrationer i det afseendet tillräknade man en Norberg, en Fremling, en Tegnér, en Holmbergsson, hos hvilka originalet höjde sig till originalitet, till ädel, berättigad ursprunglighet. Nu för tiden är det icke så godt om originaler, icke ens bland våra professorer. De börja nästan allihop att vara, som folket är mest. Är detta en vinst eller en förlust?

Ännu återstod ett lärdomsprof, innan jag fick beträda parnassen. Det var disputationen "pro lanrea". Professor Bring utgaf promotionsterminen en serie af betraktelser "de veterum Suecorum & Gothorum præcipuis, quæ rempublicam spectant, institutis". För ett ark deraf responderade jag. Det var just ingen disputabel materia, och som nu inga "theses respondentis" kommo i fråga, blef katederprofvet en fullkomlig narraktighet. Några tal utvexlades (på latin naturligtvis), och några språkfel, verkliga eller pådiktade, anmärktes och försvarades, utan att præses fick lägga sig i hela förhandlingen. Af alla "1823 års män" var det blott två eller tre, som sjelfva författat sin gradualdisputation, och likaledes blott några få, som iakttogo den i konstitutionerna föreskrifna "lectio præcursoria". Detta var en af de antiqverade föreskrifterna, af hvilka man hade så många i det akademiska väsendet. Det var i sanning ej för snart, som våra universiteter erhöllo en ny författning. Den gamla var för gammal för mer än hundra år sen.

Nu var jag emellertid mogen att offentligen inför en stor församling utropas för philosophiæ doctor & artium liberalium magister!

För denna prunkande titel måtte jag väl blygas både å egna och kamraternas vägnar. Något hvar visste vi väl, hur det stod till med filosofien och de sköna konsterna i våra hjernkamrar. Det var skada, att jag ej då hade till hands den ”oratio ludibunda”, som Andreas Rydelius ”ipse non magister” anno 1705 hållit till då lagerkransade ynglingar och män vid tillfälle af sjelfva magisterfrågans framställning, som lydde så: ”Om i hela den lärda verlden någon verklig filos. magister *kan* finnas, eller om icke en sådan titel är en usurpation, som strider mot all blygsamhet?”

10.

Magisterpromotionen 1823.

Fallén såsom promotor. "1823 års män".

Hade näst föregående promotion varit olympisk, blef denna så mycket mer afstickande genom sin brist på poetisk lyftning. Medeltidsinrättningar måste höjas medelst snillets mellankomst, om de skola hålla sig uppe i nittonde seklets ljus. Att promotionen återstår, sedan "depositionen" och dermed beslägtade foster af "det lärda barbariet" längesedan äro afskaffade, må väl förundra oss. Redan A. Rydelius hade, som ofvan nämdes, straffat det absurda i detta hvart tredje år återtagna erkännande af 40 till 50 ynglingars mästerskap i 12 à 13 särskilda vetenskaper. Det är nu 150 år och deröfver, sedan Rydelius deremot protesterade, men ännu är den narraktigheten bibehållen. Hvarför icke då äfven hafva konserverat det gamla studentproklamerandet med den högtidliga afläggningen af åsneöron, svintänder, oxhorn och andra s. k. "barbariei emblemata"?

Tegnér hade af 1820 års promotion gjort en vändpunkt i karolinska universitetets annaler. Redan hans personlighet upphjelpte saken mycket, ty hvar helst Tegnér framträdde i det offentliga, gick en genius vid hans sida, som gaf en förtrollande glans åt det hela. Hvad Tegnér rörde vid, blef till poesi. Redan programmet till 1820 års promotion var ett snillealster i rent grekisk stil. Dess ämne, poesiens bannlysning från Platos republik, hade uppkallat en rikedom af gyllene tankar ur djupet af skaldens lärdomsgrufva, öfver hvilken snillets sol spridt sitt sken. Äfven på latin var han konstnär. Språket beherskade han fullkomligt. Utan att tillhöra någon viss skola, utan att hvarken med Lundblad fara efter Ciceros eller Ovidii fraser, ej heller med Norberg fixera sig i Taciti sententiösa stenstil, uttryckte sig Tegnér alltid klassiskt. Han behöfde ej legitimera sina ord genom andra mästares, ty de voro i och genom sig sjelfva, genom sin inneboende sanning och skönhet, fullt berättigade.

Hans tal från promotorskatedern, så väl de formulerade och föreskrifna som de fria, voro originela och sjelfständiga. Hans egendomlighet förnekade sig ej, alltifrån han der uppträdt, men när han slutligen tillät sig den afvikelsen från formerna, att han bortkastade romerska språket för att röra sig på modersmålet, då hänförde han alla, och hvart hjerta klappade högre än någonsin förr vid ett sådant tillfälle. Kom så till allt detta promotors i den tiden ungdomssköna anlete, hans i rika lockar inbäddade höga panna, hans drömmande blickar, hans sileniskt spelande läppar, hans idealiskt sjelfsvåldiga later, kunde effekten af Tegnérs epilog ej bli annat än öfvermäktig.

Vår promotor var den hederlige gubben Fallén, på samma gång den mest prosaiska natur i förening dock med en viss skicklighet som fiolspelare och utan all takt för ceremoniela rörelser. Redan i ingressen till sitt tal begick han ett svårt misstag, som dock lyckligtvis undgick honom sjelf. "In nomine S. S. Trinitatis, Patris et Spiritus Sancti" — här glömde han Filii — började han sin uppläsning med den mest frånvarande min i verlden. Nästan på hvarannan formulärrad begick han någon afvikelse, men kom dock aldrig af sig, ty han var aldrig till sig. Här var nästan total brist på sjelfmedvetande. Fallén såg ej illa ut: han hade en väldig örnnäsa, vacker panna, friska fylliga kinder och en viss gammaldags àplomb i sitt väsende. Med en fryntligt förtrolig nick och med trofast handslag räckte han hvar kandidat filos. doktors-insignierna jemte magisterbrefvet, och när damerna nedanför parnassen hoppade till af förskräckelse vid den skräll, som uppkom, då på promotors signal kandidaterna slogo sina folianter tillhopa för att beteckna, att de nu voro fullärda — claudite jam pueri! rivos; sat prata biberunt — så log gubben skälmaktigt. Vi höllo alla af honom, och han mente alla innerligt väl. Liksom hans lärare, A. J. Retzius, tålte han i allmänhet ej, att någon bar fram sig sjelf såsom aspirant till högre betyg, men utdelte ej, som denne, vid hvarje promotion ett visst antal laudatur. En gång dikterade han laudatur i en annans vetenskap. Det var, när Assar Lindeblad tog kandidatexamen, och Lidbeck velat ge honom blott approbatur. Fallén kallade hvar student för *han*, likasom Norberg haft för sed, och tänkte intet argt om någon, icke en gång om dem, som gjorde sig skyldiga till det okynnet att "dreja", d. v. s. ropa honom an vid namn, der han på gatan gick förbi något studentrum, eller då studenter drogo förbi honom, stående i ett kammarfönster. "Den skälmen!" kunde han

säga, när sådan pojkaktighet vederfors honom, och dermed var allt glömdt, om han ock fick reda på den person, som fixerat honom. Men deremot kunde han upplåga i rättmätig harm, när någon vände upp och ned på hans entomologiska bestämningar, såsom t. ex. då en viss kandidat, sedermera professor i Lund, uppgaf som ett af kännetecknen på hymenoptera, att dessa tåliga kräk brukade "skrika". Hvad är det, han säger, utbrast Fallén; vilja vara kandidat och säga, att hymenoptera "skrika"? En gång, då han frågat en dimittendus: "hvilken är den äldsta religion i verlden?" och pilten svarat: den *hedniska*, sade Fallén: "inte tror han, att vår Herre skapat några hedningar?" Vid samma tillfälle, då han frågat: "har han läst någon grekiska?" och ynglingen — det var en af mina yngre bröder, som jag då dimitterade till akademien — svarat: ja, Anabasis och några rapsodier af Iliaden, frågade examinator: "Anabasis — hvad är det för slag? har han inte läst Dicta classica?" Hebreiska ville han alldeles icke höra talas om. Fallén lefde och tjenstgjorde ett godt stycke in på 1830-talet. Han var på en gång kollega åt K. A. Agardh och åt Kristian Wåhlin, men umgicks mera med den senare än med den förre.

Under promotionsakten haglade svetten från hans panna, och han förklarade efteråt, att det varit den hetaste dag, han någonsin haft. För de nya magistrarne var den ock het, och solstrålarne sökte oss så mycket mer, som vi hela dagen, icke blott under processionen, måste gå barhufvade. En sidenhatt i miniatyr buro vi på bröstet, och lagerkransen var vår hufvudprydnad, hvar vi drogo fram. Det var emellertid den behagligaste midsommarsafton, jag dittills upplefvat. Flere jubelseniorer voro den gången personligen tillstädes på parnassen, och de blefvo allas våra farbröder. På e. m. serverades stadens damer, honoratiores och notable resande med karolinapunsch, konfektyrer och à la glace i akademiska trädgården. På aftonen var bal, och var detta första och sista gången, jag dansade offentligen. "Primus" dansade ej, men "ultimus" så mycket ifrigare, ty han hade sin fästmö på balen. Berömligt af henne, att hon tillsammans med en stor mängd både äldre och yngre fruntimmer uthärdat i flere timmar med att öfvervara hela promotionsakten, hvarunder icke ett ord förekom på svenska, med undantag af ultimi versar till damerna. Alla voro dock öfverens, att promotionen var en folkfest!

Primus var Anders Sandberg, sedermera docens i fysiken, så teol. lektor i Kalmar och slutligen kyrkoherde i Madesjö. Då som alltid

bar han sina håfvor i lerkärl, och få, äfven bland kandidaterna, anade, huru mycket vetande der doldes under den gröna läderkaskett, han bar både vinter och sommar. Sandberg umgicks med ytterst få kamrater och var ej känd af professorerna, förrän han blef det i tentamen. Han var den anspråkslösaste och mest flärdfrie af kandidaterna. När han nu derjemte var den kunnigaste, afundades honom ingen hans utmärkelse. Ab urbe condita lärer ingen promovendus hafva erhållit så höga kandidatexamensbetyg som Sandberg. Först sjelfva promotionsterminen hade jag gjort hans bekantskap. Sedan umgingos vi mycket, så länge han var qvar vid akademien. Ultimus, sedermera kyrkoherde i Balkåkra och flera resor riksdagsfullmäktig för Lunds stift, Kristian Gissel Berlin, hörde till min tidigare umgängeskrets. En termin repeterade vi tillsammans, uppstigande kl. ½ 3 f. m. Berlin hade en utomordentlig flit och uthållighet. Han läste skarpt och var redan i den tiden en god räknemästare. På siffran visste han, huru många laudatur, cum laude och approbatur, han skulle hafva i hvarje examen.

Af 1823 års magistrar hade, utom dessa tvänne af laudatur nästan nedtyngda ynglingar, icke så få lofvat, hvad de sedan i tiden skulle hålla. Jöns Kléen är redan nämd såsom utmärkt matematiker, Bengt Friis och Karl Jakob Sundevall såsom zoologer, Wieselgren som talare, Almqvist som latinare, Lovén som naturforskare. Några af de utmärktare subjekterna har döden längesen bortryckt, t. ex. göteborgaren Ullman, hvars ex ungue leonem man har uti en ypperlig recension af Rogbergs predikningar. Den recensionen förrådde en djupgående teolog. Likaledes bortgick snart Gabriel Lagergren, östgöte till nation, mycket hemma i estetik och för öfrigt en fosforescerande humanist till bekännelsen. Han dog i början af 1840-talet såsom referendarius i riksgäldskontoret och egare af en stor och värderik tafvelsamling. Montén d. y., gemenligen Lukullus kallad, död som t. f. revisionssekreterare, men verklig sekreterare vid justitieombudsmans-expeditionen i Stockholm och en af justitierådet Backmans högt värderade biträden vid redigerandet af hans lagsamling, blef ej magister förrän vid 1826 års promotion, men tillhörde vår kandidatkrets såsom omistlig person. Han egde grundliga historiska insigter, var en skarp tänkare under den mest lekande yta och hade goda filosofiska studier. Ultra-liberal i politik, var han framstående vid alla studentdemonstrationer och hade mer än många upptåg med åtskilliga af de stationära

fäderna, t. ex. Lidbeck, Cederschjöld och Lindfors. Då han kom för att begära tentamen i historien af den sistnämde, som icke kände honom annorlunda än som en förment renommist, undrade Lindfors, att han aldrig sett honom på sina lektioner. "Icke underligt", sade han, "ty der har jag aldrig varit". "Hvad har herrn läst?" "Historia," blef svaret. Följden blef en tentamen rigorosum, men också högsta betyget i kandidatexamen, ty A. O. Lindfors var som examinator rättvis mot alla, men nådig mot smäländingar. Vid föregående promotion hade han till förmån för "en landsman", Hampus Tullberg, som varit underhaltig i historien, infört ett nytt betyg, ægre approbatur kalladt. Enär den så betygade var utmärkt skicklig i språken, särdeles i de orientaliska, unnade man honom gerna räddningen från ett admittitur mer, men skåningar harmades öfver Lindfors' sätt att kringgå den legala betygsräkningen. Då Cederschjöld frågade Montén efter sin högsta moralprincip, svarade han: undvik motsägelse. "Ja väl, men med hvem"? Med hr professorns system. "Nej tvärtom, med sunda förnuftet" *.

Karl Henrik Lundblad tillhörde samma umgängeskrets. Han hade mycket hufvud och dito kunskaper, skref en vacker prosa, både svensk och latinsk, men hans verser voro något tunga och maniererade. Ett visst kotteri ville emellertid frampuffa hans versar vid den tidens akademiska fester framför Assar Lindeblads, hvilka kotteriet kallade endast "Poesie der Wörter". Lindeblad hämnades grymt för detta misskännande genom det paskill han sammanskref öfver de flesta af Lunds utmärktare skönheter, bland hvilka en var nära beslägtad med Lundblad. Karl Henrik var mycket afhållen för sin öppna, oförskräckt liberala bekännelse. Han räknades dessutom alltid till framtidens män, var en af Tegnérs gunstlingar och tillhörde den genialiske med. doktor Schönbecks ordensförbund. Genom Lundblad hade vi någon reda på dennes excentricitet och telluriska funderingar. Som bekant är,

* Traditionen har emellertid öfverflyttat detta samtal på en annan humorist från en senare tid, den bekante doktor Landberg, densamme som förde så mycket gyckel med sjelfve professorn, sedermera kommendören af tvänne ordnar, Sven Nilsson. Lidbeck brydde Montén med sina kätterska meningar angående svenska akademien och dess förtjenster. Han citerade i tentamen ett långt stycke ur Noaks ark såsom exempel i den qvicka, lekande stilen och ett dito ur "Markalls sömnlösa nätter", såsom det bästa vår literatur hade att uppvisa i metrisk versbygnad — med ett ord: han rökade för Lidbeck med sådana ämnen, som luktade mest illa i dennes näsa.

var Schönbeck den förste magnetisören i Lund och exponerade en tid åtskilliga fenomen af clairvoyance. Som impromptuarius täflade han med sjelfva Tegnér, hvars skaldestycken han i synnerhet mästerligt travesterade. Ett prof af hans förmåga må här intagas:

Men Roothen* sade: fosterson!
den älskog vänd din håg ifrån;
ej lika falla ödets lotter —
den tärnan är Nils T—es dotter.

Till Ungen sjelf i stjernklar sal
uppstiger hennes ättartal.
Du är blott lagmansson. Gif vika,
ty lika trifvas bäst med lika.

Men Th—p svor: mitt ättartal
går nedåt i de dödas dal.
Nyss slog jag Cederschjöld så luden**;
hans anor ärfde jag med huden.

o. s. v. vers för vers hela urskriften igenom.

Bland alla mina promotionskamrater var ingen, som på mig gjorde lifligare intryck än P. Wieselgren. Först efter filologie kandidat-examen blef jag med honom bekant, och det genom Berlin, hos hvilken jag först träffade honom. Som jag en dag inträdde i dennes rum, stod Wieselgren omgifven af uppmärksamma kamrater och höll ett fulminant tal öfver något stycke af literaturhistorien. En sådan svada hade jag aldrig hört förr. Med den största sakkännedom och med genialiska tankeblixtar belyste han sitt ämne. Jag förhöll mig alldeles tyst, men efter föredragets slut kommer W. till mig och drager mig afsides för att säga mig, att vi måste bli vänner. Han hade observerat mig hela terminen på Schartaus fredagsförhör, der jag äfven sett honom, utan att veta hvem det var. Icke många studenter freqventerade dessa förhör, men W. saknades der aldrig. Det hade varit en följd af mitt i den tiden indragna väsende, att jag ej sökt

* I gemen "magister Radix" kallad, en gammal f. d. histor. docens, som i den tiden, detta skrefs, lefde på lifstidspension inom Trolleska familjen. Han var intim med många af de yngre akademiska lärarne och en slags uppfostrare i lefnadskonst och visdom.

** Anspelning på en den tidens händelse, hvari denne professor, adelsman till börden, såsom akademiens rektor lidit nederlag och måst rymma fältet för teol. docenten T—. Rektor hade för tillfället varit iklädd vargskinnspels.

komma i beröring med honom. Jag var dessutom några år yngre än han och hade bekantskaper nog. Med tiden var jag en mycket noga hushållare och aktade mig derför för nya sådana. Nu fick jag emellertid ej ondt om tid. Wieselgren och jag helsade ofta på hvarandra, och stundom måste vi taga nätten till hjelp för våra ömsesidiga meddelanden. De dagar, vi ej träffades, skedde meddelandet skriftligen. W. skref redan då mycket vers, än på latin, än på svenska. Jag hade ej sådant gods att bjuda på, men han höll mig ändå till godo. Estetik, historia och framför allt teologien förenade oss. I de flesta stycken visste W. mycket mer än jag, och hvad han visste, kunde han redan då föra till torgs. Väl högg han någon gång i sten, då hans fatasirikedom flödade öfver gränserna för hans vetande, men fick han än orätt inför en strängare kritik, reste han sig snart ånyo efter ett litet nederlag. Wieselgrens profetiska natur har aldrig låtit hejda sig af en lägre reflexion. Deraf hans misstag så väl som hans förtjenster, dem ej alla i den tiden ville erkänna. Inom småländska nationen hade han dock stort anseende och uppträdde tidigt som offentlig talare, både "muntlig och skriftlig". Lindfors såg i honom en öfverlägsenhet, och Elias Fries erkände honom såsom utmärkt botanikus. W. hade ett stort herbarium med sig från Wexiö gymnasium, der han ock varit en af de skickligaste latinarne. — Dessutom hade han som gymnasist goda matematiskt-filosofiska studier, och i grekiska literaturen var han längre avancerad än de fleste vexionenses. För våra historiska minnen var han en Orlando Furioso. Hans nästan sydländska liflighet anstod ej de tröga skåningarne. Bland dessa kunde han ej göra lycka, ej heller bland göteborgare och östgötar. De trodde till och med, att han stundom åkte på Latans gängliga vagn. Att de gjorde honom orätt, skulle framtiden utvisa. Emellertid har kanske ingen haft fördomen mera mot sig, än Wieselgren i de dagarne. Mer än en af mina tidigare kamrater varnade mig för "den svärmarens" umgänge, men varningen vållade ej annat än ett frimodigt försvar för den bakdantade. Var Lagergren, Montén eller Lundblad hos mig, när Wieselgren kom, dröjde det ej länge, innan jag med honom blef ensam. Jag har klädt mången blodig skjorta för denne min Orestes, äfven bland mina verkliga vänner. Att han varit *min* riddare tillbaka, det vet jag, så att i det stycket står liqviden oss emellan skäligen jemt. Deremot har jag mycket att tacka honom för, som jag hvarken kunnat eller någonsin kan återgälda.

Mot slutet af 1822 väckte Wieselgren för mig ett förslag, som jag med stor entusiasm omfattade. Redan länge hade han umgåtts med den planen att blifva missionär och föreslog nu mig att göra sällskap till — Japan. Mot föräldrars och vänners råd höll jag fast vid mitt beslut att efter vunnen magistergrad realisera denna idé*. Generalen, sedermera en af rikets herrar, grefve Jakob De la Gardie, var redan ombedd att anmäla oss hos missionssällskapet i London, då min fader i sitt bekymmer vände sig till biskop Faxe, som jemte Tegnér förestälde mig det äfventyrliga i förslaget. Då detta ej ville hjelpa, lät Faxe mig förstå, att han skulle i underdånighet afstyrka beviljandet af den venia ætatis, jag såsom underårig måste söka hos konungen för att bli ordinerad till prest. Utan att deraf låta mig afskräcka, absolverade jag kandidatexamen, och så snart jag vunnit lagerkransen, kastade jag filosofien öfver bord och återvände till mina österländska studier och till studerandet af missionsväsendets historia. För att lättare vinna den sökta åldersdispensen — jag hade nyligen fylt 20 år och var den yngste af 1823 års magistrar — beslöt jag att speciminera för docenturen i arabiska literaturen.

Sommarferierna efter promotionen tillbragte jag åter i Gullarp, läsande för mina bröder, mellan det jag studerade min arabiska. Något hade jag väl glömt sedan 1821, men återtog det snart. Nu blef det Herder, Goethe, Kosegarten och v. Hammer, som införde mig i arabiska literaturen. Hvad jag förut lärt af Rosenmüller och Knös i deras arabiska elementar- och läroböcker, det kom mig nu till godo, när jag grep an min Koran och Tamerlan. Men hvad jag aldrig anat, så länge jag studerade detta språk endast i grammatikaliskt och lexikaliskt intresse, det framstod nu för mig genom Herders Morgenländische Literatur, Kritische Wälder, Blumenlese aus morgenländischen Dichtern, Stimmen der Völker in Liedern m. fl. hans åt det hållet syftande förträffliga arbeten, äfvensom genom Goethes förtrollande ”West-Östliches Divan” jemte ”Noten und Abhandlungen zu besserem Ver-

---

* ”Se, skörden vinkar re’n så skön
Uti de helga österlanden.
Dit far min håg, min rädda bön,
En dufva lik, mot ambrastranden.”

heter det uti ett i handskrift ännu befintligt poem från Ahnfelt till Wieselgren, vitnande om författarens ungdomliga hänförelse för missionsidén.

Utg.

ständniss desselben" samt genom Kosegartens öfversättningar af österländsk poesi. Och när jag omsider fick Hammers "Fundgruben" i min hand, hvilken öfversvämmande rikedom, hvilket nytt lif uppgick ej då för mina ögon! Hvad vi dock i allmänhet lida af ensidighet i vår occidentaliska visdom och konst! Hela verldar gå oss undan, och vi veta det ej, vi inbilska kulturmenniskor. Icke kom jag långt in i orienten, men den lilla bekantskap, jag dermed i de dagarne fick göra, har varit mig till gagn och fromma i mer än ett hänseende. Bland annat har det hållit en plats öppen i min invärtes menniska, som troligen eljest blifvit af förutfattade meningar öfvergrodd eller kommit att ligga alldeles öde. Nu hade jag åtminstone förvärfvat *ett* receptakel mer för rent menskliga bildningsämnen. En betydligt ökad förbindelse har jag derigenom till Herder och Goethe, dessa stora genier, som jag redan förut var så mycket skyldig. Hemma öfverallt, hafva de hvar för sig till menskligbetens förkofran odlat fält, dem knapt någon humanist före dem upptagit eller ens berört. Mången filistersjäl bespottar nu för tiden helt käckt deras storartade vyer, dem en trång och miserabel skolvisdom aldrig förstått att uppfatta. Man försmädar så gerna, hvad man icke förstår — det är dvärgarnes förbannelse att alltjemt anbringa sin tumstock såsom mått på storheter, som evigt gå dem undan — och hvilka existensens källor öppna sig ej för oss, dem vi aldrig anat förr, när vi följa en Herders eller en Goethes slagruta! Desse tvänne författare har man ännu ej på långt när studerat till botten.

Höstterminen 1823 genomgick jag med min gamle Golius ungefär en tredjedel af Koran och hela Tamerlan. I den tiden fanns ej mycket af arabisk literatur på det akademiska biblioteket. Hammers Fundgruben fanns der dock lyckligtvis redan i de dagarne, och det var väl, ty jag hade ej råd att sjelf införskrifva mig böcker, som kostade så mycket som de arabiska. En liten bok, som skänkte mig stor förnöjelse, var en öfversättning på arabiska af Thomas a Kempis "om Kristi efterföljd", som Johan Henrik Callenberg utgifvit i Halle år 1738. Denna och en arabisk öfversättning af Johannis evangelium, jag minns ej af hvem, bevisade mig redan hela smidigheten af detta förträffliga tungomål. Till julen hade jag medfört från Lund en persisk grammatika med krestomati, men deruti kom jag icke långt, helst jag måste biträda min far med predikande och hade täta besök af kamrater från Lund. Återkommen dit, fortsatte jag mitt österländska studium och läste derjemte, hvad jag kom öfver, som rörde Japan

och Kina. Jag bebodde då ensam ett rum å södra gafveln af postmästaren Sommelii äldre hus, med utsigt öfver staden. Utanför mitt rum var en stor sal, der jag kunde taga motion, när vädret förbjöd mig att gå ut. Deraf begagnade jag mig ofta och vann derigenom mycket, dock mera af tid än af helsa, ty fria luften hade onekligen varit mig nyttigare. I maj fick jag dock motion tillräckligt, ty detta år var jag konskriptionsskyldig. I fjorton dagar lydde jag trumman och lärde marschera och exercera. Dessa öfningar roade mig föga, och jag drog mig någon gång undan, men befälet hade öfverseende med mig såsom ensam filosofie magister bland den soldatesken, så att jag slapp arrest för min försumlighet. Glad var jag, när exercistiden var slut, och jag fick aflägga den militära tvångströjan. Till soldat hade jag aldrig dugt, det är säkert. På vår slutbal var glädjen stor. Jag dansade ej, men höll tal till löjtnanten och fanjunkaren, som exercerat oss, då jag å egna och kamraternas vägnar till dem öfverlemnade hvar sitt guldur i present. Dessa klenoder hade tillkommit dels genom våra sammanlagda gagepenningar, dels genom frivilligt tillskjutna medel. Hvilken vällust att nu få återvända på landet, till det kära Gullarp!

11.

Fria studier. 1824—1825.

Österländska professionen. Bolméer. Törneros.

Detta år utnämdes till LL. OO. professor historiarum adjunkten Bengt Magnus Bolméer. Mot all förmodan hade han blifvit föredragen sina tvänne medsökande, adjunkten i saken Ach. Kahl och filos. adjunkten, tituläre professorn Peter Dahl. Kanslirådet Norberg, då för flere år sedan afflyttad till Upsala, hade efter rådfrågning uttalat sig till förmån för Dahl, sin fordne bäste lärjunge. Det oaktadt måste de båda vika för Bolméer, som af Tegnér * och Tegnérska partiet blifvit hos vederbörande förordad och som i akademiska tjenstår var båda öfverlägsen. Bolméer var i den tiden Tegnérs intimaste och hade äfven goda relationer på högre ort. Ypperligt hufvud och med mångsidig bildning utrustad, hade han tid efter annan förestått flere olika professioner och innehaft förslag till tvänne sådana, vikarierat för akademie sekreteraren och var nu filosofiska fakultetens notarius. I sin ungdom hade han dessutom studerat arabiska och, fastän under annan författares, docenten Wettergrunds, namn från trycket utgifvit ett lexikon till Locmans fabler. På en senare tid hade han, kanske med försummande af andra studier, omfattat de sköna konsterna. Hos Bolméer hade efter Krist. Is. Heurlins afgång från Lund "de Herbergister" alltid haft sin samlingsort och firat sina orgier. De tvänne välbelägna rum han i många år bebott, i närheten af Lundagård, kallades Herberget, och sällan gick Tegnér på hemväg från sina publika lektioner,

* Denne skonade dock ej sin protegé, utom protokollet, såsom sökande till en tjenst den hela verlden visste att han ej var vuxen. Bekant är Tegnérs ord, när detta förslag blifvit upprättadt: "Dahl, Kahl och Skral". Medgifvas måste dock, att Bolméer efter sin utnämning verkligen läste upp sig både i hebreiska språket och i det arabiska, så att han föreläste ganska oklanderligt.

kl. 3 e. m. utan att stiga inom till Bolméer, der alltid bröder voro till finnandes som afvaktade hans ankomst. I mån af sin "kapacitet" voro de Herbergister indelade i olika ordningar. Till första klassen räknades de som sutto kring runda bordet med hattarne på, till andra sådana som endast buro blyhattar, men dock i sittande ställning, till tredje de som stodo vid dörren med hatten i hand och som blefvo utvista, så snart de rätta ordensmysterierna skulle företagas. Till första ordningen hörde, utom Tegnér som var stormästaren, båda bröderna Bolméer, Heurlin, den s. k. Toddy-Palmen, en stadskomminister vid namn Darin, Jonas Albin Engeström, ett par värdshusvärdar, en temligen obetydlig kemie laborator, konsistoriinotarien J. Palm, Elias Lidfors m. fl. Bland minorum gentium var teol. professorn, sedermera pastor primarius i Stockholm, doktor Hagberg *, räknad. A. O. Lindfors var aldrig rätt tåld i Herberget, och Jonas Brag var väl icke särdeles frestad att intränga djupt i detta sällskap. Likalitet K. A. Agardh, åtminstone i dess orgier. Emellertid var det der akademiens angelägnaste mål bereddes, innan de till kanslersembetet blefvo expedierade, efter omröstning i senaten. Herbergisterna voro en tid mycket fruktade, men en annan tid gälde de mycket på högre ort, innan deras förmenta jakobinska tendenser blefvo för vederbörande kungjorda. Tegnér hade i den tiden ryckt långt fram på den politiskt-liberala linien, och kamraterna följde så långt de orkade. Slutligen har man fått se de flesta djupt inuti de konservativas leder. Att förråda idéer kallas i gemen på de lojales tungomål, att blifva vis. Den snöda beräkningens eller den blaserade maklighetens klokskap efterträder så ofta vid mognad ålder "ungdomsyrans" förvillelser.

Vid den tid jag gjorde Bolméers bekantskap, var han redan en medelålders man. Human och fint bildad, mottog han mig vänligt och hade ingenting emot att kalla mig till docens. Ännu blott presumtiv professor, kunde han dock endast lemna mig vilkorligt löfte. Längre fram på sommaren anlände till Lund tvänne upsaliter, d. v. eloquentiæ docenten, sedermera professorn A. Törneros och K. A. Nicander. Med den förre hade jag blott sammanträffat på Quesarum,

* "Fåret i ulfvakläder", som Tegnér benämde honom med anledning deraf, att han i S:t Peders Kloster och Nöbbelöfs kyrkor vintertiden gemenligen predikade klädd i vargskinnspels. När han i detta plagg vandrade mot predikstolen, plägade han i koret öppna på pelsen för att visa den presterliga skruden derunder.

ett vackert ställe i en för öfrigt ful trakt af Frosta härad, i de dagarne tillhörande ryttmästaren baron Karl Falkenberg. Det är en verklig oas i öknen, dit vägen förer genom en lång sträcka af ljunghedar. Vid ankomsten till stället öfverraskas man af en fruktbar äng med en liten sjö, hvars skogbevuxna stränder inbjuda till nästan sublima betraktelser. Der hade Törneros i sällskap med sin discipel, en ung Trolle-Löwen, uppsökt gamla bekanta i dennes syster, gift med ställets egare, och i hennes svåger, min ofvan omtalte vän Melker Falkenberg. På Quesarum tillbragte jag åtta mycket omvexlingsrika dagar. Törneros är tillräckligt känd under namn af den svenske Jean Paul. En större fond af sentimental humor har jag aldrig stött på. Hos honom fick jag klaven till mången gåta i Jean Pauls skrifter. Jag vågar påstå att Törneros förstod skalden bättre än denne ofta förstått sig sjelf. Hans kommentarier öfver Jean Paul hade bort samtligen nedskrifvas såsom noter till denne författares stundom alltför dunkla skrifter.

För öfrigt var Törneros ett lefvande biografiskt lexikon öfver Upsalas alla literatörer och literatriser, sångare och sångerskor. Han hade i många år tillhört den Geijer-Silfverstolpeska cirkeln, han var nära allierad med Atterbom, Palmblad, Zeipel och Eufrosyne, andra namn att förtiga. Törneros spelte fortepiano utmärkt väl och sjöng sin Geijer och Bellman con amore. I hans föredrag låg den rikaste poesi. Jag glömmer aldrig hur mästerligt gripande han utförde ”Kolargossen” och ”Karon i luren tutar”, eller ”Hyacinten” och andra af Atterboms Blommor. Han visste för öfrigt mycket att förtälja om madame Staël, om A. W. Schlegel och andra den hänförande skaldinnans drabanter på hennes bana genom Stockholm och Upsala, der hon lyst som en underlig komet på nordens himmel. Med Tieck, Novalis, Wackenroder och Immermann var Törneros mycket förtrogen och han införde mig först i ”Sternbalds Wanderungen” och i ”Heinrich von Ofterdingens” åt djupet syftande hemlighetsfulla naturpoesi.

Alltifrån 1823 års promotion hade jag nästan uteslutande lefvat i orienten och i mina missionärsfunderingar. Nu började den verlden blekna för mig, helst jag genom Wieselgrens bref förnummit att han mera vändt sina tankar åt den inre missionen än åt den yttre. Wieselgren hade strax efter promotionen begifvit sig till Stockholm och kommit i många förhållanden som borttogo honom, och jag såg att han var förlorad för hedningars omvändelse — utanför kristenheten. Hade

W. hållit i med vår ungdomsidé, skulle jag visst ej öfvergifvit den. Ensam kunde jag ej gå till Japan. Emellertid afvaktade jag, som redan nämdt är, tillsättningen af professor i österländska språken för att höstterminen utgifva något specimen för den docentur jag sökte i arabiskan. Kom så Törneros till Lund, der Nicander mötte. Länge hade det varit en viss spänning mellan lundensare och upsaliter. Både filosofien och politiken separerade dem. Schelling hade aldrig förmått bemäktiga sig Carolina så, som han intagit Gustaviana. Fosforisterna i Lund utgjorde en alltför liten ecclesia militans för att kunna hålla sig mot det andra partiet, i spetsen för hvilket sjelfva Tegnér befann sig. Men schellingianer och fosforister ansågos då för ett. Naturfilosofien hade väl i Elias Fries en genialisk bekännare, men honom förlät man spekulationen för hans styrka i empirien. Det var dessutom med betydliga modifikationer han omfattade Okens teori, den Ebbe Sam. Bring och några få med honom hade annammat nude crude. Steffens kände ännu färre, och de der kände honom, hyllade mera mineralogen och geologen än naturfilosofen. Agardh låg ännu mera åt det rent empiriska och arbetade på "naturliga systemets" utbildning och befästande. Jag stod således temligen ensam i min "absoluta identitetsbekännelse", då Törneros kom i min väg. Han var väl endast dilettant i metafysiken, men dock impregnerad af Upsala naturfilosofiska atmosfer, och i honom fann jag en säker resonnansbotten för mina spekulativa anslag. Vi förstodo hvarandra i allt, utom i missionsfrågan, der icke heller någon annan ville förstå mig. Sjelfva politiken söndrade oss icke ännu. Längre fram skulle den blifva mig ett tvistäpple. Vi fortsatte nämligen vår inbördes bekantskap genom flitig korrespondens flere år bortåt. Många bref, adresserade till mig, hafva influtit i den af E. Schröder besörjda Törnerosska brefsamlingen *.

Våra gäster från Upsala blefvo öfver allt i Lund väl bemötta. En kollats till deras heder anstäldes på "Malmens sal". En af värdarne var Bolméer. Hvarken Nicander (i den tiden), ej heller Törneros, var någon beundrare af punsch och spanska viner. Det blef således ingen Bacchifest, fastän der sjöngs åtskilliga Bellmanssånger, både af upsaliten Törneros och af Lunds dityrambiske Bellmanssångare, kemie docenten Fredr. Fagerström, en högst egen menniska, hvars skildring här i korthet må lemnas, med den anledning tillfället gifver. Fager-

* Några kommentarier, i slutet af denna del, beröra den Törnerosska brefsamlingen. *Utg.*

ström, östgöte till nation, men patriot i främsta rummet, var af 1820 års män, således betydligt äldre än jag. Ideolog öfver allt, träffades han icke blott i de literates sällskap, utan ock understundom, han likasom Lidfors, bland källborgare och handtverksmän, docerande och nitälskande för sina s. k. "enkla idéer". Dessa voro frihet, jemlikhet, svenskhet, musik och sång, heder och tro och mera sådant. Skicklig laborator, välvillig och fattig, frös han stundom illa på sina endast af kemisk värme uppeldade rum, men gagnade mycket med sina privata lektioner. Bror med de flesta kandidater och med många studenter, kom dock ingen honom för nära, och kom han något "ignobelt" på spåren hos en umgängesbroder, vare sig akademikus, knekt eller civilist, var det genast slut med det umgänget. Vid det tillfälle som föranledt denna digression stod Fagerström i sin middagshöjd. På "Malmens sal" utvexlades månget tänkvärdt ord mellan honom och Törneros hvars vexelsångare han var. Sällskapet hade emellertid grupperat sig så att Nicander, Bolméer och jag kommit att utgöra ett triumvirat för sig. Samtalet föll på latiniteten och dess studium. Nicander ville finna detta nog fåfängligt, sådant det i Lund länge bedrifvits. Af mig fick han rätt, men icke af Bolméer, som blef varm för Carolinas ära och försäkrade att Nicanders anmärkning mot Lundbladska skolan vore obefogad. Derjemte bedyrade han, att upsaliternas latin, särdeles det filosofiska, ej kunde försvaras, påpekande en disputation af en halfförryckt schellingian från Upsala, Södermark, som speciminerat för en filosofisk lärarepost i Lund och hvars specimen af fakulteten blifvit underkändt. Johan Lundblad hade funnit latinet så beskaffadt, att ingen kunde förstå afhandlingen. Det vore en "sermo tribarbarus". Nicander blef synbarligen misslynt och jag reserverade mig. Bolméers argumentation syntes mig på en gång föga ädel och mäkta orättvis. Jag förmente att Lundblad i allmänhet ej varit i stånd att bedöma en metafysisk afhandling i nittonde seklets anda, om han ock i detta speciela fall kunde haft fullt skäl till sitt klander. Hvarför ock bibehålla latinet i behandlingen af rent filosofiska ämnen? Dessa kunde ju ej framställas på ett dödt språk, i fall tankarne voro det lefvande tidehvarfvets. Då åtog sig Bolméer att vilja på klassiskt latin återgifva hvilket nutidens filosofem som helst. Här hade latinismen alldeles bjudit öfver sig sjelf, och Nicander mokerade sig högljudt åt en sådan öfverdrift. Törneros och Fagerström slöto sig till vår grupp, för att höra hvad å färde var. Efter en stunds förlopp hade de fleste i

sällskapet samlats omkring de disputerande. Bragt alltmer i trängsel, vädjade slutligen Bolméer till Törneros, att han måtte slita trätan. Naturligtvis fick jag rätt af denne som, ehuru han var nog så god latinare som någon lundensis, ej kunde annat än gå på vetenskapens och tidehvarfvets sida. Min seger blef således fullkomlig. Emellertid hade jag sett Bolméers hy mörkna, och följande dagen lät han mig förstå att jag ej hade någon docentkallelse af honom att påräkna. Hampus Tullberg vore redan i saken anstäld och med dennes tillhjelp allena tilltrodde han sig kunna besörja akademiska undervisningen i de styccken som hörde till "orientaliska professionen", detta vidtomfattande fält, öfver hvars kaotiska titel Bolméers efterträdare i sin första akademiska föreläsning uttryckte sin "häpnad".

Törneros ville nu att jag skulle vända mig till Upsala universitet, der han spädde mig större trefnad än i Lunds lilla kråkvinkel, der han förnam att jag hade det trångt. Men jag kände ännu lust att försöka min lycka i Lund. Bengt Friis skaffade mig akademisk kondition såsom informator åt assessor Svedenborgs söner *, dem jag på hösten 1824 öfvertog till min handledning. Friis bodde i samma hus och åt vid samma bord som jag i nära tvänne år. Detta blef mig en högst angenäm tid. Friis var icke blott en vetande broder, han var äfven mycket konstälskande. Skicklig flöjtist, hade han ofta musikaliska tillställningar för hvilka jag gerna upplät mina rum, enär hans eget dertill var för inskränkt. I den tiden uppehöll sig i Lund en ung studerande Bostedt, klockareson från Kullen, som var utmärkt violoncellist och kompositör äfven om det gälde. A. Bruzelii guitarr utgjorde här oftast tredje instrumentet. Mins jag rätt trakterade äfven Sundevall och Bergman hvar sitt instrument. Lovén, Montén och jag voro tacksamma åhörare af mången trio och qvartett som i Svedenborgska huset exeqverades. Under årets lopp hade äfven en annan promotionskamrat stött till. Jöns Kléen, som efter promotionen 1823 ingått vid fortifikationen, var tredje eller fjerde surnumeraren bland löjtnanterna vid denna kår. Utsigterna till befordran voro för honom så klena, att han med chefens, general Sparres tillåtelse begaf sig till Lund, i afsigt att gå in vid akademien. Här fortsatte han nu sina fysiko-kemiska studier och var i begrepp att blifva docens under

* Den ene, Jesper, blef praktiserande läkare någonstädes uppåt landet, den andre, Herman, dog för en del år sedan såsom hofrättsassessor i Kristianstad.

prof. Brag, då i detsamma någon omsättning inom regementet vållade Kléens befordran. Emellertid hade han i tvänne terminer uppehållit sig i Lund bland de forna kamraterna. Vi voro mycket tillhopa, nu som i student- och skoltiden. Numera en stadgad löjtnant, hade han i sina första studentår varit en af tumultuanterna vid Lunds akademi. I den otterströmska fejden, ett slags sidostycke till 1793 års "studentuppror", fastän riktadt mera mot bourgeoisien än mot aristokratien, hade Kléen spelat en af hufvudrollerna.

Ännu grasserade ordensvurmen vid båda rikets universiteter. Lunds Aurora-förbund, med någon tillsats af gotomani, stiftades år 1824. Det kallade sig Runa-förbundet och åsyftade närmast en reform af det akademiska lifvet. Namnen på Runa-förbundets ledamöter kan jag naturligtvis ej här uppgifva. För denna stiftelse behöfva de ej blygas, och jag anser mig ej skyldig till någon indiskretion, då jag härmed, första gången det sker offentligen, förråder att ett sådant sällskap varit till i Lund. Jag var någon tid dess sekreterare, och ännu fins bland mina papper det tal jag hållit 1824 inom förbundets slutna och mot alla spejare väl förvarade rum. Det var icke utan att sådana voro oss på spåren, men de lyckades ej att upptäcka oss. Detta är den enda orden jag tillhört, alltsedan jag gick i Lunds skola, der Andreas Möller, som ofvan nämdt är, stiftat en sådan, "Gyllene Ankarförbundet" kallad.

I sällskap med Törneros besökte jag Köpenhamn sommaren 1824. Denna resa beramades ock på Malmens sal. Kaptenen v. Greiff och löjtnanterna grefve Karl Dücker och baron Melker Falkenberg voro jemte mig den upsalitiske vännen dit följaktiga. Den förstnämde skulle kort derefter anträda en längre resa, till södra Amerika. Han är för öfrigt känd i det allmänna såsom utgifvare af en militärvetenskaplig tidskrift: "Hermatene". I det enskilda lifvet var han af både kamrater och akademici mycket värderad för sitt öppna, ridderliga väsende och en ovanligt rik konversation. Karl Dücker, säkert en af Sveriges ädlaste ädlingar, var redan i den tiden genom sin folklighet och patriotism vida aflägsen från junkerpartiet. I likhet med vännen Falkenberg intresserade han sig alltid för literatur och konst. Särskildt höll han i den tiden mycket på sina romerska auctores classici, dem han läste tillhopa med sedermera kyrkoherden i Kropp, prosten Theander, en torpareson från Ellinge gods som, i Dückerska huset upptagen, på gamle grefvens bekostnad erhöll grundlig undervisning och i sinom tid

blef en af Lunds stifts lyckligaste predikanter. Han förenade med en vacker, ren stil den bästa deklamation och hade alltid, både som domkyrkoadjunkt i Lund och som kyrkoherde på landet, stort tillopp af åhörare. På Dückers egendom, Ellinge sätesgård i Harriagers härad, har jag tillbragt många angenäma dagar. Sist jag träffade Nicander — det var när han återvände från den resa till Rom, på hvilken han var stadd då jag först gjorde hans bekantskap i Lund — voro vi tillsammans några dagar på Ellinge. Det var oförgätliga dagar. Nicander lefde då helt och hållet i Italien, och ingen kunde bättre än han förtälja dess under. Ett enda bref eger jag af hans hand, ett konststycke till och med i kalligrafi, deri han poetiskt beskrifver sin saknad af Rom och sin längtan att en gång återse "den eviga staden" *.

Fem man högt hade vi således gått öfver till Köpenhamn der vi uppehöllo oss i flere dagar för att skåda dess många märkvärdigheter. Af min dagbok ser jag hvad som hänfört mig mest af allt hvad jag der såg och hörde. Det var Nik. Fredr. Severin Grundtvig, predikande i "Vor Frelseres Kirke". Sådana toner hade aldrig förr gått igenom mina öron. Hvilken inspiration, hvilken strömmande fullhet af anda och lif! Det var både första och sista gången jag hört denne "nordens apostel", ty de tvänne resor jag sedan varit i Köpenhamn, har jag ej kunnat röra mig ur stället, allraminst komma till den kyrka der Grundtvig predikar.

Bland de personer jag från denna resa kan erinra mig, är Oehlenschläger mest framstående. Vi helsade på honom i hans hus och han underhöll sig en god timme med oss, frågande till Tegnér, Atterbom, Nicander m. fl. af våra lansmän. Oehlenschläger var då en bildskön man, i sin klädsel något väl brokig och icke utan den lilla fåfänga, som alltid lärer hafva besvärat honom. Icke mindre än tre särskilda porträtter af Oehlenschläger prydde väggarne i hans rum. Elias Lidfors, som vi träffat i Köpenhamn, anförde och presenterade oss, efter det han i yttre audiensrummet bugat sin person helt sirligt för ett af dessa porträtter. Mot oss i hög grad förekommande, föreslog skalden slutligen att gå "i teatret" samma afton för att se en af Holbergs pjeser. Vi följde anvisningen, och jag mins ännu från denna afton gamle Rosenkildes mästarespel och publikens stormande applåder. Medan våra militära reskamrater beségo arsenaler, rustkamrar och andra

---

* Detta bref meddelas i slutet af denna del. *Utg.*

ställen, som dem närmare tillhörde, voro vi andra hos två professorer, den ene i latinet, (Thorlacius?) och den andre i fysiken, J. C. Oersted, samt hos en och annan yngre akademisk lärare, enligt anvisning af Lidfors som hade många kunder i Köpenhamn.

Efter hemkomsten från Köpenhamn, hvilken resa den frikostige Melker Falkenberg bestått mig, som ej hade råd att sjelf bekosta ett sådant nöje, stannade Törneros ännu någon tid hos oss, på Trollenäs der Melker bodde, och hvarifrån jag icke hade mer än några bösseskott till Gullarp. Vi utförde då på lediga stunder hvar sina dagboksanteckningar, som enligt öfverenskommelse skulle cirkulera bland de fem resenärerna.

Mot hösten återvänd till Lund, besökte jag E. S. Bring för att påminna om det löfte han en gång gifvit att kalla mig till docens i filosofien. Löftet kändes han vid, fägnad deraf att jag ville återvända till mitt förra studium. Efter någon tid lät han mig dock veta, att fakulteten ej ville tillåta honom att kalla ännu en docens, enär han redan hade två sådana, nämligen Westman och Palmqvist samt en e. o. adjunkt på köpet (samme Rydberg som, efter mer än 30 års förlopp, qvarstod i arméen såsom extra ordinarie). Deremot ville han anbefalla mig hos Cederschjöld som blott hade en docens, och det med extraordinarieadjunkts titel. ”Det går aldrig, invände jag, ty Cederschjöld mins nog att jag i kandidatexamen för ett år sedan ej kunde hans ”bok”, och huru skrifva en disputation honom till lags?” Det blir min sak, mente Bring. Huru han bedref saken hos sin kollega, vet jag ej, men Cederschjöld mottog mig få dagar derefter med all ”civilitet” och lofvade mig sin kallelse, om jag specimineräde honom och fakulteten till nöjes. Den knuten var icke lätt att lösa. Ämne till disputation uppgafs emellertid och jag började rusta. Moralfilosofien hade jag dittills föga studerat. På universitetets bibliotek fanns utom den antika och medeltidsetiken ej annat än förlegadt gods från kantianismens i rätts-, pligt- och dygde-läror så vidt och bredt utlupna abstraktioner. Detta var mig för mager spis. Adjunkt Kahl gaf mig då anvisning på Fremlings filosofiska qvarlåtenskap, som genom arf öfvergått på hans vän Peter Dahl. Denne var ej ovillig att låna mig hvad jag önskade ur hans boksamling. Der funnos värderika böcker, dock mest i teoretiska filosofien. Cederschjöld hade ålagt mig att studera Pufendorff och rättsfilosoferna af Wolffs skola. Dem fann jag ock till en stor del i Fremlingska biblioteket. De öfriga lånte jag

af C. sjelf, med hvilken jag ofta måste underkasta mig att promenera till Höjebro dit han dagligen vandrade, helsande på alla som honom mötte och engagerande så många som möjligt att göra honom sällskap. På en af dessa vandringar anförtrodde han mig sina meningar om "Kristi religion", hvilka voro alldeles besatta. I läran om underverken hade han omfattat Pauli, Heidelbergarens, system. "Skulle jag göra en religion, sade han, skulle den blifva utan underverk". En mera öppen själ kan man ej tänka sig. När han bjudit främmande, fördolde han aldrig hvad kalaset kostade honom, men han var visst icke snål; tvärtom gaf han gerna mat, och det merendels starka rätter. "Äter bror gerna gula ärter och fläsk, så följ hem med mig till middagen", denna uppmaning fick jag ofta af honom. En gång mötte han en viss akademisk lärare på Stora torget, som i den tiden laborerade med någon åkomma i tungan. "Får jag se på brors tunga i dag?" Mannen räckte ut tungan. Derpå räckte Cederschjöld ut sin, frågande om deremot något vore att anmärka. Några förbigående trodde att de lärde herrarne oqvädade hvarandra. En dag kom ett par välklädda personer till honom. C. som hade för sed att kyssa landtboar af ståndspersonsklassen, gaf dem vid inträdet hvar sina två kyssar. När de androgo sitt ärende, som var att lösa löningssäd af professorn, frågade han: "Hvad? äro herrarne bönder?" Ja. "Då bör jag låta herrarne veta att jag kysser inga bönder."

12.

Fortsättning.

Filosofiska studier. Mediko-teologi.

Sedan jag en tid bortåt haft min gång i prof. Dahls bokkammare och gjort mig någorlunda bekant med dess filosofiska innehåll, föreslog egaren, sjelf adjunkt i filosofi, att jag så gerna kunde köpa som låna hvad mig deraf intresserade. Sagdt och gjordt. En katalog upprättades öfver nära 400 volymer, dem jag tillhandlade mig en bloc efter egarens värdering till 1 rdr r:gs per styck. Deribland voro åtskilliga libri rariores, ja rarissimi, af hvilka bibliotekarien Lidbeck sedermera köpte en och annan för akademiens räkning, men icke efter viktualievigt. Nu hade jag en skatt för lifstiden, men också en skuld som jag ej på många år orkade infria. Min lön som informator för de unga Svedenborgarne var 100 rdr r:gs, min far var fattig och min morbrors kassa hade jag så ofta anlitat, att jag nu borde skona den. Något skulle jag årligen afbetala af den iråkade skulden. Kom så prof. Ahlman emellan med ett förslag. I den tiden utdelades årligen ett visst antal s. k. mediko-teologiska stipendier à 100 rdr b:ko åt unga män som ville på en gång studera båda dessa vetenskaper. Såsom en dylik vetenskapsidkare borde jag anmäla mig. Detta skedde och jag blef stipendiat för 1½ år, mot förbindelse å min sida att hvarje termin underkasta mig en examen. Jag har således trenne gånger låtit förhöra mig i läkarekonsten. Ena gången examinerade mig Rosenschöld, andra gången Liljevalch och tredje gången Pramberg. Alla tre voro medgörliga. Sjelfve Rosenschöld begärde inga orimligheter. Pontins lilla "socken-apotek" gjorde här tillfyllest. En termin hörde jag emellertid Rosenschöld föreläsa i dietläran. Af dessa föreläsningar hade jag verklig nytta, ty de voro populära, men derjemte fulla af de finaste iaktagelser. R. var då ännu i sin krafts dagar. Han var präktig både att se och att höra. En sådan herskaregestalt får

man i alla tider leta efter. Redan genom sin gravitetiska gång imponerade han. I enkel rock eller på sin höjd med en lätt slängkappa öfver axlarne, alltid utan galoscher, inträdde han på Lundagård omkring kl. $^1/_2$ 4 e. m. då hans lästimme gemenligen var. Utan att helsa på någon, uppgick han i auditorium, läste en god halftimme, långsamt men fullkomligen fritt, ofta lekande med de menskliga dårskaperna, på det sätt som var honom eget, d. v. s. utan att hvarken genom röst eller min förråda sitt spel. Otvifvelaktigt hade han derunder sin hemliga förnöjelse. Som examinator synes han hufvudsakligen haft den uppgiften att förödmjuka, men utan att förolämpa. "Prestmedicinen" föraktade han djupt, det hördes grant på alla hans frågor.

Liljevalch, "emigrant-markisen", som Tegnér kallade honom, jag vet ej af hvad skäl, var välviljan sjelf. Ledig och lätt i sitt väsen, spänstig, någon gång uppbrusande, älskare af dagens nyheter, kunde han utan svårighet sättas i rörelse från norr till söder hela staden utföre, i fall något "on dit" borde kontrolleras eller publiceras. Liljevalch var en älsklig man och i synnerhet damernas läkare. I sin vetenskapsgren skall han varit en af första ordningen. Mediko-teologerna behandlade han högst skonsamt. Efter examen kunde han skratta godt åt vår ådagalagda okunnighet. Jag kom ofta i hans hus, särskildt af den anledningen att min bror i många år läste för hans söner.

Pramberg, en lärd man, men hvarken så lätt på foten som Liljevalch, ej heller så högtidlig och afmätt som Rosenschöld, var redan i den tiden aktad för sitt lugna, redbara väsen. Äfven han var oss en mild examinator. För fjerde medicine professorn, J. Sönnerberg, tog jag icke examen, kom ej heller till honom i något förhållande förrän längre fram.

Med undantag af dessa mediko-teologiska studier, egnade jag mig nu i nära tvänne år blott åt det filosofiska. Jacobi, Köppen, Salat, Fries, de Wette och Schleiermacher gåfvo mig en ny idé om moralfilosofien. I synnerhet den sistnämdes kritiskt-etiska arbeten. Hans med kommentarier försedda öfversättning af Plato öppnade mig först ögonen för originalets outtömliga rikedomar. Allt dittills hade Plato varit mig ett krux, oaktadt jag läst flere hans dialoger. Nu fick jag sammanhanget att se i detta storartade system. Här var dialektik som kunde både differentiera och integrera. Den Sokratiska ironien gick nu upp för mig i sitt rätta ljus. Från Plato inleddes jag genom Schleiermacher i en annan författares skrifter, som äfven förut varit

mig för hård, i Spinozas. Det enda jag dittills läst af hans arbeten, "Tractatus theologico-politicus", hade afskräckt mig genom den styftmatematiska metod hvari författaren synts mig nästan infrusen. Hans Ethica, äfven väl "ordine geometrico demonstrata", andas mera lif, och traktaten "De emendatione intellectus" är fullkomligt fri från det tvingande, hårda skal författaren lagt omkring nyssnämda båda produkter, men ingendera hade jag ännu läst. Den genialiske juden stod derför för mig såsom en ismenniska, stel, hjertlös och bortkommen i abstraktionernas ödemark. Schleiermacher visade mig annat. Det djupt tragiska i Spinozas försakelse af allt, ända till Guds kärlek såsom försakelsens lön, grep mig innerligt, såsom en vemodig förebråelse åt den hemliga egoism som ofta kläder sig i denna form af Guds älskling, såsom i en af ljusets englagestalter. Jag fick nu både kärlek och respekt för Spinoza. Hans "Epistolæ selectæ" läste och återläste jag. Der hade jag den skenbart kalla teoriens varma hjertslag. Nu begrep jag, hvarför Lessing satt Spinoza så högt. För öfrigt fann jag att det ändå i sjelfva verket var Spinoza som betingade och bar hela den moderna spekulationen. Den öfversvinnelige Hegels flinthårda logik kunde jag nu bättre förklara mig. I den tiden kallades detta system, ännu af sjelfve Bring, för "jernfilosofien". Kanske stafvades detta "jern" med hj, för att skilja hegelska panteismen från den herder-vaniniska med alla dess afläggare, dessa bekanta representanter af "hjertefilosofien", försmädade i åminnelse. Af Hegel och alla hegelinkare kunde jag aldrig hänföras, ehuru jag studerade och förstod systemet kanske lika bra som många af våra filosofanter, hvilka af den dialektiken låtit sig "öfvervinna". Genom denna hvassa skärseld gick jag lyckligen bevarad till mitt troslif och med de djupare filosofiska öfvertygelser jag afvunnit Steffens *, Frans Baader, Eschenmayer, Bockshammer m. fl. s. k. tros- och gemüths-filosofer, med hvilka jag gjort en tidigare bekantskap. Naturligtvis har jag dock ej kunnat neka min beundran åt he-

* Denne författares "Anthropologie" hade jag skaffat mig året efter dess utgifvande från trycket. Steffens är en af de filosofer som riktat mig mest. Hans djupa mystik, hans djerfva inblickande i naturlifvets dunklaste hemligheter, hans ständiga återvändande till ordets uppenbarelse såsom till det lifvets rätta förklaringsljus, hans genomgående bekännelse till Kristus såsom verldsalltets eviga centrum — allt detta storartade troslif, i harmoni med vetenskaplig forskning, hade för mig öppnat källor af mystisk outgrundlighet, hvilka jag icke anat förr och som satte hela min inre menniska i ett tillstånd af lifsfullhet, som syntes mig aldrig skola mattas eller försina.

gelska filosofiens formfulländning och stora arkitektoniska konst. Såsom en gymnastik för tanken har studiet af detta system äfven varit mig ganska nyttigt. Vid samma tid studerade jag Kiesers "System des Tellurismus"; en alldeles originel grundåsigt af det planetariska lifvet, såsom polart motsatt det solara, genomföres här, med noga iakttagande af alla tiders af historien kända bidrag till den animala magnetismens och clairvoyancens underbara fenomen. Jag hade ännu ingenstädes sett något mera konseqvent utfördt försök att förklara det från naturgrunder oförklarliga. Endast Svedenborg är en företeelse som författaren ej kunnat infoga på något fullt passande rum i sitt system. Kieser tillhör för öfrigt, som bekant är, den naturfilosofiska skolan.

Det ämne Cederschjöld uppgifvit för min disputation, var den moraliska frihetsläran. Deröfver skref jag ock en historiko-kritisk afhandling, hvaraf blott tvänne ark blifvit från trycket utgifna. Ingen af de teorier jag läst om viljans frihet hade tillfredsstält mig. Spinozas fatalism, Leibnitz' determinism och Schellings "intelligible That" kunde lika litet hos mig finna ingång som Kants försök att rädda i noumenernas verld hvad han i fenomenverlden gifvit till spillo. Lika litet kunde jag förlika mig med Fichtes absoluta autonomi. En absolut frihet hos ett ändligt subjekt syntes mig å ena sidan lika omöjlig, som naturmekanismen inom andens verld å andra sidan var en orimlighet. Frihet och nödvändighet måste förlikas genom att uppgå i någon öfver dem båda liggande enhet. Denna enhet ville jag finna i den menskliga viljans innersta grundkraft, något analogon inom det etiska området till den intellektuela åskådningen och konstnärsentusiasmen, till snillets och talangens verksamhetsvilkor på det spekulativa området och det estetiska. Viljans moraliska frihet blef mig således till en högre *sjelfmedveten nödvändighet*, en kategori, himmelsvidt skild från allt hvad både godtycklighet och naturtvång heter. "Es giebt keine gebohrne Söhne der Freiheit", åt denna Schellings mening ansåg jag mig nödsakad att gifva rätt. Hur gick det emellertid med valfriheten och imputationen? Den moraliska frihet jag hyllade, kunde omöjligt vindiceras åt slägtet, blott åt individer. Den var mindre sedlighetens rot än dess krona, mindre handlingens vilkor än handlingen sjelf, en den frigjorda själens habitus snarare än en medfödd, ursprunglig kraft. Viljans frihet vore den rätta lefnadsvisdomen eller rättare: lefnads-*konsten*. Ty artisten allena förenade frihet med nödvändighet, han allena vore höjd öfver både lagtvång och godtycklighet. Han ver-

kade fritt, men kunde ej annorlunda, ty han *vill* ej annorlunda än han *bör*. Detta vore den sedliga handlingens hemlighet.

Hvar och en ser lätt, huru en sådan åsigt skulle smaka Cederschjöld, som aldrig smakat den frihet jag ansåg förtjena detta namn. Ty i all sin hederlighet hade han ingen aning om rent sedligt värde. Han vandrade immerfort efter abstraktionens lineal; med sin "aprioriska pligtläras" alnmått ville han mäta handlingens moralitet. Hela hans karakter kunde man utantill, likasom hans resonnemang, blott man kände hans förnämsta definitioner och hans dikotomiska indelningsgrund. Jag visste således mer än väl, att mina åsigter af honom skulle totalt förkastas, och när jag presenterade min afhandling till hans censur, saknade han genast det metodiska schibboleth som var hans enda vetenskapliga pröfvosten. Afhandlingen var icke så uppstäld och paragraferad som han äskade. Jag måste lofva denne "pater definitionum & distinctionum" att börja med mitt ämnes definition och bestå några enfaldiga distinktioner. Huru fullgöra detta löfte, då jag ville att det rätta, haltfulla frihetsbegreppet först skulle framstå såsom ett resultat af min utveckling? Jag yppade min förlägenhet för prof. Bring som rådde mig att låta § 1 börja med det väl bekanta citatet ur Cicero de Officis: Si omnis, quæ a ratione suscipitur de aliqua re institutio, a definitione debeat proficisci, primo omnium etc. Emot denna metod kunde jag väl på något sätt reservera mig uti inledningen till sjelfva dissertatsen. "Gör blott detta så fint att Cederschjöld ej förstår det, och det bör ej bli svårt, ty karlen är omätligt dum." Rådet följdes, och nu blef C. nöjd.

Då jag kom till Agardh för att af honom, såsom pro tempore decanus i filos. fakulteten, få imprimatur på mitt manuskript, beklagade han mig öfver det dilemma hvari jag befann mig mellan Cederschjölds fordringar af en disputation å ena sidan och tidehvarfvets å den andra. Det måste vara en olycka, mente han, att bero af Cederschjölds vetenskapliga omdöme. Emellertid hade jag ej låtit denne se mer än ungefär $^1/_4$ af mitt lilla opus. När han fick dessa tvänne ark tryckta att skåda, yttrade han någon förvåning öfver "den långa inledningen", hvari jag dels gjort ofvannämda reservation, dels preludierat på tangenter, hvilkas toner måste låta illa i hans öron. "Bror är schellingian, ser jag. Har jag icke vederlagt Schellings frihetslära?" Jo visst, men ser farbror ej att äfven jag förkastar hans "intelligible That"? Låt mig då se manuskriptet till slut. Hela corpus delicti må-

ste således fram. Cederschjöld rasade, när jag nästa dag kom till honom. ”Jag vill sjelf opponera på bror, och jag har lust att se hur disputationen skall kunna försvaras.” I den tiden kunde jag tala latin; min logica kunde jag ock. För beggedera var Cederschjöld svag. Vissa syllogismer, soriter och tankefigurer kunde han aldrig motstå. Min primus opponens, Anders Sandberg, uppehöll akten så länge som möjligt. Cederschjöld vardt omsider otålig. Hans hustru låg illa sjuk, och mannen längtade hem. Många mina kamrater hade infunnit sig. Flere professorer och bland dem fakultetens dekanus voro ock tillstädes. Jag såg sjelfva Bolméer gå af och an i vestibulen. När det ändtligen kom till bataljen, slog jag min vedersakare med hans egna vapen, likasom *han* en gång i fordomtima slagit den bekante filos. adjunkten Häggeroth med dennes ”Argumentum diabolicum”, en sofistisk slutkedja hvari Häggeroth snärjt så mången arm prestman som speciminerade i katedren pro examine pastorali. Cederschjöld gick och gälde för en väldig dialektiker. Hans första argument var uppstäldt i många divisioner. Lyckligtvis kunde jag i riktig nummerföljd upptaga dem alla och stycke för stycke vederlägga dem. Med tillhjelp af några amfibolier och paralogismer bragte jag C. i ”motsägelse med sig sjelf”. Nu förklarade han sig för besegrad och, under ett ampelt loford åt min katedrala skicklighet, förkunnade han för hela auditorium att, ehuru han ej delade mina filosofiska åsigter, han dock ville kalla mig till docens. Detta skedde ock i nästa fakultet, och längre fram på sommaren 1826 vardt jag af höga kanslers-embetet konstituerad till ”Ethices & politices docens vid kongl. karolinska universitetet”.

13.

Docentminnen. 1826—1827.

Biskop Faxe. Lunds domkapitel. Prestmötet i Lund 1826.

Vid 23 års ålder var jag således en statens tjensteman, fast utan lön på stat. Ännu en liten tid räckte min akademiska kondition, men snart hade jag intet annat att lefva af än kollegiipengar. Mina kollegianter blefvo mest kameralister, ett slägte som i den tiden var tålamodets pröfning för en akademisk lärare. Jag måste nu undervisa dessa räkenskapsynglingar, stundom äfven äldre män, som länge på den vägen praktiserat, der de till följd af en kort förut gifven författning ingen fortkomst kunde vänta, med mindre de underkastade sig kameralexamen. Här var det att tröska flere timmar om dagen med formel logik och propedeutika till kameralvetenskapen. Tvänne kammarjunkare föllo ock på min lott, desamma hvilka prof. Hylander jagat så obarmhertigt, då de för honom skulle bestå det lärdomsprof i teologien, som ock hörde till saken. "Hr kammarjunkare K—g! hvad lärer lagen? Blif icke rädd; vi äro icke stränga". Intet svar. "Hr kammarjunkare P—d! hvad lärer lagen"? Lika när, intet svar vankades. Då vände sig Hylander till fakultetens notarie: "Hr adjunkt! förlåt dem — de äro så rädda för adjunkten. Mig frukta de visst icke. Mina herrar! Adjunkten är ju beskedlig" o. s. v. Jag uthärdade med mina "kamrerare" till en början endast tvänne terminer. På våren 1827 erbjöd mig Thomander att bli hans efterträdare som informator i Winbergska huset i Karlshamn. Lönen var 300 rdr rgs och derhos kunde man påräkna "hederlig julgåfva". Det talade till en lönlös tjensteman, men huru få permission, helst så kort efter anställningen vid högskolan? Genom min far utverkades dertill Cederschjölds samtycke, och mer behöfdes i den tiden icke, än att den resp. professorn blundade för absensen. Jag anmälde saken ej ens för prokansleren. Denne hade jag "uppvaktat" blott en gång, sedan han förklarat sig emot min

tilltänkta ansökan om venia ætatis för att bli prestvigd före fylda 23 år. En sådan obenägenhet hade bortvisat mig från hans hus, allt intill dess jag gått att förete honom min docentfullmakt. Då var han mig emellertid benägen vorden och fägnade sig åt mitt inträde vid läroverket, talte mycket om Fremling och Fremlingska boksamlingen, den han visste, att jag tillhandlat mig, om min far, "sin gamle vän", och annat, som kunde vara mig behagligt att höra. Faxes utvärtes menniska var rätt angenäm. I sina yngre år helsades han allmänt såsom en vacker man. Det var i den tiden, Jonas Albin Engeström bekände honom för sitt ideal af manlig fullkomlighet. Tegnér hade dock redan tidigt en helt annan föreställning om Faxe. Han påstod öppet, att der välde ett annat fluidum än blod i hans ådror, syftande på Faxes bekanta lugn och saktmodighet. Någon tid efter min utnämning till docens blef jag inbjuden till middag hos honom. Hans hus var i de dagarne mycket gästfritt. Från godsets landtbönder levererades en gödkalf i veckan. Prestmän från landet tänkte ock på sin biskops spiskammare. Kapuner, gäss och allehanda villebråd gjorde dem ofta sällskap till metropolitanstaden. Andra "skickelige" män gåfvo vin, kaffe, socker och förmodligen äfven kanel och ingefära. Deremot sparade bispen ej på prostfullmakter, hvadan "simpla" kyrkoherdar under hans styrelse blefvo allt färre till antalet. Biskopinnan var mest intresserad för detta stycke af stiftsstyrelsen. Äfven för andra ämnen af vigt, som rörde presterskapet, ansågs hon dock ej vara alldeles främmande. Då vid något högtidligt tillfälle biskopen öfver middagsbordet föreslagit en skål för domkapitlets herrar ledamöter, begärde d:r Hylander, att fru biskopinnan i samma skål måtte vara innesluten. Vid ett annat tillfälle, då Hylander, som vanligt den siste bland gästerna, ankommit till en middag i biskopshuset, hade han, under det han gjorde sin rund, helsande särskildt på alla, som der voro församlade, med flit förbigått konsistorii-notarien Palm och redan satt sig till ro bredvid värden i soffan, då han denne till behag utropade: "Nej, se der vår beskedlige notarius, som jag glömt att helsa på"! hvarpå han steg upp och sade högt, så att alla måtte höra det: "Förlåt mig gamle man; jag ser så illa — hade icke jag försummat att helsa på min tillkommande biskop kanske"! Hylander var mycket äldre både till lefnads- och tjenstår än biskop Faxe, som varit konsistorienotarie, ända till kort innan han blef biskop.

Sedan Tegnér flyttat till Wexiö, blef Faxes hus ej, hvad det for-

dom varit i esprit och snillelekar. Vid mitt första inträde der hade sällskapstonen betydligt sjunkit. Biskopen sjelf var väl i sitt sätt ledig, stundom förtrolig, men alltid fadd. Hans egentliga styrka var koncessionens, hans slagfält beräkningens, hans sympatier alltid konsiderativa. Biskopinnans gunstlingar voro alltid tilltagsna, sällan begåfvade med andra företräden än ett vackert utseende, stundom ock motsatsen, men då alltid i förening med den böjligaste rygg. Sina mågar aktade hon ej stort. Åt deras utkorade var hon styfmor. Sjelf hade hon inga barn, men många nevöer och niecer. Biskopen led ej heller brist på slägtingar. Af sådana kunde man alltid påräkna en hel svärm i huset. Biskopinnan ansågs vara sin man betydligt öfverlägsen såsom intelligens. Hon visste att föra sig som en drottning, och ingen fru, hvarken vid akademien eller i stiftet, utom den närmaste slägten, vågade kalla henne du. Mig titulerade hon än kusin, än mindre familiert, allt eftersom mina aktier för tillfället stodo. Biskopen kallade hvarenda obefordrad själ för herre, och man hade observerat, att när han tog en sådan i handen, räckte han alltid blott två af sina mellanfingrar. Biskopen snusade kopiöst och hade gemenligen en pris af denna krydda mellan tummen och pekfingret. Detta var hans enda debauche.

En biskop gälde i den tiden ofantligt mycket. Sjelfva embetet gaf en viss glans åt embetets innehafvare. Institutionen var ännu alldeles oanfäktad i Sverige. Hvad man nu predikar deremot från taken, det knapt hviskades i kamrarne. Franska restaurationen hade nedtystat all persiflage åt detta håll. Till loyautéen hörde att respektera allt, hvad auktoritet hette, äfven i dess skröpligaste organer. En häradsprost, en professor, en kronofogde, en landskamrer, en landsdomare, en kapten eller ryttmästare, en hofrättsassessor, en borgmästare var i de dagarne en matador. Hvad skulle icke en president, en generalsperson, en landshöfding eller biskop vara? Hvilken sådan peruk som helst hade en nimbus omkring sig. Sjelfva rektorskåpan ådrog sig ej något allmänt åtlöje. Det var fronderi af Tegnér, när han vägrade att draga den harlekinsdrägten. Med god smak bar Faxe *sin* kåpa. Första gången jag såg honom så utspökad, var år 1812, då han installerade kyrkoherden Wæström i V. Sallerups kyrka. Då vågade jag naturligtvis ej skratta åt detta "narrspel", men nog fann jag det löjligt. Ännu löjligare likväl, när jag fick se det ofta och på närmare håll samt började reflektera, önskande få reda på betydelsen af slikt

spektakel! Rektorsombytet hvarje midsommarafton var en verklig offerfest åt Polykomos. Den akademiska processionen med sina silfverspiror och korsgevär, sitt klockspel och sina latinska orationer i domkyrkan, den värdiga hållningen hos patres, andakten hos åskådarne — allt var egnadt att höja effekten. Sin klimax hade dock hela ceremoniväsendet uppnått i biskopens högtidliga uppträdande för församlingen, t. ex. när han skulle viga prester, orgelverk eller predikstolar. Nu hade Faxe, som bekant är, den olyckligaste deklamation. Stående för altaret och kråmande sig som en påfågel, utskrek han af alla krafter sina fadäser. Der var nöje tillfyllest för både öga och öra. Och hans närmaste man, domprosten Wåhlin, gaf ej efter i detta fall; han offrade sig *helt* åt den goda saken. Såg den prelaten sig någonsin i spegeln, måste han sjelf blifvit betagen af förundran. Jag glömmer aldrig, när han en böndag på Lunds predikstol utbrast i detta ingångsspråk: "jag tackar dig Herre, att du mig så *underlig* gjort hafver"! Det måtte han väl säga, ty ett sådant anlete och en sådan figur har menskligheten sällan haft att uppvisa. Emellertid var man så van vid honom, att han på ort och ställe ej väckte vidare uppseende, hvarken i katedern eller i predikstolen. På 20 år hade han för den öfverhängande magen ej sett sina knän med deras tillbehör. Skulle han sitta, behöfde han en rymlig soffa eller ock tvänne stolar till basis för sin ofantliga kroppsmassa. Hans armar voro styfva af fetma, och hans panna glänste af svettdroppar. Hans svalg var såsom en öppen graf. Att se honom stilla sin hunger, var förskräckande, att höra honom sofva, var som att lyssna till ett qvarnverk. Det senare tillfället hade jag ofta haft som skolpilt, ty domprostens kyrkstol var, innan gamla orgeln var rifven, strax derintill, under en i mörker insvept hvalfbåge, med ett temligen högt skrank framför. Der föll god hvila under hela predikan. Skolbänkarne voro hardt nära, och vi kunde således förnimma Wåhlins rörelser i stolen. Någon gång insomnade han redan under sången, och då måste en af scholares skynda att upptaga psalmboken, som gemenligen med en god fart slog i brädgolfvet. "Tack min vän", sade han då ganska högt. Minst ett par gånger om året kom han till sin fordne discipel, Arvid Trolle på Trollenäs, och helsade då äfven stundom på i "prestgården". Blott tvänne middagar erinrar jag mig af honom hafva blifvit bespisad. "Ät min vän, förmå icke, hvad huset förmår!" så förmanade han sina gäster tidt och ofta. Min far skickade honom ej sällan en gödd gris att steka. Så-

dana läckerheter kallade han för "prestagossar". Domprosten Wåhlin var för öfrigt, efter den tidens omdöme, en ostrafflig man och ej sällan vice biskop och ordförande i kapitlet.

Hylander, föreläsaren och examinatorn, är redan ofvanför skildrad. Nu något ock om kapitularen och menniskan för öfrigt, efter vi hafva hans närmaste på tapeten. Hylander var god hebré och arab, kunde naturligtvis latin och var dessutom stark i theologia polemica. Tyska språket lärer han ej hafva tillegnat sig; åtminstone sades det, att han ej läst de tyska neologers skrifter in originali, mot hvilka han med så mycken skärpa deklamerade. Zinzendorfska skolan tillhörde han af själ och hjerta, predikade med salvelse och hade andäktiga exercitier med alla, som besökte honom. Hans gudaktighetsöfningar voro mycket regelbundna. Men dertill synes hans fromhetslif hafva inskränkt sig. En stor köttets svaghet vidlådade honom. Med den kristliga kärlekskyssen var han väl slösaktig, och bordets nöjen försmådde han icke. Vid gästabud var han gerna den siste, som lemnade laget, men syntes aldrig öfverlastad. Hans satiriska förmåga var stor, och han sparade ej på saltet i sin konversation. Ofta hade det dock förlorat all sälta, och han tröttade nästan mer, än han uppfriskade sällskapet. Aldrig blef han färdig att gå eller resa sin väg. Stundom kunde han uppehålla sig hela veckor på de skånska herregårdarne. En gång hade han så förhalat tiden på Widarp, en herregård ungefär en mil från Lund, och ändtligen skulle han på åttonde dagen bryta upp. Per, den gamle trotjenaren, som i så många år syntes nästan dagligen hålla med Hylanders ensitsiga täckvagn utanför något professors- eller borgarehus i staden, väntande på husbonden, hade fått tillsägelse att köra fram för dörren. Under mycket tal och komplimenter öppnas vagnsdörren, man stänger den igen, bjuder doktorn god natt, och det välbekanta, omisskänneliga "kör nu Per"! höres nu inifrån. Per, utan att vända sig om, sätter öken i sakta traf, kommer lyckligen och väl till Lund, håller vid Hylanders trappa och ger den vanliga signalen till husbondens ankomst. Doktorinnan skyndar ut att mottaga honom, men o ve! ingen fanns i vagnen. Fruns förundran, Pers förtviflan, hela husets uppståndelse är lätt att föreställa sig. Några skalkaktiga löjtnanter, bland dem en grefve de la Gardie, som kunde härma hvilken menniskoröst, han ville, hade genom en sådan comedia dårat Per, som nu följande dagen måste återvända att hemta den käre doktorn. Denne hade emellertid funnit sig väl

på herregården och kom först sent på aftonen till sin oroligt längtande maka. ”Festina lente”: var alltid Hylanders valspråk.

En annan gång hade han ett betänkligare äfventyr på Silfåkra hos en aktningsvärd dam, känd för herrnhutisk fromhet och dygd. På herregården fanns en vacker städerska, på hvilken Hylander länge hade kostat de ömmaste förmaningar, husfrun till mycken uppbyggelse. Flickan höll just på att servera kaffebordet, friherrinnan var för ögonblicket utgången ur rummet, och ingen mer än Hylander och den unga konvertiten der. Nu ville biktfadren besegla sitt omvändelseverk med den vanliga kyssen. Denna anstod ej flickan, och der blef en jagt kring kaffebordet, som lyktades ej bättre, än att hela servisen nedstöttes i golfvet. Vid kopparnes kras instörtade husmodren. Der stod min doktor, ertappad in flagranti som Tartuffe sjelf. ”Anden är villig, men köttet är svagt”, urskuldade han sig. Man påstår, att nästa gång han ville gjort friherrinnan sin visit, hennes nåd ej tagit emot honom. Såsom ledamot af stifts-styrelsen var Hylander väl stundom litet kinkig, men aldrig omöjlig för biskopen att öfvervinna. De vördige fäderna höllo hvarandras svagheter, qvittningsvis, till godo. Hylander hade äfven mycket öfverseende med presterna i stiftet, endast de voro höfliga och uppvaktade honom, när de kommo till staden. Alla voro de dock besvärade af hans besök hos dem tillbaka, i synnerhet som han uppehöll sig så länge, hvar helst han slog sig ned. Hvarje sommar gjorde han en tur omkring i provinsen, predikande öfver allt hvar han drog fram. Hylander var en besynnerlig sammansättning af lasciva seder och sträng ortodoxism, af löst gyckel och fanatisk nitälskan, af sedlig impotens och fromma rörelser.

Hvem skulle tro, att denne Hylander i sina yngre dagar varit Thorilds Busenfreund? En mängd bref från Th. intygar, huru mycket Hylander varit för honom.

Ahlmans personlighet, så väl som hans delaktighet i stiftsstyrelsen, var den fullkomligaste motsats till både Hylander och Wåhlin. Det var en manlig, fast och oböjlig karakter, sin biskop till mycket besvär genom ständiga protester mot allt, hvad godtycklighet hette i stiftsstyrelse och i lagskipning. Presterskapets uppvaktningar besvärade honom synbarligen, och deras presenter fingo de sjelfve bära tillbaka. En dag fick man se en arm landtprest komma ut från Ahlmans hus med en sockertopp under ena armen och en stor ost under den andra.

Ett stycke efter gick drängen med en fjerding sill i skötet. Derefter blef Ahlman förskonad för sådana "förningar".

År 1826 var prestmöte i Lund, och jag glömmer aldrig den ståten. Biskopens anseende var, som ofvan nämdes, i den tiden obrutet, fördomarne ostörda, och det kyrkliga praktväsendet i sitt flor. Teol. adjunkten, sedermera domprosten d:r Helstenius var en bland ceremonimästarne. Han presiderade för synodaldisputationen, och det var just på grund af detta specimen, som han i sinom tid skulle bli professor primarius. Disputationen handlade om nådevalet, den var renlärig och på hjelpligt latin sammanflickad. Hvarken i dogmhistoriskt, exegetiskt, kritiskt eller spekulativt hänseende hade den det ringaste värde. Den var ett äkta barn af den s. k. antediluvianska teologien i Lund. Jag hade haft god lust att opponera extra, men — quid Saulus inter prophetas? En docens i politik och sedelära på ett prestmöte i Sverige för 30 år sedan hade säkert blifvit helt simpelt utkörd, om han der begärt ordet. Allt aflopp nu fredligt på auditorium så väl som i kyrkan. Ena respondenten, kyrkoherden Larsén, talade ömsom grekiska, ömsom latin. Parentatorn, kyrkoherden A. J. Carlsson, talade mästerligt, som det varit Lidfors sjelf. Svanander * och Carlsson lära näst Lundblads docenter med celebritet varit de skickligaste latinare, som utgått från hans rikt befolkade skola. Nu var Lidfors ej mer. En alltför tidig död hade bortryckt detta geni, på samma väg som så många bland våra poeter och vältalare. Alla, som hörde Carlssons parentation, kommo öfverens derom, att ingen skulle bättre än han fylt Lidfors' plats. I stället var Carlsson dömd att borttvina

---

* Om Svanander, död som legationsprest i London, son till den qvicke prosten i Hyby, hvilken gjort sig känd såsom d:r Lanæri medtäflare om priset bland Skånes tillfällighetsskalder på 1780- och 90-talen, berättade mig Carlsson, att, då de togo examen tillhopa för Lundblad, Svanander spelat kamraterna följande spratt: "Gubben Cotta" hade just slutat sin harang öfver kandidaternas ogemena lärdom och bekantskap med romerska literaturen, då Svanander reste sig och bad, att professorn måtte genom strängare förhör berättiga dem till sådant loford. Hittills voro de blott förhörda i skolböcker. Svanander hade låtit i yttre rummet nedlägga en hel mängd auctores classici, som ingen mer än han studerat, t. ex. Persius, Petronius, Sulpicius, Valerius Flaccus, Aulus Gellius, Terentius m. fl. I dem äskade han förhör. De andra bleknade, men Lundblad beviljade Svananders begäran. Följden blef icke, att betygen nedsattes för kamraterna, men att examinator förklarade Svanander berättigad till betyget: *par nobis.*

under svåra husliga bekymmer såsom kyrkoherde öfver en liten församling på landet, der han alls icke passade.

Prestmötets trenne predikanter voro prostarne Wettergrund i Ronneby och Wåhlin i Karlshamn samt min far. Den förste höll en mycket gammalmodig predikan, citerande sin bibel med trogen uppgift af kapitel och vers, den andre en nymodig, à la Wallin, hvars deklamation han till och med visste att återgifva, den tredje en "förmedlande". N:r 2 slog an hos många, särdeles bland de yngre åhörarne. N:r 3 mera hos teologerna, bland hvilka t. ex. Ahlman högt förklarade, att denna predikan var det bästa, hela prestmötet afkastat, disputationen inberäknad. Om Helstenii produkt yttrade Ahlman längre fram vid tillfället af teol. fakultetens bedömande af denne författares kompetens till primarie professionen, att den ådagalagt "lika mycket lärdom som snille". Af det senare slaget fanns nu icke rätt mycket hos doktor Helstenius. Han var i hög grad inskränkt, fastän tillhörande en viss unitarisk bekännelse med temligen vidsträckta vyer *. "Salig Assessorns" skrifter och Tybecks stodo på hans bokhylla med ryggetiketterna inåtvända, formodligen på det ingen måtte beslå honom med sådant kontraband. Endast i förtroliga kretsar eller när mannen var särdeles upprymd, gaf han sina åsigter luft, t. ex. genom öppet förkastande af H. Spegels bekanta aftonpsalm, intagen i svenska kyrkans psalmbok under n:r 443, nämligen sista versen deraf, hvilken han aldrig gittade sjunga eller höra sjungas. Annars var han en ganska saktmodig och fördragsam man. Många studentberättelser förvara hans minne åt efterverlden. Så skall han en gång, under det han föreläste kyrkohistoria, hafva anstält en del fromma betraktelser öfver den äldre lidande kristenhetens ofta nog torftiga spis i de bergskrefvor och

* Ett drag af Helstenii bornerade vyer må här anföras. I den tiden, Wieselgren så outtröttligt bearbetade både docentes och discentes i Lund för att beveka dem till nykterhet och goda seder, hade han en dag förmått domprosten H. att gå upp på ett nykterhetsmöte, som hölls i "svarta" konsistorii större sessionsrum. Rummet var fullt af studenter. Helstenius intog sin vanliga plats vid dombordet och egnade stor uppmärksamhet åt Wieselgrens nykterhetstal, det icke kort var. När det ändtligen slutat med en uppmaning till domprosten att, särskildt i egenskap af själasörjare för Lunds församling, åtaga sig ärendet i fråga, reste sig denne och förklarade sig hågfäld att blifva detta *Bibel*sällskaps ordförande. Sekreteraren upplyste honom då, att här vore ett *Nykterhets*sällskap. "Hvad?" invände domprosten, "sitter jag i ett nykterhetssällskap? Jag trodde, det var ett bibelsällskap här varit fråga om."

jordklyftor, dit de måst taga sin tillflykt undan förföljelserna. Der skulle de lefvat stundom längre tider bortåt vid "nötter" och andra mindre närande ämnen. Efter att en stund hafva försökt sina tänder på att knäcka den hårda materien för att derutur bekomma en lifsuppehållande kraft, utbrast den fromma själen: "Förlåt mig, mina herrar! att jag sade *nötter;* här står *rötter*". En annan gång — då var han universitetets rektor och repeterade ceremonielet för en stundande akademisk fest — hade han hört ett betänkligt ord gå öfver en studentsångares läppar, hvilken deltog i repetitionsöfningen. Ynglingen, han hette Ljungbeck, sedermera rådman i Malmö, hade nämt ordet *fanfar.* "Inga svordomar, min herre!" förmanade honom domprosten. Nej, jag svär icke, svarade studenten; jag talar ju blott om fanfarer. "Fanfar — hvad är det?" frågade då den gode mannen. I domkapitlet var Helstenius sinom herra biskopen gemenligen mycket underdånig. Af en slik hörsamhet förvillad, kunde han ock understundom enhälligt genom sin röst komma i uppenbar motsägelse med något föregående kapitulärt utslag. Derpå uppmärksamgjord, smålog mannen sägande: "Aj, aj, är det så? Herrn må tro, det är icke godt att sitta i konsistorium, ty stundom göra vi *så*, stundom *annorlunda*". Orätt ville Helstenius visst icke göra.

Ahlman hade, som ofvan nämdes, redan länge fungerat som det konsistoriela samvetet och hörde således till oppositionen. I den akademiska såväl som i stiftsstyrelsen var han ofta solus in voto. Han hade, särdeles i sina yngre dagar, en skarp domareblick, och rättvisan skipades aldrig af någon bestämdare och mera omutlig karakter. Hos honom var anseende till person en fullkomlig omöjlighet. Med Ahlmans befordran till professor i slutet af år 1816, hade ingått en ny æra för det teologiska studiet i Lund. Före denna tidpunkt fanns icke en gång *skenet* till teologisk vetenskaplighet vid denna berömda högskola, om icke vi vilja gå tillbaka till Benzelii dagar. Hesslén, Lemchen och Hellman hade varit förebilder till Faxe, Hylander och Wåhlin. Munck och Eberstein, sjelfva icke utan lärdom, tyckas ej hafva egt förmågan att lyfta sitt auditorium på ett högre plan än det rent skolastiska. Seminarii-inrättningen gjorde det icke. Denna kongl. maj:ts nådiga stiftelse var af begynnelsen alldeles förfelad. Den hade utgått från den flackaste åsigt af prestbildningen. Det var egentligen en teologisk handtverksskola, der eleverna skulle inöfvas i vissa liturgiska handgrepp, i hvilka en "religionens ceremonimästare" borde vara drif-

ven. Det blef ej annat än dressyr och karikatyr. D:r Hagberg, som från Stockholm blifvit nedskickad för att tämja menageriet, var alltför slapp för att kunna göra något af den betänkliga afvel de lägre undervisningsverken årligen afkastade. De som passerat Lunds seminarium något af åren ifrån 1809, då Wilh. Faxe utnämdes till pastoralteologie professor och direktor vid det då stiftade prestseminarium, alltintill 1816 då Ahlman tog inrättningen om hand, veta nogsamt huru ytligt allting bedrefs. Faxe läste sin Bonsdorf på latin som mången "seminariidräng" ej en gång mäktade ordagrant öfversätta. Hylander, utan att vid sjelfva inrättningen vara anstäld, hade dock samma subjekter att undervisa, och hans metod är ofvan meddelad, Wåhlin likaledes, och han "fjäskade" icke. Återstod Hagberg. "Ille faceret", men han utmyntade på sina lektioner platt rationalism efter sina olyckliga tyska mönster och bibringade ungt folk en predikstolsvältalighet så beskaffad, att han innan länge af sitt samvete tvingades att offentligt och högtidligt desavouera den. Af Novum Testamentum tenterade han blott i perikoperna, med afseende naturligtvis uteslutande fästadt på behofvet för tillyxandet af en söndagspredikan. Hvad seminariets prefekt och docenter anbelangade, kunde de med bästa vilja i verlden ingenting stort uträtta för prestbildningen, då den teologiska vetenskapen af dess *högste* målsmän vid universitetet så väl som af seminarii-föreståndaren till den grad vårdslösades. En gång väl insläppt på seminarium — och till detta inträde fordrades blott att i den s. k. teol. examen för fakulteten hafva sluppit något admittitur, hvilket var fasligen lätt — gick kandidaten der så länge på bete, tills tålamodet hos vederbörande brast och subjektet således åter blef utsläppt. Och utsluppna voro prestämnena sällan förkofrade i annat än i oförskämdhet.

Mot allt detta elände revolterades Ahlman. Det blef en revolution som icke blott väckte stor förskräckelse, utan äfven banade väg för en bättre tingens ordning. Ty oaktadt den nye seminariiföreståndaren ej kunde afhjelpa sjelfva inrättningens ensidighet, kunde han dock hejda mången idiot i dess framrusande och vandaliska djerfhet. Emellertid blef han en fasa för alla dessa tilltänkta "religionslärare" som, efter de ej dugde till annat, ville ströfva in på kyrkans område, och hade han ej haft mod att segla rakt emot det enerverade tidehvarfvets passadvindar, skulle han ej så länge orkat höra all den olåt som gnälde om hans odrägliga examensfordringar. För att sätta en bom redan vid seminarii dörr, som hittills stått på vid gafvel för alla

i teologisk exmen approberade piltar, beslöt han genast att för sin del nedsätta betyget i denna examen. Deraf följde att under hela hans tjenstetid endast fyra eller fem "fakultanter" af honom blifvit approberade. Men för att ej stå ensam med det bart huggande svärdet, var det honom angeläget att vid seminarium få anstälda lärare med både kunskaper och samvete. Hans första val föll på H. Reuterdahl, som blef lika sträng och obeveklig som han sjelf. Det andra på N. O. Ahnfelt, som aldrig var af de blödige och på Ahlmans begäran frivilligt åtog sig att tentera seminarister. Han var för ofrigt, som ofvan nämdt år, redan anstäld som teologiska fakultetens docens, i kyrkohistorien. Vidare eröfrade han en tredje medhjelpare i physices docenten A. Sandberg, hvars skoningslösa allvar han lärt känna. Slutligen förvärfvade han Thomander, en kastellpredikant i Karlshamn, ograduerad och kort förut af domkapitlet eftersatt för en ganska medelmåttig pastorsadjunkt, vid namn Nelander, som jemte Thomander sökt stadskomministraturen i Karlshamn den han ock erhöll. Hade Thomander då fått den tjenst han sökte, skulle han vid den säkert i stillhet afvaktat sin befordran till något pastorat. Jag vet särskildt ett sådant, beläget på gränsen mellan Skåne och Bleking, der han önskat att i en lycklig framtid få uppslå sitt herdetjäll.

Den som af begynnelsen ledt Ahlmans uppmärksamhet på Thomander var d. v. seminarii prefekten, prosten och kyrkoherden, mag. Gustaf Broomé, som genom ett af seminaristen Thomander till granskning inlemnadt skriptum blifvit så intagen, att han icke blott på stället föreslog duskap med den unge oansenlige författaren, utan ock hos alla sina kolleger, så snart han råkade dem, bekände sin utomordentliga belåtenhet med denna bekantskap. Troligen blef seminaristen bror äfven med sina öfriga lärare och examinatorer, sedan de lärt känna honom personligen. Då Thomander några terminer förut tog studentexamen, var Cederschjöld dekanus, och förklarade han vid många tillfällen, i tid och otid, oförställdt och uppriktigt, att han aldrig examinerat någon till student som med Thomander i kunskapsgrad kunnat jemföras.

14.

Fortsättning.

Johan Henrik Thomander. Lunds yngre akademiska lärare.

Johan Henrik Thomanders bekantskap utgör en hufvudepok i min lefnad. Vårt första sammanträffande hade ej lofvat mycket. Thomander var nära 5 år äldre än jag, och detta gör vid en viss ålder mycket på sig. Då jag var en grön yngling, var han redan en bildad man. År 1823 träffade jag honom för andra gången. Det var i sällskap med min bror, som var honom bättre vuxen än jag. Vi voro då tillsammans ett par dagar i Gullarp, och jag kom honom redan då något närmare, kände mig åtminstone dragen till honom. När han så kom till Lund på hösten 1826, började vi umgås. Väl kände jag ännu en viss tryckning af hans öfverlägsenhet, men den tryckningen lättades allt mer och mer. Slutligen visade han mig det förtroendet att, såsom ofvan nämdt är, utkora mig till sin efterträdare såsom informator i Winbergska huset. Emellertid hade vi varit docenter tillhopa tvänne terminer i Lund och med hvarandra derunder plägat mycket umgänge. Vid samma tid blef jag bekant med Elias Fries * och Joakim Åkerman, då physices adjunkt och custus machinarum vid karolinska universitetet, sedan teknologie professor i Stockholm och öfverdirektör vid kongl. myntet. Nils Otto hade nyligen återkommit från en botanisk resa genom södra trakterna af Norge i sällskap med Alexis Lindblom. Bengt Friis och Karl Jakob Sundevall voro nu jemte mig docenter i filosofiska fakulteten. N. H. Lovén hade gått in i den medicinska och K. A. Bergman vid Lunds katedralskola. Med alla dessa naturforskare

* Sjelf ej botanikus, kunde jag ej draga stor vinst af honom, annorlunda än som naturfilosof, men den "literaturen förenade oss" tillräckligt. Elias Fries' rena natursinne och friska väsende intog mig mycket, så snart jag kommit honom nära. I den tiden kunde han alla Bellmans sånger utantill och sjöng dem gerna.

och med teologerna Reuterdahl, Sandberg (som dock snart öfvergaf Lund och drog till Kalmar) och Thomander kom jag ofta tillhopa och hade dervid tillfälle att se större krafter sammandrabba. Liberala sympatier hade de fleste, och sjelfve Ahlman, som icke sällan kom till sina yngre kolleger, delade sällskapets liberala åsigter. Elias Fries var kanske bland alla den längst avancerade. Der diskuterades stundom mycket stora frågor, och Reuterdahl var icke bland de efterblifne i något af stats- eller kyrko-reformens intressen. Thomander hade onekligen den största förmågan att reda sakerna, men hans indirekta framställningssätt vållade ej sällan missförstånd, helst då någon yngre, mera sannskyldig "nitälskare" var tillstädes, som ej egentligen tillhörde våra symposier, ej heller kände till Thomanderska ironien. Mången förargades således redan den tiden af Thomander och förmenade, att ingen visste, hvar man hade honom. De banala liberalistiska fraserna voro honom otrefliga. All ihålighet och flärd, alla breda åthäfvor, vare sig hos sjelfintagna frihetshjeltar eller hos stationära myndigheter, slagtade han, och det utan skonsmål. Han var derför misstänkt från beggedera hållen. Han kallades "Drifvander, Tomas, den store okände", och känd var han i sanning endast af få. Thomanders oberäknade, obevakade, all konventionalism trotsande natur vållade anstöt nästan öfverallt, der han for fram. Reuterdahl sjelf suckade någon gång öfver sin kollegas mindre tama fasoner. "Man borde dock ödmjuka sig under dem, som öfver oss satte äro". Thomander svarade för tillfället intet, men någon tid derefter voro de båda i Lunds domkyrka, åhörande en mycket svag, men dock renlärig predikan. Reuterdahl våndades och vred sig under tortyren, färdig att göra kyrkobuller, men Thomander förblef tålig och lugn. "Men huru kunde du", frågade den förre efter gudstjenstens slut, "hålla god min vid en sådan predikan?" "Detta är *min* ödmjukhet", svarade den senare. Hans orbita slog sällan in med någon annans, allraminst med dens, som dock skulle på en längre tid på sitt vis gå vid hans sida. I den tiden var mycket tal om att sätta upp en allmänt vetenskaplig journal i Lund. Konferenser derom höllos åtskilliga gånger, men i Lund har aldrig sådant rätt velat gå. Agardh sträfvade mycket för detta ändamål, han sökte hopsamla unga talanger, han erbjöd stående bidrag till en akademisk tidskrift, han hade förläggare på förslag, han sökte upplifva det länge sedan inslumrade "Fysiografiska sällskapet i Lund", stiftadt af A. J. Retzius på 1780-talet, han utlyste sammanträden för detta sällskap, uppläste der snilleblixtrande afhandlingar — med ett ord: han

gjorde allt, hvad han kunde, men förgäfves. Hans olyckliga förhållande till Fries, Åkerman, min bror m. fl. botanister förderfvade allt. Förbistringen var stor: Tegnér borta, Bolméer nybegynnare i sin vetenskap, Lidbeck och Fallén för ensidiga, Nilsson i de dagarne färdig att öfvertaga vården om zoologiska riksmuseum i Stockholm, Brag för litet social, Lindfors för mycket upptagen af inspectura Smolandorum, Brunius omöjlig, Zetterstedt likaså — jag menar för en literaturförening —, Bring skref för mycket disputationer, Engeström hade väl mycket att sköta vid pastorsexpeditionen i Torna härad, Sönnerberg var på lediga stunder upptagen af sitt landtbruk, Rabbén jagade morkullor, Stecksén var "illitterat", Westman improduktiv, Hill alltför transscendent, Schrevelius hallucinerande, Wieselgren låg ännu alltjemt i Stockholm, Bergqvist vigilerade mest solo, Schlyter var ute och samlade landskapslagar, Holmbergsson ensam juris professor, Florman sysselsatt med utgifvandet af sitt stora anatomiska arbete, Rosenschöld skref icke mer, Liljevalch ej heller, Pramberg var mera tänkare än skriftställare, Fagerström skref ock ogerna, Ekelund filosoferade, Cederschjöld promenerade o. s. v. Rydberg, en lärd med stor förmåga, men som alltid haft otur vid akademien, hade just i de dagarne blifvit ett offer åt smålandismen och drog sig allt mera undan republiken. Palmqvist, hans lycklige medsökande till historiska adjunkturen, var icke användbar i någon annans ögon än A. O. Lindfors', Tullberg, god hebré, stafvade sin svenska så besynnerligt, att man ej kunde associera honom, Pettersson, vestrogothus, "pauserade" och skref på sin stora hebreiska grammatik, de yngre snillena voro ännu allt för litet pröfvade och tilltrodde sig ej, hvad Agardh af dem äskade — med ett ord: krafterna voro mångahanda, men anden var icke en. Hvar och en drog åt sitt håll, och Carolina satt emellan. Arbetarne förstodo icke hvarandra, der var ingen sammanhållning, och der blef således ingen större tornbygnad af, blott ett litet kapell, men det ett väl beskaffadt. "Teologisk Qvartalskrift", ehuru först ett år derefter uppsatt, kan dock anses som det enda resultatet af alla dessa funderingar på en tidskrift för Lunds universitet.

En lärd man, Peter Olander, f. d. Eloquentiæ Romanæ docens vid karolinska universitetet, tränger sig här på mitt minne. Född 1793, filos. magister 1814, kallades han den 12 juli 1817 af Johan Lundblad att efterträda Blomstrand, som innehaft samma docentur, men då vunnit befordran vid Wexiö gymnasium. Såsom specimen för

docenturen hade magister Olander utgifvit en förträfflig afhandling öfver 53:dje kap. af Ciceros tredje bok de Oratore, hvarigenom han tillvunnit sig icke blott Lundblads högaktning, utan ock alla latinares. Sedan den afhandlingen utkommit, plägade Lidfors vid sina föreläsningar öfver de Oratore alltid gifva anvisning derpå såsom på det bästa någonsin blifvit skrifvet öfver detta beniga stycke af Ciceros rhetorica. Lundblad ansåg det för en så stor eröfring åt akademien att fästa den unge mannen, att han vid sin kallelse bifogat ett carmen, som här må intagas. Det hade denna öfverskrift:

Amplissimæ Facultatis philosophicæ Decano, Chemiæ professori celebratissimo Albino Engestrœm s. p. d. Johan Lundblad.

Ecce juventuti Latium qui pandat amoenum,
Carolidum a Musis doctus Olander adest.
Tu modo si faveas, multum generose Decemvir!
Ponderis addideris. Quæ cupit, ille feret.
Sive favore tuo, seu hoc feret ordine munus,
Jure tibi grates, clare Decemvir! aget.
Qui cito dat, bis dat. Fac festinata secundes.
Sic bis concessi muneris auctor eris.

Under så lyckliga auspicier ingick Olander vid högskolan. Han skulle ej heller gifva dementi åt de stora förhoppningar, Lundblad vid honom fästat. Med oerhörd flit arbetade han sig alltmera in i romerska literaturen. Med sitt romerska språkstudium förenade han äfven det grekiska och österländska, hvilket senare han stält i sammanhang med teologiska studier. Han var nära att anmäla sig till teologiska kandidatexamen, då han blef sjuk och måste för en längre tid afstå från sina lukubrationer. Öfveransträngningen blef sorgligt synbar, och mannen var förbi, förbi för universitetet som för sig sjelf. För många år sedan tog han afsked och lefde en längre tid i misère, öfvergifven af vänner och kamrater, då kyrkoherden Schönbeck i Hesslunda upptäckte hans usla tillflyktsort och gaf honom en fristad i sitt hus. *

Sedan Bergqvist år 1826 blifvit befordrad till 2:dre teol. adjunkt, öfvertog Thomander den pastoralvård, Bergqvist i många år förvaltat öfver S:t Peders Klosters och Nöbbelöfs församlingar. Klosterkyrkan i Lund har, som det vill synas, i långliga tider varit det rum, der

* Olander qvarstod t. o. m. höstterminen 1834 i föreläsningskatalogen och studentkatalogen som docent; gjorde 1837 ansökan hos universitetskanslern att återfå sin docentur, men ålades att för dennas ernående aflägga nytt specimen. Död 1862. *Utg.*

prestkandidaterna haft tillfälle att lära konsten att predika. Der predikade Hagberg, och hela le beau monde samlades då jemte seminaristerna kring honom; der hade Bergqvist nu vitnat med sanningen för "den lilla hopen", hvilken ej kunde näras af den magra spis, som uppdukades af domprosten Wåhlin och hans gemenligen svage medhjelpare i predikstolen; der hade ock i gamla tider den prosten Barohn predikat, som dundrade så väldeligen mot "kejsar Pelagius" och, af en lärd man tillfrågad, hvad detta vore för en, visat fram en tysk bok, der "Ketzer" Pelagius på flere ställen omrördes; der berättas Barohns närmaste efterträdare, Johan Lundblad, hafva predikat än på svenska, än på tyska eller latin. I senare händelsen en gång hejdad af sin klockare, som gått upp på predikstolen att minna honom på, hvilket hans auditorium vore, skall Lundblad hafva funnit sig och yttrat: "ja mina herrar! så lyder det på grundspråket; nu vilja vi öfversätta". Här predikade nu Thomander, och både lärde och olärde åhörare samlades gerna omkring honom. Thomander predikade redan då fritt. Koncept lärer han aldrig hafva brukat. Redan detta var en afvikelse från gammal god ordning, ty alla predikanter vände i den tiden bladen i sitt koncept helt ogeneradt, och en eller annan vätte dervid på fingret för att vakta sig för sådana misstag, som domprosten Wåhlin begick den gången, han vände två blad för ett och läste om Adam, att han "kände sin hustru Eva och beckade densamma utan och innan" (han hade nämligen hoppat öfver berättelsen om Noak och arken) eller som när domprosten Helstenius vid ett liknande tillfälle lärde om vår herre Kristus, att han blifvit "bränd å båle". Den sistnämde var för öfrigt så rituelt-högkyrklig, att han aldrig såg upp ur den förevarande texten. I hans qvarlåtna exemplar af vår kyrkas handbok hade man den egna synen att finna i marginalen utfördt: "*så skrifver* evangelisten eller apostlen den och den" för hvarje der blott genom siffror för kapitel och vers citeradt språk, som assistenterna vid en prestvigning ega att uppläsa. Konterfej till Helstenii handbok fann jag längre fram i Bosarp uti ett predikokoncept af en bland mina företrädare der, prosten Krutzén, hvilket förirrat sig in bland några kyrkans handlingar. In margine af detta koncept var till efterrättelse vid deklamationen antecknadt: "Här bör rösten höjas"; litet nedanför: "Här bör rösten sänkas"; och ännu längre ned: "Här bör gråtas". En annan af stiftets kyrkoherdar försummade aldrig att i öfverensstämmelse med handboken: "här vänder sig presten till altaret och läser" icke blott

verkställa den anbefalda rörelsen, utan ock i ljudliga ord uttala sjelfva föreskriften. Mannen lefde ännu ett långt stycke in på 1830-talet.

Bland Thomanders åhörare syntes ofta en Holmbergsson, Ahlman, Bergqvist och Sandberg, men aldrig biskopen, domprosten eller Hylander. Sjelfve domprosten hade dock en dunkel föreställning om, att Thomander efterträdt Bergqvist i S:t Peders Kloster. Vanligen förvexlade han namnen Reuterdahl och Thomander, hvarför han vid en helsning genom konsistorii-pedellen från prosten Reuterdahl utbrast: "Hvad? är nu *han* prost, som predikar i Kloster?"

För öfrigt improberades nu tappert vid seminarium, och Thomander blef nog så impopulär som Ahlman. Några af "de mesopotamier" hämnades medelst fönsterinslagning och pereatsrop, men många studenter hörde gerna Thomander både föreläsa och predika. Thomander syntes lika glad, antingen man erkände honom eller icke. Biskop Faxe nästan fruktade honom, allt ifrån den stunden han gjort sitt middagskalas, efter det han speciminerat för docenturen och öfver bordet utbragt en skål för prokansleren, sjelf tillstädes, af det skalkaktiga slaget. Thomander hade då särskildt tackat Faxe för all bevisad välvilja, bland annat anspelande derpå, att Faxe med konsistorii pluralitet, genom att utesluta honom från förslaget till Karlshamns kort förut lediga komministratur, inviterat honom till akademien, dit han eljest "såsom ograduerad" troligen aldrig kommit att vända sin håg. På samma sätt hade karolinska universitetet för långliga tider tillbaka kommit att bland sina lärare fästa Florman, som i *sin* ungdom förgäfves sökt att blifva "stads-fysikus" i samma Karlshamn. Vederbörande hade förkastat Florman, såsom varande blott djurläkare *. Nu stode det till biskopen och lyckan, om Thomander skulle komma att taga sig bättre fram i Lund än i Karlshamn.

* Bekant är Flormans svar på någons fråga: om icke han vore "fädoktor"? Jo visst, min vän! säg mig då, hvari din sjukdom består, hvarvid Florman tog och kände sin man på pulsen.

15.

Peregrination. 1827—1828.

Karlshamn. Bleking-Arkadien. Kärlek och trolofning.

Då jag omkring 6 år tillförene besökte denna stad, hade den särdeles väl anstått mig. Belägen i en förtjusande ängd, omgifven af berg och sjö, med reguliera gator, vackert målade trähus, vacker kyrka, liflig rörelse och mycket sällskaplighet, kunde den ej annat än intaga en slättbygdens son, som ej sett annat än Lunds trånga och krokiga anläggningar. Som bekant är, var Lunds stads fysionomi bedröflig, innan Brunius tog dess arkitektur om hand. I synnerhet är dess centrala del numera sig icke lik. Kring domkyrkan voro en mängd fasliga nästen hoppackade: gamla biskopsgården, klockaregården, Krafts kyrkogård, Segerströmska krogen och strax derinvid en eldfarlig lada med brädtak, som på sommaren uppläts till teater för kringresande skådespelare, gamla skolhuset, arresthuset, "fetalie-bodarne", laboratorium chemicum, blyhuset, Lilla Torg med svaga åbygnader på de tre sidorna och Lundagårdsmuren på den fjerde, gamla Sylvanska huset och S:t Thomæ gap, en mörk och dyster verld med flere återvändsgator och vattensumpar — all denna hemskhet, der nu så mycket ljus och konst finnes anbragt, gjorde Lund till en skräck för hvarje öga, som sett något af ett odladt samhälle, och vållade, att en stad sådan som Karlshamn måste framstå i den skönaste dager för den, som allt ifrån sitt elfte år nära nog uppvuxit i Lund och vant sig vid allt dess tungusiska väsen.

Winbergska huset, tre våningar högt, med handelskontor och rum åt bokhållare på ena sidan af nedra våningen och med tvänne rum åt informatorn och hans disciplar på den andra, erbjöd i mellanvåningen bland andra komfortabla lägenheter ett biblioteksrum med goda böcker inom mahognyskåp med glasdörrar. Tredje etagen var en praktvåning med strålande ljuskronor, trymåer och turkiska mattor

samt alla mobilier i förhållande dertill, alltsamman ett minne från den s. k. kontinentaltiden i Karlshamn, då husets egare förvärfvat sin ganska betydliga förmögenhet. Grosshandlare Winberg var en man af mångsidig bildning, läste mycket, var god konstkännare, stor vän af teatern och sjelf i yngre dagar lycklig skådespelare å Stockholms sällskapsteatrar, vacker karl och ännu i sina bästa år. Med honom kom jag snart på förtrolig fot och passerade hvarje dag flere timmar tillhopa med honom. Stadens fullmäktig vid flere riksdagar, låg han djupt inuti politiken, var moderat-liberal, med icke obetydlig lutning åt Platen-Santessonska partiet. I riksdagsutskotten var han en trogen arbetare och säker sifferkarl. Med allt sitt räkenskapsväsen och sin riksdagsprosa förenade han ett poetiskt sinne och var en exemplarisk husfader. Af hans barn hade jag fyra att handleda, en son och tre flickor. Sonen, en flitig yngling, längre fram fil. magister och en tid anstäld i konungens kansli, blef sedan egare af sin faders landtställe, Stensnäs, ungefär 1½ mil från Karlshamn, der familjen vistades sommartiden, och dit fadren på bestämd timme och klockslag, ty han var i allting ytterst punktlig, tvänne gånger i veckan utreste för att likaledes på minuten, de dertill bestämda dagar, återvända till staden. Den äldsta af döttrarna, döfstum, men med temligen godt hufvud, gjorde mig otroligt besvär, helst jag måste uppgöra mig en egen metod att bibringa henne öfversinliga föreställningar. Här hade jag föga hjelp af mitt filosofiska studium, och döfstumlärare var en befattning, hvartill jag platt icke dugde. Vi hjelpte oss mest med teckenspråk och fingeralfabet. Andra dottern hade snabb och säker fattningsgåfva och var efter sina år långt hunnen i språk och historia, när jag började läsa med henne. För Thomander hade hon till och med läst latin.

Winbergska boksamlingen innehöll bland annat en utvald skatt af dramatisk literatur. Här hade jag tillfälle att läsa upp mig något i dithörande stycken, hvilka jag på en senare tid alldeles försummat. En af de författare, med hvilka jag här först gjorde bekantskap, var Calderon, som Winberg egde i en god tysk öfversätttning. För öfrigt hade Thomander infört det bruket att föreläsa estetiska godbitar inom den umgängeskrets, Winbergska huset tillhörde. Nu blef detta mitt åliggande, t. ex. inom Ekstrandska familjen, med hvilken vi mycket ofta kommo tillhopa. Der konditionerade i den tiden Nils Joh. Stéenhoff, en fantasirik yngling med goda studier, hugstor och svärmande. Vid samma tid vistades Assar Lindeblad i Karlshamn såsom i lands-

flykt efter sitt illa betänkta paskill mot Lunds flickor, hvilket så när kostat honom hela hans framtids lycka. Här lefde han emellertid i godt förhållande både till det vackra könet och till alla dem, som med honom kommo i beröring. Han var af domkapitlet förordnad till vice stadskomminister under vakansen efter Widing. Likasom fordom i Lund, skref han nu här mycket vers och skattade till samhällets sociala trefnad och förnöjelse, jemte det han som predikant och kateket verkade till församlingens uppbyggelse. Assar Lindeblad predikade renlärigt, till och med strängt. I den tiden följde han Schartau temligen troget i läran. Hans politik var Tegnérs, nämligen sådan denna var i skaldens friska dagar. Till Tegnér såg Lindeblad i allmänhet upp som till ett högsta mönster.

Med Stéenhoff och Lindeblad umgicks jag mycket, och vi träffades ofta här och der i familjerna. Medan den äldre personalen i Karlshamn som i andra handelsstäder afhandlade affärer och representerade, så läste, musicerade, sjöng och konverserade den yngre. Der fanns i den tiden en ovanlig uppsättning af konstälskande flickor. En spelte harpa, en annan gitarr, en tredje pianoforte, en fjerde målade o. s. v. Societetslifvet i Karlshamn befann sig således på en smula högre ståndpunkt än våra vanliga té- och supésällskaper. Mellan terminerna kom gemenligen Thomander till oss på några veckor, och då blef omsättningen i vår estetiska verld raskare. Winberg satte högt värde på Thomander, och så gjorde äfven hans granne, grosshandlare Ekstrand och hela dennes familj. Thomander hade alltid någon ny literatur med sig, och så länge han var ibland oss, besörjde han ensam de vittra föreläsningarne. I den konsten excellerade han, och lyckades man någon gång att få honom till att "framsäga" en pjes af Shakspeare eller Byron, steg alltid temperaturen i salongerna.

Icke så sällan uppträdde jag på Karlshamns och Asarums predikstolar, och någon gång om sommaren på Mörrums och Elleholms. Inom detta senare pastorat var Stensnäs beläget. Ekstrands landtställe i Asarum låg en mils väg derifrån, och vi voro äfven om somrarne ofta tillhopa med denna familj, fastän ej så ofta som vintertiden, då knapt en vecka gick förbi, utan att vi med dem tillbragte någon angenäm afton. Äfven om ingen af Winbergska huset var med, kunde jag väl hitta dit i qvällstunden att helsa på Stéenhoff, kan tänka, blef så qvarbjuden och var innan kort helt förtrogen med all ungdomen der. Bland ungdomarne var det i synnerhet en 17-årig tärna, som

anstod mig. Hon sjöng så väl, hon knäppte sin gitarr så behagligt, hon hade så mycket godhet i sitt hela väsen och så mycket trolleri i sitt öga, att — ja här gissar läsaren kanske, hur det gick mig. Kort och godt: jag blef kär, alldeles förträffligt kär.

Karlshamn led i den tiden ingen brist på originaler. Jag må skildra några. En gammal köpman vid namn Hansén, svedenborgare till profession, var mycket nitisk för den ”nya lärans” utbredande, men gjorde ej många proselyter. Jag hade ej länge varit i staden, förrän jag fick besök af honom. Han började tala om bibelns allegoriska förstånd, om korrespondensläran, om andarnes äktenskap, om doktor Helstenius och om ”den gudsmannen” Tybeck. Jag lät honom i början hala ut och stälde mig tills vidare uppmärksam, men måste slutligen, när han kom till ”de högre lyftningarne”, förklara mig trött och be om förskoning. Mannen var ingalunda galen eller förryckt mer än svedenborgare i allmänhet äro. I Karlshamn drog man sig emellertid undan för honom, som hade hans förstånd stått på spel.

Postmästare Hejdrick bodde gent öfver Winbergska huset, och vi blefvo snart bekanta. Hvem vill icke stå väl med ortens resp. postförvaltning? Jag hade icke så obetydlig korrespondens, och jag läste gerna tidningar. Mina bref kunde jag få in ännu en god halftimme, efter det postluckan var stängd, blott jag personligen instälde mig. Det var blott ett par skutt öfver gatan, och jag kunde aldrig komma för ofta. Hos denne min genbo inhemtade jag de politiska nyheterna för dagen, gemenligen tagande bouquetten af de stora tidningarna, innan de afsändes till stadens lässällskap. Dit gick Winberg reguliert vissa dagar i veckan, och jag gjorde honom gerna sällskap. Der fanns äfven en och annan journal, mera dock som lyxartikel än till allmänt bruk och nyttjande. På lässällskapet träffades gerna Lindeblad och en köpman vid namn Foenander, det bästa hufvudet i hela samhället. Winberg erkände honom såsom en af de skickligaste kontorister, han någonsin sett. I flere år hade han varit förste bokhållaren hos Winberg och Meijer. Nu var han kompanjon med Schilting, till börden en tysk, fin och förslagen köpman, men likväl gick deras firma längre fram öfver ända. Hos Foenander var jag icke så sällan. Han hade goda estetiska studier och bestod sig en och annan engelsk och tysk bok af värde. För öfrigt var han mera fruktad för sina sarkasmer än egentligen populär, fast han längre fram flere gånger var stadens fullmäktig vid riksdagarne. Winberg sjelf var ej heller, hvad man kallar

populär, ty äfven hans tunga var skarp. Den af folket mest afhållne var Ekstrand, en välvillig, hjelpsam och med stadens municipalfrågor, särkildt fattigvården, mycket sysslande man. Han kände hvar borgare i staden och kunde alltid påräknas, der nöd var å färde. Som "stadens förman" hade han inlagt stora förtjenster om samhället, och detta fordrade han ock, att man skulle erkänna. Hans fru var stadens tongifvande myndighet i många år. Hon kunde representera, när främlingar anlände, och i stadens hvardagslag lyssnade både yngre och äldre damer till hennes önskningar. Det sades, att hon äfven varit det hemliga rådet i Ekstrand och Mörcks handelsbolag. Fruarna Winberg och Meijer lade sig deremot aldrig i affärerna, icke heller umgingos de med hvarandra inbördes. Deras resp. män träffades ock sällan utom på kontoret. Der arbetade de vissa bestämda timmar om dagen. På slaget kl. 8 f. m. inträdde alltid Winberg der, och på slaget 2 öppnade han gerna min gent emot liggande dörr och ropade: "ska' vi?" Han mente gå upp att äta middag. Efter middagen syntes han sällan på kontoret, om ej någon särkild angelägenhet påkallade hans dervaro. Ett gammalt hederligt borgarehus i Karlshamn må jag icke förgäta. Det var stadens veteraner, aktade och ärade för tro och redlighet af hvar man. Gubben hette Ljungholm och hade i fordomtimma varit hospitalsföreståndare eller något dylikt. Nu lefde han på en liten pension. Hans fru, född Resling, gälde mycket inom en viss krets för visdom och kunskap. Mannen sjelf följde ej med sin tid. Kopernikanska systemet bestridde han ifrigt. "Rullade jorden kring solen", sade han, "skulle ju Hinseberget — det låg ett stycke ofvanför staden — falla öfver oss".

Mörck hade redan upphört att handla, när jag kom till Karlshamn. Förut hade han varit associerad med Ekstrand. Elleholm var hans passion, och der bodde han med sin familj om somrarne, vågande mycket på egendomens uppodling. Hans ladugård så väl som åkerbruk var i det bästa skick. 70 till 80 "klafbundna nöt" hade han der att uppvisa. Stark hushållare, tog han dock gästfritt emot alla främmande, blott de förstodo att, som sig borde, uppskatta Elleholm. I sällskap med Winbergska familjen var jag der efter regeln hvarannan söndag, då Ekstrands der äfven stundom träffades. Hvarannan kom Mörckska familjen till Stensnäs. De voro alltid hos hvarandra till middagen och höllo ut till sent på qvällen. När Ekstrands tillstötte, då slapp jag undan brädspelet, der jag annars måste tröska med "guffar Mörck" och Winberg

en "pott" eller två åt gången. Det var det enda spel, Mörck förstod i den tiden, och som han platt icke var road af läsning, måste man i brädet fördrifva en stor del af eftermiddagen, om han ej skulle somna på maten. Denna var alltid rundt tilltagen, och tvänne sorter vinum serverades alltid öfver middagsbordet. Gammal god Mallaga var i den tiden ett vanligt middagsvin för herrarne, under det damerna läto sig nöja med Bordeaux. Elleholm är ett naturskönt ställe, nära hafvet och kringflutet af en segelbar å. Stundom seglade eller rodde vi dit från Stensnäs kring Magleholm. En söndag hade vi kommit till sjös. Thomander hade rott mest hela vägen. Klockan var 9 på dagen, när vi anlände. Det hade redan ringt andra gången till gudstjenst, men hvarken prest eller klockare syntes till. Efter en half timmes dröjsmål lät Thomander ringa samman, hängde upp psalmnummer, gick i klockarestolen och tog upp kyrksången. Jag gick för altaret, syndabekännelsen var redan läst och episteln desslikes, då pastorsembetet anlände. Medan jag läste tron, aflöstes Thomander af ordinarie klockaren, gick upp bak altaret och lät presten anmoda sig att predika. Glad var denne att slippa, fastän litet ängslig för följderna af sin inför en quasi förman ådagalagda försumlighet. Thomander lofvade att glömma hela affären, mot löfte om bättring. Presten hette Hallongren, en i allehanda laster försjunken varelse, som dock hade förordnande i många år såsom vice pastor öfver Mörrums och Elleholms församlingar. Han lyktade sin bana såsom färgstötare i Stockholm, utan att dock hafva blifvit genom myndigheterna afsatt från prestembetet. Traditionen vill veta, att han hängt upp sig sjelf i ett träd vid allmänna vägen. En vildare prestman har jag aldrig sett. Han hade en spegel med tupékam på sjelfva altaret uppstäld, framför hvilken han i hela församlingens närvaro justerade sitt hår och sina prestkragar. Tobaksoljan stänkte oupphörligt kring hans mun, och han slängde sig sjelfsvåldigt på altarskranket*, medan klockaren sjöng. En gång hörde jag honom predika i Mörrums kyrka, då

* Det var dock ej han, utan medbrodern Billing Elers, som en gång insomnat på skranket och slog en baklänges kullerbytta nedåt kyrkgolfvet, densamme som svarade prosten Lovén i Regn, hvars medhjelpare han en tid var, då denne frågade honom, huru stort adjunktsoffret varit: 22 r:dr 42 skillingar och några runstycken. "Var det i banko eller riksgälds?" frågade prosten ytterligare. "Något var i banko och något i riksgälds", svarade adjunkten.

der blef något oljud nere i bänkarne. "Hvad står på?" frågade då predikanten. "Ingenting annat", svarade en bonde, "än att hållkarlen är här och budar mig till skjuts". Derefter fortsattes andakten som vanligt. En annan gång hörde jag samme Hallongren från samma predikstol trösta sina åhörare öfver "den saknade mistningen af ett förloradt hopp". Det var en midsommarsdag, och med anledning af dagens längd försäkrade han, att, om hans åhörare ej nu gjorde bättring, ingen kortare dag skulle räcka till för det ändamålet. Hallongrens præpositus, kyrkoherden Sommelius i Mörrum, var icke stort bättre, åtminstone i prestembetets utöfning. Det var han, som af biskopinnan Hesslén låtit kyrktaga sig trenne gånger i hennes budoar, innan han sjelf första gången vågade sig på denna ministeriela förrättning i kyrkan. Han var en son till den lärde bibliotekarien i Lund, professor Sommelius. I något öfver 30 år hade han varit kyrkoherde, då han ändtligen afled år 1841. Några gånger helsade jag på honom i Mörrums prestgård, då han alltid klagade öfver sina många göromål och öfver blekingska allmogens näsvishet. Hans åhörare hade åt honom utverkat vice pastor. Deri bestod det oförskämda.

En söndag hade jag predikat i Mörrums och Elleholms kyrkor öfver det språket: Jag släpper dig icke, med mindre du välsignar mig. På aftonen fick jag besök af några "läsare" från Wekerums by, som hört min predikan och deraf blifvit fördelaktigt anslagna. Det var första gången, jag talte med sådant folk af fullt utpräglad karaktär. De gjorde på mig ett angenämt intryck, och jag helsade en gång på i Wekerum under en konventikel. Ingen prest var der tillstädes, hvarken från land eller stad. Karlshamns presterskap var ej läseriet beväget, och på landet var bitterheten emot dem eller kölden stor. Wekerumsborna voro utpekade som ett betänkligt slägte.

Samma sommar blef jag bekant med den s. k. "Blinde Hans", en folktalare af första ordningen. Med djupt allvar i grunden förenade han mycket bondironi och omedveten humor. Hans minne förvarade allt, hvad han hörde, och han kunde återgifva hela predikningar nästan ordagrant. "Blinde Hans" värderade högt Thomanders predikningar och fann sig äfven vid mina. På Stensnäs var han alltid välkommen både hos herrn och frun. I synnerhet värderade honom den senare och hennes barn. Den blinde talarens qvickhet roade Winberg, och han förärade den blinde månget klädesplagg och mången riksdalerssedel.

Winbergs kompanjon, brukspatron Meijer, gick ej ofta i sällskaper, var besvärad af större folksamlingar, fast äfven han några gånger om året gjorde stora kalas, och lefde helst i skötet af sin familj, när kontorsgöromålen gåfvo honom någon ledig stund. Men detta var sällan, ty han hade stora affärer, ej blott genom sin bankrörelse och grosshandel, utan ock genom sin bruksrörelse. Han egde både jernbruk och kopparhammare jemte landtbruk. Det vackra "Schweizerhuset" nära Karlshamn var hans villa. Dit kom jag aldrig, medan jag vistades i Winbergska huset. Först sedan jag blifvit närmare allierad med det Ekstrandska, gjorde jag bekantskap med Meijers, och sedan Thomander, ännu längre fram, trolofvat sig med Emelie Meijer, min utkorades barndomsvän och läskamrat i många år, kom jag ofta dit. Att der var särdeles muntert i den tiden, följer af sig sjelft. Frun i huset var mycket social, och der hvimlade ständigt vänner och fränder omkring henne. I sina yngre dagar hade hon varit Karlshamns skönhet. Meijer ansågs redan i slutet af 1820-talet för egare af 300,000 r:dr. Endast Mörck aktades för rikare.

I Karlshamn återfann jag en af predikanterna vid 1826 års prestmöte, i stadens kyrkoherde. Hofpredikanten Karl Ludvig Wåhlin hade stort anseende för vältalighet. Diktionen var vårdad, deklamationen ställvis förfelad, men på det hela välljudande. Den sköna verlden hörde honom gerna. Han var bjuden öfverallt i de bättre societeterna och saknades aldrig vid större gästabud, der stadens pastor måste vara med, om det skulle gå rätt till. Sjelf hade han ock några större bjudningar på året, fastän hans fru syntes deraf besvärad. Det var en tänkande natur, utmärkt pianist (fastän hon sällan lät främmande höra sitt spel) och mest road af läsning. Asarums prestgård, der "prostens" vistades hela sommaren, var i den tiden nyligen ombygd. En vacker lindallé från landsvägen leder vandraren dit. Inbäddad mellan lummiga ekar ligger prestgårdens manbygnad på en kulle, med trädgården nedanföre på sluttande plan nästan terassformig. Från husets öfra våning har man den härligaste utsigt öfver hela Asarumsnejden med staden i fonden. Der är berg och dalar, skog och lustgårdar hela vägen. Sverige har knapt en vackrare tafla att uppvisa än den, som utbreder sig för åskådarens ögon, redan när han kommer på höjderna vid Ingärdahed, mellan Elleholm och Asarum. Åt ena hållet kusttrakten med den rikaste odling, villa vid villa och den vackra korskyrkan med sitt höga torn vid sidan; åt det andra Mörrumstrakten, något vild och ödslig, backe upp och backe

ned, tills man kommer det bekanta laxfisket nära. Der är en sjungande bro öfver vattenfallet, som störtar från en icke obetydlig höjd, der den underskôna "Borgen" är belägen. Nedanför synes prestgården och andra rödfärgade gårdar, öfverallt idel trähus, ofta två våningar höga. Blekingsallmogen bor i allmänhet väl, och framför hvarje, äfven det minsta hus, är gemenligen en liten inbjudande trädgårdstäppa. Befolkningen är liflig, hästarne muntra. Jag har aldrig åkt skjuts så fort som i Blekinge. Den skånska "rapphönan" å ena sidan och Blekingschäsen å den andra, de äro betecknande såsom uttryck af olika provinsialtycken. Ingenstädes i verlden faller väl en skarpare gräns mellan tvänne provinser än den vid Sissebäck. På ena sidan är en lika idealiskt ful natur som på den andra en hänförande vacker.

Ett drag af bourgeoisiens mecenatiska anda i Karlshamn från den tiden må här icke förbigås. Vid slutexamen höstterminen 1828 med lärjungarne i stadens lankasterskola hade förste monitören, Johan Ernst Rietz, son af en mindre bemedlad handtverkare i staden, genom säkra och träffande svar på der framstälda frågor ådragit sig alla åhörares, särskildt några grosshandlares uppmärksamhet. Moderator vid denna examen var jag. Det gick således an att för dessa hedersmän föreslå en subskription för att insamla medel åt ynglingen att kunna fortsätta sina studier. Förslaget lyckades, och jag fick ihop en summa af 200 r:dr b:ko, tecknad att årligen utgå under loppet af trenne år. Dessa 600 r:dr b:ko buro frukt, ty efter de tre årens förlopp tog Rietz studentexamen med utmärkelse. De första två åren läste han under min handledning i Lund, der vi bodde och åto tillsamman i flere terminer. När jag 1831 flyttade till Bosarp, mottog Nils Otto honom. Student vorden mot slutet af samma år, begaf Rietz sig ut att konditionera som informator, men försummade derunder ej sina egna studier. Han hade en jernflit och var stark som ett berg. Jag har aldrig sett någon kunna läsa och vaka så mycket som Rietz. Han satt ofta öfver och lukubrerade nätterna igenom. Vid 1838 års promotion var han också magister primus *. Karlshamn har i alla tider haft heder af sina söner. Från det samhällets lärdomsskola äro, som bekant, åtskilliga ljus i verlden utgångna. Den yngste filosofie magister i mannaminne och troligen från karolinska universitetets stiftelse, Jöns Henrik Seldener,

* Längre fram gjorde sig Rietz känd som framstående språkforskare. Han afled 1868 såsom kyrkoherde i Tygelsjö. *Utg.*

sedermera kyrkoherde i Burlöf, är från Karlshamn dimitterad. Född 1783, promoverades han redan år 1799 *.

Från mitt Bleking-Arkadien måste jag år 1829 bryta upp vid februari månads början för att inställa mig till tjenstgöring vid karolinska universitetet. Stränga kanslersordres hade inmanat alla utvandrade akademiska lärare, som ej för vetenskapliga ändamål voro borta. Något sådant kunde jag ej förebära för mitt vistande i Karlshamn. Jag måste således återvända till mina kameralister och min Cederschjöld. Omkring tre veckor före mitt uppbrott hade jag trolofvat den mitt hjerta kär hade, Hedvig Sofia Ekstrand, den ofvannämnda 17-åriga tärnan. Sjelf var jag 25 år gammal. Hvilken utsigt! Ingen lön på stat, ingen befordran i kikaren, men kärleken kan hoppas allt. Och mitt hopp kom icke på skam. Redan samma år blef filosofiska adjunkturen ledig genom Lorenz Fredrik Westmans befordran till professor i teoretiska filosofien. Jag kunde ej gerna gå miste om den lediga platsen och började rusta till specimen derför. Filosofien hade nu legat nere nära trenne år, och det var hög tid att upptaga dess studium igen, om jag ej skulle bli alldeles tillbaka efter det framskridande tidehvarfvet.

---

* Denne Seldener, som afled år 1859, hade upplefvat ganska sällsamma öden. Anstäld såsom barnhuslärare i Karlshamn, begaf han sig nämligen 1805 helt plötsligt och oförmodadt på en resa till Vestindien och återkom ej till fäderneslandet förr än 1808. Under denna tid lär han vistats bland vilda folkstammar och säges hafva fungerat som regent på någon af Söderhafsöarne. Efter sin hemkomst ådagalade han vid flera tillfällen en särskild förkärlek för fristaten Haiti och inledde underhandlingar för att till uppfostran här i Sverige emottaga unga Haitibor. Bland de utländska bref, Seldener af denna anledning erhöll, nämna vi särskildt ett af presidenten Boyer, dateradt Haitis hufvudstad, Port-au-Prince, den 16 december 1822. Försöken strandade emellertid på anledningar, som torde böra tillskrifvas den skuggrädsla, hvilken vid denna tid utbreddes af den s. k. heliga alliansen. *Utg.*

16.

Vandalminnen. 1829—1832.

Domprostfrågan. Gefion. Förslaget till naturalhistoriska professionen, en tidsbild.

År 1829 på våren afsomnade prosten Wåhlin. Den nya teologien och den gamla skulle nu för allvar framträda på stridsbanan. Striden blef skarp. Å ena sidan kämpade Achatius Åke Kahl såsom representant af den Lundensiska otodoxien, å den andra Joh. Henr. Thomander såsom den teologiska vetenskapens frambärare. Ingendera erhöll platsen, ty denna tillföll den genombeskedlige teol. adjunkten, doktor Helstenius, som icke speciminerat derför. Flere figuranter framskjutsades för att undanskjuta "den ograduerade Thomander". Karl Georg Brunius, græcæ linguæ professor, föll öfver honom med hela sin teologiska lärdomstyngd, och pluraliteten af akademiska konsistoriet gjorde ett med Brunius. Bland de *snillrikaste* vota till fördel för Helstenius räknades Fredr. Cederschjölds, hvilken dock slutligen måste begifva sig till Stockholm för att grundligt undervisa H. K. H., universit:s kansler om nyttan och nödvändigheten af Helstenii utnämning. Det var då Cederschjöld efter ett längre samtal med kronprinsen skall hafva sagt högstdensamme att han, på de svar H. K. H. afgifvit å några frågor af praktiskt-filosofisk natur, i en kandidatexamen skulle tilldelat honom betyget laudatur.

Spänningen var emellertid drifven till det yttersta *. En hel li-

* "Teologisk Qvartalsskrift" räknade nu sitt tredje år. Den journalen gick som en snöplog fram genom de gamla drifvorna af hallstämplad dumhet och mörker, rödjande väg för ett vetenskapligt studium af teologien. Thomanders recensionor voro temligen skoningslösa och hans ledande artiklar luftrensande; Reuterdahls anmälningar frisinnade och hans afhandlingar lärda. Der blåste en frisk och reformatorisk anda genom det hela. Teologisk Qvartalsskrift var i sin sfer hvad Polyfem och Svensk Literaturtidning varit i sin. För en sådan kritik måste gammaldags pedanteri och ihålighet så väl

teratur, dels af insända tidningsartiklar, dels af smärre broschyrer, uppväxte ur den fruktbara jordmånen. "Antiqvartalskrift" (en tänkvärd titel!), en diatrib om "Prestbristen i Skåne", "Antivandalskriften" och slutligen "Gefion", aflöste hvarandra inom föga öfver ett års förlopp. Lars Peter Wåhlin, kyrkoherde på landet men derhos teologie doktor, teol. docenterna Gust. Ad. Thestrup och Johannes Pettersson nitälskade hvardera för sitt anseende, nästan lika naivt som Ach. Kahl. Bergqvist och Reuterdahl (den sistnämde dock ej såsom sökande till platsen i fråga) och Ahlman utskrekos som de värste kättare och odugglingar. Thomander vore den oförskämdaste bland dödlige, och teologiska fakulteten i Köpenhamn, till hvilken Ahlman hänskjutit de sökandes resp. specimina, vore för goda ord eller reda penningar köpt att upphöja Thomanders och nedsätta hans medsökandes disputationer. Allt detta kan man anse såsom våra paläologers sista kraftyttring. Sedan den tiden har man hört föga af hela den skolan. Sjelfva Ach. Kahl tystnade för en längre tid, och Brunius "välsignade" på sitt vis den som i trogen svensk öfversättning återgifvit och i Antivandalskriften låtit införa hans enda teologiska arbete: "Refutatio perversæ Neologorum rationis fidei interpretandi articulos". Öfversättaren var jag, men Nils Otto fick uppbära välsignelserna. Först i en senare tid lärer Brunius fått veta hvem som varit hans oskyldige öfversättare, oskyldige, ty der fans ej en rad af kommentarier eller kritik öfver originalets innehåll *.

Emellertid hade jag af skånska nationen haft uppdrag att utarbeta ett förslag till nya stadgar för detta samhälle. Detta arbete stälde jag i sammanhang med funderingarne på bildandet af en studentförening i Lund. Bland mina medarbetare voro Bengt Friis, Nils

---

som nymodigt tomt fromleri falla tillsamman i sitt intet. De teologiska dussinarbetena, disputationerna för prest- och pastoralexamen, gemenligen tillverkade efter samma modell och ofta nog utgångna från samma väl bekanta fabriksrörelse, fingo här sin dom. Usla predikningar, triviala läroböcker och sentimentala andaktsskrifter aktade man för god pris. Hvarje nytt häfte af qvartalsskriften kom med en ny profusion af fruktbärande idéer, af genialiska guldkorn och af i eld saltade offer åt den progressiva reformen utaf kyrkans vetande och lif. Första serien af denna tidskrift skall äfven alltid komma att framstå bland de första tecknen till nyvaknad rörelse i Sverige, just på det fält der stilleståndet var sekelgammalt.

* Detta i hög grad löjliga teologiska lärdomsprof meddela vi såsom en bilaga i slutet af denna del. *Utg.*

Henrik Lovén och Karl Abr. Bergman. Det gamla "Runa-förbundets" idéer kommo nu åter till lifs.

I de åren var äfven mycket politisk rörelse i Lund. Som politices docens, kunde den icke vara mig främmande. Grekiska befrielsekriget, Julirevolutionen, Polens resning, 72:an, den akademiska festen för "Ljusets Bonde" — allt detta tog mina sympatier i anspråk. En af liberalismens hjeltar var då Henrik Reuterdahl. Han gick med håfven både för Polen och Grekland. Der insamlades vackra fyrkar för beggedera i Lund. Ahlman gaf 50 rdr r:gs åt hvardera. Karl Johan och hans lärde lakejer började draga öronen åt sig, hvad akademiska ungdomen anbelangade. Lindeblad skulle blifva offret. Kungen lärer beslutat att han aldrig skulle vinna någon befordran inom Sveriges rike. Linde*blad* och Linde*berg* stodo snart på samma kungliga proskriptionslista.

I ett af Reuterdahls bref till mig från den tiden, skrifver han, såsom dagens nyaste tilldragelse af akademiskt-politisk märkvärdighet, följande: "Under de dagarne du varit borta har intet förändrats. Bolméer och Brunius fräsa, Ahlman fröjdar sig åt oredan och Kahl bereder sig till nya infamier. Jag råkade hela sällskapet i tisdags på en supé, talade några ord med Bolméer, som lät mig veta att det var bäst jag höll mig undan, och fick af en annan herre, C. A. B—n, högljudda förebråelser för en oriktig rättelse i en prestexamen. Jag bad honom anmäla saken för publiken genom något dagblad, som kunde ytterligare öfvertyga hela verlden att jag är ovärdig doktorshatten. Derpå sof jag godt hela natten. Elias Fries hade samma dag försäkrat B—us, att Thomanders väsende hade något Napoleontiskt uti sig, och det kunde lätt hända att vid en blifvande revolution i Sverige mannen blefve — kung. "Då skall här, ta mig etc., ingen bössa finnas i landet, den första jag träffar, skall jag nyttja emot honom." Sådana blyargumenter voro i de dagarne möjliga, icke endast för en fanatikus. Förbittringen mot Thomander steg till sin höjd, när "Gefion" i början af 1832 begynte utkomma. Redan dess anmälan slog ned i de Vandalers kula som gnistan i ett krutmagasin. Ett sådant offentligt gyckelspel med allt hvad högt och stort fans i samhället, hade man aldrig sett förr i Sverige. Från Kongl. Maj:ts "öfverhofstallmästare och stalldrängar, kammarherrar och kammarjungfrur, landshöfdingar och kronobetjente, biskopar och konsistorienotarier, generalspersoner och styckjunkare, professorer och pedeller, ända till f. d.

stadsfiskaler, rektorer och huspredikanter, olyckliga älskare och bränvinsminuterare, parlörer, hårfrisörer och trumpetare, med ett ord: till alla som nitälska för menskligbetens väl och en sann upplysning", adresserade sig red. med sina "råd och undervisningar i den svåra regeringskonsten, hvilka skulle komma att hufvudsakligen röra utgången af inträffade krig och uppror, ministrars och erkebiskopars tillsättande, finansernas reglering, konstitutioners och uniformers förfärdigande, vetenskapernas och hästafvelns förkofran, aktrisers och sångerskors anställande samt andra höga och riksgagneliga ärender." Opassande för hvilken skriftställare som helst, syntes ett slikt språk i synnerhet straffbart, när det begagnades af teologer. Och hela verlden visste att det var Johan Henrik Thomander och Nils Otto Ahnfelt som bestodo all den munterheten. De kallade sig ömsom "Studenterna i Olympen" (med anledning af ett prof. Agardhs uttryck i ett tryckt "tal vid emottagandet af inspektoratet öfver skånska nationen". Lund 1831), ömsom "den epidemiska förkleningen", ömsom "Gumman Karolina, efter allas vår moder", ömsom "Skanda och Vanda". Genast stämplades tidningen till en "skandalskrift". N:r 6 för den 9 febr. innehöll en "Vördsam anmälan till alla älskare af ett grundligt teol. studium, rörande subskription till en marmorbyst åt förste komministern i staden Lund, prosten och kyrkoherden i St. Råby och Bjellerups församlingar, högärev. och högl. hr Mag. Achatius Åke Kahl", hvilken anmälan fortgick genom 3:ne nummer eller alltintill slutet af månaden. Nu hade det gått för långt. Allmänna säkerheten stod uppenbart på spel. Lärde män uppträdde såsom hämnare af "paskillet" mot prosten Kahl. Hvad hjelpte det att denna subskriptionsanmälan ej kunde ertappas med "lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande"; att den var ett mästerstycke af det qvickaste slag; att den erkändes af Tegnér såsom det mest saltade han någonsin läst på svenska; att unga och gamla lärde sig hela sidor deraf utantill, att strofer derur citerades i åtskilliga opartiska tidningar; att Svenska Minerva sjelf erkände författaren för ett öfverlägset geni; att ett ganska uppfriskande doft derifrån spelade i alla väl konditionerade näsor; — studentföreningen i Lund hade annorlunda beslutat. Föreningens ledande krafter voro i synlig måtto proff. Bolméer, Brunius och Hill, adjunkterna Lundblad, Palmqvist och Tullberg samt docenten Schönbeck, som i den tiden tillhörde de Vandalers parti och ur hvars penna allt sådant flöt, som i någon mån bidrog att betäcka partiets ohjelp-

liga ställning inför den utom-akademiska kritiken. En osynlig, ännu finare hand ansågs vara med i spelet, densamme som skrifvit så vackert i sitt votum till domprostförslaget: "Jag befinner mig i en vådlig belägenhet emellan de stridbare kämparne" (Thomander, Ahlman och Köpenhamns teol. fakultet å ena sidan samt Achatius Kahl & komp. å den andra), "men mitt beslut, som var nära att vackla, stadgar sig vid den föreställningen, att för det lidande mig kan träffa jag har en likaså fullkomlig upprättelse som säkert skydd" m. m. Se Gefion, n:r 2 pag. 8.

Först blef Gefion utvoterad ur Studentföreningens tidningssällskap. Der skulle den försmädaren icke finnas, men ej nog dermed: tidningen borde helt och hållet utrotas. När nu *redaktören* icke kunde åtkommas, försökte man sig med *boktryckaren*. Han blef kraftigt förständigad att upphöra med tryckningen af Gefion. I Göteborgs-Posten stod en vacker dag i mars att läsa: "Tidningen Gefion har måst upphöra. Det säges, att akad:s n. v. rektor uppsökt ett äldre dokument som berättigar honom att inställa utgifvandet af hvarje skrift af smädlig riktning mot akademien eller någon dervid anstäld lärare. Detta har blifvit boktryckaren antydt, som också genast hörsammat, men blifvit af red. instämd derför till consist. minus, der målet snart lärer förekomma. Athenæum har emellertid redan förvisat Gefion ur sin tidningscirkel. Man är nyfiken att veta, hvilken vändning saken kan få."

Vändningen blef den att konsistorium förklarade akad:s boktryckare, med hvilken red. kontraherat om saken, all förbindelse qvitt att fortsätta tryckningen af Gefion, och det oaktadt konsistorium ej kunde förneka kärandens rättmätiga påstående att få en hel årgång af tidningen tryckt i stället för blott 9 nummer. Endast två af rättens ledamöter protesterade mot den abderitiska lagskipningen. Den ene af dessa var d. v. matheseos adjunkten, sedermera physices prof. Adam Ekelund; den andre doktor Reuterdahl, då teologie adjunkt, hvars ord till protokollet voro följande: "Då svaranden ej uttryckligen bestridt kärandens yrkande, att han åtagit sig trycka tidningen Gefion, utan tvärtom medgifvit en öfverenskommelse derom vara träffad, hvilken jag icke kan anse fullgjord derigenom, att tidningens första nio nummer äro tryckta, måste jag tillförbinda svaranden att med tryckningen fortfara." I ordningen näst efter doktor Reuterdahl yttrade prof. Westman: "Då hr räntmästaren och ridd. Berling medgifvit, att han mot bestämdt pris för hvarje utkommande nummer åtagit sig tryckandet af

tidn. Gefion, och en sådan öfverenskommelse mellan boktryckare och tidningsredaktör vanligen afser hela den nummerföljd som till prenumeration erbjudes, då anser jag väl *hedren* fordra att icke bedraga red..... Men — då hr räntm. och ridd. icke sjelf finner sig härtill befogad, och ingen skriftlig handling ej heller något annat laga bevis förefinnes, som honom till mera än hvad *han sjelf villfarar* kan förbinda, så finner jag honom icke lagligen kunna åläggas att uppfylla de af red. till tidningen Gefion gjorda påståenden."

Ordföranden, akad:s d. v. prorektor, prof. Bring. ansåg käromålet icke lagligen bevist, och fann alltså svaranden böra derifrån befrias, enligt de af hr *juris* adjunkten Schrevelius (17 kap. 33 § rättegångsbalken) åberopade lagrum.

Utslaget var ett verkligt uttryck af allmänna opinionen i Lund, både bland borgare, bönder och literati, bland de yngre lärarne som bland de äldre. En af akademiens i den tiden *liberalaste* adjunkter skref den 4 mars 1832 till Gefions redaktör ett bref af följande lydelse: "Min kära bror! Då jag i dag för första gången i min lefnad skrifver dig till, är det i ett ämne som icke är mig kärt. Du känner allt för väl den lika starka som allmänna ovilja du mot dig uppväckt så väl af akademiska lärare som af akademiska lärjungar, i och för Gefion. Någon mörkare skugga har också på årtionden icke blifvit kastad öfver akademien än genom denna tidnings utgifvande vid lärosätet, och denna skugga blir ännu ohyggligare, då det nu är bekant, att en akademisk lärare, ja en teolog, är dess författare; och Akademiska Föreningen, som en organ af den akademiska opinionen, ser sig icke på annat sätt kunna rättfärdiga sig i allmänna opinionen än genom att från allt förtroende entlediga den af sina medlemmar, som kan öfverbevisas hafva deltagit i ett paskill, som Gefion. När paskillet är utröstadt, så menar man, bör paskillanten icke stå qvar. Och riktigheten bevisas lätt, utan sökta deduktioner. Jag har sålunda beslutat att i morgon bittida inlemna till äldste kurator en skriftlig anhållan, att frågan om ditt entledigande från ordförandeskapet måtte å Föreningen uppstå och afgöras nästkommande onsdag. Detta steg är mig okärt och har för mitt lynne något ofredligt, men akademiens heder kräfver detta steg. Det enskilda intresset måste också uppoffras för det allmänna; och jag förbiser alla enskilda förhållanden för att se akademien fredad från vanära. Men då ingen af Föreningens medlemmar har för afsigt att skikanera dig, endast freda akademiens heder, och

således vigten ligger deruppå att Gefions författare icke mera finnes i Föreningen, så förstår du lätt att ändamålet vinnes genom ett ditt frivilliga afsägande af Föreningens förtroende. Jag beder dig derför, vid gammal kamratskap innerligen (och detta utgör egentliga anledningen för min skrifvelse) att du ville ofördröjligen, helst i denna dag, till äldste kurator inlemna ett skriftligt afsägande af Föreningens förtroende, då det naturligtvis står dig fritt att stödja din afsägelse på hvilka grunder som helst. Skulle jag likväl tillstyrka något, så säge jag helst, att du i din afsägelse erkände dig som felande, för att såmedelst uppväcka mildare känslor och med detsamma försona dig med Föreningen, och försona dig med akademien. Det är icke utan en viss skakning i hela mitt inre jag tecknat dessa rader. Men hvad skall man göra? Akademiens heder kräfver upprättelse.

Skulle du icke vara bestämd att svara med budet, så sänd mig dock några rader innan aftonen, beder dig

vänskapsfullt

H. Tullberg."

Således måste red. rymma fältet för de Vandaler. Hon rymde dock ej längre än till Malmö der boktryckaren N. H. Thomson visade nog kurage att fortsätta rörelsen. Femtio år härefter skall det måhända väcka förundran, att en slik förföljelse varit möjlig i Lund ännu året innan Thomander blef professor. Gefion utkom emellertid ordentligt en gång i veckan ända till årets slut, och tonen i tidningen förblef densamma, glad, frimodig, utmanande. Der afhandlades icke blott akademiska angelägenheter, utan ock provinsiela. Begick landshöfdingeembetet någon större bock, och det hände någon gång i de dagarne, genast togs det för hufvudet i Gefion; förplumpade sig magistraten i någon af städerna Lund och Malmö, genast hade den Gefion på halsen; beträddes stiftsstyrelsen med någon afvikelse från rätta stråten, genast var den framme och läste i Gefion; skedde öfvervåld af någon annan myndighet, vare sig kronofogde, länsman eller frälseinspektor, kunde man ej göra sig säker för en uppläggning i Gefion. Så afbasades der tid efter annan hrr aristokrater och godsegare för försummad fattigvård och barnuppfostran på deras resp. områden, så lata eller sjelfsvåldiga prester, så oförsynta kälkborgare och bönder. Värst deran var dock den akademiska senaten. Aldrig fick den vara i fred med sina öfverläggningar och beslut. Sjelfva den gamla inveterade nepotismen, en makt som alltid varit respekterad vid karolinska universitetet, blef

framhållen och slagtad. Professorernas egna barn och gunstlingar skonades ej; sjelfkloka och maktfullkomliga "professors-kor" ville ofta igenkänna sig i de bjerta målningarne; biskopinnan sjelf kände sig stundom träffad. En storm uppväxte mot ansvarige redaktören. Man alarmerade fruntimmer, till och med på andra sidan Östersjön. Saken var den att Nils Otto Ahnfelt blifvit antagen till informator åt unga baron Blixen-Finnecke, som uppfostrades hos sin farmor i Greifswald, en mycket fördelaktig kondition. Denna ville man beröfva honom, och derför framhölls till vederbörandes förskräckelse hans ansvarighet som red. af Gefion, särskildt för en artikel der i maj månad som hade till öfverskrift: "Engelskt sätt att förekomma, det icke fattiga barn må blifva en börda för sina resp. föräldrar och sockneboer, utan fasthellre kunna vara fäderneslandet till gagn och nytta samt förmånligt inverka på handelsvågen, väl för hundra år sedan uppfunnet, men först nu lämpadt på vår svenska hushållning." Förslaget gick derpå ut att "af de ungefär 19,999 barn, som årligen födas i konungariket Sverige, endast $^1/_3$ skulle till pålägg bibehållas och deraf blott $^1/_4$ mankön, hvilket fullkomligen motsvarar det antal af kalfvar, får, grisar och öfriga ladugårdsafvel hvaråt lifvets förmån förunnas. Då återstående 16,699 borde vid 1 års ålder till afsalu utbjudas åt personer af börd och förmögenhet som äro infödda svenska män och qvinnor, börandes moder tillförbindas att låta barn ymnigt dägga under den sista månaden af lefnadsåret, att de kunna med anständighet företes på ett godt bord. — — — Medgifvas måste, att detta födoämnet fölle sig något dyrt, men konsumtionen är också hufvudsakligen beräknad på rikets större possessionater, hvilka, efter det de redan uppätit de flesta af föräldrarne, tyckas äfven på barnen hafva de giltigaste anspråk."

En sådan kannibalism kunde ej annat än väcka fasa i hvarje qvinnohjerta. De transbaltiska fruntimren bäfvade att mottaga redaktören af Gefion i sitt hus, och det behöfdes personlig borgen såsom säkerhet, innan förmyndarne för den unge friherren vågade släppa honom dit. Hela Skånes adel var i rörelse mot Gefion, men prosten Bromée i V. Sallerup jemte grefve Karl Dücker på Ellinge garanterade mot alla följder af den ifrågavarande anställningen, och Nils Otto mottog således konditionen. En af Lunds professorer var så upprörd af artikeln, att han i ett större sällskap förklarade, det han hellre ville underkasta sig att vandra å öppen gata, arm i arm med ortens huddragare, än offentligen visa sig i Gefionsredaktörens sällskap. Någon tid der-

efter blefvo sinnena lugnade, på så sätt att de fingo i ett nummer af Gefion läsa, att den förskräckande artikeln varit ingenting mer och ingenting mindre än "en lokaliserad och förkortad *öfversättning ifrån en af engelska språkets erkändt bästa ironier.* Förf. är framl. teol. doktorn och domprosten *J. Swift*, hvilken, såsom bekant är, var ett ljus, icke allenast bland alla verldens domprostar, utan ock bland dess öfriga snillen — — — Förgäfves förebäres att denna uppsats verkat till förbättring af irländska fattigvården, att den menniskoälskande Swift högt uppbars i Dublin för sin omsorg om alla nödlidande, att han använde halfva sin inkomst, med urskilning och plan, till fattiga familjers upphjelpande, att uppsatsen är berömd af kritici" m. m.

Efter den vilda stormen inträdde nu en blygsam tystnad. Att bryta stafven öfver Jonathan Swift, det hade sig litet svårt äfven för Lunds Vandaler. Denna titel vidlådde dem alltifrån föregående året, 1831, då "Antivandalskrift", första häftet utkommit. Der hade det teologiska klöfverbladet: professor Brunius, prosten Kahl och docenten Pettersson blifvit ganska jemmerligen åtgångne, så att af alla tre endast den mellerste ännu bjöd till att något in theologicis åstadkomma. Men Brunius tog upp sig igen i en annan befordringsfråga. Det var, när den 23 maj 1832 förslag upprättades af consist. academicum till den lediga hist. naturalis professionen. Då *uteslöt* han, jemte stallbröderna Hill och Westman, d. v. ekon. adjunkten och intendenten vid naturhist. museum i Lund, professorn och riddaren Sven Nilsson. Denne redan då i hela Europa ryktbare zoolog erhöll derigenom andra förslagsrummet, och entomologen, demonstrator Zetterstedt det första! "Bombologen", magister A. G. Dahlbom, föredrogs vid samma tillfälle zoologen, d:r K. J. Sundevall, en man som var känd ej blott såsom författare till tre eller fyra fullgoda disputationer, utan äfven genom afhandlingar införda i kongl vetenskaps-akad:s handlingar och i den berömda tyska journalen Isis, vidare genom sin beskrifning öfver en vetenskaplig resa till Ostindien samt dessutom såsom den der, långt innan Dahlbom betraktat sina s. k. "partes anatomicæ", sysselsatt sig med ordnande och beskrifvande af våra insekter.

För öfrigt voro Brunius & komp. ej de enda i den tiden som kände sympatier för tidehvarfvets stillastående hjeltar. Sjelfve Metternich, Nesselrode, Polignac och Don Miguel hade der sina anhängare. Den "historiska kontinuiteten" spökade äfven i Lund, långt innan den der blef doktrinär i "studier, kritiker och notiser". Faxe, Hylander, Ce-

derschjöld, Kjellin, Fallén m. fl. togo väl icke sakerna så från djupet af statsläran, men goda praktici voro de alltid i konservatismens intressen. Ett devotare absolutismens språk får man sällan höra här i verlden, än det som blifvit akademiskt efter Tegnérs flyttning från Lund. Offer och rökelser på underdånighetens altare hafva väl aldrig gifvit en sötare lukt än der karolinska akademiens lärare serverat som liturger. Kryperiet för kanslersmajestätet, så väl som för det kungliga, har i Lund krökt sig i den mjukaste pudelskepnad alltifrån den tid jag kan minnas. Studenterna voro dock i gemen frisinnade. Andreas Möller, Assar Lindeblad, Lars Lindqvist och Alexis Lindblom uttryckte länge den akademiska ungdomens opinion. I synnerhet var den sistnämde i många år dess ledare. Med honom blef jag vid detta tidskifte nära bekant. Deciderad liberalist, rörlig och rask, skydde han ingenting högre än devouementet. Aldrig reagerade någon säkrare mot allt hvad våld och väld hette. Utgången ur Elias Fries' skola, var han de Agardhister en stötesten och för det småländska partiet äfven en förargelse. Honom stötte de ofta på, der de minst förmodade det, ty han hade vänner öfverallt, förbundna i hvarje studentkasern. Ingen akademisk lärare har måhända kaverat för så många studenter eller förlorat på så många borgensförbindelser af detta slag som han, men också har väl ingen när det gälde, kunnat förfoga öfver så många studentröster som han. I enskilda rektorsförhör var han ofta, men aldrig orkade gubbarne med honom. Besynnerligt nog, skulle äfven *han* blifva Cederschjölds docens. Besviken i sina botaniska förhoppningar, likasom jag i mina orientaliska, fann han en tillflykt hos den mannen som väl minst af alla gynnade våra politiska meningar. År 1830, just som jag stod färdig att till trycket aflemna mitt specimen för filosofiska adjunkturen, blef jag föranlåten att öfvergifva min plats vid akademien. ”Kan bror nu ge mig anvisning på en bra docens i sitt ställe?” frågade Cederschjöld, när jag delgaf honom mitt beslut att afgå. I samråd med Elias Fries rekommenderade jag Lindblom, och Elias öfvertalade lätt sin gamle landsman att kalla honom. Alexis började således 1830 studera etik, blef följande året docens och kort derefter adjunkt, hvilket han förblef intill sin död *, under loppet af många år förordnad att förestå professionen än i teoretiska, än i praktiska filosofien. Filosof blef han dock aldrig, men gagnade dels genom en ”Lä-

* Lindbloms dödsår var 1853. *Utg.*

robok i logiken", utgifven år 1836, dels såsom öfversättare af åtskilliga goda läroböcker som slå in i praktiska filosofiens olika delar. Han kunde således betydligt höja fordringarne både af filos. kandidater och af jurister och kameralister. Laudatur haglade sedan ej så ymnigt som förr i kandidatexamen. Lindbloms botaniska insigter skola varit vidt omfattande — derom båra honom vitne hans "Botaniska notiser", äfvensom en mångd uppsatser i vetenskapsakademiens handlingar, i "Linnæa", af Schlechtendahl m. fl. botaniska repertorier alltifrån år 1830 till slutet af 1840-talet.

17.

Minnen ur församlingen. 1831—1833.

Begynnelsen af min presterliga tjenstgöring. Embetsbröderna i Bosarpstrakten.

I början af år 1830 hade kyrkoherden i Bosarps och Strö pastorat, häradsprosten öfver Onsjö kontrakt, mag. Kristian Roos med döden afgått. Pastoratet skulle den gången tillsättas af Strö kyrkopatron, kammarherren, baron Fredrik Trolle, som kort förut tillträdt Trollenäs stora fideikommiss efter sin farbror, "hofmarskalken". Bosarp ligger blott $^1/_2$ mils väg från mitt födelseställe Gullarp. Prestgården har en vacker belägenhet, just vid slutet af Södra Åsen. Der är skog åt ena hållet och slätt åt det andra. Gullarps prestgårds egor angränsade fordom Bosarps, och jag hade hållit af den trakten alltifrån min barndom. Dit hade jag och mina bröder oftast stält kosan, när vi ville förlusta oss i skogsnaturen. Jag kände hvarje sten och tufva på gröna vägen, öfver Stabbarp, till Bosarp. Byarnes befolkning var mig ock väl bekant, och "Pålle" kallades jag af de flesta äldre personer bland denna allmoge som sett mig uppväxa inför sina ögon. Det är ett vänligt, medgörligt folk på den orten, och minnet af "gamle prostens", min fars 30-åriga verksamhet i Gullarp var bland detta folk ännu friskt. Då jag jemte Nils Otto bevistade Roos' begrafning, tog äfven mången af hans forne åhörare, som bevisade honom den sista tjensten, för afgjordt att en af oss två skulle komma att efterträda deras bortgångne lärare. Närmast dertill stod naturligtvis Nils Otto, men han frånträdde genast alla anspråk till fördel för mig. Jag vore förlofvad och borde således hafva platsen före honom. Det var min bror så likt att aldrig tänka på sin egen fördel; han kunde ej annorlunda. Men nu var jag blott 27 år gammal, icke prest, ej heller teolog. Melker Falkenberg togs med i rådet och, när han fick del af Nils Ottos resignation, blef han genast min man. Falkenberg var kusin till Fredrik Trolle och hans ord gälde mycket hos denne. Blef så belefvadt att framlidne prosten Roos' barn — enkan hade dött inom 3 veckor efter honom — skulle i anseende till sterbhusets stora

fattigdom, anbefallas till 2:ne extra nådår. Emellertid kunde jag uppnå laga ålder, innan pastoratet skulle tillträdas. Bland en mängd sökande erhöll jag baron Trolles kallelse till pastoratet frampå sommaren, sedan jag mot slutet af april ordentligen anmält mig till patronens välvilliga hågkomst vid tillsättningen.

Hvem var glad om icke jag, som nu fått ett bo att erbjuda min utkorade? Den dagen glömmer jag aldrig — det var på Asarum — när Trolleska brefvet med kallelsen anlände. Genast vardt jag kyrkoherde kallad och den titeln bar jag ett halft år innan jag var prest. I slutet af vårterminen 1830 hade jag undergått den s. k. utexamen från seminarium, der jag flere år tillbaka låtit inskrifva mig, för den händelsen att jag någon gång skulle vilja söka "sacros ordines". Då hade jag den förnöjelsen att tenteras både af Thomander och Reuterdahl. Den förre gaf mig ett klent betyg, i kyrkolagfarenheten, der jag stakat mig på frågan om, huru många slag af äktenskap svenska statskyrkan erkänner. För Reuterdahl gick det något bättre. Med jemna aprobatur och ett par cum laude kom jag igenom det profvet. Mot slutet af året tog jag prestexamen, der "ganska goda insigter", enligt mitt prestbref, dateradt den 10 december 1830, af mig blifvit ådagalagda. Efter prestvigningen dröjde jag ej länge i Lund. Icke fullt 2 veckor handlade jag embetet hos min far i Knästorp, reste så till Karlshamn öfver julen och hade under tiden besök af Wieselgren och Thomander. Den förre bodde hos mig till Ekstrands, den senare på sitt gamla ställe till Winbergs. Wieselgren öfverraskade oss vid tillfälle af en stor kollats och föll genast med dörren in i huset, som man säger, i sitt vanliga djerfva manér. Hans föredrag hänförde ungdomen, så att den nära nog glömde bort dansen för den aftonen. Han var då till hela sitt väsende äfventyrlig, ofta sublim, skarpt afvikande från den sociala slentrianen. Allt hos honom andades poesi och reform. Många förgapade sig på honom som på en månens inbyggare, och Karlshamns hedervärda borgare förstodo honom föga. Ekstrandska familjen och Winbergs voro dock mycket fröjdade af hans besök. Thomander stannade qvar ett par eller tre veckors tid och skref en och annan uppsats för Teologisk Qvartalsskrift som han meddelade mig i manuskript. Han var här på neutralt område och kände sig mer hemmastadd än i Lund. Dit följdes vi åt till terminen igen. Derpå vistades jag mest i Knästorp såsom embetsbiträde åt min far, som då gjorde mig närmare bekant med allehanda kuranta ärenden som hörde

till en pastors befattning på landet. Detta kom mig väl till pass då jag följande vår i egenskap af nådårspredikant öfvertog pastoralvården i Bosarp. Dit flyttade jag dagarne före påsk och var sedan helt allena der ett år med mina studier och pastoralbestyr. Allt dittills hade jag predikat efter koncept, men nu började jag extemporera. Dertill dref nöden mig, ty jag hade föga tid att skrifva. Jag behöfde läsa, så mycket embetet medgaf. Ännu en tid var jag mycket intagen af de Schleiermacherska åsigterna, utan att dock föredraga dem i mina predikningar. Allt sedan jag blef prest, har jag som predikant hållit mig hårdt vid lutherska systemet. Från Schartauska predikosättet, hvilket, som bekant, är mer fritt dogmatiserande än textutläggande, aflägsnade jag mig i samma mån som min trohet mot texten tilltog. Schartaus katekisationsmetod har jag deremot alltjemt följt, såsom den bästa jag känner. Kristendomskunskapen hos pastoratets befolkning kom att vålla mitt första bekymmer, ty den stod på ganska svaga fötter. Skolmästare voro der väl, och det 5 till antalet, nämligen 4 i Bosarp och 1 i Strö församling, men bland dem alla var det blott 2 som fullt motsvarade fordringarne på en folkskollärare. Klockaren, hvilken det i den tiden ålåg att biträda vid barnundervisningen, var dertill platt oförmögen. Hans frågor, sporadiskt utplockade ur katekesen, skulle ofta den kunnigaste prestman ej varit i stånd att besvara. T. ex. den som ständigt gick öfver hans läppar, utan att referera sig till något förut angifvet bud: "Hvad förbjudes i detta bud?" eller "Hvad förbindelse ålägger oss detta bud emot oss sjelfva?" I de förhör han sommartiden efter slutad gudstjenst egde att anställa med minderåriga barn, måste jag ofta mellankomma för att afhjelpa det barbariska i dessa examinationer, dem jag gemenligen sjelf hvar gång måste öfvertaga. Emellertid inmanades skolbarnen alltjemt till de s. k. klockareförhören på söndagen, och jag hade derunder tillfälle att äfven ständigt kontrollera skolmästarne, hvilka skulle vara sina resp. lärjungar till kyrkan följaktige. Dessa skolmästare voro till större delen gamla afskedade krigsmän, ty andra subjekter hade ej stått min företrädare till buds då han satte upp skolorna. Löneanslagen voro så knappa, att man ej kunde göra anspråk på bättre förmågor. "Ett pund korn", d. v. s. 20 skeppor, det var hela läraresolden. Också undervisades endast halfva delen af året. Den andra hälften ferierades, och barnen tittade då ej till skolan. Söndagsskolan var det enda tillfället för dem att bibehålla hvad de lärt under vintern.

Den tiden skolorna voro öppna, besökte jag dem ofta. De voro alla fasta. Den i Strö reformerades snart efter Bell-Lancasterska metoden och der hade jag en mycket duglig man i sedermera klockaren i Kellstorp af Wemmenhögs härad, Sv. Magn. Tullberg, ett praktexemplar af skolmästare. Han hade ock någorlunda anständig lön. Der undervisades mellan 70 à 80 barn hela året igenom, med undantag af högtiderna och rötmånaden.

I en af byarne i Bosarps socken var en skolmästare som följde egna stafningsregler och hade en egen pronuntiationslära. Han lärde barnen säga "bel-juga" i st. för beljuga, Josop i st. för Josef, bittiida och tillföreene med penultima longa, Elias med penultima brevis, Pålus i st. för Paulus, "laxens" gerningar i st. för lagsens o. s. v. I den vanliga morgonbönen läste han: Gud bevare oss *för* vår kristliga öfverhet. Katekesfrågan: hvem var Moses? lät han barnen besvara sålunda: "En trogen *härads*tjenare som förde Israels folk utur Egypten". Skolmästaren i Kerstorp, Nils Persson, gjorde bättre reda för sig. Han var en upplyst, bibelfast och lefvande kristen, min bäste vän i hela församlingen. En så intelligent bonde har jag aldrig träffat. Han var ett brinnande och skinande ljus i den mörka ångden, ensam bekännare under loppet af många år. Han kunde gå långa vägar, t. ex. till Lund, Södra Strö, Norra Svaluf och Borrlunda för att höra lefvande Guds ord förkunnas. Och hvad han hört, det gömde han i troget minne och i troende hjerta.

Sällan gick någon vecka förbi under loppet af år 1831 som jag ej hade bref från mitt Arkadien. Sjelf underlät jag ej heller att jemt göra mig påmind hos henne som jag utkorat till min herdinna och hvars bild dagligen sväfvade för mig i Bosarp, der jag gick så ensam i de tomma boningsrummen eller i den ödsliga, men vackra trädgården, som jag denna sommar arrenderat af Roos'ska sterbhuset, eller ute på prestgårdens till en stor del af skog omgifna och med den yppigaste vegetation prunkande egor. I slutet af augusti hade jag föresatt mig göra en resa till Bleking, men som ingen vikarius i den tiden var att bekomma, måste jag afstå från detta beslut och i stället sända min utkorade ett fattigt bref på hennes födelsedag, den 24 i sagde månad. Skrifvelsen framkom i rättan tid, och Thomander, som var en af de till dagens firande inbjudne gästerna, hade i trädgården på Asarum helt oförmärkt kommit att iakttaga flickans rörelser när hon läste den enfaldiga fästmansskrifvelsen. Genast lemnade han säll-

skapet och gick afsides på en liten stund, efter hvars förlopp han till henne lemnade följande impromptu:

Heddas teologi.

Hedda! jag trodde det nog, då jag såg i de strålande ögon,
Att du var lärd, men hvari? visste jag ej förrän nu.
Tänkte jag dåre ej förr, då du slog uppåt himlen din ljusblick,
Klar ack! och blå såsom den: "stjäl hon sig stjernornas konst?
Ser hon uti Orions bälte den glimrande knappnål?
Se på den stjernan ej så! jag kan ej hemta den ned."
Föll så på gräsets tapet en tårad blick som en daggdropp.
Drömde jag: "vänaste ros! helsar du nu på din slägt,
Lyss på violernas nytt och resedornas ljufva mysterier,
Suger, Hymettiskt bi, rosornas doft till din läpp?"
Nu är jag bättre bekant, jag har sett mig om i ditt hjerta,
Vet hvad ditt studium är: Hedda! Du är teolog.
Såg ej mitt öga det nyss, hur du läser din Pauli epistlar,
Samlar hvart ringaste blad hop till en kodex åt dig.
Trones martyr? Å ja! men dock mera kärleksaposteln
Öfversätter du sjelf skönt som ditt original.
Ty du förstår det så grant, det lena, det klingande grundspråk,
Hemtadt ur hjertats grund, taladt med himmelsk accent.
Icke ett jota har der sig smugit från brädden i texten,
Allt han skref med sin hand, darrande mildt utaf fröjd.
Samla med post efter post hvarenda förtjusad förskrifning,
Räkna dem, räkna dem du; himmelen räknar dem ock.
Snart vid apostelens sida du ser den tredje hans himmel.
Näktergalen skall snart messa episteln för dig.
Då skall du fatta den bokstafsgrant, ej mer allegoriskt;
Då skall ock hela ditt lif blifva din teologi.

Sommaren 1831 hushållade jag således ensam i min prestgård der jag måste anställa en grundlig reparation å boningslängan som var mycket förfallen. Min företrädare, Kristian Roos, i sina lefnadsår sjuklig och ständigt tryckt af svåra sorger och husliga bekymmer *, hade

* En mera tragisk historia än hans kan man väl knapt tänka sig. Sedan han i många år framsläpat ett tungt lif, med ringa lön, såsom skolrektor i Karlskrona, fick han ändtligen befordran till Bosarps pastorat, den gången regalt. På nedflyttningen derifrån hade han i Konga prestgård, som låg i hans väg, hos sina svärföräldrar qvarlemnat två sina barn. Under tiden, innan dessa hunnit afhemtas, timade en eldsvåda i denna prestgård hvarigenom han förlorade båda sina barn och begge svärföräldrarne, som blefvo innebrända! Andreas Möller har beskrifvit denna fasliga tilldragelse i en målning som nästan går upp emot Lidners "Spastaras död", i afseende på färgprakt och fantasiliflighet.

ej underhållit den. Der fans knapt ett dragfritt rum eller ett helt loft och golf i huset. Der blef således mycket att göra, och jag måste skuldsätta mig för att få det någorlunda i ordning, tills jag följande året skulle gifta mig. Dervid bistod mig en f. d. inspektor på Trollenäs, sedermera donationist på ett litet hemman i Strö, Karl Lundberg, som i långliga tider brukat herbergera "presten" och gå honom tillhanda med råd och dåd i det lekamliga. Han tröttnade aldrig att göra mig tjenster, och jag kunde taga honom i anspråk så mycket jag ville, i den fulla öfvertygelsen att han gjorde ingenting hellre. Hos honom träffades stundom mycket intressanta personligheter, t. ex. medicine professorn d:r Munck af Rosenschöld. Första gången jag såg honom der, förgäter jag aldrig. Lundberg satt jemte mig vid fönstret som vette åt den utanför liggande landsvägen. I detsamma kommer Rosenschöld åkande. "Håll," ropade han till skjutsbonden, "jag skall gå in här." Ett tu tre stod han i förstugan, öppnade dörren och frågade, utan att helsa på värden ej heller på mig, som naturligtvis stått upp för att göra honom vår reverens: "Har man ännu fått rätt på *honom?*" Lundberg, som förstod hvem der mentes, nämligen en våldsverkare som *för några år sedan* slagit en menniska ihjäl inom pastoratet, svarade nej, och derefter drog sig R. genast tillbaka, sägande: "mjuka tjenare, hr inspektor," klef upp i vagnen och for vidare.

I Lundbergs hus hörde jag mycket musik. Hans dotter, snäll pianist och ej heller bortbjuden i andra sköna konster, spelade mången sonat af Mozart och Beethoven och andra mästare mig till behag om söndagsqvällarne, när jag slutat sist gudstjenst i Strö. Stundom qvarstannade jag öfver natten, helst när violinisten, qvartermästare Lefebre var der och duetterade. Han bodde endast $^1/_2$ mil från Strö och kom i den tiden ofta dit. För öfrigt umgicks jag mycket på Trollenäs, dels med herremannen sjelf, dels med hans inspektor, fyrkantig i åminnelse. Denne, N. O. Åberg benämd, var förmyndare (eller god man) för min företrädares barn, och af honom uppbar jag mina löneinkomster såsom nådårsprest: 400 r:dr r:gs kontant och något "i persedlar". Stundom försträckte han mig äfven penningelån och var mig alltid mycket benägen. I hans hus hade jag ända från barnsben varit mycket tillsamman med min far och bröderna. Gubben Åberg var synnerlig prestvän och höll ett gästfritt hus. Hos honom hade jag likaledes i fordna tider haft mången angenäm stund med Melker Falkenberg och hans kontubernal i många år på Trollenäs, baron Karl Axel Liljecreutz. Ofta

när dessa unga män funnit lifvet tråkigt på borggården, hade de tagit sin reträtt till det vänliga inspektorshuset, der de minst hvarannan söndag kunde påräkna en liten prestsamling. Min far med sin adjunkt och prosten Roos med sin satte gerna möte der med hvarandra, efter det de predikat hvar i sina kyrkor, på eftermiddagen.

Bland presterna i trakten af Bosarp umgicks jag mest med kyrkoherden i V. Sallerup, prosten Broomé. Förbindlig mot mig alltifrån min ungdom, mottog han mig nu såsom vän och embetsbroder. I mer än 6 år plägade vi umgänge minst ett par gånger i månaden. Genvägen oss emellan, den vi dock endast kunde färdas till häst, var föga öfver $^1/_2$ mil lång. Broomé var en väldig ryttare i sina yngre dagar. Jag ock, ända tills reumatismen kom och gjorde slut på den rörelsen som på all annan utanför min kammare. I politik, estetik, statistik, fysik, optik, etik, ja till och med i teologi kommo vi länge godt öfverens. Endast i ett visst stycke af dietläran kommo vi längre fram att divergera, och den divergensen skulle vålla en söndring af betänkligare art. Att vi någonsin frivilligt skulle komma att upphäfva umgänget med hvarandra, syntes oss båda i den tiden visserligen lika osannolikt. Med en annan af mina närmaste grannar, prosten Appelgren i Stödhaf, kom jag i den tiden likaledes ofta tillsamman, men äfven med honom upphörde umgänget omkring 1838, då jag, methodo aggressiva, framträdde som en af den absoluta nykterhetens ifrigaste förfäktare inom Lunds stift. Vi hafva dock sedan åtskilliga gånger besökt hvarandra, och allt blef åter godt oss emellan. På äldre dagar lugnar man sig och blir mer fördragsam mot personer, om också ej mot meningar. Meningsskiljaktigheten i fråga är för öfrigt ej större än att den kunde stå tillsamman med gästvänskap de dissentierande emellan.

Min tredje närmaste grannprest var prosten Öberg i Gullarp, en man af grundlighet, allvar och nit. Till honom kom jag den första Bosarpstiden ofta. Då hade han ännu ej medhjelpare i embetet, och vi biträdde hvarandra såsom ömsesidiga konfessionarier. Öbergs skriftetal voro förträffliga, hans predikningar voro mindre lifaktiga, en nödvändig följd deraf att han alltid begagnade koncept. Emellertid skref han nytt till hvarje söndag, alltid påbörjande om måndagen, men sällan afslutande det före lördagen. Vi språkade derom mer än en gång, och Öberg medgaf att arbetet var större än den frukt det afkastade, men han vore alltför timid att våga tala fritt. Öberg var en mycket

aktningsvärd prest, ren i läran och ostrafflig i all sin umgängelse. En ömmare själavård har jag icke sett på nära håll. Fattiga och sjuka, enkor och faderlösa barn, det var den verlden han lefde med. Ett ofantligt besvär gjorde honom konfirmandundervisningen. Jag bevistade den flere gånger och lärde deraf mycket. Äfven ett par af Öbergs husförhör hade jag tillfälle att öfvervara. Han satt der som en patriark bland sitt husfolk, inskärpte sanningarne med ett väl slipadt andans svärd, förmanande och bedjande som en rätt evangelisk arbetare. Att han var lärd, har han bevisat genom utgifna skrifter, bland hvilka den emot Svedenborgska svärmeriet: "Den nya läran och den gamla", utmärker sig genom lugn och klar bevisning. Den bok han mot slutet af sin lefnad utgaf mot de frikyrkliga rörelserna vitnar kanske om en väl mycket uppskrämd fantasi.

Onsjö härads prost var i den tiden kyrkoherden i Reslöf, prof. Dahl, en vigilant expeditionschef, förekommande mot embetsbröder, "gästgifvare" och foglig i allt sitt väsende. Som visitator * var han icke småaktig, och fred ville han hafva i sitt kontrakt. Häradets prester höllo honom alla räkning för hans vänliga och humana beteende emot dem.

Med kyrkoherden i Torrlösa, prosten Krok, kom jag äfven i tidigt umgänge. Han hade ditflyttat samma år som jag öfvertog pastoralvården i Bosarp. Vi höllo alltid god vänskap med hvarandra, och i nykterhetssaken blef han genast af samma bekännelse som jag. Vi voro de enda prester i hela den trakten som bannlyste bränvin, punsch och alla slags hetsiga drycker ur våra hus.

Med venerandus clerus i ett fjerde grannpastorat, Billinge, hade

---

* Hos mig visiterade han blott en gång. Det var sommaren 1836, med anledning af det då tilltänkta prestmötet som aldrig blef af. Dervid tillgick på följande sätt. Professorn kom en söndagsmorgon till Bosarp, dit båda församlingarne voro kallade, åtföljd af pastorsadjunkten Sam. Holm. Efter att hafva hört mig predika, gick professorn för altaret och höll ett för tillfället lämpligt tal, kallade sen fram årets katekumener och förhörde dem, efter Lindblomska förklaringen, stycke för stycke. Under tiden förhörde Holm de äldre, men innan denne hunnit med budorden, hade Dahl ordentligen genomgått hela "frågeboken", hvarpå han gaf assistenten vink att sluta. Vinken blef åtlydd, Holm läste Herrans välsignelse öfver församlingen och dermed var allt förbi. Icke en fråga blef af visitator framstäld, hvarken till församlingens eller pastors besvarande! Och likväl innehöll den Faxeska instruktionen omkring 100 sådana att få besvarade.

jag ingen annan beröring än den tillfälliga konfliktens. Hofpredikant Hellichius kunde aldrig fördraga mig, minst sedan "detta nykterhetsväsende" påkom. På häradets prestmöten behöfdes gerna tredje mans mellankomst för att bilägga kontroversierna oss emellan. Någon gång skrefvo vi emot hvarandra "i prostlådan".

Då H. Exc. grefve Trolle-Bonde, gemenligen hvarje sommar, vistades någon tid på Trolleholm, uppvaktade jag hònom gerna och var då äfven flere gånger ditbjuden samt med de öfriga presterna inom hans vidsträckta område. Någon gång kunde han med hela sin svit af kavaljerer, lektör och handsekreterare infinna sig vid offentliga gudstjensten i Strö kyrka. På Trolleholm var mycket intelligens i rörelse, så ofta ställets egare der vistades. Hans divanbord dignade under planschverk af stort värde, af utländska konst- och literaturtidningar samt de flesta af den periodiska pressens alster i Sverige. Mer än en gång fick jag uppdrag att föreläsa en och annan tidningsartikel för honom. Så t. ex. en gång något ur "Skånska Correspondenten" som handlade om svenska aristokratiens literära ståndpunkt. Det var en anmälan af en nyligen utgifven folkskrift som friherre Nolcken författat och som författaren låtit gratis utdela till kommunerna. Recensenten hade hållit förf. räkning för denna sällsporda välvilja, glädjande sig särskildt deråt, att en aristokrat lät trycka *böcker*, i ett land der de förnäme gemenligen ej trycka annat än *"ost och bönder"*. H. Ex. spetsade öronen. "Var god läs det om igen", sade han. Der fans då i rummet många adeliga personer hvilka måste smälta den kaustiska biten. Mig visade H. Exc. längre fram det förtroendet att lemna mig fullständiga data till den skildring jag gjort af honom i "Sv. Biogr. Lexikon".

På husförhören 1831 lärde jag först närmare känna mina åhörares kunskapsgrad och deras hemlif. Dessa förhör äro i allmänhet icke hvad de borde vara: en vexelundervisning lärare och åhörare emellan. I större församlingar med blott *en* prest kunna de svårligen blifva det. Der hafva de gemenligen urartat till en slags paradläsning. 60 till 70, ja väl 100 personer sammankallas till något visst rum, sällan privathus, ty der kunna de icke rymmas, utan till sockenstugan, skolhuset, stundom äfven kyrkan. Förhören få derigenom en mera offentlig karakter. Den förtroligt lärande, förmanande, bestraffande och uppmuntrande tonen går sålunda mest förlorad. Läraren förhör, frågar och tillrättavisar de svarande. Sällan vågar åhöraren fråga läraren tillbaka och sällan har denne sjelf någon uppbyggelse af sådana sammankom-

ster. Det underhåller ofta ett stelt och spändt förhållande mellan dem som just här borde komma hvarandra nära. I Bosarps pastorat var i den tiden blott omkring 600 kommunikanter. Här var således icke mängden i vägen. Fördelade på några och tjugo husförhör, behöfde de icke trängas, icke sammanfösas hopvis. Vi hade godt rum i "sommarstugan", der dagligstugan någonstädes var för liten för omkring 20 eller 25 personer. Jag hade stor nytta af dessa förhör och lärde sjelf mycket, under det jag lärde andra. Jag kunde här vinna denna bekantskap med husliga ställningar och förhållanden, hvarförutan individuel själavård ofta är alldeles omöjlig. Jag plägade till slut förhöra barnen i föräldrarnes närvaro och anmärka hvad som brast i afseende på de förras undervisning, tukt och uppfostran samt lägga detta de senare på hjertat. Derigenom vann jag ofta barnen och genom dem äfven föräldrarne. Att "läsa för presten" blef nu ej detsamma som att stå i gapstocken. Jag blef ingen "buse", hvarken för de yngre eller de äldre. De mottogo mig gerna i sina hus der jag qvarstannade hela dagen, stundom utpå qvällarne. Folkets hemseder blefvo mig bekanta och jag blef snart folkets förtrogne. Den redan i den tiden afkomna husandakten återstäldes på många ställen, kyrkobesöken blefvo flitigare, disciplin och ordning inträdde i stället för vildhet och oreda. Jag hade snart ett kyrkoråd på benen som jemte mig vakade öfver församlingens bästa, såg upp med de förvillade och hos mig anmälte dem som ej af dessa församlings-äldste läto sig tillrättavisa. Af begynnelsen angelägen att lära folket sjelfstyrelsens konst, tog jag alla krafter i beslag för detta ändamål. Här ligger hemligheten af den makt och inflytelse jag hade hos mina åhörare längre fram, när det gälde att reformera bort det onda hvaraf folklifvet lidit mest. Emellertid hade jag i det allmänna bränvinsbruket det värsta hindret mot mina försök att förhjelpa folket till en bättre både lekamlig och andelig existens. En liten "lyftpanna" kokade nästan i hvartenda bondhemman, och gubbarne kommo aldrig hellre tillsammans än vid "klarnings"tillfällena. Då skulle de gerna smaka på hvarandras finkel. Ytterst få voro de som här vågade draga sig undan det allmänna bruket. Vid begrafningar som vid bröllop och andra gästabud gick flaskan jemt omkring, och jag hade mer än en gång den bedröfvelsen att se eljest aktningsvärda och stillsamma åhörare bli öfvermodiga, högljudda och stortalande. På sockenstämmor träffade jag väl öfverenskommelse om inskränkning i bränvinsbruket vid gästabud, men hvad

hjelpte det så länge det dagliga bruket af bränvin gick i svang? Detta kunde ej regleras genom något sockenstämmebeslut. Omåttligheten stäfjas ej genom några öfverenskomna måttlighetsregler. Detta borde jag a priori begripit, men det gamla stridssättet var länge äfven mitt. Det nya, amerikanska var ännu knapt till namnet kändt i vårt kära fädernesland.

Visserligen söp jag sjelf icke bondfinkel, hvarken på gästabuden ej heller när jag hemma i mitt hus dermed trakterade mina åhörare, men hvilket barbari att läraren skulle bjuda sin åhörare på bränvin när han kom att anmäla en förrättning eller leverera en ost, ett bröd eller en gåshalfva! Illa deran var man i synnerhet då, när man hade att bestraffa en drinkare. Med alla förmaningar kom man ingen väg, när man sjelf icke underlät att vid något annat tillfälle sätta fram rusmedlet för den fördruckne. "Lägg eld och halm bredvid hvarandra och säg: brinn icke": dessa Luthers ord i en liknande fråga förstod man icke i denna. På mitt stora skuldregister fattades endast, att jag äfven skulle *tillverkat* och *handlat* med bränvin. Detta förbjöd mig dock den presterliga instinkten.

När jag i slutet af november lyktat husförhören, började jag undervisa konfirmanderna. Dermed fortsatte jag ända till maj följande året, 2 gånger i veckan, med undantag för julen, då det blef endast 1 gång. Bibel och biblisk historia hörde i den tiden icke allmänneligen till undervisningsämnena. Jag började dock från den ändan, men behöfde också allt mitt anseende för att förmå barnens föräldrar att skaffa dem hvar sitt Nya Testamente och hvar sin Hübner (ty någon annan eller bättre biblisk historia fans ej att anvisa), och de som ej ville underkasta sig detta vilkor, måste jag för det året sätta tillbaka. Ingen klagade dock deröfver hos biskopen, som eljest icke sällan åtog sig underhaltiga konfirmanders sak och ålade till och med prostar och kyrkoherdar att admittera sådana subjekter till nattvardsbordet. Under all den tid jag tjenstgjorde under biskop Faxe, blef jag aldrig tilltalad eller straffad för embets- ej heller för konduitfel. Det förra har händt mig först på gamla dagar, under den s. k. "Ynglingaättens" styrelse *.

Julen 1831—32 tillbragte jag helt allena i Bosarp. Det var första och sista gången i min lefnad jag haft det så. Men äfven det gick för sig. Strax på nyåret kommo dock mina bröder till mig, och

* Angående en yttring af frikyrklighet, för hvilken vi i bilagorna närmare redogöra. *Utg.*

Nils Otto predikade 13:de dag jul. Gick så vintern till ända. Våren kom och jag reste upp till Karlshamn att hemta min brud. Till påsk återvände jag som gifta mannen vid 29 års ålder, med min hustru och en svägerska. Den påsken hade jag Thomander och mina bröder Nils Otto och Arvid Henrik hos mig. Thomander hjelpte mig ett par gånger i predikstolen. En dag i veckan efter påsk dikterade han för Arvid, som skref, den öfversättning af J. Swift, som intogs i Gefion om det "Engelska sättet att förekomma det icke fattige barn må blifva en börda för sine resp. föräldrar och sockneboer" m. m. och som "fått publikum att tala öfver sig". Någon tid derefter reste jag till Knästorp att presentera min unga hustru för hennes svärföräldrar. Glädjen stod der högt i taket. Hela sommaren hade vi mycket besök af fränder och vänner. Äfven föräldrarne från Karlshamn jemte gamle "farbror Hans" helsade på oss. Denne hela Ekstrandska husets välgörare, f. d. vice häradshöfding, då egendomshafvare i närheten af Eksjö stad, förärade mig 4,000 r:dr r:gs att dermed liqvidera den s. k. öfverbygnadssumman, en afgift som tynger på pastorsboställen i Skåne och som stundom rakar upp ända till 20,000 r:dr, för att göra innehafvarne glädje för all deras tid. Till bosättning hade min svärfar släppt till medlen. Jag var således gäldfri, på mina ungkarlsskulder när, cirka 1,500 r:dr. Dem kunde jag utan svårighet förränta, fast icke det första året, ty jag fick ej tillträda pastorsinkomsterna före maj 1833. Dessutom återstod mig ännu något, innan jag kunde med rätta kallas kyrkoherde. Jag hade ej tagit pastoralexamen. Nygift som jag var, måste jag således stjäla mången timme undan, i hela 8 månader, af detta s. k. smekår, för att repetera mina teologiska kurser. Svårt var det väl mer än en gång att nödgas stänga mig inne i min studerkammare, men det gick för sig, som allt går när man är ung och frisk. Ännu visste jag ej hvad det ville säga att vara sjuk. Jag hade mycket arbetsförmåga och derpå grundade anspråk. Under "laudatur i hufvudbetyg" ville jag ej taga. Fem dagar före julafton 1832 undergick jag pastoralexamen med 7 laudatur och 2 cum laude. Det var minst 2 laudatur för mycket, äfven relativt till den tidens fordringar. Biskop Faxe öfverraskade mig med dem, ty jag hade icke skäl att vänta annat än 2 approbatur af honom. Det var i *den* tiden. Jag vet icke sjelf huru jag kommit att så högt uppskattas af den prelaten, ty jag hade sällan besökt honom, och han visste nog hvar han hade mig både in politicis och in ecclesiasticis. Som examinator var

Faxe ej kinkig. En af hans frågor i pastoralexamen var: "Quid intelligis per ministerium ecclesiasticum?" En af domprosten Helstenii lydde så: "Quis fuit primus regni romanorum imperator qui religionem christianam populo suo jussit accipiendam?" Af Helstenius bekom jag äfven högsta betyget, i kyrkohistorien, men cum laude i symboliken. De öfrige examinatorerna voro Ahlman och Bergqvist. Hos den förre hade jag tenterat i 9 timmar, hos den senare i 15 sammanlagdt, men i många repriser, allteftersom jag under loppet af höstterminen hunnit repetera mina stycken. Blott de sista 8 dagarne hade jag legat i Lund oafbrutet. Då jag nu fick återvända hem, var det med den angenäma känslan att jag ej hade flere examina att genomgå här i dödligheten. Den julen var mig mycket ljuflig. Jag hade då besök af mina föräldrar och af min hustrus. En dotter föddes oss strax före nyårets ingång, Emilia Heliodora benämd. Henne döpte prosten Broomé, och Reuterdahl var ett af dopvitnena.

18.

Stridsminnen. 1833—1837.

Tal i Lunds Bibelsällskap. "Deputerade Kammaren." Presterna börja röra på sig. Almqvist i Bosarp. Nils Otto †. Sorg och saknad. Sofielund. En vändpunkt. Striden börjar. Reuterdahls position.

Ännu var det ett bruk att vid Lunds Bibelsällskaps årsmöten tal skulle hållas, helst af någon akademikus. Nu hade alla teologerna varit deran, utom Thomander, som aldrig lät öfvertala sig att der uppträda. Då jag fick detta uppdrag af biskopen, måste jag lyda. Mitt ämne blef: "Det uppenbarade ordets oändliga lifskraft". Det var den 2 april 1833, jag uppläste detta mitt tal. Det gjorde lycka, särdeles hos Reuterdahl och alla, som hyllade Schleiermachers teologiska åsigter. Detta tal blef mitt Lebewohl till den skolan. Wieselgren straffade mig broderligen i en epistel, deri han förmenar, att jag väl kunnat tala mera enfaldigt och utan så många skolastiska termer. Jag gaf honom rätt och arbetade mig allt mera in i kyrkans populära språk.

Påsken 1833 besöktes Bosarp af tvänne min hustrus barndomsvänner, Emilie Meijer och Karolina Winberg. Dem mötte Thomander, som då var förlofvad med den förra, Reuterdahl och medic. kandidat Gustaf Billberg, hvilken icke långt derefter trolofvade sig med den senare. Reuterdahl och Thomander predikade då, om jag ej missminner mig, hvar sin gång i Bosarps kyrka. För öfrigt musicerade, läste och lustvandrade man. Påsken inföll det året sent. Våren var redan i fullt antåg, och näktergalen började till och med låta höra sig, strax utanför vår trädgård, der den i många år hade sitt tillhåll. Bosarp erbjuder vackra promenader, särdeles vid sidorna af den s. k. "Gären", slutet af Södra Åsen. En liten dalklyfta fick namnet Emiliendal, en upphöjning midt för kyrkan kallade vi Johanneskullen. Ett stycke längre bort ligger Himmelsberga och Ugglehus, det senare i synnerhet ett mycket pittoreskt ställe, dit prof. Holmbergsson fordom gerna vallfärdat en gång hvarje sommar. Redan som yngling hade jag ofta

varit der och ätit pannkakor och filbunk. Strax på andra sidan en derintill angränsande by, Kerstorp, höjer sig Åsen betydligt. Der ligger "Gyaberg", skogbevuxet och uppåtsträfvande, med den vidsträcktaste utsigt, förbi Stödhaf, utöfver Ringsjön, knapt 1/2 mil derifrån belägen. I den tiden var skogen der djup och villsam. Det hände mig ej sällan, att jag förirrade mig på den vägen, så att jag kom till Hassle eller Wäringe, när jag ämnat mig till Stödhaf. Det var "Fru Gya", som dårade vandraren der.

I maj 1833 flyttade Wieselgren till sitt pastorat, Westerstad, af Färs härad. Det var väl ej närmaste väg från Bosarp, omkring 4 mil, men de gamla vännerna sökte upp hvarandra. Som det personligblifna mouvementet, kom Wieselgren att slå ned sina bopålar i en temligen stillastående, hardt nära förstenad omgifning. Färsingarne voro i de dagarne ej goda att få ur stället. Der behöfdes både snillets och andans häfstång för att lyfta dem upp ur deras mörker och barbari. Hela den ortens civilisation är Wieselgrens verk. När han tog emot Westerstad, var det knapt ett folk; när han lemnade Westerstad, var det en blomstrande församling. Af Wieselgren kunde en prest lära konsten att rätt umgås med allmogen. Han gick in med den i alla dess intressen, han lärde den odla sin jord och förbättra hela sin hushållning. Det var i synnerhet två ekonomiska galenskaper han angrep; hippomanien var den ena och bränvinismen den andra. Det var eget att höra Wieselgren nitälska för *ox*bruk i stället för *häst*afvel, och andra liknande reformer af bondlifvet.

Första gången, Wieselgren predikade i Westerstads kyrka, voro knapt 20 manspersoner der, och dessa klädda i smutsgråa linnerockar och tvetydigt färgade linnebyxor. Fruntimren, några flere till antalet, sågo förtryckta och lidande ut. Bränvinets dämon regerade förskräckligt bland det arma folket. I stöld och tjufveri, i kamrar och okyskhet, i slagsmål och gräl höll dämonen det fånget. Der stod det vida värre till än i Bosarp, men Wieselgren segrade på sin plats långt förr än jag på min. Han hade ej varit der i tvänne år, förrän det började se helt annorlunda ut, icke blott i kyrkorna, som nu voro starkt besökta, utan ock hemma i bondstugorna. Den ena bränvinskokaren aflyftades efter den andra. "Klarningen" upphörde snart i månget hus, och kristendomens klarhet lyste i stället. Då jag 1835 en söndag var hos Wieselgren och såg, hvilken förändring der försiggått i församlingen, hvilken andakt der rådde i kyrkan, hvilka svar han i predikoförhöret

aflockade gamla och unga, föll jag i den största förundran. Jag gick dagen derefter med honom i skolan; der hvimlade det af snygga och uppmärksamma barn; i en och annan bondgård, der bodde trefnad och frid; ut på åkrar och ängar, der arbetade ett lyckligt slägte. Wieselgren i Färs härad påminner mycket om Oberlin i Steinthal.

Wieselgren var alltifrån sitt tillträde till pastoratet absolut nykterhetsvän. Han har aldrig bortskänkt en sup i sitt hus, aldrig predikat måttlighet eller försökt *inskränka* bruket af bränvin. Han har af begynnelsen sökt att *utrota* det. Detta är den seger, som öfvervinner bränvinsverlden. Hemligheten är icke stor, men få ha begripit den. År 1836 kunde Wieselgren redan framträda med en större nykterhetsförening. Skolmästare och skolynglingar, bönder och drängar talade i kyrkorna, offentligen vid nykterhetsmötena, redigt och säkert, bevekligt och kärleksfullt med dem, som ännu ej voro vunna för reformen. En allmänanda af stor makt hade redan vaknat hos folket. Den enskilde fick alltmer gifva med sig. Slutligen var det att brännmärka sig sjelf, när någon ”blef vid det gamla”.

Samma år, 1835, stiftades Lunds prestsällskap, vid hvars första sammanträde Wieselgren höll sin bekanta pastoralpredikan. Den grep mången både prest och lekman vid hjertrötterna. I den Eliastonen hade ingen talat förr i Lunds domkyrka. Prestsällskapet blef väl icke oftare sammankalladt, ty vederbörande hade tillvällat sig dess styrelse, med biskopen till ordförande, men sällskapet lefde dock här och der ute i stiftet. Detta nyväckta lif vållade en tryckning på domkapitlet, så att ett prestmöte måste följande året utlysas. En af de utkorade respondenterna blef jag. Sommaren 1836 tillbragte Nils Otto hos mig, och vi talade då mycket latin tillsamman. Synodaldisputationen var tryckt och allting redo, men när dagen stundade, kände biskopen sig illamående. Prestmötet blef kontramanderadt, och så ”släcktes den rysligt tillämnade eldsvådan”.

Det var dock numera icke möjligt som förr att hålla presterna i karantän, hvar inom sin sockengräns. Associationsandan, en gång vaknad, sprider sig miasmatiskt och kan ej hejdas, sedan den kommit i gång. Redan 1834 hade vi haft ett slags prestmöte, fast på fri hand. Det var den s. k. ”Deputerade kammaren” i Lund, der Skånes samtliga klerus representerades genom ombud från häradena, och der jag var såsom fullmäktig för Onsjö kontrakt. Väl gälde det der endast en ekonomisk angelägenhet, den för skånska presterskapet så vigtiga

öfverbygnadsfrågan, men man vet, hur det går vid sådana tillfällen. Der kan falla ett ord bredvid det egentliga ämnet, en idé, som fattar eld i sinnena; friktionen gör något, tryckningen ofvanefter gör mer, men sjelfva luftens eldfängda beskaffenhet gör det mesta. På 8 till 9 år hade vederhörande hållit bröderna i sär — det kunde ej annat än roa dessa att åter se hvarandra under anletet. Nu hade de fått samlas, vara tillhopa, öfverlägga och rådpläga i sjelfva konsistoriilokalen, och det under sjelfvald ordförande. Det smakade både äldre och yngre. Det fria ordets makt började kännas, inslumrade talanger kommo i rörelse, och ett medvetet samlif var snart å bane. Då var det för sent, att biskopen sände sina lakejer att blåsa till reträtt eller arbeta på sinnenas afkylning. De blefvo blott så mycket varmare för reformen i fråga. 1826 års öfverbygnadsförordning, länge ett svårt onus, blef nu odräglig, förhatlig, revoltant. En af fäderna hade råkat säga: "1826 års förordning står fast". Broomé svarade: "Nej, den skall falla"; den föll äfven, och dess fall var stort. Knapt vågade någon ett ord till dess försvar, oaktadt alla visste, att det varit biskop Faxes eget förslag i första hand, som Hindbeck-Rosenblad gjort till lag. Med stor pluralitet kallades Broomé till ordförande i den komité, som presterskapet sjelft nedsatte för att utarbeta ett nytt förslag. Det gick äfven slutligen igenom, fast det stod hårdt. Detta var hufvudsakligen Broomés verk, och det var en stor förtjenst, han derigenom inlade om sina stiftsbröder, eller rättare deras enkor och barn. En större vinst, en idéel, var den, att det tänkande presterskapet från den tiden började allmänt emancipera sig från ett smädefullt förmynderskap under biskop och domkapitel, enär det nu visat sig, att det kunde handla på egen hand. Detta hade Broomé visat redan som stiftets fullmäktig vid riksdagen 1828—30, dit han blifvit sänd rakt emot biskopens vilja, och der han betett sig som en sjelfständig man, en frisinnad representant af konstitutionela idéer och medborgerliga kraf. Lunds stift har aldrig haft oförskräcktare ombud i nationalförsamlingen. Broomé darrade ej på rösten, när han trädde för biskopsbordet med sina motioner, och han bleknade ej för prelaternas hvitöga, när det gälde att försvara folkets rätt. Hans anföranden till högvördiga ståndets protokoller äro varma, saftrika och stundom incendiära. När Broomé återvände från riksdagen, var han en makt, och hans kommittenter flockades omkring honom, som omkring en fana. Han hade i större strider pröfvat sina krafter och kunde så mycket lättare bestå i de mindre, inom stiftet.

Nils Otto och jag umgingos i den tiden mycket, nästan dagligen, med honom, när vi ferierade från akademien. Thomander kom ock gerna till Broomé, ja, det var en gång påtänkt, att han skulle tagit missiv till honom såsom pastorsadjunkt, i den tiden han var ställd på svältkur vid akademien. Hade Thomander ej blifvit professor då, när han blef det, 1833, är det troligt, att han för alltid lemnat Lund och återvändt till tjenstgöring inom församlingen. Som bekant är, sökte han ock flere gånger pastorat, men blef tillbakasatt för en Thestrup, en Krok, en Flensburg, en Jönsson m. fl. Som vice pastor i S:t Peders Kloster och Nöbbelöf tjente han för 250 r:dr r:gs i ett för allt. Hans principal hade aldrig bestått den fattige Bergqvist mer, och Thomander begärde ingen löneförhöjning, då han öfvertog Bergqvists beställning. Agardhs medhjelpare skulle således herbergera, värma, lysa, föda, kläda och tvätta sig för 250 r:dr r:gs om året!

Sedan Lunds stifts presterskap fått smak på allmänna möten, var det icke så lätt att få det att glömma dem. Hvad hjelpte det, att biskopen skaffade sig konungens befrielse för lifstiden från skyldigheten att *årligen* se presterna församlade omkring sig? De samlades ändå, när de ville, till s. k. "stiftsstämmor", midt för biskopens näsa, och han måste hålla god min. Det enda, han slapp, var att hålla tal och gästabud. Under de nära 30 år, Faxe mera vegeterade än lefde efter 1826 års prestmöte, voro presterna ofta tillhopa, och han mäktade aldrig så dividera dem, att regementet ju emellanåt blef honom litet besvärligt. Vi låtsade, som ingenting, och förlorade ingenting derpå, att de latinska talen, bönerna och psalmerna ej öppnade och slutade våra konventer. Några få veckor, efter det Faxe kontramanderat synoden 1836, uppträdde han för högaltaret i full skrud och invigde den nya orgeln i Lunds domkyrka. Då var han icke sjukare, än att han der kunde bära den tunga, obäkliga narrkåpan samt med den spetsiga högmössan, ej svagare, än att han med obruten röst kunde framskrika det långa talet, pekoralt i åminnelse. En stor skara prester var då i stiftsstaden församlad och kunde glädja sig åt biskopens återvunna helsokrafter. Och när biskopen apostroferade orgelbyggaren, ropande: "Och du, A. Z. Strand, som uppfört detta herrliga strängaspel" (!) m. m., då kommo fleres skrattmuskler i rörelse, och Alexis Lindblom, som satt vid min sida, hoppade högt vid denna förlustelse.

Biskop Faxe var, som vi veta, utmärkt talare, äfven innan han blef biskop. I ett tal, han höll med anledning af Gustaf III:s mord,

yttrade han ungefär följande ord: "Hvilken syn, mina åhörare! En bof, en niding laddar sitt blodiga gevär, sigtar, trycker af och träffar hans maj:t *på ett ställe, enkom egnadt åt nöjet!*" I "Lunds stifts Préstmöts-(sic) Handlingar 1814", ett tidskifte, då Faxe bör kunna anses hafva kulminerat såsom talare, och då han visserligen hade uppbjudit alla sina både ande- och snillekrafter för att värdigt kunna möta stiftets hela presterskap, som då för första gången var församladt omkring sin nye biskop, har man mångfaldiga prof på äkta statskyrklig vältalighet. Sådana äro öfverallt i dessa "Handlingar" till finnandes. Pag. 79 står följande ordagrant att läsa: "Herr biskopen erinrade, att då ändamålet af handboken är meddelandet af föreskrifter till enhet i presterskapets åtgärd vid lika förrättningar, och sättet således icke är öfverlåtet åt vårt välbehag, ingen bör tillåta sig afvikelser eller undantag. Det är alltid för en tjensteman tillfredsställande att, för sina sysslomål (?), ega bestämda föreskrifter, och det är icke blott andras ofördelaktiga omdöme, utan äfven inre förebråelser han bör befara, om följderna af ett sjelfvaldt handlingssätt skulle någon gång blifva oväntade och mindre behagliga." Pag. 81 gör biskopen "presterskapet uppmärksamt på nödvändigheten af att undvika obehöriga besvär, samt att, när besvär skola anföras, icke nyttja missfirmeliga uttryck mot förmän" o. s. v. Pag. 84 läser man: "Uti städerna lära herrar prostarne anse för en angenäm pligt att söka återföra sina åhörare till sin förbindelse att offentligen vid gudstjenst å sön- och helgdagar begå Herrans hel. nattvard, af hvilken höga och sköna andaktsöfning (sic) församlingen eger ett heligt anspråk att, såsom vitne, hemta uppbyggelse, och då den, under intet annat vilkor än sjukdomsförfall, bör nedsättas till jemlikhet med den annars prisvärda (!) husandakten, hoppas herr biskopen, att den hädanefter, blott i nyssnämda händelse, administreras i enskilda hus." Pag. 89 heter det: "Vanligen anträffas i kyrkorna gamla dopfat af théen (sic) och äfven af koppar, hvilka troligen numera bibehållas blott såsom monumenter, utan att nyttjas vid döpelseakten. Detta senare skulle ock, i händelse tillsynen öfver deras renhållning från erg ej blir desto vaksammare, vara farligt. Herr biskopen önskar derför, att, der kyrkokassan ej medgifver anskaffandet af silfverskål, en af porslin framsättes i stället." Pag. 91 yttrar biskopen: "Allt — antingen vi betrakta vårt embete eller vår förbindelse med samhället eller tidens uppmärksamhet och billiga anspråk — allt uppmanar den kristlige läraren att söka tillväxt i nyttiga kunskaper (sic) — och

detta bemödande bör i vårt stånd vara allmänt. Aldrig är den tid fruktlöst uppoffrad, som för ett så ädelt yrke användes — aldrig äro de kostnader förgäfves, som ett godt och brukbart bokförråd fordrar. Mycket kan i vår krets umbäras, men icke detta" o. s. v.

Läsaren torde här hafva sett nog af Faxes herravälde öfver språket. Efter 1814 deklinerade han naturligtvis med hvarje år, ty hans krafts dagar inträffade ungefär då, när han, vid 43 års ålder, 1811, blef biskop. Vid 1826 års prestmöte var han redan starkt på returen, och ur de tal, han då höll, förtjenar intet att reproduceras.

Gåfvorna äro mångahanda här i verlden, och nog hade gåfvor äfven hulpit Faxe upp på samhällets höjder. Men för efterverlden ser det ut, som hade hans pund varit ringa. Desto berömligare af honom att hafva så väl ockrat dermed. Hans samtid dömde honom ej strängt. Så kunde t. ex., när 1814 års prestmöte afslutades, domprosten Wåhlin, på fullt allvar, utan ironi, utan betänklighet och utan att rodna, till biskopen adressera följande ord:

"Fåfängt skulle jag försöka att lifligt teckna herr biskopens fleråriga utmärkta omvårdnad för kongl. karolinska akademien och stiftet. Lyckligtvis är densamma så allmänt känd, att ingen offentlig tolk härvid behöfs. Dagligen ega vi förmånen att erfara välgörande följder deraf. Men, då tacksamheten kräfver, att ej med tystnad emottaga välgerningar och att ej lemna värdiga efterdömen obemärkta, så täckes herr doktorn och biskopen tillåta mig, att, såväl å detta stifts vördiga presterskaps som konsistorii vägnar, härmed förklara vår förbindelse, tacksamhet och erkänsla" (tre slag af paret!).

"Talare hafva ej sällan varit villrådiga och måst liksom leta efter ämnen för lof öfver lefvande eller bortgångna förmän; men denna tvehogsenhet (sic) kan ej här inträffa. Smickerlös är den tacksamhetsgärd, vi i dag frambära. Sjelfmant erbjuder sig densamma."

"Ingen ibland oss finnes, som icke af herr doktorn och biskopen med fägnad emottagit, antingen undervisningar eller råd eller uppmuntran till det sanna, det rätta och goda."

"Jag talar ej om okända ting, då jag nämner den utmärkta mildhet, det nedlåtande förtroende, den deltagande ömhet, den glada gästfrihet, hvarmed vi dagligen mötas i vårt älskade biskopshus."

"När en forskande efterverld med oväldig uppmärksamhet granskar vår tids minnesböcker, då den genomser domkapitlets och akademiens talrika handlingar, huru skall den icke häpna vid åsynen af den oaf-

brutna verksamhet, den vidsträckta omtanke, hvarmed våra angelägenheter blifvit vårdade under herr biskopens embetstid? Ett i ordning ställdt stiftsarkiv — prydliga sessionsrum — täta och noggranna förhör med ungdomen vid allmänna lärohusen och i församlingarna — utdelta belöningar till täflan för flit och sedlighet — en allmänt gagnande samling af förut spridda ecklesiastika författningar — enkors, faderlösas och fattigas omvårdnad — uråldriga vanors utrotande — nya anstalter till samhällsordnings, till sedlighets befordran, och, hvad jag kanhända först bort nämna, en rättvis behandling af de i domkapitlet och vid biskopsembetet förekommande talrika och vigtiga mål — detta allt har beredt herr biskopen en mild konungs nåd, medborgares högaktning och vår vördnadsfulla tacksamhet.”

Aldrig hafva tal och svar på tal bättre passat ihop än här. Det är ”som Fod i Hose” för att tala med Søren Kierkegaard. Ovisst är, om biskopen vid det beramade prestmötet 1836 skulle fått ett så ampelt adressvotum. Men Faxe och Wåhlin, de hörde ihop som Markall och hans åsna. Båda ansågo de sig vara sina resp. platser vuxna. Wåhlin var ej heller ensam om den meningen, att Faxe var en ganska försvarlig biskop, liksom Wåhlin visst icke betviflade sin duglighet som domprost. Der var i hela den senares väsende något tvärsäkert, till egen kraft och duglighet tillitsfullt, som klädde honom så väl. Den förre kände sig dock i början icke så fast i sadeln, att han ju esomoftast behöfde andras intyg på, att han var sådan han borde vara. I synnerhet de första tiderna efter sin upphöjelse på biskopsstolen lärer han varit mindre viss i sitt sinne. Derför hade det ock dröjt länge, innan han vågade visa sig som prokansler i akademiska konsistoriet, der han verkligen af rector magnificus helsades med nog litet devotion, ja nästan förmanades att genom flit och goda seder söka göra sig värdig en plats, på hvilkens tronföljarens gunst, men icke konungens rättvisa honom upphöjt, och hvartill han vore alldeles icke genom någon förtjenst eller värdighet berättigad. Som bekant är, hade Bernadotte i känslan af en maktfullkomlighet, som var alldeles inkonstitutionel, gifvit Faxe den kräkla, som Karl XIII tillämnat, ja bestämdt lofvat åt Eberstein, en man, som i alla hänseenden var Faxe öfverlägsen.

En dag på högsommaren 1836 suto, sent på aftonen, i Bosarp, Thomander och jag i samspråk,medan våra resp. fruar sysslade hvar med sina barn — Thomanders hade likväl ännu blott en, men vi två döttrar —, då en vagn rullade in på gården. Innan jag hann ut i sa-

len, stod Wieselgren redan der. "Ursäkta, jag kommer något sent," sade han, "men gissa, hvem som sitter i min vagn här utanför. Långväga främmande! Det är Love Almqvist." Hvad? ropade Thomander, Love Almqvist här? och störtade ut på förstugubron. I vagnen satt emellertid vår man helt tyst. Det var första gången jag såg Almqvist. Han gaf sig god tid, tills värden bedt honom vara välkommen. Vid det han skulle stiga ur vagnen, tog Thomander honom på sina armar och bar honom, så lång han var, in i salen, stälde honom midt på golfvet och sade till de kringstående: detta är Love Almqvist! Det blef stor glädje i huset, ty alla kände och älskade "Törnrosens Bok". Snart kom skalden sig före efter detta nog våldsamma mottagande. "Här faller man som dörren in i huset," sade han, "men man faller artigt nog. Presentera mig nu vackert för damerna!" Wieselgren presenterade och orerade. "Behöfs icke," sade Thomander, "Almqvist är känd i orten. Vi hafva just i dag läst 'Jagtslottet'. Hvad det är mästerligt! Men — hvad vållar, att författaren nu är här?" Jo si, jag är ute att se mig om i landet. Jag hade hört så mycket om Wieselgren och mouvementet i Skåne, att jag måste hit ned och se allt på nära håll. En dag i förra veckan tog jag mitt parti och begaf mig till fots — derför kommer jag så här i hvardagsdrägt — från Antuna (Almqvists fädernegods i Upland) och har *vandrat* till Westerstad större delen af vägen.

Förhållandet var så. Det var ett af den besynnerliga menniskans infall, en alldeles extemporerad fotresa på sina 60 mil, hvarom han ej gjort någon af de sina underkunnig, förrän han hunnit ett godt stycke ned i Östergötland. Almqvist var då nyligen prestvigd *, men klädd i civila kläder, grön rock, blåa benkläder och ljus väst med svart halsduk. Till Westerstad hade han kommit för ett par dagar sedan, och nu hade Wieselgren ** och han varit i Lund för att helsa på Thomander, men när denne icke fans der, hade de uppsökt honom i Bosarp. Almqvist var i den tiden den allra angenämaste personlighet, lugn, harmonisk, enkel, naturlig. Utan ansats och utan anspråk, nästan under lek och skämt, bragte Almqvist de största frågor å bane, behand-

* Almqvists prestvigning egde icke rum förr än 1837. Det var detta år, icke 1836, han besökte Bosarp, i afseende hvarpå minnet svikit förf. *Utg.*

** Hos honom hade han predikat föregående söndag i Westerstads kyrka om "Förhållandet mellan tron och kärleken", en predikan, som Wieselgren mycket berömde. Hans ingångsspråk hade varit Upp. B. 3 kap. 20 vers.

lande dem med en förunderlig lätthet. Än mystiskt djupsinnig, än musikaliskt inspirerad, än ironiskt spekulativ, än barnsligt naiv, inträngde han genast i hvarje framkastad fråga. Hvar han slog sig ned, uppsprang en källa af ursprungliga idéer, och sjelfva abstraktionens torraste platser blefvo till grönskande ängar, när han med sitt snilles trollspira vidrörde dem. I dialogen var han den störste mästare, jag någonsin hört. Det var saken quæstionis sjelf, som rörde sig icke blott i hans eget föredrag, den sattes af honom i gång äfven för andra. Det blef en lefvande genetisk utveckling af ämnet, hela dess inneboende rikedom kom likasom af sig sjelf i dagen. Ämnet blef alltid utredt, fastän aldrig uttömdt; der var alltid efterskörd att göra. En dag hade Wieselgren till muntlig afhandling föreslagit "Den nya verldens förhållande till Europa, Asien och Afrika". Först upptogs det af Wieselgren, sedan af mig, derefter af Thomander och slutligen af Almqvist. Den förste utvecklade sitt tema från kulturhistorisk, särskildt kyrklig synpunkt, den andre från politisk och social, den tredje från estetisk och etnografisk. Hvad kunde nu återstå för den siste? Vi hade alla med flit derpå lagt an att lemna ingen sida af ämnet ovidrörd, och vi fröjdade oss på förhand deråt, att det skulle vara utplundradt, innan det kom till Almqvist. Denne satt emellertid helt lugn och hörde på. När ändtligen turen kom till honom, betraktade han de resp. verldsdelarnes inbördes förhållande till hvarandra från — geografisk synpunkt. Han gick alla deras kustländer utföre, sammanställde hafsvikar och landtuddar, större sjöar och halföar hopjemkådes, bergsträckor genom verldshafvenförenades, flo dbäddar sammanflöto, med ett ord: det blef en geologisk konfiguration af det hela, hvartill slutligen äfven Australien och Söderhafvets öar fingo lemna sina bidrag. Urtidens kosmiska förhållanden kombinerade Almqvist äfven, lika genialiskt storartadt som djerft fantastiskt. Den ena hypotesen aflöste den andra, den ena paradoxien aflöste den andra, och med strömmande produktivitet utvecklade Almqvist sitt ämne, förklarande han likväl till slut, att ännu mycket vore att tillägga.

Efter några dagars vistande i Bosarp återvände Almqvist mot Stockholm, och vi följde honom å väg hän öfver Röstånga inåt den bergiga trakt, som tager vid strax bakom denna gästgifvaregård, i närheten hvaraf den märkvärdiga Odensjö är belägen. Det är en trattformig vulkanisk formation, från större delen af periferien nästan lodrätt nedgående mot djupet, som utgöres af en liten sjö med den hemskaste

uppsyn. Många sagor om ”Odens jagt” och ödeläggningen af hans slott, hvilken skall hafva drabbat honom till straff derför, att han varit en alltför himmelstormande Nimrod, hörde vi der förtäljas. I gamla dagar vill man hafva sett ruiner af slottet framskymta ur sjön. och ännu höres understundom i luften förfärliga läten, som allmogen kallar ”Odens jägarpipa och hundskall”. Han är dömd att jaga öfver sjön ända till dagarnes ända *.

Från Odensjö kommo vi till Skärali, en ovanligt hög bergås, hvars öfversta toppar, ”Rårödspojkarne”, ”Kopparhatten” m. fl., erbjuda åskådaren den vidsträcktaste utsigt öfver en stor del af Norra Åsbo härad. I denna vilda nejd förirrade sig Almqvist en lång stund, skild från det öfriga sällskapet, som ej orkade följa den raske vandraren. När han kom till oss igen, var han högtidligt fåordig, synbart angelägen att ej få det sublima intryck utplånadt eller grumladt, som den majestätiska naturen hos honom åstadkommit. I Riseberga prestgård togo vi afsked af honom och återvände till Bosarp.

Denna sommar var den sista, jag tillbragt med obruten helsa. Bosarps prestgårds osunda läge började jag dock redan känna i öfvergående reumatismer. Thomander påstod alltid, att han kände sig mindre frisk, när han der uppehållit sig i flere dagar. Detta år, 1836, skulle blifva Nils Ottos sista. Han hade på våren tagit permission från sin befattning som lärare åt unga Blixen-Finecke och vistades hos mig några månader för att vårda sin helsa. Hans bröst var hårdt angripet, han drack getmjölk och medicinerade, men var glad och frimodig som förr. Mot hösten återvände han till Greiffsvald, men snart hade han galopperande lungsot, så att han redan i slutet af september månad ånyo måste lemna sin plats. Då erbjöd Thomander honom sitt hus, der han bodde en tid hortåt, men när han sjelf märkte, att det led mot ändan, flyttade han för sig sjelf, längtande efter sin förlossning. Dessförinnan utgaf och försvarade han i november en disputation

* I ett bref till förf. af den 29 juni 1842 gifver *Stéenhoff* i dessa målande rader luft åt sitt intryck af Odensjön: ”Om den stora hafsormen behöfver en säng- eller barnkammare, så vill jag rekommendera detta bistra hål åt den respektiva odjursfamiljen. Hvad en sådan jätteorm skulle hvila sött dernere, ringlande sig i allt smalare cirklar nedåt trattdjupet. Jag var på vägen dit ner till sjökanten, men då jag halfvägs med ett ögonkast tog lokalen i sigte, grep mig en stor hemskhet, och jag klef upp igen mellan tjocka svarta iglar och andra odjur, som ha trefliga nästen i kratern.” *Utg.*

såsom specimen för botaniska professionen, hvartill han ock sannolikt blifvit föreslagen samma termin, om han ej undanbedt sig det. Han fick en bättre befordran. Länge mogen för en högre verld, afsomnade han i Lund den 1 januari 1837. Qvällen förut hade jag besökt honom, och han var då fullt redig. I evighetens nyår var han nu ingången.

Med Nils Otto hade en hel verld gått ned för mig, eller rättare dragit sig in i molnen af min lefnads horisont, icke för att försvinna, utan snarare för att stadigt gå vid sidan och kasta en välgörande skugga på min väg. Denne oförliknelige broder har i sjelfva verket aldrig lemnat mig. Jag tycker mig ännu alltjemt vara under hans personliga inflytelse, hans andes vingslag fläkta oupphörligt omkring mig. Hvad man en gång egt i en sådan personlighet som Nils Ottos, kan man aldrig förlora, ty det vore att förlora sig sjelf. Min bror hade så väsentligen ingått i min hela verld och varelse, att han för mig alltid måste lefva och intaga ett rum i min invärtes menniska, det ingenting annat kan fylla. I barndomen hade han varit mitt bättre jag, i ungdomen min regulator, och äfven sedan jag blifvit man, hade han för mig varit mer än någon annan på jorden. Vi hade allting gemensamt. Der fans intet undantag i vårt ömsesidiga förtroende, intet blindfönster gäckade eller stängde blicken för den ene in uti den andres själsbygnad. Nils Otto var klar som den molnfria himlen, lugn som ett haf, öfver hvars djup blott *en* vind blåser, och inga stormar gny, stark som oceanens klippa och öfver allt hans Thun und Treiben lyste kärlekens sol. Han var på en gång sträng som en princip och barmhertig som sjelfva välgörenheten. Thomander påstår, att Nils Otto Ahnfelt är den bästa menniska, han någonsin lärt känna här i verlden. Då Thomander våren 1831 varit i Stockholm, skref han till mig ett bref, deri han säger: ”På min resa hit har jag träffat många förträffliga gubbar, qvinnor och barn, men de bästa *karlar*, jag träffade, voro Richert och Nils Otto (denne var då i Stockholm såsom informator i Wirsénska huset, vikarierande för Wieselgren). Jag är glad, att mina process-skrifter nu ha nått sitt slut: man tröttnar äfven af en *så* retande bönhasjagt efter juridiska monstra. I dessa påminnelser (det var vid consistorii academici och Thomanders medsökandes förklaringar öfver hans besvär öfver domprostförslaget), så väl som i så mycket annat har Nils Otto manligen bistått mig. En af oss träffar du snart. Lef emellertid väl med dina näktergalar och din evangeliibok. Jag får gräla med lagboken och ufvarne. Lycklig du, som får vara prest!

Kunde jag vara det helt, den lotten blefve min ljufvaste. Ack, hvad jag ville predika! Jag hör liksom orgeltoner, huru verldsklotet svänger kring sin axel, och stjernorna klinga tillsamman som cymbaler. Nu vill jag vara en dag i Herrans gårdar, sjunga och spela honom i mitt hjerta, jag vill bedja och åkalla, neddigna och drömma. Sedan åter det hvardagliga, sofva, skratta och slås och skrifva Macbeth och spanska komedier åt Beskows teater" o. s. v.

Nils Otto var det mest riddeliga hjerta, han var en hjeltesjäl, alltigenom. För sanning och rätt, för frihet och fädernesland kunde kan våga allt. Han hade inga behof utöfver de rent väsentliga. Hans enda passion var växter och böcker. Hans herbarium var stort och väl konditioneradt, hans böcker både många och dyrbara, både i teologi, botanik och humaniora. Då han återvände från Greiffsvald, hade hans boksamling betydligt ökats, ty han tjente der för 500 r:dr b:ko om året kontant, utom allting fritt i Blixenska huset och årliga presenter af stort värde. Anförvandterna åt hans discipel visste ock att, som sig borde, uppskatta en informator, som så helt uppoffrade sig åt sitt kall. Jag såg flere bref ifrån dem, som ådagalade den största tacksamhet och beundran för hans person. Nils Otto måste erkännas af alla, som närmare lärde känna honom. Thomander har skildrat honom i de minnesord, han uppläste vid Nils Ottos jordfästning, så som endast en jemnbördig förmår skildra en sällspord karakter. Orden äro tryckta och till en stor del omtryckta i bihanget till Svenskt biografiskt lexikon, der för öfrigt Elias Fries är biografen. Det var ock en man, som förstod att värdera Nils Otto. De voro mycket tillsamman, i Lund, i Gullarp och i Femsjö, Fries' fädernehus, dit Nils Otto ej sällan gjorde honom sällskap. Några gånger följde jag med på deras exkursioner åt Trolleholm och Bosarp, en trakt af botanisk märkvärdighet. Der hade Nils Otto först upptäckt en Senecio och en Betonica. Den senare fans på en kulle nära Bosarps kyrka, som ock blef kallad Betonikekullen. Der såg jag Elias dansa i dityrambiska glädjesprång omkring denna blomma, den han aldrig förr skådat i lefvande lif. Genom Fries är min brors namn förevigadt i botanikens verld, medelst benämningen af ett slägte, "Ahnfeltia", bland tångarterna och en i Småland upptäckt mossa, "Physomitrium Ahnfeltii". Ahnfeltska namnet dör således icke ut.

Då Nils Otto bortgått, skref jag till Tegnér och skickade honom Thomanders minnesord. Derpå svarade Tegnér: "Jag tackar för bref-

vet och beklagar med verkligt deltagande den sorgliga anledningen dertill. Jag tackar äfven för Thomanders förträffliga minnesord, lika träffande karakteristiska som snillrika *. Det skulle varit mig sjelf kärt, om jag kunnat bidraga något att hedra den bortgångnes minne, men efter hvad som redan blifvit sagdt, återstår föga eller intet att tilllägga. Jonatan kände bäst sin David, bättre än jag. Jag har dessutom längesen nedlagt rörelsen och rimmar ej mer. Jag *skrifver* ej mer, jag *lefver* ett sorgeqväde, men öfver min egen död, ehuru den ej ännu är tillkännagifven i tidningarne. Jag vet, hvar den står säkrare att läsa. Helsa din gamle far" o. s. v.

Det var familjens krona, som fallit af det gamla trädet, hvars alla grenar derpå i mer eller mindre mån blefvo lidande. Jag blef ordentligen sjuk, och för första gången i min lifstid kände jag lefnadslust och mod svigta i min själ. Först på sommaren 1837 kom jag mig åter före. Det var på Sofielund, en villa ej långt från Malmö, inom Thomanders prebendepastorat belägen, som han hyrt för sommaren, och dit han inbjudit mig att hafva en säsong med honom gemensam. Här föresatte vi oss båda att i naturens fria sköte söka återhemta våra af sorgen medtagna krafter. Ty äfven Thomander sörjde Nils Otto, som en bror, ja mer än en bror. Få dagar före Nils Ottos död hade han åt sin vän administrerat den heliga nattvarden. Endast jag var vid detta tillfälle närvarande. Aldrig i min lefnad har jag öfvervarit något så gripande. Texten för skriftermålet var Marci 8 kap. v. 35.

På Sofielund tillbragte jag en god del af denna sommar, drack brunn vid Möllevången och badade med Thomander i Malmö. Hela dagen tillbragte vi mest i det gröna, ströfvande omkring på den bördiga slätten, oftast till fots. Likväl hade vi tillfälle att åka, när vi ville, efter ett par af mina hästar, som jag medfört från Bosarp. En dag helsade vi på prosten Kallenberg i Tygelsjö, en af pelarne i Lunds stift, lugn och trogen arbetare i vingården. Det var vid tillfälle af ett s. k. enkekassamöte och skulle gälla för kalas, men det var en demonstration mot de vanliga gästabuden, ty värden hade, som han sjelf sade, bjudit tvänne fosterlandsvänner, dem han ej ville jaga på porten igen: måttlighet i mat och nykterhet i dryck. På eftermiddagen gick hela sällskapet i kyrkan, sjöng en psalm eller två och hade för öfrigt mest kyrkliga ämnen före hela dagen, sedan kassans räkenskaper blifvit granskade.

* Ett omdöme om N. O. Ahnfelt, af Törneros, meddelas längre fram, i bilagorna. *Utg.*

Hela den sommaren predikade Thomander söndagligen för sina församlingar och en söndag, det var den om "de falska profeter", för brunnspersonalen på Möllevången. Mycket folk hade utströmmat från Malmö att höra dagens predikant, och gudstjensten måste derför hållas under bar himmel, i parken. Thomanders ämne var: Falska farhågor och falska förhoppningar, två slags falska profeter, som bedraga mången. Reuterdahl vistades en del af denna sommar i Malmö, och ännu umgingos vi med honom. Det var emellertid på upphällningen af denna umgängelse. På Sofielund upphäldes ock den sista aptitssupen i Thomanders hus. Hösten derpå förklarade han sig, jemte Florman, Wieselgren, Kallenberg, min far och mig, öppet mot allt bruk af bränvin och hetsiga drycker. Då stiftades Lunds nykterhetsförening, med Florman till ordförande och Thomander till vice ordförande. I den reformen ville Reuterdahl ej deltaga; han skulle i stället blifva måttlighetens riddare. R. har alltid varit rädd för ensidigheter. "Man bör icke urgera ett", sade han en gång i domkapitlet, då det var fråga om platsen för nya biskopshuset i Lund, och några ville ha det förlagdt vid domkyrkan, andra vid Helgonbacken. Biskop Faxe var af den förra meningen och Thomander af den senare. Den biskopliga meningen segrade till en början, som bekant är, fast beslutet sedan blef ändradt, så att Reuterdahl sjelf kom att inflytta i det palats, som bygts vid Helgonbacken, ursprungligen för att inrymma en helt annan befolkning. Längre fram funno vederbörande det lämpligare, att låta biskopen residera på biskopsgårdens eget område och naturhistoriska museum jemte en del andra institutioner förläggas i närheten af Lundagård och de akademiska bygnaderna.

På Sofielund hade vi i begynnelsen fått vara temligen lemnade åt oss sjelfva, men så snart det blef mera kändt, att Thomander bodde der, kom mycket främmande dit, bland andra d. v. justitierådet Molbech från Köpenhamn, med hvilken vi hade särdeles muntert kring det "hermetiskt slutna" téköket. Likaledes kring en "drifbänk" med en viss ryttmästare, som sade, när han tog afsked af oss: "Hit kom jag som simpel adelsman, men härifrån går jag som baron." Andra att förtiga, som här blefvo angenämt "utvecklade", utan att likväl, såsom vår humoristiske ryttmästare, dertill hafva bidragit med fullt medvetande. Ett besök hade vi af hofpredikanten doktor Gullander och flere af prosten Angelin, båda från Malmö. Den senare, gammal vän och skolkamrat åt Thomander, blef äfven mig särdeles bevågen. I nödens

stund hade jag en dag vändt mig till honom för att erhålla hans "proprie borgen". Förhållandet var, att jag hade ett rekommenderadt bref på Malmö postkontor, det jag ej kunde utbekomma utan att styrka min identitet med brefvets egare. För att vinna ett sådant intyg vände jag mig till prosten Angelin, som ej närmare kände mig, utan trodde, han som flere andra, att jag var en magister docens och i denna egenskap engagerad af prof. Thomander att med honom sällskapa vid helsobrunnen, der jag ock blifvit presenterad såsom "magister Ahnfelt". Jag öfvertygade emellertid Angelin snart derom, att jag var samme kyrkoherde, till hvilken brefvet var adresseradt, hvarpå jag utbekom det från Troilska postexpeditionen. Sedan gaf Angelin mig middag och följde mig på eftermiddagen till Sofielund, der han fick veta, att jag var, icke blott kyrkoherde, utan ock "prost öfver egna församlingar", en utmärkelse, som vederfarits mig, kort förrän jag kom till Sofielund. Från den dagen förlorade jag magistertiteln äfven i brunnsalongen. "Den unge mannen är prost", hette det, och mitt anseende steg betydligt. I den tiden var jag den till lefnadsåren yngste prosten i Lunds stift, liksom jag ett par års tid varit den yngste kyrkoherden. Det var en varm och ljuflig sommar det året, och jag återvann efter någon tids förlopp min helsa och mitt lynne, mera genom Thomanders inflytelse tror jag än genom sjelfva brunnsdrickningen. En dag voro vi bjudna på frukost hos bonden Jöns Andersson i Wintrie, der det gick ståtligt till. Det var en rik bonde af den s. k. Bunkeflodrasen, hvars bekantskap vi gjort på Möllevången. Han bodde som en herreman, hade en vacker parkanläggning utanför sin väl beskaffade köksträdgård, åkte i berlinare och hade fortepiano i huset, kanske äfven guvernant åt sina döttrar. Detta måste jag dock lemna osagdt, ty vi sågo hvarken döttrar eller fru. Husets fruntimmer voro för dagen sysselsatta med tvätt eller hvad det var, och af sådan anledning osynliga. Detta var dock ej det präktigaste bondhuset i trakten, ty det hette Bellevue, tillhörigt en svåger åt Jöns Andersson, dit denne äfven ledsagade oss på hemvägen. Egaren deraf, en flärdfri man i trätofflor och kort bondjacka, skördade i medeltal 2,000 tunnor spanmål årligen på sitt hemman. Längre fram träffade jag honom såsom brunnspatient i Ramlösa, och äfven der promenerade han helt ogeneradt, i sina trätofflor och med en kortskaftad tobakspipa i mun, midt ibland Skånes aristokrater, hvilka dock i den tiden högst ogerna trängdes med bönder och personer af annan ras än den fullblodiga.

19.

Nykterhetsreformen. 1837—1838.

Samuel Holm. Nykterhetstal och resor. Kongressen i Madesjö. Besök i Stockholm och Upsala. Reuterdahls helsning vid hemkomsten.

Vid samma tid, som Lunds nykterhetsförening stiftades, stiftades äfven Bosarps. Jag tog i saken med både allvar och framgång, så att innan ett år bränneriernas antal inom pastoratet sjönk från några och 80 till några och 20. Dagligsupandet aftog genast betydligt och högtidssupandet likaså. Vi fingo snart nyktra begrafningar och nyktra bröllop. Gästabuden blefvo mindre bullersamma och äfven mindre kostsamma. Ty öl drack bonden, äfven innan han upphörde med brännvinet, och kaffedrycken, som visserligen blef allmännare efter reformen, var icke på långt när så dyr som bränvinsdrycken. Vin kom alldeles icke mera i bruk, än det varit förut. Det var således ren besparing att bli nykter "på nya viset". Den sedliga och sanitära vinsten var dock ojemförligt större och visade sig snart i hela samhällslifvet.

Af direktonen för Lunds nykterhetsförening blef jag anmodad att tala på den dag, då all verldens nykterhetssällskaper i den tiden hade sina sammanträden, den siste februari *. Jag hade då nyss blifvit återstäld från en svår sjukdom, som hållit på att kosta mig lifvet. Det var smittkoppor. I 14 dagar hade jag varit blind och i 6 veckor legat sjuk. Den farsoten grasserade mycket i Skåne år 1838, och hos mig hade den börjat efflorescera på sjelfva nyårsdagen, under det jag höll gudstjenst i Bosarps kyrka. Nu var jag väl frisk igen från detta onda, men min reumatism hade fått nya krafter under konvalescensen,

* I detta föredrag, som blifvit tryckt bland Lunds nykterhetssällskaps handlingar, sökte jag visa reformens betydelse i moraliskt, fysiskt, socialt och religiöst-propedeutiskt hänseende. Detta föredrag andas ett friskt nordamerikanskt lif. Det är emancipation, antislaverism, framåtskridande och frihetsförhoppningar, sådana som den unga reformen hade dem.

och jag led deraf mycket hela vintern, så att jag måste skaffa mig embetsbiträde. Min förste medhjelpare blef ofvannämnde assistent vid prostvisitationen 1836, Samuel Holm, en väldig dryckeskämpe, som en tid äfven varit från embetet suspenderad för sin oordentlighet. Det blef mig ett stort kors, när biskopen missiverat honom till Bosarp, ty det var just i början af nykterhetsreformen. Holm var ett godt hufvud och hade goda embetsgåfvor, särdeles som kateket, men dryckenskapen hade förderfvat allt. Flere gånger kom han öfverlastad till mig från Billinge grannpastorat, der han i flere år varit innehafvare af klockarelägenheten, och der han hade sin familj boende. Skandalen var för stor, och jag nödgades slutligen alldeles undanbedja mig hans hjelp. En gång var han drucken, dagen förrän han skulle uppträda på predikstolen. Detta kunde jag ej tillåta. Då var jag ännu ej svagare, än att jag kunde ensam både duplicera, skrifta och distribuera sakramentet, om det gälde, på en söndag, fast så mycket arbete ökade mina reumatiska plågor. Nu var det just en större nattvardsgång i Bosarp den söndagen, och jag måste sköta allt allena, medan Holm låg i prestgården och svettades i ångest och blygsel öfver gårdagens utsväfning. Jag hade förut sagt honom, att vi ej längre kunde arbeta tillsamman, i fall jag ännu en gång finge se honom öfverlastad. Sedan jag nu åter haft den synen, var det således slut. Söndagen gick, och Holm var mera slagen än någonsin. Följande morgonen begärde han att få tala vid mig. Då hade han ej sofvit en blund hela natten. Han önskade ingå i vårt nykterhetsförbund. Jag bad honom dermed något vänta och pröfva sig väl, innan han gaf ett sådant löfte, men han sade: "Nu eller aldrig!" Han inskref således sitt namn i matrikeln, höll ord och var från den stunden räddad. Följande söndag uppträdde han på Bosarps predikstol, biktande sig för hela församlingen och förmanade till absolut afhållsamhet från starka drycker. Den predikan gjorde godt, det var ett vitnesbörd, som ingen kunde jäfva. Mången, som envisats i sin måttlighetslära, gaf nu sanningen rätt, och blånäsorna voro utan ursäkt, sedan "kapellanen" ock öfvergifvit deras läger. Sjelfve den gamle klockaren, E. Möller, en öfverdådig supare, måste gifva med sig, och en f. d. nämdeman, Trued Erlandsson, som supit upp sitt hemman och sitt anseende, blef nykter vid nära 70 års ålder, började läsa Guds ord och blef ett förträffligt vitne åt den goda saken. Jag höll ofta nykterhetsmöten och föredrog saken både offentligen och enskildt. Jag visade vid mitt jordbruk (ty jag brukade sjelf

prestgården i Bosarp), att allt arbete, till och med torfskärning, kunde gå bränvin förutan. Exemplet vann efterföljd, och snart odlade bönderna sin jord och ombygde hela gårdar med fullkomlgt nyktra arbetare. Min gårdsdräng, Nils Olsson, sedan nämdeman och riksdagsman för Onsjö härad, stod mig tappert bi vid reformen.

Sommaren 1838 föddes mig en fjerde dotter, och vid hennes dop hade jag 12 förklarade nykterhetsvänner, alla bönder och församlingens åboar, att stå fadder. Flickan blef kallad Viktoria, till ett tecken att floden förrunnit, och en ny tingens ordning segrat öfver bränvinsväsendet. Några veckor derefter reste jag med hustru och barn till Karlshamn och derifrån i sällskap med Thomander till Stockholm *. Vi togo vägen öfver Ronneby, Tving, der vi helsade på d. v. vakanspredikanten Nils J. Stéenhoff, Wissefjerda och Madesjö, der doktor Sandberg samlat en mängd prester och andra lärda män från stiftet till en nykterhetskongress. Vi kommo fram en lördagsqväll, och på söndagen predikade Thomander i Madesjös höga och rymliga tempel för flere tusen åhörare från när och fjerran. Efter predikan uppsteg Wieselgren i predikstolen med ett väldigt nykterhetstal, och sedan gingo vi sju prester på en gång för altaret och höllo hvar sin lilla förmanelse till församlingen att akta på den stora folkangelägenheten och ej stå sin lärare emot, då han förkunnade den nya afhållsamhetsläran. Slutligen talade han sjelf några brinnande ord och kallade himmel och jord till vitne öfver sina åhörare, i fall de skulle vara döfva och obeslutsamma vid sådana ”krafter, som nu skett ibland dem”. Våra bemödanden kröntes med stor framgång. Flere hundra personer anmälde genast sin önskan att ingå i Madesjö nykterhetsförening, och den goda saken hade ingen uppenbar fiende den dagen utom — komministern på stället.

Dagen derpå hade presterna, omkring 40 till antalet, jemte åtskilliga lektorer och skollärare från Kalmar, sina rådplägningar i prestgården. Der gjorde jag mången angenäm bekantskap, äfven från Wexiö stift. Den gamle Sellergren i Helleberga hade ett ombud der uti sin adjunkt, som förklarade, att hans principal var med om reformen.

---

* Jag kunde nu med fullt förtroende lemna pastoralvården åt min nyktre adjunkt, som, alltifrån det han afsagt sig bruket af starka drycker, blef en nitisk och ordentlig prestman. Der blef således ingenting försummadt, den tiden jag var borta. Holm lefde i flere år lycklig och glad åt den dietförändring, han underkastat sig.

Denne hade nu på ett par års tid ej kommit utom sin kammare, ty ålder och arbete hade gjort honom trött. Följande dagen besöktes han af Thomander, Wieselgren, Sandberg och Stéenhoff, hvilka mot aftonen återvände till Madesjö, glada att hafva sett den stilla frid, som nu hvilade öfver den åldriges i fordna dagar så bestormade herdetjäll. Ty ingen prest i Sverige hade väl varit mer "öfverlupen af alla församlingar" än Sellergren, ingen mera verkat till väckelse och lif vidt omkring sig än han. Wieselgren, Sandberg och Stéenhoff erkänna alla sin stora förbindelse till den gamle mästaren. Thomander hade aldrig sett honom förr, men skattade sig lycklig att nu hafva skådat honom ansigte mot ansigte. Denna glädje blef ej mig förunnad, ty jag led den dagen af så svår reumatism, att jag ej kunde göra kamraterna sällskap till Helleberga. Sellergren lefde endast en liten tid efter detta besök.

Från Madesjö * togo vi vägen öfver Kalmar, hvars sköna tempelbygnad intog mig, såsom det första arbete jag sett af Tessin. Biskop Kullberg var för tillfället borta. Någon "snufva" hade hindrat honom att komma till nykterhetskongressen i Madesjö, men nu var hans högvördighet återstäld och förmodligen ute i stiftet och visiterade. På ångfartyget Gotland skulle vi gå till Stockholm från Westervik, dit vi således skyndade från Kalmar. På gästgifvaregården Lund hvilade vi öfver en natt, i fall det kunde kallas hvila, ty det var det uslaste herberge, man kan föreställa sig. Vi framkommo något sent på qvällen och hade redan mycket att göra för att hitta gästgifvaregården, ty denna var ej fast, utan ambulatorisk. Sedan vi omsider blifvit inqvarterade på ett ganska trångt rum och anvisade på en enda säng, tog jag mitt parti att sitta öfver på en rankig stol, cederande den afundsfria fjäderbolstern åt min reskamrat, som der snart insomnade i förtreten, efter att hafva nedsväljt ett par hönsägg, det enda födoämne der var att bekomma utom sill och potatis, ty rågbröd, smör, ost eller mjölk fans ej på den gästgifvaregården. Hvem skulle i den tiden trott på en sådan framtid, som denna trakt i våra dagar fått upplefva? Der var ej tecken till någon stundande uppkomst utan i stället en ödslighet

* Här skildes vi från Wieselgren, som drog vidare in åt Småland, att predika nykterhet för sina landsmän och som öfverallt deråt vann stora massor af bekännare. En af hans ifrigaste medarbetare var min bror Oskar, som var honom följaktig och i den tiden kallades "nykterhetens konsul", och det med allt fog, ty han uppoffrade sig helt och hållet åt den goda saken.

utan like. Döderhultsorten har alltifrån den tiden haft en onomatopoietiskt-dyster klang i mina öron.

Så snart dagen bräckte, begåfvo vi oss på väg från detta ställe och kommo väl behållna, fastän alldeles uthungrade, till Westervik. Der mötte oss rykte om krig och örlig i landet. Det Crusenstolpeska oväsendet med ty åtföljande dragonader pågick då som bäst i hufvudstaden. Hela Westervik och i synnerhet den del deraf, som kunde anses representerad genom ett visst riksdagsombud, bekant för sitt indelande af bildningen i "den lektuela och den inte-lektuela bildningen", var ganska bestört öfver, hvad ryktet förmälde, och lyckönskade sig att ej hafva hvarken någon Crusenstolpe eller någon Nerman i sitt lilla samhälle. Dess fredliga och snygga utseende, med reguliera gator och småtrefliga hus, gjorde på oss resande ett behagligt intryck. Ångbåtsfärden derifrån gynnades af det bästa väder, och maskinen dref med god fart genom haf och sjö. Snart voro vi förbi Östergötlands farvatten. Dessa särdeles förtjusande stränder lemnade vi alltför snart bakom oss, fast Mälaren rikligen ersatte allt, hvad vi tyckte oss ha forlorat genom den alltför raska färden dit. En sådan anblick hade jag aldrig förr haft. Det var, som jag i drömmen genomfarit de undersköna naturtaflor, hvilka jemt aflösa hvarandra på denna väg. Jag var hänförd, nära nog som flickan från Skåne, när hon första gången kom till Bleking: "Det här är ju alldeles, som man reste genom ett landskap", yttrade hon till någon af sällskapet.

Då vi stigit i land vid Riddarholmen, förde Thomander mig skyndsamt upp mot Slottsbacken, och innan jag visste ordet af, stod jag framför det präktiga palatset, betagen af denna anblick. Hvart jag kastade ögat, framåt eller tillbaka, åt höger eller åt venster, blef jag öfverväldigad. Är du verkligen i Sverige, tänkte jag, i det "fattiga" Sverige? Kan sjelfva orienten uppvisa något rikare? Nu först tyckte jag mig rätt förstå naturmålaren Bellman så väl som Bellman redivivus. En sådan omgifning måste ovilkorligt producera Fredmans epistlar och Mollbergs. Emellertid hade jag kommit till Stockholm i helt annat ärende än för att begrunda den svenska lyrikens hemligheter. Jag var ju nykterhetsagent. Borde jag icke försöka att vinna Dahlgren, Askelöf, Livijn och andra parbrikollister, dem Thomander gaf mer förlorade än jag?

En af mina första bekantskaper i hufvudstaden blef verkligen Dahlgren, Karl Fredrik. Med honom blef jag bekant genom Thomander.

Han och Dahlgren voro gamla vänner. De hade helsat på hvarandra, hvar i sin stad. Första gången, Thomander var i Stockholm, var det ett af hans hufvudärenden att lära känna Dahlgren personligen. Dahlgren hade besökt Thomander, i den tiden denne residerade i Karlshamn. Då hade Dahlgren varit en alldeles öfverdådig skämtare och stält till dagliga spektakel. Bland andra konster, han hade för sig, var den att förvända syn och dåra folk med föregifven trolldom. Sjelfve Reuterdahl hade då på sätt och vis varit ute för den gyckelmakaren. Till följd af öfverenskommelse med Thomander hade Reuterdahl åtagit sig att spela rollen af vice pastor inom den församling, der Winbergs landtställe var beläget. Trogen sin roll, lät han Dahlgren inbilla sig de starkaste saker och var den mest läraktige adept i åtskilliga af frimureriets mysterier. Dahlgren hade haft honom afsides och undervisat den förmente landtpresten i en mängd förunderliga ting. Dahlgren var oändligt belåten med sin kund och kom emellanåt att delgifva Thomander och Winberg, huru väl det lyckades honom att "uppdraga" den enfaldiga menniskan. Man varnade honom att ej gå för långt, men Dahlgren försäkrade, att det vore ej farligt — den presten kunde man inbilla allting. "Innan vi gå till sängs i afton, skall han hafva tredje ordensgraden." Komedien fortsattes äfven ett stycke in på följande dagen. Ändtligen lossades bindeln från Dahlgrens ögon, men hvem blef detromperad om icke han, när värden med glaset i hand och efter ett för tillfället lämpligt tal om den heder, hans hus vederfores genom att hysa en så qvick, lärd och vitter man som — Reuterdahl, bad sällskapet dricka på hans välgång. Dahlgren, som trott, att harangen gält honom sjelf och derför redan var något generad af talet, blef alldeles tillintetgjord, när han sålunda fick veta, hvem det var, som han på detta sätt mystificerat. Det var annars icke just någon lätt sak att bringa Dahlgren ur fattning. Vi hade många glada stunder tillhopa under mitt vistande i Stockholm, men icke fick jag honom att gå in på den absoluta nykterhetens grundsatser. I Dahlgrens sällskap var jag hos Askelöf, på en af dennes lukulliska middagar. Der fick jag se gastronomien utbildad. Tryffel, ostron, kronärtskockor, björnkött och sköldpaddsoppa — det var ingenting ovanligt på Askelöfs bord, de dagar han "födt en Minervaunge till verlden". Då hade han gemenligen ett litet utkoradt antal vänner hos sig till middagen. Askelöf hade, som bekant, stark aptit, och ju mer han åt, desto upprymdare blef han. Han drack äfven försvarligt, men det var matens

inspiration snarare än vinets, som betingade hans utomordentligt qvicka "Tischreden". Hans konversation var mycket utmanande och vexatorisk. Mig brydde han naturligtvis för "nykterhetsfanatism". Jag försvarade mig, så godt jag kunde, och han gaf mig slutligen på sitt vis rätt och lofvade att ej mer anfalla nykterhetssaken i sin tidning, ett löfte, som han naturligtvis ej höll längre, än jag var i Stockholm. Till Thomander hade han särdeles godt öga och påstod högt öfver bordet, att det omöjligen kunde vara Thomanders allvar, när han dref afhållsamhetsläran. En sådan natur kunde ej förlikas med nykterheten, mente han. Hartmansdorff — det vore en annan sak. Honom passade det fullkomligt att "sitta på vatten och bröd".

Hos Askelöf gjorde jag bekantskap med "Spader Dames" författare. Såsom generaldirektör och chef för rikets fångväsende, kunde han ju ej annat än intressera sig mot det svenska dryckenskapseländet, men — "måtta på allt här i verlden". Livijn var i hög grad qvick och fyndig, kunde således förträffligt reda sig med Askelöf, bättre än Dahlgren, som här låg under, och ännu bättre än öfverståthållaren Möllerhjelm, som äfven var en af gästerna vid detta middagsbord. Honom for värden nästan illa med. Kl. 6 skulle han på befallning inställa sig hos kungen, men Askelöf uppehöll med flit middagen så länge, att Möllerhjelm ej skulle kunna få tid att gå hem och kläda om sig, innan han borde stå inför majestätet. Klockan slog redan 6, men Askelöf inbillade mannen, att det var blott 5. "Nu får du likväl skynda dig," sade han, "ty jag vill minnas, att min klocka går en hel timme för sent." Öfverståthållaren fick då fasligt brådt, och det fägnade Askelöf att från sitt fönster se, hur fort det bar af mot slottet för hans något korpulente vän. Ännu en middagsgäst vid detta tillfälle må jag nämna. Det var Byström, och mot honom var värden skonsam, mera dock i ord än i handling. Ty när vi efter intaget kaffe bröto upp för att taga en promenad bortåt Karl XIII:s torg, vek Askelöf helt plötsligt af vägen och sade till mig: "Nu skall prosten se Byströms atelier och höra hans Karolina spela." Byström måste gå med, och Askelöf gaf snart tillkänna, att han ville qvarstanna hos honom till aftonen. En supé måste således improviseras, ty vi kommo ej från ateliern, förrän klockan var ungefär half nio på qvällen. Sedan gafs en stund förträfflig musik dels af Karolina (Byströms bekanta modell), dels af italienaren Belletti, som då vistades i Byströms hus. Denne *sjöng* äfven några canzoner för oss, och vi kommo ej derifrån förrän

närmare midnatt. Dahlgren var på qvällen särdeles upprymd och skref på stället en visa om "konstnären och hans modell", full af humor och spelande qvickhet, något som alltid stod Dahlgren till buds. Jag vet icke, hvart den visan tog vägen, ty förgäfves efterfrågades den på stället några dagar derefter, då jag med Dahlgren åter var hos Byström. Dahlgren och jag blefvo goda vänner, och han var min cicerone på flere af Stockholms märkvärdigare ställen, t. ex. Stenmuseum, Riksarkivet, Riddarholmskyrkan o. s. v.

Med P. A. Fröst blef det äfven mycket väl. Han förde mig till Hartmansdorff, Tannström, Keyser, Scott och Owen. Hartmansdorff visade mig stor bevågenhet, bjöd mig på middag ut till sin sommarvilla, samma dag han hade kyrkolagskomiténs ledamöter och en del andra notabiliteter hos sig församlade. Den middagen var ännu bränvinsbord hos ordföranden för Svenska Nykterhetssällskapets direktion. Thomander dristade göra ordföranden uppmärksam på onödigheten deraf, och jag undrar, om icke detta blef sista gången, Hartmansdorff bjöd bränvin.

Hos Tannström var jag blott en kort stund, ty der var en öfverdrifven värme i hans rum, hvilka han lärer låtit elda sommaren igenom. Hans personlighet förekom mig ganska obetydlig. Långdragen i ord och något tungrodd i hela sitt väsende, tycktes han välförtjent af det vedernamnet "Tandemström", hvilket någon i Lund gifvit honom för hans bekanta prokrastinationssystem.

I grosshandlare Keysers hus var jag flere gånger. Våra gemensamma sympatier voro flere. Der var både nykterhet, musik och missionsväsende. Hos Keyser träffade jag brödraförsamlingens biskop, gamle Warnke, något okostig och tung, men välvillig och kordial. Musikern Mankell hörde jag der spela tillhopa med dottern i huset, sedermera gift med professor Kristian Naumann i Lund. Metodisten Scott hade jag redan förut träffat, men hos Keyser blefvo vi öfverens att resa tillsammans till Upsala i nykterhetssakens ärende. Der var ingen mer än Bergfalk, som ännu åtagit sig den. Honom hade jag råkat i Stockholm, och han önskade, att jag skulle tala med hans kolleger i Upsala. Vi styrde således dit en vacker dag på ångbåt. Genast uppsökte jag min gamle vän Törneros, som jag ej sett på 14 år. Han var ännu densamme i tro och vänskap, fastän ålder och bekymmer något nedtryckt hans utvärtes menniska. Det s. k. "Geijerska affallet" hade gripit honom djupt, och han vredgades på Love Almqvist såsom Geijers

förförare. Jag vände talet på andra ämnen, och snart var mannen åter i godt lynne. Samma dag, jag kom till Upsala, hade Törneros fått en klenod i huset, som han länge önskat sig, men nu först haft råd att lägga sig till. Det var ett fortepiano. Derpå spelte han åtskilliga af sina favoritstycken ur Bellman och Geijer, sjöng ock ett och annat, men hans röst var nu bruten, och det var nästan tragiskt att höra honom. Efter några timmars förlopp kom Scott, och vi följdes åt alla tre, först till Palmblad, sedan till Schröder och slutligen till gamle Afzelius. Hos Palmblad såg ut som i en boktryckareverkstad eller på en illa ordnad boklåda. Böcker i parti oinbundna, manuskript, kartor och bestick, allt huller om buller. Alla lådor öppna och skåpen på vid gafvel. Palmblad var språksam och vänlig, hade den fulaste organ i verlden, men jag hörde honom gerna både politisera och polemisera, mot den arga tiden i gemen och mot Almqvist och Aftonbladet i synnerhet. Almqvist vore Sveriges kakodämon, och Aftonbladet den värsta tidning i verlden, värre än sjelfva Argus. Skånska-Correspondenten tyckte han om, blott der ej inrymdes alltför stor plats åt nykterhetssaken, den Palmblad ej aktade stort. För egen del ville han visst gerna lemna bränvin och allt, hvad dertill hörde, men allmogen borde få behålla sin sup, det var hans oförgripliga mening om saken. ”Än studenterna då,” frågade jag, ”böra de ock supa?” Studenterna — ja, på dem kan jag ingenting verka, försäkrade Palmblad. Men en Wieselgren behöfdes väl i Upsala, det medgaf han. Thomander vore ock bra, men när man icke är talare, vore det ej värdt att försöka sig med en sådan reform. Från Palmblad gingo vi till J. H. Schröder, som det året var akademiens rektor. Han följde oss sjelf på biblioteket och förevisade oss, hvad märkvärdigt han der hade. Vid den s. k. ”Codex Argenteus” uppehöll han sig länge. Från biblioteket begåfvo vi oss, allt med Törneros vid sidan, till Afzelius. Hos honom vunno vi mera gehör åt vårt önskningsmål. Han gladde sig mycket åt Flormans verksamhet för nykterheten och bad helsa denne sin gamle vän, så hjertligt han förmådde. Der rådde en viss förnämhet i ”arkiaterns” sätt att vara. Han behöfde ej säga det, vi sågo det nogsamt på allting, att han ej var mannen, som kunde med kraft och framgång åtaga sig reformens angelägenhet. Geijer, mente han, vore den ende i Upsala, som kunde något uträtta. Med Geijer hade jag talt om saken i Stockholm, der jag träffat honom i riksarkivet. Han hade medgifvit, att snar hjelp behöfdes, om ej landet skulle rent gå under i

bränvin. Vid riksdagen skulle han göra allt, hvad han orkade, för den goda saken, ty den vore Sveriges lifsfråga. Derpå hängde vårt vara eller icke-vara, i en icke så aflägsen framtid. "Gud välsigne Wieselgren, Thomander och en hvar, som vill gå i härnad mot denne landets värste fiende," sade han med tårar i ögonen. Ännu hoppades han, att Sverige kunde räddas, men snart vore det för sent. Det var både första och sista gången, jag såg Geijer. Det handslag, han gaf mig, kände jag som en energisk välsignelse. Der var anda och kraft i rikaste mått utgjuten öfver den mannen. Hans djupa blick förgäter jag aldrig.

Atterbom fans den sommaren icke i Upsala. För många år sedan hade jag varit tillhopa med honom och Schröder i Lund och hört honom beskrifva några detaljer af sin Romresa. Det kostade derför på att nu ej få se honom i hans egen stad och i eget hus. Elias Fries var ej heller till finnandes i Upsala. Efter något mer än ett dygns uppehåll der återvände vi till Stockholm. Till Lilla Börssalen hade nykterhetsdirektionen kallat och bjudit på talaren Thomander. Jag talade der äfven. Likaledes i Solna kyrka en söndag, då vi först hört Fröst, d. v. kyrkoherde der, predika. General Lefrén med hela kadettkorpsen bevistade nykterhetssammanträdet. På eftermiddagen besökte jag honom på Karlberg och blef hederligt mottagen, oaktadt jag kom litet obeqvämt. Generalen hade nämligen just då måst arrangera ett viraparti åt tvänne prester och en grosshandlare, som ej på annat sätt kunde fördrifva sin söndagsqväll. Prestmännen blefvo ej generade af den objudne gästen, men generalen var af dem märkbart besvärad. På eftermiddagen spelte och sjöng Fröst mycket för oss. Det var värdt att höra. Fröst helsades i den tiden allmänt såsom hufvudstadens bäste sångare. Han var nitisk nykterhetsvän och klagade derför mycket öfver Stockholms ännu alldeles obrutna supsed. Jag kan ej minnas mer än ett hus, der man ej bjöd bränvin, och det var Owens. Owen, en liflig och för det allmänna verksam själ, sådan som England har att uppvisa i många olika typer, hade alldeles bannlyst bränvin från sitt område, hvilket var ganska stort, i anseende till hans betydliga fabriksrörelse. Det var betecknande, att ångfartens förste man i Sverige äfven var nykterhetens förste. Hos honom var jag flere gånger, ty Scott bodde der, och alltid kom gubben O. in till oss, när han förnam mig der. En middag åt jag hos Owen och hade då tillfälle att se, hur det tillgår i familjelifvet hos en kristligt sinnad engelsk

fabrikant. Arga tungor hade om Owen utspridt, att han nyttjade portvin i stället för bränvin, ja, att han öfverlastade sig dermed, men aldrig kunde en lögn vara mer utan grund. Owen nyttjade ej annan dryck än svagdricka, utom vid gästabud, då han kunde dricka ett glas rhenvin eller två. Icke ens porter fans i hans hus.

Innan jag lemnade Stockholm, der jag haft så många bekantskaper att göra, ville Fröst lemna mig tillfälle att lära känna mina embetsbröder der en corps. Han sammankallade för den skull Stockholms prestsällskap. Öfver 100 man kommo då tillhopa. Nykterhetssaken stod främst på föredragningslistan. Fröst inbjöd opponenter mot reformen. Jag responderade. Komminister Beckman var den skarpaste opponenten. God dialektiker, dref han de gamla välbekanta invändningarne med stor talang, men gamla bekanta genera aldrig, och jag redde mig således godt. Men Beckman var icke nöjd, med mindre han fick Thomander med i diskussionen, hvarför han apostroferade denne med ett nytt argument. Allas ögon riktades nu på Thomander. Vederläggningen blef en grundlig nederläggning, och Beckman alldeles svarslös till slut. Det var ett förespel till Thomanders bekanta "Försvar för nykterhetssällskaperna", längre fram uppläst vid ett nykterhetsmöte i Lund och tryckt i Theologisk Quartalskrift för år 1839. Thomander gycklade och dref obarmhertigt med reformens vedersakare, framställande dem i all deras nakenhet och blygd. Han kastade stort löje öfver hela det måttliga sällskapet och visade, huru litet det förmått uträtta med allt, hvad det nu i så många år, efter gamla sättet, arbetat mot det öfverhandtagande eländet. Nya stridssättet vore väl derför något att åtminstone försöka. Beckman måste nu tiga, och alla tego. Hufvudstadens teologie doktorer och prelater, nyss så högdragna och nackstyfva, sänkte nu sina djupsinniga hufvud som agade skolpiltar. Alla tackade för nådigt straff, och tacksägelsen gestaltade sig i en storartad agape. I allsköns nykterhet och vänskap gafs en supé, säkert den första allmänna måltid i Stockholm utan bränvin och punsch. Före den tiden var det icke ovanligt att se onyktra prester och onyktra biskopar, att se dem med kort i hand eller slående korsben på gatan, ja, man kunde få höra andans män svärja och bannas, som hade det varit köttsens trälar. Nykterhetsreformen har fört mycket godt med sig, äfven för s. k. *bättre* folk, för samma slägte, som fordom ansågs nära nog för *oförbätterligt.*

Bland nykterhetsvänner i Stockholm träffade jag ock Ekenstam,

Öfverberg och med. doktor Liedbeck, de tvänne förstnämnda på en liten kollation hos öfverste Hazelius, der ock Love Almqvist var tillstädes, och der således mycket dialektik kom i dagen. Liedbeck, och Öfverberg med honom, träffade jag äfven hos kapten P. A. Borgh, en morbror till min hustru, i hvars hus jag var mer än en gång och som bebodde en liten holme i Mälaren. Bland andra gamla bekanta träffade jag ock Andreas Möller, "Lukullus" Montén, Bengt Friis och Gabriel Lagergren, nu alla rangerade och aktade män i samhället. Likaledes Johannes Falkman, min fordne discipel, enkel och flärdfri som fordom i Lund, klädd i grofva plagg och vandrande med kaskett på hufvudet midt på Stockholms gator och torg, samt starka, vattentåta stöflar på fötterna. Under detta oansenliga yttre bodde så mycket kraft och duglighet, att hans uppkomst i verlden ej var någon disputabel materia.

På uppmaning af Fröst gick jag en dag att uppvakta kronprinsen. I yttre förmaket stötte jag på en mängd audienssökande, både prester och literatörer, högre militärer och embetsmän. Jag anmälde mig hos tjenstgörande kammarherren baron Wrede och väntade ej bättre öde än att få vänta till siste man. Men hvad hände? Efter en kort stunds förlopp blef jag tillsagd att stiga in hos h. k. h. Han mottog mig på det allra nådigaste och började genast tala om nykterhetssaken, försäkrande, att den låge honom högligen om hjertat. Nu ville han veta, huru och på hvad sätt vi i Skåne bedrifvit saken, efter den der redan kommit i så god fart. Uppmuntrande mig att fortsätta rörelsen, tillät han mig att helsa mina församlingar, att han med välbehag sett deras beredvillighet att gå in på reformen. För öfrigt ville han af mig veta, hvad inflytande den redan kunde hafva visat på folklifvet, och om jag trodde, att allmogen i intet fall skulle komma att ångra sin försakelse. Slutligen begärde han att få se något af mina nykterhetstal för folket. Min audiens hade varat nära en hel timme. Utkommen i yttre rummet, blef jag temligen begapad af många, som undrat, att nådens dörr för mig blifvit så fort upplåten. Någon ville, att jag skulle uppvakta konungen ock, men som jag till honom ej hade något ärende, såsom jag haft till svenska nykterhetssällskapets förste hedersledamot, drog jag mig undan. Ingen af regeringen besvärade jag med uppvaktning, undantagandes Hartmansdorff, som jag näppeligen besökt, om han ej varit svenska nykterhetssällskapets ordförande. Efter ungefär 14 dagars tid lemnade jag Stockholm

i sällskap med juris professorn i Upsala, doktor Lindblad, som vid samma tid skulle resa till Kinnekulle för att helsa på Richert, dit jag gerna gjort honom sällskap, men tiden var mig för knapp. Jag gick kanalvägen till Motala, helsade på Jöns Kléen, som ledde bygnadsarbetet vid Karlsborg, följde med honom och hans fru till fru Ehrenborg på den vackra egendomen Kråket, der jag hörde mycket musik af de unga fröknarna och violisten Lundholm, gammal bekant från Lund, och reste vidare öfver Hjo till Jönköping, der jag hvilade öfver en natt och hade temligen tråkigt, af brist på bekantskaper Likaså i Wexiö, nyligen hemsökt af en svår eldsvåda. Tegnér var icke hemma, och af lektorerna kände jag blott en, Lindgren. Strax nedanför Jönköping ligger ett prebendepastorat, anslaget till rektor i stadens skola, Barnarp, der jag uppehöll mig några timmar hos den ferierande rektorn, kyrkoherden Hallenberg, en tänkande och välvillig man. Detta var den ende förklarade nykterhetsvän, jag träffade i hertigdömet Småland, ty stadskomministern i Jönköping, sedermera kyrkoherden i Karlshamn, C. M. Westdahl, sökte jag förgäfves. Dito hofrättsrådet Rhamn, på hvilken jag eljest fått anvisning i Stockholm, såsom verksam för den goda saken.

På vägen mellan Wexiö och Karlshamn for jag mycket illa, ty jag åkte på öppen vagn, mellan ideliga regnskurar, och blef mer än en gång genomvåt. I Karlshamn hvilade jag upp några dagar. Samtidigt med mig hade Per Nyman dit anländt. För tillfället var han *emot* nykterhetssaken, och jag väntade mig således här en öppen batalj, men, kuriöst nog, Nyman uppträdde icke den gången offentligen mot ”vilddjuret”. Vi predikade båda i hvar sin söndagsgudstjenst. Han hörde mig, men jag fick ej höra honom, ty det var i aftonsången, han förde ordet, och då predikade jag i Asarum. På våra nykterhetsmöten syntes han ej; men i åtskilliga privata hus hade han protesterat mot nykterheten såsom mot den veritable Antikrist. Samma farhåga hyste en from man i Lund, den s. k. Klosterlasse, som lärer ansett nykterheten för något när detsamma som syndens menniska. Bränvinismen har i alla tider varit bekajad med mycken vidskepelse. I Karlshamn hade nykterhetssaken slagit så goda rötter, att den tog ingen skada på den Nymanska fördömelsen. Äfven på Strömma fabrik var jag och höll nykterhetsmöte. Der hade Thomander stiftat en nykterhetsförening, innan han reste till Stockholm, der han qvarstannade

efter mig såsom ledamot i kyrkolagskomitén; vice ordföranden, rådman Foenander, som var intendent öfver bomullsfabriken, skötte nykterhetsaffärerna, och det gick till en början bra, men snart tröttnade Foenander, till stor skada både för sig sjelf och för fabriksarbetarne, att strida mot det onda.

Mot slutet af augusti återvände jag med min familj till Bosarp. Den första literära nyhet, som mötte mig i hemmet, var Reuterdahls anfall mot Wieselgren och mig samt andra nykterhetsvänner. Det var den bästa handräckning, *han* kunde lemna oss. Hade man ingenting betänkligare att anföra mot reformen, var det icke farligt. Skulle vi önska oss en vedersakare, borde han se ut just såsom Reuterdahl. I hvarje annan gestalt kunde han varit mera farlig. Endast mycket svaga hufvuden kunde låta sig förvilla af hans slöa och andelösa sofismer. Så har den lärde mannen alltid gagnat den goda saken, på hvilket fält han än deremot uppträdt. Dels har han aldrig förstått mouvementet, dels genom sin olyckliga dualism vanligen i begynnelsen råkat medgifva, hvad han sedan förgäfves återkallat. Så äfven, när han uppträdde mot nykterhetsreformen. Emellertid fordrade till och med ett sådant anfall ett försvar å vår sida. Deraf uppstod mitt ”Välmenta försök att i enlighet med förnuftet uttolka vissa svårare ställen i nykterhetsskrifterna, herr d:r Reuterdahl och hans *nyktra* läsare vördsamligen underställdt”. Det hofsamma språk, jag här begagnade, gjorde all önsklig verkan, och inom ett år blef den lilla skriften tre resor upplagd. Wieselgren svarade äfven, så att ”doktorshatten flög för katten”. Slutligen kom Thomander med sitt ofvannämnda ”Försvar för nykterhetssällskaperna”, hvilket i ringande rot nedlade måttlighetsriddarne. Emellertid var det nu slut med Reuterdahlska umgängelsen, och vi trifdes ändå alla tre rätt godt. Reuterdahl sjelf utvecklade sig ock raskare efter den betan. Nu blef hans penna, hvad den af naturen varit ämnad till, en hackelsemaskin, gjord och danad till att söndermala konservatismens långhalm. Hans naturfallenhet kom allt mer i dagen. Åke Kahl kunde numera ej misstänka, att Thomander korrigerade Reuterdahls pekoralier. Kahl hade en tid brukat säga: ”Thomander korrigerar Reuterdahls usla språk, så länge tills han icke sjelf kan skrifva svenska.” Icke hade Kahl kunnat tro, att dessa två en gång skulle komma att intaga hvar sin fåtölj i Kongl. Svenska Akademien. Mindre skulle det säkert öfver-

raskat honom, om han en vacker dag sjelf i detta vittra skrå blifvit intagen. Otvifvelaktigt var ock han dertill nog så berättigad som Reuterdahl, om han än ej som denne någonsin varit i stånd till så delikata uttryck som t. ex. detta: ”*Här är dock ej så mycket fråga om görandet som om görandets enskildheter*”. Dessa ord med flere liknande stå att läsa i ”Studier, Kritiker och Noticer”.

20.

Diverse minnen. 1839—1840.

Almqvist i Lund såsom speciminant för estetiska professionen. ”Nykterhetens rysliga följder.” Biskop Faxe såsom hedersledamot af svenska nykterhetssällskapet. Parentation öfver Fredrik Trolle. Ramlösa och Rosenschöld. Karup och Eberstein. Köpenhamn och Möller. Metodismen och Reuterdahl. En hvilopunkt. J. Fr. Durietz.

Höstterminen 1838 specimineradc Almqvist för estetiska professionen i Lund *. Hvilket annat lärdomssäte som helst på denna sidan Pyrenéerna eller Newa hade väl gerna fästat en sådan man som Almqvist i de dagarne var. Det var nämligen innan ”Det går an” och ty åtföljande misère kommit i dagen. Vid den tiden kulminerade Almqvist, och svenska estetiken med honom. Atterbom, Geijer, Wieselgren, Lénström och alla andra behöriga konstdomare i Sverige hade tillerkänt honom ett af de allra främsta rummen på svenska parnassen och hans rykte var redan då europeiskt. Emellertid affordrade Lunds akademiska konsistorium honom ”fullständigt specimen” för professionen. Almqvist speciminerade både på franska, tyska och engelska, ja till och med på latin. Han försvarade en disputation: ”Sur le caractère principal de la Poésie presomtive de l'Avenir”, full af divination och reform. Dervid hade han fogat tyska och engelska aforismer, i hvilka diktionens fulltonighet täflade med dess genomskinlighet och elegans. Den latinska afhandlingen ”De vita & scriptis Fransisci Rabelæsi” utmärkte sig genom lärdom och kritik. Speciminanten hade således uppfylt alla fordringar, både skäliga och oskäliga. Med största ledighet talade han, vid den offentliga ventilationen, alla fyra de resp. språken, men såsom en sjelfständig tänkare talar, d. v. s. utan att uppoffra

---

* Ofvanstående framställning är betecknande för det sätt hvarpå äfven Thomander och andra af Almqvists vänner bedömde hans specimen i Lund. Af denna grund anföra vi förf:s ord oafkortade, ehuru ett par ej länge sedan utgifna skrifter i ämnet med giltiga skäl kommit till annat resultat.

Utg.

sin orginalitet för en ofta blott konventionel regelmessighet. Likasom Almqvist i sin svenska är ursprunglig, skapande och fri, full af detta genialiska sjelfsvåld, som han sjelf räknar till stilens företräden, rörde han sig ofta med en ganska vågad licentia poetica äfven i de främmande tungomålen. Här var ett fält för den lägre skolastiska kritiken att sköfla, och med stor begärlighet slog man sig ned öfver enkla ord och troper, öfver idiotismer och solecismer, dem författaren lätt kunnat undvika, om han frågat efter att vara korrekt och klassisk i vanlig mening. Enhvar kunde dock begripa, att det ej var lingvistisk okunnighet, utan af artistisk princip som han trotsade en och annan af de vedertagna formerna. Almqvist kunde ej gå i retorikens snörlif eller i akademisk styfkjortel: den spanska, flygande drägten var honom naturlig, och derför drog han den. I rika draperier och mjuka veck flöt den lätta manteln omkring honom. Kom så skräddaren med sin aln och sax, med sin tumstock och lineal, kunde han ej annat än förgapa sig på klädnadens snitt och utdöma den såsom alldeles icke modern. Skräddaren var som sådan i sin goda rätt, det är utan all fråga. Hade han begripit företeelsen, hade han haft öga för finare förhållanden, skulle han likväl betett sig annorlunda. Möjligen hade han då kommit att se det berättigade i afvikelserna från den vinkelräta typen och derur abstraherat en ny modell, ädlare än den han här saknade. Förgäfves gaf Thomander sina kolleger en och annan vink åt det hållet, förgäfves visade han dem, att här var mer än Aristoteles, att här var en mästare på fri hand, en framtidsdiger genius, en förmåga af nya banor och mäktig af den rikaste utveckling. I sitt förslagsvotum jemförde han Almqvist med en Byron, en Lamartine, en Victor Hugo, visande hvilken eröfring det vore om Carolina nu tillegnade sig ett så öfverlägset snille. Men i Lund har det ofta gått så som det gick nu. För en Fr. Cederschjöld hade fordom Esaias Tegnér blifvit satt tillbaka, en biskopsson, Jöns Steuchius, hade af akademiska konsistorium ännu längre tillbaka blifvit föredragen Andreas Rydelius; icke längesedan hade man i Lund föreslagit en Zetterstedt framför Sv. Nilsson, en Dahlbom framför Sundevall, en Helstenius framför Thomander, likasom längre fram en Ekelund framför Munck af Rosenschöld, en Palmqvist framför Rydberg, en Olbers framför Skarstedt, en Anton Niklas Sundberg framför Hans Birger Hammar, en Ebbe Gustaf Bring framför P. Wieselgren o. s. v. Här blef Karl Ludvig Almqvist förkastad och *Karl August Hagberg* upptagen! Detta skedde

Londini *Vandalorum* anno MDCCCXXXIX. Ho vet, hvad inflytande denna förkastelse af det lärda skrået kan hafva utöfvat på en så vulkanisk natur som Almqvists?

Jag har starka anledningar att tro, det Almqvists aberrationer aldrig blifvit möjliga, om han blifvit æsthetices professor i Lund. Ty vid sidan af Thomander hade han ej skolat skena så vildt, det är temligen säkert. "Det går an", hade han redan färdig att utsläppa bland allmänheten, men han vågade ej låta Thomander få del deraf. Mig visade han stycken deraf, men förbjöd mig att gifva någon menniska, framför allt icke Thomander, del af denna hemlighet, under det han bodde i Thomanders hus och med honom hade så mycket gemensamt. Det var det svåraste förtroende, jag någonsin haft att bära på. Mer än en gång tiggde och bad jag Almqvist att förlossa mig derifrån, men förgäfves. Förgäfves protesterade jag, så kraftigt jag orkade, mot den cyniska läran, förgäfves visade jag, hvart den bar, förgäfves besvor jag honom i mensklighetens namn att afstå derifrån. "Får jag icke åtminstone säga Thomander, hvad frågan är om?" Gör du det, förklarar jag dig för en förrädare, för ovärdig att bekläda ett embete, till hvars helgd det hörer att bevara hemligheter, svarade han. Jag måste således förtiga allt, hvad jag i detta stycke trodde mig veta, Allt visste jag dock ej. Emellertid lofvade Almqvist att vänta med utgifvandet af den bedröfliga skriften, tills hans ansökningsfråga vore afgjord. Det var sista gången, jag talte med Almqvist här i verlden. Bland alla fenomen var han det mest oförklarliga, jag anträffat bland menniskor. Jag visste ej mer än en förklaringsgrund, och äfven den var icke tillräcklig: den fixa idéns, monomaniens. Längre fram skulle jag få bekräftelse på min hemska aning. Det stod aldrig rätt till i "öfversta våningen" hos den mannen. Hans excentricitet berodde af något helt annat än af en fri vilja. Fantasien hade tydligen öfverflyglat hans förstånd. Galenskapens dämon hade bemäktigat sig honom, långt innan den rasat ut i hans rysliga sista bedrift.

Ingen, som något kände Almqvist och var i stånd att bedöma honom, har med fog kunnat göra honom fullt ansvarig derför, men att publikum ej är psykolog, det har aldrig blifvit mer evident än vid detta tillfälle. Visst äro artister ofta klena i moralen, och äfven Sverige har haft sin Lidner, sin Runius, sin Lucidor, men hvad dessa felat, det var hjertats fel, alla deras utsväfningar voro passionens och öfverilningens. Almqvist deremot synes hafva handlat med en slags

beräkning; systematiskt tyckes han hafva gått mot sitt mål. Slugheten var dock behäftad med så mycken fånighet, att icke den simplaste logik dermed kunde stå tillsammans. En hake, hvarpå ytterst all förståndets verksamhet hänger, hade tydligen gått sönder i Almqvistska tänkandets mekanik. En slöja ligger ännu öfver det hela, och när den en gång lyftes, torde den vilsne genien framträda i en helt annan dager, än han stod för en häpen samtid. Bedröflig var företeelsen och befogad den fasa, som dervid bemäktigade sig allmänheten, men vidrigt var det ock att se, hur alla literaturens korpar slogo sig ned öfver den fallnes kadaver, hackande det bit för bit, vidrigt att höra filistertjutet omkring den biltoges hela qvarlåtenskap. Det hörde då till ordningen för dagen att kasta öfver bord, allt hvad han i sina bättre dagar producerat, och mången, som varit förtjust af Almqvistska naturpoesien, skyndade nu att förneka dess underbart sköna skapelser, ja nitet gick stundom så långt, att man var färdig att bränna sjelfva "Törnrosens Bok". Jag känner mer än en, som med hänförelse sjungit och spelat de förtrollande melodier, Almqvist komponerat, och med hvilka knapt någonting i svenska konstens historia kan jemföras, mer än en ifrig beundrare af tonskaldens stora begåfning, som nu är lika stor förkastare af allt, hvad denne producerat såsom idel styggelse och synd *.

Hela våren 1839 hade jag varit hårdt anfäktad af min reuma-

---

* Märkvärdigt nog, tillhörde *Thomander* dem, som hänsynslöst bröto stafven öfver Almqvist. Detta hittills okända faktum framgår ur ett bref från honom till L. J. Hierta, dateradt Göteborg den 2 juli 1851. Erinrande att Almqvist vid rymningen passerade Göteborg, anföra vi ur det nämnda brefvet: "— — Efter vanligheten vid denna årstid är jag alldeles utledsen vid menniskoverlden, har ej heller i de senaste händelserna funnit anledning att i detta hänseende ändra mig. Jag bor af detta skäl på landet i ett uselt torp, som är utdömdt af menniskor och nämdemän och heter Fässbergs prestgård. Denna har Almqvist förmodligen i lugn rökande sin cigarr sutit och betraktat på förstuguqvisten af den på andra sidan af dalen belägna Kärra gästgifvaregård under sin förbidan af häst och kärra. Jag har lyckligtvis icke sett honom och saknar ännu, efter 16 dagars betänketid, ord för betecknandet af min afsky. Sådana erfarenheter äro en kalamitet för menskligheten. Att en sådan bofaktighet är möjlig för ett poetiskt och dialektiskt snille, kan inte ens förklaras deraf, att man i sitt olyckliga behof af öfverretning så länge tänker det gräsliga, till dess det blir trivialt och kostar ingenting att framställa i verkligheten, sedan framställningen i dikten icke retar längre. Jag har aldrig genomläst en enda af Eug. Sues eller Almqvists gräsligheter." *Utg.*

tism *, men icke desto mindre kunnat förvalta mitt pastorsembete och derunder fortsätta mitt arbete för nykterhetssaken, tala på folkmöten, så i Bosarp som annorstädes, skrifva tidningsartiklar och låta trycka tal och andra småskrifter i reformens intresse. Bosarps nykterhetsförening växte för hvar gång, den sammanträdde. På dessa möten talade jag ej ensam, utan mången lekman hade ock ordet. Tvänne af mina skolmästare, en nämdeman, en kyrkovärd och tvänne drängar höllo hvardera sina tal till församlingen, och det i kyrkorna. Inspektor Lundberg i Strö talade ock, efter skrifvet koncept. Han var en ifrig nykterhetsvän och vann ortens kronolänsman för den goda saken. En korporal vid K. Skånska infanteriregementet, P. Berg, talade ock med den framgång, att hela korporalskapet och flere af soldatesken vid Onsjö kompani afsade sig allt bruk af bränvin. Kronolänsmannen lemnade officielt och offentligt intyg derpå, att Bosarps och Strö församlingar, som förut gjort polisen så mycket besvär, nu icke på ett helt år afkastat något föremål för kronobetjeningens handläggning. En förlikningsdomstol, som jag år 1839 inrättade, lemnade äfven de bästa resultat genom biläggande af många eganderättstvister. Många af mina grannpresters åhörare slöto sig till Bosarps nykterhetsförbund. Snart återstod ej mer än en bränvinsbrännare i min annexförsamling och omkring ett halft tjog i Bosarps, der frestelsen att fortsätta rörelsen var större, i anseende till större tillgång på bränsle och jordmånens större lämplighet för potatisodling. Vid min prestgård införde jag hvitbetsodling för att visa möjligheten af en lika lönande afkastning. En och annan af bönderna följde exemplet, och vi sände våra hvitbetor till sockerbruket i Lund, sorgligt i åminnelse, der vi fingo dem bra betalta. Sjelf tog jag en aktie i detta bolag och skulle derpå slutligen förlora några hundra riksdaler. I början gick det icke så illa, men en vårdslös förvaltning och hufvudlösa företag af direktionen vållade, att hela verket efter några års förlopp gick öfver ända. Emellertid hade den öfverflödiga potatisodlingen lidit afbräck, och folket sett, att det på en annan väg kunde draga lika stor vinst af sin jord. Det visade sig ock snart, att ej blott åkerbruk, utan ock boskapsskötsel gick bättre utan både bränvin och drank. Fårkulturen började nu behjertas äfven i Skåne, och stora schäferier uppväxte nu på herregårdarne och smärre å prest- och bondgårdarne. De usla, grofulliga

* Detta kallades ”nykterhetens rysliga följder”, en vidskeplig bondversion af min sjukdom, såsom ett straff för det jag ”ville ta bränvinet från folk”.

"göingafåren" afdankades, och man skaffade sig ullrikare raser i stället. Snart hade jag omkring 60 stycken merinosfår vid min lilla prestgård, och exemplet smittade rundt omkring. Ladugårdarne lemnade nu vida bättre produkter, än de gjort i den tiden, allt stod på drankståndpunkten. Ekenstams bok om kreatursutfodringen medelst potatis och Nolkens lilla Bondvän m. fl. sådana folkskrifter gjorde godt bland allmogen, och Berzelii bekanta votum mot drank och om dess förderfliga inflytelse på kreatursafveln orkade hvarken någon lärd eller herreman att jäfva. Flere prester och godsegare nedlade nu sina brännerier. Min kyrkpatron, kammarherren Trolle, var äfven i begrepp att på sina egendomar införa rationel hushållning, och han gladde sig åt hvarje bränvinspannas fall inom Trollenäs' område. Grefve Dücker på Ellinge gaf ock i detta stycke ett hedrande patriotiskt efterdöme. De resp. presterna började ock fundera på saken, men prosten Öberg i Gullarp var alltför konservativ att våga aflyfta sin lilla bränneriunge och afskaffa det gamla bruket att traktera åhörare med rusmedel. Han brände dock endast "till husbehof" och sålde visst ingen kanna, hvarken hemma i huset eller på marknaden, icke heller söp han sjelf. Prosten Broomé i V. Sallerup, sjelf gammal bränvinsfiende och vid riksdagen 1828—30 den raskaste abolitionist, drog sig nu undan. Hvad som egentligen bestämde Broomé att ändra sin position från riksdagen, vet jag verkligen ej. Jag har aldrig kunnat förlika mig med den af flere nykterhetsvänner antagna förklaringsgrunden, att han skulle känt sig sårad derigenom, att vi ej anmodat honom särskildt att med oss gå i gevär mot den förr gemensamme fienden. Broomé hade aldrig låtit förmärka en sådan fåfänga. Emellertid kom han nu i en alldeles onaturligt sned ställning både till sina antecedentier och till sina gamla vänner. Det var skada, ty han gälde mycket bland många. I honom förlorade jag en umgängesvän på min förklarade nykterhetsvänskap, och den förlusten kände jag bittrare än förlusten af Reuterdahls bevågenhet och Hellichii. Dessa tu kommo aldrig mera till Bosarp, och min häradsprost syntes der icke heller, alltifrån den tiden jag bannlyst bränvin ur mitt hus. Det blef från och med 1838 förskonadt för besök af åtskilliga "likgiltiga" personer. Hos biskop Faxe blef jag som förr vänligt mottagen, äfven bjuden till middagen, när jag kom till staden, men hade den förargelsen att se bränvinsbord i hans hus, äfven sedan hans namn, jag vet ej genom hvem, blifvit inlurendrejadt bland "hedersledamöterna i Svenska Nykterhetssällskapet".

Den arme gubben bortlade icke ens för egen del sin aptitssup och stannade således ett stycke efter detta sällskaps mer än lofligt svaga fordringar; stadgarne ålade dock dess medlemmar personlig afhållsamhet från starka drycker. Hvarför ej d:r Reuterdahl äfven blifvit intagen bland dessa "hedersledamöter", är mig en gåta.

I början af maj 1839 afled kammarherren Trolle, och jag erhöll det uppdraget att jordfästa hans lik. Vid detta tillfälle uppläste jag ett tal, deri den aflidnes egenskaper och förtjenster blefvo skildrade. Naturligtvis glömde jag ej heller här mitt Carthago delenda och tilllät mig nämna, att den bortgångne i lifstiden varit betänkt på att nedlägga sina brännerier för att införa en bättre hushållsmetod. Detta tog emot hos en och annan af de qvarlefvande slägtingarne, som ej kommit ifrån den gamla oxlunken, utan funno drankfetman värd att hålla på. Man tackade mig emellertid för besväret och erkände i höfliga ordalag, att den aflidne friherren blifvit sanningsenligt skildrad, men man ville ej, att talet skulle tryckas. Detta ville deremot en del andra åhörare, och talet blef tryckt, tvärtemot protesten af en broder till den med döden afgångne. Familjen hade i flere dagar behållit talet i manuskript, och besagde broder, sedermera direktör vid Hypoteksföreningen i Skåne och riddare af Kongl. Nordstjerneorden, skref till mig från Trollenäs den 19 maj 1838 ett bref, deri han yttrade: "Jag har nyss mottagit tit. skrifvelse af denna dag och får i anledning deraf allerlydiskt (sic) återsända det tal, tit. hållit öfver min aflidne broder. — — — Jag finner mig ingalunda hågad att ingå i någon förklaring öfver dröjsmålet med återställandet af talet, men vill erinra, att jag missbrukar ingens förtroende. Emellertid vågar jag yttra, att det ej är med den aflidnes närmaste anförvandters samtycke, som talet tryckes i dess nuvarande skick, hvarmed jag afser endast några ej hufvudsakliga, men ovigtiga uppgifter, dem tit. ej varit i tillfälle att känna, ty jag står fast vid, hvad jag en gång yttrat, att jag i skildringen igenkände min salig broder och vill opartiskt tillägga, att sådant skett med verklig tillfredsställelse." Hvad det var, som stött familjen, fick jag således ej veta och kunde derför ej ur talet borttaga de "ej hufvudsakliga, men ovigtiga uppgifter, dem tit. ej varit i tillfälle att känna". Sådant det var, då det vid grafven upplästes, blef det tryckt, och jag vet icke i denna stund, annat än gissningsvis, hvarigenom det kunnat ådraga sig det högvälborna missnöjet. Att jag ej velat på ringaste vis gå den aflidnes minne för när, det

följer redan deraf, att jag på honom satt ett synnerligen stort värde och uppriktigt beklagade hans alltför tidiga bortgång. Han hade ju dessutom varit skaparen af min jordiska lycka och var en i allt hänseende ädel menniska. Sådan är han ock i talet framstäld. Jag fick sakna honom mycket, så länge jag var kyrkoherde i Bosarp, ty det var en sjelfständig man, som visste att bedöma ställningar och förhållanden efter egen undersökning. Han berodde ej af inspektorer och lakejer, ej heller lät han lura sig af juridiska qvacksalvare, som ofta karessera våra herremän, under det de mjölka dem såsom kor, inledande dem i ändlösa processer, dem principalerna ej förstå, men hvilka för qvacksalvarne blifva goda inkomstkällor. Ur sådana källor upprinna stundom lysande palatser, de der ock ”Bondpinor” kallas.

Vid midsommarstiden 1839 begaf jag mig till Ramlösa att dricka brunn och bada. Der hade jag icke ledsamt, fastän mycket svårt för att gå. Så mycket mera promenerade jag till vagns, dels med brunnssällskapet, dels stundom med brunnsintendenten, professor Eberhard Munck af Rosenschöld, hvars personliga bekantskap jag först denna sommar hade tillfälle att göra. Honom helsade jag ofta på och studerade i honom ett af tidehvarfvets originaler. Vi blefvo snart goda vänner, helst han var en gammal deklarerad nykterhetsvän. Det var nämligen han, som för flere år sedan i tal och skrift uppträdt mot det allmänna toddydrickandet med den påföljd, att denna ”kosackdryck”, som han kallade toddyn, blef afskaffad bland ”allt hederligt folk”. Nu hade han ock funnit det vara hög tid att protestera mot bränvinsdrycken. Sedan Florman bortgått, hade Lunds nykterhetssällskap valt sig en ny ordförande i Rosenschöld. Det första tal, han i denna egenskap höll, var en ganska munter vederläggning af Reuterdahls invändningar mot den goda saken, dem han, stycke för stycke, sönderhögg och insaltade. Vid Ramlösa förbjöd han alla sina patienter att begagna bränvin och tillsade brunnsegaren, öfverste Dannfelt, att låta borttaga bränvinsbordet från de gemensamma måltiderna. Men ”öfversten och krögaren Dannfelt”, som det hette i ett memorial af Rosenschöld till brunnsdirektionen, aktade ej på brunnsläkarens föreskrift, och ”dryckenskapsaltaret” qvarstod således vid brunnsbordet, Rosenschöld till stor förtrytelse. Likaledes ville han haft ett annat altar nedstött vid Ramlösa helsobrunn, der en viss f. d. major och riddare af K. S. O. i den tiden officierade som förste liturg. Detta lyckades Rosenschöld lika litet, och det harmade honom högeligen, att ett sådant oskick skulle

icke blott kunna fortsättas år ut och år in, utan att man till och med åberopade ett kongl. privilegium för denna rörelse.

Denna sommar fann jag mig väl af både brunn och bad, återvann bruket af mina fötter och bruket af nattsömn samt andra lifvets förmåner. Jag beslöt derför att återvända till Ramlösa, om jag lefde året derpå, och inköpte derför ett hus, beläget allra nederst vid trädgården, lugnt och behagligt, särskildt genom skuggan af de träd, som voro planterade hardt nära huset. Hälften deraf sålde jag sedan till Thomander. Följande året begagnade jag, samt med min familj, andra hälften. Innan jag denna sommar lemnade Ramlösa*, hade jag i sällskap med Thomander gjort ett besök hos professor Eberstein i Karup, der Thomander fått uppdrag att hålla biskopsvisitation. Kyrkoherden Schönbeck i Hesslunda och jag åtföljde honom dit som assistenter. Visitationen aflopp någorlunda väl, fastän visitandus var litet exorbitant. Församlingarne voro icke bullersamma, och der blef således inga egentliga uppträden i kyrkan. Svårare var det i prestgården, ty värden mottog ej rätt förbindligt alla sina grannprester, hvilka infunnit sig på kallelse af vice biskopen att vid akten närvara. Den ene af dem blef hänvisad på gästgifvaregården att få sig mat och logis mellan lördagen och söndagen, den andre fick af professorn hålla till godo förebråelser, för det han, helt anständigt och vördnadsfullt, kommit i prestkappa och krage. Sjelf gick han civilt klädd hela lördagen och lät förstå, att han ej erkände Thomander för sin förman. Karup har en stor och till en del välbygd prestgård, med många och, i den tiden,

* Denna brunnsort var då ännu starkt besökt af landets aristokrater, och jag hade således tillfälle att iakttaga deras splendida hållning en corps. Det året fans der t. ex. både den Cederströmska familjen och den Stjerncronska "med thy åtföljande mundering af hästar, betjenter och andra kavaljerer". Dito landshöfding Posse med sin grefvinna, en gammal bekant och gästvän åt min hustru, med flere af högsta börd. En af "intelligenserna" på Ramlösa var landshöfdingskan Virgin från Halmstad, med hvilken jag hade mycket umgänge. På en större aristokratiskt tillyxad bal var hon den enda dam, som kändes vid sina ofrälse kunder. Jag glömmer aldrig den fägnad, jag der hade af att betrakta det fullblodiga sällskapet. Tvänne konstnärer af första ordningen helsade på brunnssällskapet denna sommar: Jenny Lind, som gaf en konsert på stora brunnssalen, och Thorvaldsen. Tillsamman med den senare åt jag en middag, och med den förra kom jag ock i samspråk. Mig blef det nämligen förunnadt att vid hennes ankomst till Ramlösa mottaga och introducera henne i salongen. Öfver den konsert, hon gaf, anstälde jag en del betraktelser uti en insänd artikel i Helsingborgska "Telegrafen".

ovanligt praktfulla rum, men dessa upplätos ej åt visitator som i stället blef inlogerad på ett trångt vindsrum öfver natten. Schönbeck och jag kunde ej göra anspråk på något bättre rum än oss beskärdes. Första qvällen hade värden ej visat sig, och när han på morgonen lät oss komma in i mottagningsrummen, yttrade han sin förvåning deröfver att han, "utan att veta det, herbergerat så kära gäster". Emellertid fingo vi äfven följande natten hålla till godo med våra vindskupor. Professorn lät oss se den syperba gästkammare, hvari biskopen skulle blifvit placerad, i fall han i egen hög person kommit att visitera. Lördagen hade varit något stormig, men visitators saktmod bilade oväsendet, så mycket möjligt var. Eberstein predikade följande dagen öfver texten om "De falska profeter", och här vankades dugtiga sidohugg åt en "träskomakare" och andra vedersakare som ansågos hafva vållat visitationen. Detta var första och sista gången jag varit i detta professorliga hus, första gången jag kommit i beröring med professor Eberstein. Naturligtvis talte han mycket om sin inhiberade synodaldisputation och hvad dertill hörde. Såsom en af de tillernade respondenterna var jag någorlunda bekant med materien och hade den oblygheten att låta min utsedde præses förstå, att jag icke i alla stycken var af samma mening som han, ja att det väl kunde händt, att jag vid afhandlingens ventilation förenat mig med den förste opponens som kommit att anfalla dess svagare punkter. Den qvicke mannen blef mig ej svar skyldig.

Hemvägen togo vi öfver Ausås prestgård, der den gästfrie prosten Westerström på det förbindligaste mottog oss. Vår gamle kund, justitierådet Molbech, alltid lika treflig och älskvärd, var der jemte åtskillige andra främmande. Vid min hemkomst till Bosarp efter slutad brunnssejour var jag så pass återstäld till helsan, att jag ända till jul kunde tjenstgöra. Men då recidiverade mitt onda, och jag led mycket af gikt och podager hela året 1840. Armar, händer, fötter och ben svullnade, nattsömnen vek och matlusten blef allt mindre. På sommaren återvände jag till Ramlösa, men helsan återvände ej till mig. Jag blef tvärtom allt sämre och måste i slutet af augusti begifva mig öfver till Köpenhamn för att se hvad danske läkare med mig förmådde uträtta. Efter min d. v. läkares, professor Lovéns anvisning vände jag mig till professor Möller som intog mig på "K. Fredriks hospital" der jag kom att vistas i nio runda veckor, de svåraste jag ännu öfverlefvat. För att bli af med svulsten i extremiteterna och

för att ej mata reumatismen, måste jag underkasta mig half svältkur och utmattas genom allehanda purgatorier. Slutligen var jag så medtagen af nattvak, medikamenter och ryska bad, att jag ej orkade röra en lem eller hålla en bok i handen. När jag ändtligen skulle stå upp från min sjuksäng för att forslas hem igen, måste jag ställas på kryckor. I början af november blef jag hemförlofvad af professor Møller, som i förtroende sagt min bror, då han varit inne att helsa på mig, att han ej hade stort hopp att jag kunde lefva öfver vintern. Men Gud hade annorlunda beslutat. Hemkommen till Bosarp, började jag åter repa mig och, ehuru ännu alltjemt lidande af värk och vånda, hade jag dock öfvervunnit sjukdomens dödsfarliga moment. Professor Møller var en af de ypperste män jag någonsin varit i beröring med, och som läkare påminte han starkt om Florman. Det var samma lugn, samma försigtighet, samma oförtrutna omvårdnad, samma herravälde öfver sjukdomen, samma blick för dess minsta brytningar och detaljer. Det var mig en vällust att se och att höra honom, det kändes balsamiskt när han lade sin hand på min värkbrutna kropp. Oförmögen af all rörelse eljest, kunde jag resa mig när han kom i min närhet, och alla plågor mildrades så länge han stannade hos mig. Jag kände en sådan inflytelse af hans medicinska behandling, att jag bad honom magnetisera mig, men det ville han ej. ”Deres personlige frihed må være Dem kiærere end så”: sade han. Jag förstod honom och frågan förföll.

Under min vistelse i Köpenhamn kunde jag ej studera, knapt läsa de tidningar som af prof. Møller höllos mig tillhanda. Bland den lektyr jag medfört hemifrån fanns ett häfte af Theologisk Qvartalskrift för år 1840. I detta häfte förekom Reuterdahls bekanta uppsats ”Om religiös metodism”. I min enslighet på K. Fredriks hospital lände denna uppsats mig till uppmuntran och vederqvickelse. Det är i den han så lyckligt försvarat ”en sann kristlighet i det stora allmänna samhället”. Det är här de tänkvärda orden stå att läsa: ”Inom vårt fädernesland finnas, både bland dess allmoge och dess högre stånd, tusen sinom tusen” — tusen gånger tusen, det är ”skam till sägandes” en hel million — familjer”, hvilka med lefvande kärlek omfatta Gud och den han sändt hafver och i denna kärlek innerligt sluta sig till de många tusen utom fäderneslandet som brinna af samma kärlek, och således *med oss* utgöra en stor familj.” Det är här Reuterdahl för sin enskilda del protesterar emot den läran, att salighetens väg skulle vara blott

en, då "vägarne till detta mål dock äro många, mångfaldiga och mycket olika"; det är här han ursäktar eder och svordomar såsom uttryckssätt, som i det dagliga språket blifvit "hardt nära likgiltiga, åtminstone alldeles förlorat sin ursprungliga betydelse, hvilken dock af de granntyckte urgeras"; det är här han bestraffar denna fanatism "som underminerar den verld, i hvilken man lefver med glädje och kärlek"; det är här han nitälskar mot den "verkliga sabbatolatri som förbjuder en i och för sig sjelf oförvitlig sällskapsglädje eller ett arbete som, under det det lindrigt sysselsätter kroppen och de lägre förmögenheterna, lemnar de högre alldeles lediga till högre verksamhet eller en i och för sig sjelf förträfflig sysselsättning med literatur och konst"; det är här han deklamerar mot "bibliolatrien som urgerar biblens bokstaf", och påstår att "bibelordet rättast nyttjas och bäst verkar, när man lägger vigt på det deri vigtiga och lemnar det öfriga i sitt värde." Biblen, förmenar han, "håller på att blifva en afgud, men vakter eder för afgudarne, heter det i 1 Joh. 5: 21"; det är här han upptändes mot "detta våldförande af menniskonaturen, dess räta linier och dess krokiga", detta "den menskliga naturens mördande (syndakroppens dödande) som upphäfver kristendomens oaflåtligt pånyttfödande och förädlande kraft, under antagande att hela menskligheten och hvarje dess individ är uppfyld af onda andar." Det är vidare här han skrifver, sid. 14: "Vi tro icke att genom dophandlingen, betraktad såsom handling, någon förändring* försiggår med barnet. Vi tro icke att det döpta barnet, betraktadt blott i och för sig sjelf, är något annat eller något bättre än det odöpta." Sidan 18 undfaller honom den egna bekännelsen: "Vi antaga den *katolska* föreställningen, att icke anse någon synd tillskynda en kristen absolut saknad af nåden; all synd är förlåtlig, den ena synden är som den andra." Litet nedanför: "I detta stycke hylla vi *Calvins* lära, att i djupet af hvarje utkoradt, d. ä. *hvarje kristens* hjerta, der ligger en gnista af nåd och tro som" m. m. Terminen förut hade dr Reuterdahl såsom præses offentligen från kathedern åtagit sig att försvara följande thes: "Religio Muhamedana, mea quidem sententia, non ita incommoda est hominibus, qui mansiones suas

* I detta stycke har med d:r Reuterdahls åsigt på en senare tid "någon förändring för sig gått." Han antager till och med en outplånlig egenskap (character indelebilis) tillkomma en menniska genom dophandlingen (se hans uppsats om "Svenska kyrkan i förhållande till utlandet" i Svensk Kyrkotidning N:o 1 och 2 för år 1856).

cum pascuis mutant, utpote formulis contenta simplicibus ac tali ratione vitæ ambulatoriæ accommadata.” I trogen svensk öfversättning har tesen följande lydelse: ”Muhamedanska religionen är i min tanke icke så oäfven för nomader *, alldenstund den är nöjd med enkla formler och således lämpar sig väl för ett kringvandrande lefnadssätt.”

En sådan mångsidighet hade jag aldrig sett förr, och fenomenet verkade på mig som ett starkt dragplåster. Så sjuk jag var, drogs jag till verket och dikterade en recension öfver den lärda uppsatsen. Recensionen blef intagen i N:o 42, den 21 oktober 1840, af ”Nordisk Kyrkotidning”. Ingen menniska anade att jag var recensenten, och Reuterdahl antog att det var en ”lekman”, någonstädes uppe i landet, som här ”lekt” med honom. Någon tid derefter utgaf Reuterdahl sitt bekanta ”Sändebref” till Ternström och Thomæus, med anledning af den senares formliga anklagande af Reuterdahl inför Lunds domkapitel för den tiofaldiga irrlärighet han i åtskilliga skrifter, särskildt i denna uppsats ”Om religiös metodism”, lagt i dagen. I detta sändebref vidrör han med lätt hand min recension i Nordisk Kyrkotidning, finnande den human och foglig, i jemförelse med Thomæi och Ternströms mera hårdhändta anfall. Hade Reuterdahl vetat hvem recensenten var, hade denne måhända blifvit strängare tillrättavisad, kanske ock ännu mildare. Ty Reuterdahl har alltid varit mig personligen bevågen, och våra kontroversier i det offentliga hafva aldrig stört vår vänskap i det enskilda lifvet. Det har endast varit om principer, politiska så väl som kyrkliga, striden oss emellan gått. Båda hafva vi vetat att skilja mellan sak och person.

I november månad kom jag således åter till Bosarp, och alla sågo då i mig en dödskandidat. Kandidaten var emellertid ännu ej mogen till sin sista examen. Mången pröfning återstod. Flere vänner skulle öfvergifva mig. Ekonomiska förluster tillstötte äfven. Till följd af min sjukdom måste jag bortlemna min prestgård åt hälftenbrukare, och åkerbruket gick derigenom tillbaka, just vid den tid det började som bäst löna sig i min hand. På ett halft år kunde jag ej lemna kammaren, knapt sängen. Lifvet började bli tungt, dock ej

---

* Månne förf:en här särskilt tänkte på våra lappar, finnar och qväner såsom föremål för en muhamedansk mission? Månne han i den tiden ville sett ”ecklesiastikverket i Lappmarken” grundadt hellre på Koran än på bibeln? Det är väl aldrig möjligt att han funderat på Islamismen såsom ett lämpligt motgift mot en alltför ”positiv” kristendom?

tyngre än att jag kunde draga den bördan. Mitt glada lynne återvände fullkomligt med våren 1841. Väl orkade jag föga läsa eller skrifva, och gå kunde jag platt icke hela detta år. En dräng måste bära mig när jag ville ombyta läge, ty kryckorna voro mig otillräckliga fortkomstmedel. Åkning i vagn bekom mig ej heller väl. Då kom mig den vackra trädgården i Bosarp väl till pass. Der tillbragte jag ofta halfva dagar i en ljuflig löfhydda med en syrénhäck i grannskapet. Näktergalen och andra sångfoglar hördes på ett litet afstånd från min favoritplats. En blomsterrabatt doftade strax utanför mina kammarfönster. Barn och blommor vexte derinnanför. Jag hade redan fyra döttrar som gjorde mig glädje, och min lugna, fridfulla hustrus trogna sällskap var mig ett dagligt gästabud. Vår lilla verld vidgades och blef allt rikare, ju mera barnen vexte till och kunde dela våra själsfröjder. Jag blef nu skolmästare igen. De små plantorna sköto upp och, vattnade af lifvets och sanningens himmelska dagg, utvecklade de sig i ädla gestalter omkring oss. Jag lärde dem läsa och skrifva, min hustru lärde dem sjunga och spela. Vår lilla plantering var en fridlyst, ostörd verld, dit inga missljud nådde och der ingen sorg fann rum, om icke den öfver fadrens envisa reumatism. Detta var det enda molnet på vår lefnads himmel, men solen sken derigenom med en egen glans, och så mycket af mig berodde, drog jag molnet undan menniskors ögon.

Mitt svåraste, ja enda bekymmer var det, att jag ej kunde predika för mina församlingar, ej göra ett sjukbesök, ej hålla ett husförhör eller deltaga i katekumenernas undervisning. Och det varade länge, innan jag blef rätt förtrogen med detta kors. Äfven detta var mig helsosamt, det tuktade ned min sjelfviskhet, min alltför stora angelägenhet att personligen vara med i ett embete, som var mig så kärt, och få deltaga i folkets lif och rörelse som jag så gerna sjelf velat leda. Nu gick det ändå fram, min åtgärd förutan. Sedan Samuel Holm, som hade eget hus att förestå i Billinge, ej längre kunde vara mig en tillräcklig medhjelpare, fick jag till embetsbiträde min bror, Karl Niklas, som år 1839 blifvit prestvigd och året derpå lemnade sin första station, hos fargubben i Knästorp, för att öfvertaga pastoralvården i Bosarp. I honom hade jag den bäste vikarius. Han delade fullkomligt mina åsigter af församling och predikoembete. Han lemnade mig äfven biträde i åtskilligt af ekonomien. Af en engelsman vid namn Hall, fermier under Trolleholm, i hvars hus han som student varit in-

formator, hade han inhemtat solida agronomiska kunskaper, af hvilka mitt hus nu fick draga fördel. Mindre med denne engelsman än med en hans granne, Joh. Fr. Durietz, f. d. löjtnant vid amiralitetet i Karlskrona, plägade jag under hela min Bosarpstid ett flitigt umgänge.

Durietz var en mycket ovanlig, originel natur. Med spekulativt hufvud, skarpt omdöme och god filosofisk underbygnad förenade han en liflig, ofta vidtfarande fantasi och den största spänstighet i viljan. Som nybyggare slog han sig ned 1809 på en utgjord, tillhörig assessor Svedenborg i Ö. Karaby. Driftig och djerf som en amerikan, började han sin odling med ett högst obetydligt rörelsekapital, bygde hus, rödjade sten och buskar, uttappade kärr och moras, plöjde sjelf sin åker, planterade, sådde och skördade med egen hand de mest oländiga fält, hvilka dock blefvo stundom mycket gifvande. I de flesta stycken följde han Thaers rationela åkerbruksmetod, i några äfven sin egen, ofta äfventyrlig och fantastisk. Han experimenterade raskt. I början var han ett föremål för hela ortens undran, men snart blef han det för alla tänkande grannars högaktning. Man måste göra hans arbete rätt och erkänna det hedrande i en sådan tarflighet och flit, energi och frimodighet. Inga felslagna beräkningar, inga tillfälliga motgångar förmådde bryta hans sinne eller förlama hans verksamhet. Han hade från Bleking medfört en ung och fager hustru, god som guld och sin man fullkomligt vuxen i försakelse och flit. Deras äktenskap blef välsignadt med elfva barn, af hvilka jag döpte det yngsta som föddes samma år jag flyttat till Bosarp. Åt sina barn väfde och sydde modren deras kläder, och de första åren, medan barnen ännu voro små, sydde fadren dem sjelf både läderskor och trätofflor. I denna familj rådde alltid förnöjsamhet och frid, ty der rådde gudsfruktan och renlefnad. Fru Durietz var moster åt min hustru, hvilket redan vållade att vi ofta kommo tillsamman med dessa älskliga menniskor. De blefvo oss ännu mer omistliga, sedan ”detta nykterhetsväsende” påkommit och då så många af vår fordna större umgängeskrets drogo sig undan oss. Några få år efter vår ankomst till orten hade Durietz flyttat från sitt första nybygge till Pårup, en arrendegård under Trolleholm, der han äfven gjorde stora odlingsföretag och lärde sina grannar både åkerbruk och boskapsskötsel. Här blef han en af ortens större schäferiegare och ullproducenter. Han uppsatte äfven ett litet mejeri och visade snart de vackraste exemplar af mjölkkor och kalfvar. Jag har aldrig sett så hulliga och blanka nötkreatur, ej heller så ullrika får som på På-

rup. Efter några års förlopp utrymde fadren detta ställe åt sin äldste son och flyttade till en grannby, Sonnarp, der han köpt sig en liten jordegendom, den han odlade och bebygde. — —

Han hade varit med på flere expeditioner i främmande land och läste obehindradt sina spanska så väl som sina engelska, tyska och fransyska älsklingsförfattare. Han hade en liten årlig pension såsom f. d. page i Gustaf den tredjes hof och var troligen den ende vid slutet af vårt århundrades sjette årtionde ännu lefvande pensionär från denna tjenstegrad.

KOMMENTARIER OCH TILLÄGG.

BREF TILL OCH FRÅN P. G. AHNFELT,

HANS MINNESBILDER OCH STRÖDDA UPPSATSER.

Eftersom förf:s Studentminnen utgöra det väsentliga af hans literära verksamhet, har utgifvaren ansett på sin plats, att omedelbart med detta arbete sammanknyta alla de tryckta och otryckta materialier som för öfrigt föreligga. I form af bilagor till hvad förf. berättar i sina Studentminnen skola alltså redan nu, och på samma sätt efter andra delens afslutning, hans öfriga skrifter blifva i urval meddelade.

1.

Förhållande till Törneros och Nicander [1].

"Älskade Nicander! — skrifver Törneros [2] i augusti 1827, straxt efter den förres afresa till Italien — det förhåller sig med vissa sanningar, som med kläder. Man vänder dem när de äro luggslitna och nedsölade, och sen se de åter en tid nya ut, tills de slutligen äro bara paltor. Men det gifves andra sanningar deremot, som äro af asbest och outslitliga. Bland dem räknar jag för min del den sanningen, att du är en af de allra bästa menniskor jag känner. Om stundom denna föreställning skulle grumlas något genom långvarig skilsmessa, genom umgänge med andra goda menniskor eller annan främmande tillblandning, så renas och uppfriskas den straxt af hvarje personligt möte — skriftligt eller muntligt — och för hvarje gång eröfrar du ett nytt steg af mitt innerstas område. — — Om jag skulle hafva någon anledning att ångra min färd åt Skåne — hvilket är omöjligt, då mångdubblade vänskapsförbindelser och menniskors outtröttliga godhet bidraga att göra hvarje dag för mig på det högsta njutbar — så skulle all ångrande beräkning korsas öfver genom vinsten af de dyrbara minnen, hvilka jag för beständigt eger i behåll efter en afskedsfärd med dig till redden af fäderneslandet. — .—

Der jag satt stum och försänkt i mig sjelf, tänkte jag oupphör-

---

[1] Jemför Studentminnen I, sid. 121, 125, 208.

[2] I den af E. Schröder utgifna brefsamlingen, hvilken är så besynnerligt redigerad, att den af pur grannlagenhet blifvit delvis obegriplig och onjutbar, emedan namn på personer och platser vanligen äro betecknade blott med initialer, dem endast mycket få läsare numera äro i stånd att här och der tolka. Då vi nu här ofvan meddela några utdrag, som stå i sammanhang med anförda ställen i Studentminnena, skola vi ock i noter angifva några dechiffreringar, genom hvilka intresset af tälda omdömen torde i väsentlig mån ökas.

ligt, och tänkte i dialogisk form fram och tillbaka, än yttrande för mig sjelf någonting på egna vägnar, än besvarande det i ditt namn, hvarvid tonen af din trefliga sörmländska lifligt efterbildades af mitt inre öra. Så förlöpte den långa vägen öfver det enformiga gröna hafvet temligen fort. Följande dagen skedde ett allmänt uppbrott. En stor del af sällskapet tog vägen åt Ramlösa; M [1] och jag styrde kurs åt T—s [2]. Det hade varit önskligt, att ett mer idealiskt väder med solsken och blå himmel målat upp för mig dessa välkända kära trakter, hvilkas obestämda grunddrag nu i tre år stått förklarade i fantasiens dröm. Nu ledsagades jag åter in på dem af en tungusisk väderlek. Stormen svor vresigt emot mig, liksom mot en ovälkommen gäst — himmelen hade på sig den smutsigaste, hvardagligaste damkappa, liksom den varit höljd i den mull, som blåsten upprörde — solen höll sig ogästfritt undan — kort sagdt, jag blef torrt och kallt emottagen i första början, hvartill äfven kom, att vid framkomsten till E** [3] vårt besök aflopp förgäfves: det stora huset stod der i tomning, emedan samtliga grefskapet var borta. Vi fortsatte, utan att stanna, vår väg till S** [4] prestgård, der den milde, renhjertade, idé- och fantasirike prosten B** [5] med öppna armar tog oss emot och genom sitt intressanta samspråk skänkte oss några rikhaltiga timmar. Mot aftonen stannade man vid T—s. Huru besynnerligt likt sig jag fann detta ställe i alla vinklar och vrår, och hvad jag dervid kände, hör till de saker, hvilka jag ej kan framställa i ord! — — Utom vår förträfflige M och den enkle, anspråkslöse L** [6], slöt sig äfven en fjerde man till vårt dagliga umgänge: den äldre A** [7], laddad med mycket insigter i ett godt hufvud, men som till sitt sätt att förfara synes den, som ej närmare känner honom, vara blott en yr literär viking, hvilken genom sin viga dialektik vill segla omkull allt hvad han träffar i sin väg. Han är en ständigt leende Demokritus, hvilken man har svårt att tilltro annat än begabb, äfven under hans mest uppriktiga ögonblick; ty ofta händer det helt plötsligen, att han genom en barock

---

[1] Melker Falkenberg. Se om honom Studentminnen I, sid. 27.
[2] Trollenäs.
[3] Det Dückerska godset Ellinge.
[4] Sallerup.
[5] Broomé.
[6] Friherre Lilliecreutz.
[7] N. O. Ahnfelt.

vändning blandar ihop korten i det allvarsammaste spel. Emellertid, om man kan finna hos sig den öfvertygelsen, att under de lekande småvågorna och de beständiga vindskasten äfven finnes ett djup i hans inre, så skall man finna hans umgänge rätt intressant".

Hvilka bland de af Schröder tryckta Törnerosska brefven äro stälda till P. G. Ahnfelt, är på grund af förut nämda egendomligheter i redigeringen svårt att numera afgöra; påtagligen är dock detta fallet med sid. 90—104 i den Törnerosska samlingen, men eftersom dessa bref till P. G. A. egentligen röra sig kring Upsalaförhållanden och annat som ej står i något sammanhang med Studentminnena, anse vi ej lämpligt att uppehålla oss dervid. Vi skola i stället nu meddela ett par epistlar, vexlade mellan Nicander och Ahnfelt[1].

Stockholm den 4 Okt. 1829.

Käraste broder!

Då du for bort ifrån Ellinge, kände jag mer än någonsin, att du är mig dyrbar. De få dagarne, dem jag tillbragte i Skåne bland sådana vänner, skola länge öfverlefva sig sjelfva.

Min resa, som af brodern Dücker var beräknad för fem dagar, kräfde *sju;* ty jag fick länge vänta öfver allt ända till *Grenna*, der hållet begynner. Litet regn fick jag tära dagligen; men min gamla kamlottskappa höll mig ryggen fri.

Min mor och min syster fann jag, Gud ske lof! vid god hälsa. Detta möte var mig ljuft. Jag dröjde i Nyköping en och en half vecka, samt anlände hit den sista september med ångfartyget Ellida.

Du kan tänka, att dessa dagar varit arbetsdagar för *fötterna* och för *munnen.* Jag har mycket gått och pratat mer, ty alla vilja höra. Det var mig angenämt att återse Stockholm, ehuru jag anlände hit ungefär med samma känsla som till Wien eller Berlin. Det första intrycket var detsamma, som en främling erfar då han nalkas en främmande hufvudstad. Nu är jag hemmastadd igen, ehuru jag ännu ej

---

[1] Det ena brefvet (från Ahnfelt), tillhör hr frih. Bondes arkiv; det andra blef tillfälligtvis jemte några andra papper räddadt vid den sid. 25 nämda eldsvådan i Farhults prestgård.

fått något varaktigt qvarter. Jag bor tills vidare i Gråmunkegränd. Det passar bra för en pilgrim som kommer från munkarnes land.

Men Stockholm — du vet det redan — innesluter något, som är mig dyrt och heligt. Då jag satt på ditt sängbräde om aftonen vid Ellinge, och månen, stilla vandrande, bland ljusa silfvermoln på en blå himmel, instrålade i vår sofkammare — du minns hvad jag sade dig då. Göm det i ditt bröst och var tyst. Nu är jag lycksalig i åskådningen af hvad jag drömt i tjuguåtta månaders tid. Begär icke att ännu veta mera.

Nu sitter jag vid ett stort bord och framför mig ligga utbredda alla mina minnen af den herrliga resan till södern. Jag har begynt att ordna, sluta ut, tillägga, fördöma och godkänna. Något skall väl fram i dagsljuset under vintern. Fryser det ihjäl bland nordens snödrifvor, så får det blifva dervid. Jag ger så godt jag har, och gör så godt jag kan. En tok är den, som vill göra bättre eller gifva mer. Troligen följer jag min första plan, att låta det poetiska sammanflätas med det öfriga.

Jag har haft ett par bokhandlare öfver mig redan. Om jag vill sälja handskriften, tror jag, att förläggare ej skall saknas. Men i Sverige skär ingen författare guld med tälgknifvar. Derför nöjer man sig med en måttlig inkomst.

Heimdall har stött i sitt gjallarhorn och förkunnat min ankomst. Emellertid skulle jag tro, att en pilgrim från konsternas land ej väcker med sin ankomst stor sensation, då alla sinnen och munnar äro fulla med betänkanden, utlåtanden, reservationer, bränvin och biffstekar. Det patriotiska grälet florerar. Riksdagen tros icke med året kunna slutas.

Hvad bryr jag mig om riksdagen? Min själ lefver och bor i ett annat rike, der inga riksdagar hållas, och der friheten lefver och blomstrar ändå. Jag drömmer och älskar och diktar. Stundom flyger jag öfver sundet, öfver fält och dalar och alper till sångens gyllene solskensland, och der vill jag i andanom fira en sommar — i vintern.

Skrif några vänliga ord snart! Du skall få höra af mig mer. Jag uppdrager dig att hjertligast hälsa alla vänner. I dessa dagar skrifver jag till brodern Melker. Han hälsas varmt och innerligen om du träffar honom, innan han får mitt bref.

Brodern Reuterdahl, som lika kraftigt saluteras, får bref, så snart

jag får den lilla lofvade uppsatsen färdig. Nu är jag så yr i mössan af spring och prat och rustningar för att inrätta mig öfver vintern, att jag ej hunnit eller kunnat tänka på något allvarsamt skrifveri.

Men jag är med broderlig tro och tillgifvenhet

Din

August Nicander.

Lund den 15 oktober 1829.

Tack gode Nicander! för ditt så outsägligt kärkomna bref af den 4 sistl. Jag hvarken kunde eller borde vänta, att så snart blifva ihågkommen af dig, och håller dig derför så mycket mer räkning för detta prof af din tillgifvenhet för mig.

Lycka till att nu vara i ordning med dina saker och fundurer för vintern, jag säger icke för *framtiden*, ty den bör icke utveckla sig för dig i Stockholm, der din plats ingalunda kan vara. Måtte vårt lilla Lund i stället blifva din utkorade! Du nämner alls icke, om du i detta afseende talt med kronprinsen och hvad förhoppningar han gifvit dig. Jag hoppas att du icke sjelf slagit den saken ur hågen; men har något bättre undanträngt den så meddela mig det och jag skall ålägga min akademiska och personliga egennytta tystnad, ehuru högt den hittills talar för en sådan idé. För närvarande har du väl i alla fall för liten tid eller kanske för liten lust att blicka så långt in i framtiden. Kärare föremål taga säkert din uppmärksamhet i beslag och du uppskjuter nog helst ansökningsomsorger nu tills vidare, så framt icke ett visst föremål måhända påskyndar dem. Du ger mig anledning att i detta afseende tro det bästa. Lycka till, käre broder! att vara i trygg besittning af säkert det herrligaste vårt land i den vägen kan uppvisa. Må denna klenod fördunkla de minnen du har af söderns sköna och blifva dig en riklig ersättning för *allt* hvad du der lemnade! ty blott kärleken kan hålla dig fullkomligt skadelös. Hvad eger eljest norden att bjuda en konstnär, äfven med starkaste patriotisk känsla? Har han en gång andats Italiens luft och som du smakat och sett huru ljufligt och godt der är att vara, så lär han svårligen trifvas i vårt kyliga töcken, med mindre han uppvärmes af *den* eld, som griper djupast in i hela systemet. Redan såsom känsla, såsom rent af subjektiv är den vinning nog; men näres den dessutom af ett ämne så

rikt och af så objektiv halt, som ditt föremål måtte vara, då kan lågan aldrig aftyna eller förlora i intensitet och klarhet. Det blir derför en borgen för din framtida trefnad, när jag får bekräftelse på min numera icke så ogrundade förmodan, den du kan vara fullt öfvertygad stannar inom mig för alltid eller åtminstone tills du sjelf frigifver den. Då jag härom dagen talte med Wieselgren om dig, ville han en gång liksom pröfva huru långt ditt förtroende till mig kunnat sträcka sig och han framkastade derför en supposition af någon din kärlek, som jag naturligtvis ej ville förstå i sin egentlighet. Hur förvånad skulle han ej blifvit, om jag svarat honom, så som jag kunnat. Men då jag hvarken begärt eller fått din tillåtelse att tala ens med honom i den saken, ignorerade jag alltihop, ehuru jag annars kunnat säga honom äfven hans egen käraste hemlighet, den han troligen ej skulle missunnat mig, när han fått veta på hvad väg jag deruti inträngt, helst han dessutom visserligen håller mycket af mig och troligtvis mer än jag af honom och följaktligen mer än jag förtjenar. För öfrigt kan du väl knapt föreställa dig huru mycken vänskap för dig han yttrade — jag kände så väl igen hans svärmeri i den vägen, ty jag har sett sådant af honom förr. Det är synd att ingen lär kunna fullkomligt motsvara hans högt stegrade affektion.

Från Reuterdahl skall jag helsa, han tackar för det du har honom och qvartalsskriften i minne. Tredje häftet af denna har i dessa dagar lemnat pressen och innehåller isynnerhet 2:ne afhandlingar, som otvifvelaktigt åstadkomma diverse sensation och gräl. Den ena är af Reuterdahl och handlar om kyrkans enhet och sjelfständighet, den andra är en recension af Thomander öfver Lagerbjelkes tryckfrihetsförslag, begge hvar i sitt slag raskt och oförskräckt skrifna. Jag tänker du får väl läsa dem i vinter och det innan jul. Från Melker, som var i staden i går, skall jag ock hjertligt helsa. Han påminner sig med glädje de sköna dagar han hade tillsammans med dig och skall med icke ringa uppbyggelse läsa ett bref från dig. Ja, de voro minnesvärda de dagar du skänkte oss, och ingen af alla som på Ellinge voro församlade och hörde dig, lär så snart förgäta de dyrbara ögonblicken. Då jag måste bryta laget och lemna dig der efter mig, kostade det ofantligt på och jag var nära att vända om, då jag kommit ett litet stycke ifrån det trefliga stället, som i sig sjelf angenämt då liksom låg förklaradt och lockade mig med underlig makt tillbaka, men jag blygdes för min svaghet, bemannade mig och körde undan frestelsen

allt hvad tyg och remmar ville hålla. När jag då kom till Lund var Mohnike[1] här och hade så gerna velat råka dig.

Gubben Holmbergsson, som du besökte sängliggande, är ännu krasslig och har ej kunnat hålla någon föreläsning i terminen.

Hylander och Fallén hafva desslikes frossan och den förre lär isynnerhet vara illa deran och svårligen kunna vederfås. Han är också 80 år gammal och alltså förmodligen mätt af lefvande. Går han nu bort, så blir ännu en plats ledig inom teologiska falkulteten och Ahlman står då ensam qvar.

Ännu vet man icke här, hvad man skall tro om Agardhs transportsökning eller rättare om resultatet deraf, ty att han sjelf vill till Kalmar, är numera alldeles visst; men han fruktar, att Kullberg tar emot stolen[2].

Vår önskan angående filos. professionen härstädes gick i verkställighet, Westman blef utnämnd, fastän officiel underrättelse derom ännu icke till konsistorium ingått, hvilket gör, att adjunkturen, som han lemnat, icke kan förklaras ledig och att jag, som troligen blir ensam sökande dertill, följaktligen förlorar åtskilligt i tid, hvilket är mig så mycket större skada som jag derigenom uppehålles i mina käraste planer, hvilka du vet egentligen gå derpå ut, att med det första få bygga äktenskap, som icke kan låta sig göra, förrän jag blifvit adjunkt och dymedelst fått en tjenst på stat. Käre Nicander! Råkar du Tannström ibland och talar du med honom i sådana stycken, så bed honom (om det annars går an) snart utfärda den officiela underrättelsen om Westmans befordran och derjemte befallning om filos. adjunkturens ledigförklarande. Du gör mig derigenom en ganska stor tjenst och jag skall icke nog kunna tacka dig derför. Jag önskade så högeligen, att fatalierna till denna ansökning åtminstone till nyåret skulle vara tilländalupna, så att jag då finge se, om jag har någon medsökande. För närvarande känner jag ingen, ty Rydberg, den ende som är engagerad i filosofien vid denna akademi jemte mig, har högtidligen förklarat att han ej vill söka adjunkturen och dymedelst ställa sig under Westman, som är så mycket yngre än han. Dessutom taga alla för gifvet att jag skall få den tjensten, som visserligen ej är afundsvärd, men för mig af ganska stor vigt, isynnerhet om jag kunde få den snart.

Skrif snart, så om denna, som andra och isynnerhet dina egna

[1] Tegnérs öfversättare.
[2] Kullberg utnämdes 1830 till biskop i Kalmar.

angelägenheter. Dör Hylander eller går Agardh till Kalmar, så vinner Thomander derigenom genast befordran och du slipper denne medsökande till estet. professionen, och Lundblad kan väl icke vara rätt farlig?

I döden din trofaste
Paulus.

II.

Förhållande till C. J. L. Almqvist [1].

1.

Bref från P. G. Ahnfelt till Almqvist [2].

Knästorp den 27 jan. 1839.

Å hela det här församlade lässällskapets vägnar får jag, ehuru med svag och darrande hand, säga dig oändlig tack för de njutningsrika stunder du genom dina herrliga skapelser åter beredt oss. Vi hafva nämligen i dag uppbygt oss med "Isidorus" och "Marjam" (af hvilka jag deklamerat den förre och Thomander den senare) och blifvit öfverens derom att detta är det yppersta svenska skaldekonsten hittills i denna genre åstadkommit och att du bör skynda med dess utgifvande. Ja, för all del dröj icke att låta hela svenska allmänheten få fägna sig åt det underbara häfte du lemnade mig och hvilket dels varit i Bosarp, dels i Lund och Knästorp, der det blifvit läst och omläst flere gånger. Thomander ber helsa och försäkra dig, att så kärt det må vara dig att bli professor i Lund, så nödvändigt är det att du med det allra första offentliggör åtminstone "Ferrando Bruno" och de båda styckena jag nämnt att vi i dag förehaft. Han reste för en liten stund sedan (kl. 10 på aftonen) härifrån, och som han ej får tid att skrifva i morgon och jag då måste helt bittida begifva mig härifrån till Bosarp, så måste jag i afton skrifva dig dessa rader, hvilkas oläslighet du säkert skulle förlåta, om du såg med hvilken svullen hand jag förer pennan. Här var ingen annan som vågade sig på att

---

[1] Jemför Studentm. I, sid. 193—95.

[2] Detta bref är åt oss öfverlemnadt af hr kapten L. Almqvist.

skrifva; annars hade jag bort vara frikallad, ty min gamla gemena reumatism plågar mig för qvällen alldeles för strängt. Jag har annars på en veckas tid varit temligen rask och kommit hit på öppen släda, men just denna färd har förmodligen beredt mig denna nyvaknade värk och vånda. Detta är första utfärden jag vågat i vinter och jag finner att det är bäst jag håller mig hemma. H. är deremot mycket rask och har i dag till allas stora förnöjelse utfört sin stämma så väl i "Guds krig" som i "Minnet", "Källan", "Hoppet" och "Engelns kallelse", hvilka alla vår lilla trio exseqverar mästerligt och så att säkert äfven komponisten skulle bli nöjd dermed. Ack, om vi haft dig bland oss dessa dagar och särdeles i dag! Thomanders deklamation af din "Marjam" öfverträffade hvad jag hittills hört af honom i denna väg. Intet öga var i det stora sällskapet som ej glänste i tårar och sjelfva fargubben var så hänförd att jag aldrig sett honom lyckligare. Ynglingarne Rietz, och Ekdahl som du känner, förklarade att de ej haft en så angenäm dag sedan de i fjor voro tillsamman med dig sjelf här på stället. Efter gammal öflig sed är sällskapet ännu uppe och går troligen ej åtskils på denna sidan klockan 12. Oskar spelar för ögonblicket solo gitarr och dukar upp för oss den ena kräsligheten efter den andra. Pilten har nu börjat spela klaver och synes mycket road deraf. Han söker en klockaretjenst ej långt från Bosarp som jag tänker han får och på hvilken han med sina ringa anspråk kan beqvämligen vara bergad [1]. Således kommer han hädanefter att uteslutande egna sig åt musiken och till detta beslut har du väsentligen bidragit, ty allt ifrån ditt första samtal med honom i denna väg har han varit betänkt derpå och nu är han så lycklig och nöjd sen han kommit ins Reine med sig. Du vet väl att Rietz är redaktör af Skånska Korrespondenten och att det är gamle konsistorienotarien Palm, som fört Hagbergs talan mot Cronholm. Brunius har nu förklarat att han för sin del ej kan deltaga i Vandalernas förslagsåtgärder, i fall de som man trott gå ut på att sätta dig tillbaka för dina medsökande. Rietz hade nämligen så väl honom som Westman och Bring att läsa några af dina Törnrosor, och derefter skall Brunius ha tagit sitt parti, Westman medgifvit att de vore originela och snillrika men — — och Bring vidblifvit sin gamla mening om Rydbergs företräde och "omätlighet" m. m. Men — hvem hade skrifvit försvaret i Aftonbladet för

[1] Såsom bekant är af Oskar Ahnfelts verksamhet, realiserades icke denna plan.

estetiska och norbergska professionernas förening? Thomander och jag ha gissat på flere, men veta ej rätt hvem vi skola tro dertill [1]. Det var ganska riktigt taget och särdeles mot slutet ganska pfiffigt. Hvem är din recensent i Eos och hvarifrån har han kommit till det saintsimonistiska äktenskapsbekymret [2]? Inte har du släppt ut "Det går an" i misstänkta händer? För all del håll mun med sådant tills vidare, ty packet tar bestämdt fast derom och du kan få stor förargelse. Men se hvartill understår jag mig? Förlåt gode Almqvist! att jag vågar ge dig ett råd, men jag är så rädd att filistéer skola slå sig ned öfver någon din framtida idé eller vidtutseende uppgift. Gif blott ut de guddomliga produktionerna vi hafva här till vår enskilda uppbyggelse. — —

2.

Almqvist till Wieselgren [3].

Stockholm 14 okt. 1837.

Tack så hjertligen för all kärlek under mitt sista vistande i Skåne. Jag mins så lifligt den stund vid Riseberga, då vi skildes åt — tacka Thomander och Ahnfelt för denna stund. — — När jag ihågkommer det vackra Bosarp med Ahnfelts och Thomanders så högst älskvärda familjer, och när jag slutligen till all denna menskliga skönhet lägger den intagande naturtaflan af Skäralid, så står Skåne sannerligen för mig i en idyllisk dager. Det är ingen vanlig lycka, att möta sådana vänner, då man kommer på främmande ort; jag har väl i alla landsorter bekanta, men ingenstädes varmare. Kunde också jag visa dig och er alla min värme tillbaka! Men det står icke till; jag är såsom sluten. — Jag skrifver icke denna gång särskildt till Ahnfelt, men om det tillåtes, så ber jag att i detta samma bref få ställa några rader till honom. Det är för att så hjertligt tacka honom, icke blott för det gästvänliga emottagandet och herbergerandet (det får man åtnjuta

---

[1] Almqvist hade sjelf skrifvit denna artikel.

[2] Jemför härom C. J. L. Almqvist, hans lif och verksamhet af Arvid Ahnfelt sid. 83—90.

[3] Ofvanstående rader äro af utg. afskrifna ur domprosten Wieselgrens brefsamling. Jemför ock rörande Almqvists Bosarpsbesök A. Ahnfelts förut nämda arbete sid. 130.

hos de flesta bildade), men för den enskilda blicken i ögonen och för tycket i ansigtet, hvilket djupt sympatiserade med mig (sådant är hvad man sällan får).

III.

Gyckel med Brunius [1].

C. G. Brunii opera theologica antediluviana, d. ä.: Hvad professor Brunius gjort i och för teologien, innan floden kom och drog honom in i den antiqvartaliska hvirfveln; eller vederläggning af de neologers förvända sätt att tolka trosartiklarna, uti trogen öfversättning till svenska allmänhetens uppbyggelse.

§ 1. Från äldsta tider, alltsedan frälsaren återvändt till himmelen, har bland de kristna åtskilliga nyhetsmakare förgripit sig på troslärorna. I mån af sin lärdom har man med de hel. skrifterna hopblandat verldslig visdom ur Platos, Aristotelis och andra grekiska filosofers skrifter. Så hafva Origenes, Augustinus och sjelfva Johannes Damascenus, som skrifvit 4 böcker om den ortodoxa tron, förfarit. När således lusten uppstått att tolka det guddomliga efter menniskors visdom, och denna metod hade föga framgång, började några antasta sjelfva den hel. Skrifts anseende. Snart framträdde med en framskridande tid en skara af kättare, som drifvande hvar sina meningar om trosartiklarna på det förderfligaste anfäktade Kristi sanna lära. Hvem känner ej Arius, Pelagius och andra dylika, som skadat den himmelska sanningen icke mindre än de som försökt att kullkasta hela vår religion. Fördenskull var det ej underligt, att också många, när Luther återstälde den himmelska läran i dess ursprungliga renhet, i vår församling införde olika och förvända meningar om trosartiklarne. Ty knapt hade protestanterna börjat hoppas framgång för sitt företag, förr än de till följd af de dödligas natur sönderföllo i partier. Hvar och en ser, huru skadlig denna söndring måste vara för den rena religionen; men det är bekant att Zwingli, Calvin och andra så beskaffade menniskors villfarelser nästan fåfängt blifvit af Luther och hans anhängare genom Skriftens vittnesbörd vederlagda. Då således icke

[1] Jemför Studentm. I. sid. 162. I enlighet med vårt derstädes gifna löfte meddela vi nu ett utdrag ur ifrågavarande aktstycke.

så få halsstarrigt förblefvo i påfviska mörkret, skilde sig de öfriga kristna i tvänne större partier: den Lutherska och den reformerta kyrkan. Men detta var icke olycka nog. Här och der så väl bland lutheraner som bland reformerta började tron icke litet oroas af åtskilliga nyhetsmakare. Men som de senares historia ej hör till vårt ämne, vilja vi med få ord efter de inskränkta gränserna för detta arbete omröra tvistigheterna bland de förra.

Utom några fanatici, af hvilkas galenskap hvarje tidehvarf merendels lider, började många efter Luthers död utsprida förvända meningar än om en, än om en annan fundamentalartikel och derigenom störa vår kyrkas lugn. Bland dessa räkna vi Amsdorfius samt Flaccius Illyricus och Osiander. Äfven Filip Melanchton, en man med stort snille och utmärkt lärdom, har, oaktadt för öfrigt ej utan förtjenst om lutheranismen, icke litet skadat vår bekännelse genom sina alltför milda och mot de påfviske alltför försonliga skrifter. Äfven många i det följande seklet råkade in i svåra villfarelser. Somliga predikade kiliasmen, d. ä. Kristi tusenåriga rike på jorden; andra tolkade den hel. Skrift efter filosofiska regler och åter andra förvredo sjelfva trosartiklarna. Men att uppräkna alla dessas namn och särskilda lärosatser, synes ej ingå i vårt ämne. Ty för denna gång åligger oss att skrifva något till vederläggning af lutheranismens senaste anfäktare, de så kallade neologerna. Dessa, som i likhet med sina föregångare, antingen för att skryta med lärdom eller med snille utspridt sina drömmar, böra af hvarje vältänkande icke blott förkastas, utan af all håg och kraft vederläggas. Ty hvad göra de annat än bana väg för en Hume, Voltaire, Helvetius och dylika saducéer och, hvilket är ännu förderfligare, betaga den olärda hopen hopp och fruktan för det tillkommande, ja frånstjäla den den eviga saligheten. Hvilken glömska af den menskliga svagheten! Under det de söka försätta själens förstånd, att jag så må säga, i frihet, se de ej, att man icke ens i detta lifvet (om det andra vill jag ej tala) tar sig fram utan religion.

§ 2. Först ha vi alltså att i korthet visa, hvad neologerna tänka om den h. Skrift, som är grunden för den kristna tron. De påstå att hvarken Gud eller englar visat sig för menniskor, de neka att röster ur himlen någonsin blifvit hörda. Ja, de akta för intet sjelfva den himmelska ingifvelsen hos de helige författarne och deras guddomliga anseende, samt slutligen både underverk och profetior. De som yrka detta, ledas antingen af en skamlig glömska af den h. Skrift eller af

ett tomt skryt med en skadlig lärdom, eller en förderflig nyhetssjuka. Ty såväl i gamla som i nya testamentet läser man på mångfaldiga ställen att Gud och englar visat sig för de dödliga och talat med dem. Härom skrifver Lukas icke otydligt i 1, 11—13. Äfven i gamla test. förekomma icke få bevis på dylika saker. Lika grundliga bevis för den guddomliga ingifvelsen fattas icke heller. Paulus bär derom vittnesbörd 2 Tim. 3, 15—17.

Skall detta allt godtyckligen förklaras efter vårt eget förnuft, emedan det icke annorlunda, säger man, kan fattas af menniskosjälen, så är biblens anseende platt intet, emedan den öfverflödar af sådana berättelser. Att jag hyser samma mening om underverk och spådomar vill jag icke fördölja. Ty äro de ej af guddomligt ursprung såsom dock Skriften på mångfaldiga ställen försäkrar, så måste ej blott profeterna och andra gamla testamentets författare anses för rena pratmakare, utan ock sjelfva vår helige frälsare, hvilket jag knapt uthärdar att säga, aktas som en utmärkt bedragare. För öfrigt, genom hvilka anstalter och konster skulle han, utan guddomlig kraft, kunnat uträtta hvad ingen dödlig någonsin kunnat? Om fördenskull hos de äldste grekiska och romerska poeter och historieskrifvare förekomma fabler, myter, underverk och dylika ting, som till någon del synas likna de bibliska, må vi dock ej oanständigt blanda himmelska ting ihop med jordiska. Snarare bör man efter min tanke antaga att några små gnistor af det guddomliga ljuset framtindrat i hedendomens mörker. Hvad ursinnigare kan dessutom tänkas än att förklara för falskt hvad man ej förstår? Ändtligen tyckes det enkla framställningssättet, som i Skriften är förenadt med en himmelsk höghet och en förunderlig stadgarnes öfverensstämmelse, ha kunnat röra till och med en Nero och Julianus, om de med lugnt sinne velat nalkas biblen [1].

[1] Den afhandling, hvarur vi hemtat ofvanstående, är mer än dubbelt så lång som det anförda, men vi frukta att det hela skulle verka tröttande.

IV.

Minnesbilder [1].

Författade af P. G. Ahnfelt.

1.

Gustaf Trolle-Bonde [2].

Äldste sonen af framlidne h. exc. riksmarskalken gr. Carl Bonde till Björnö och Trolleholm och dess hustru, grefvinnan Ebba Marg. Bonde af numera utslocknade Säfstaholms-ätten, föddes den 28 mars 1773 på Vibyholms sätesgård i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och egendomar, som medelst förstfödslorätt och till följd af Trolleska fideikommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla honom både i mellersta och sydligare delen af Sverige, erhöll han i arf efter sin aktningsvärde fader och hugstore förfäder — af dessa räknar man 22 rådsherrar Bonde — en själsadel, hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet bland tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i vårt fädernesland. Allmänt erkännes och aktas han såsom Sveriges nuvarande störste Mæcenas, hvilken egenskap redan vore mer än tillräcklig att försäkra honom om en oförvansklig lager; men enär i denna krans är inflätad en nog så ärofull eklöfskrona, måste det för den biografiska literaturen vara en betydlig vinst att eröfra ett namn sådant som h. exc. gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring har emellertid kostat icke så litet strid med den ädle grefvens nära nog oöfvervinnerliga vägran att lemna nödiga materialier till den lefnadsteckning här nu kommer att framställas och hvilken tyvärr både i qvantitativt och qvalitativt hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande allmänhet har rätt att vänta. De uppgifter man omsider lyckats afvinna grefvens sällsporda anspråkslöshet, inskränker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas torftighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörandet af memoarer, som under utvecklingen och fortgången af ett så mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas.

---

[1] Ur förf:s många minnesteckningar, offentliggjorda dels i tidskrifter, dels i Svenskt biografiskt lexikon, upptaga vi några, som på ett eller annat sätt stå i sammanhang med hvad han berättar i Studentminnena.

[2] Jemför Studentm. 1., sid. 180. Ofvanstående biografi är författad 1850.

Biografens enskilda och personliga bekantskap med h. exc. må emellertid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister i de benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till en början, jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina föräldrar, men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 1780 åt sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i Skåne, der hon i många år lefde, såsom enka efter riksrådet gr. Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på detta sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner och för egen del föregick dem med exemplet af den största tarflighet i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folkvänlighet som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas välstånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af den bekante ekonomen, öfverstelöjtnant Fredr. Trolle till Näs m. m., som från ett ytterst förfallet skick och nära nog fullkomligt ödesmål förstått att upphjelpa sina ärfda egendomar, med hvilka han införlifvade många förvärfvade, hade enkefru Vivika Bonde af sin fader ärft ett ovanligt hushållsvett i förening med dessa aristokratiskt-patriarkaliska tänkesätt, som gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, ehuru i en finare kulturform, lyckligtvis ännu hos en och annan af dess ättlingar äro i behåll. På unga gr. Gustaf Trolle-Bonde öfverflyttades de för lifstiden, under den tid af 8 år han tillbragte i landtlig enfald under sin aktningsvärda farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolleholms gods den ädla riksrådinnan såsom en kär bild af forntida trefligt umgänge emellan "herrskapet" och "godsarne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan och hennes barnbarn, hvilka senare ofta vandrade till fots bredvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade vid alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familjevagnen sattes i rörelse efter fyrspann, med hvilket ekipage hon jemte de sina, merendels vid jultiden besökte icke blott de resp. prest- och klockarehusen, utan ock en och annan bondgård inom sitt vidsträckta område.

År 1788 flyttades de begge bröderna tillbaka till föräldrahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska behagligt, fastän icke att jemföra med hvad det nu är genom de betydliga kostnader gr. G. Trolle-Bonde der nedlagt. Följande året begåfvo de sig till Upsala akademi, den de freqventerade till och med 1792. Under tiden afled fadren, och år 1794 anträdde den 21-årige grefven i sällskap med sin broder en utrikes resa genom Tyskland och Holland till England, der

han uppehöll sig till hösten följande året, och sedan till Paris, hvarifrån han återvände på sommaren 1796, tagande vägen genom Schweiz och Tyskland. Mot slutet af sistnämnda år lände han lyckligen tillbaka till Sverige, samt fortsatte träget sina studier så af sköna konster som af vetenskaper, för hvilka beggedera han under denna resa gjort värderika samlingar. Redan-tidigt en stor vän af målarekonst, skulptur, arkitektur, poesi och musik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, i hvilken han under denna afdelning af sitt lif lärer hafva framskridit ganska långt, ehuru han på en senare tid lagt ned det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som äldre man, utfört sina nummer tillhopa med den namnkunnige Crusell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i Sverige. Med Crusell umgicks han på den allra förtroligaste fot i många år och sörjde denne vid dess död såsom en broder.

År 1799 antog gr. Trolle-Bonde anställning vid svenska hofvet såsom tjenstgörande kammarherre hos dåv. drottning Fredrika Dorotea Wilhelmina, hvilken tjenst han lemnade 1805. Gifte sig följande året med fröken Charlotte Bonde, yngsta dottern af sedermera en af rikets herrar frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skilsmessa upplöstes 1809. Från denna tid har gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlifvets sysselsättningar och merendels vistats på sina landtegendomar, dem han icke blott genom rationela åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trädgårds-kultur, förbättrat, utan ock genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och andra de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla bemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge uppblomstrat öfverallt på hans område. Biografen, som i flera år varit kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckta gods har gr. Trolle-Bonde ådagalagt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 1809, då reformen egentligen börjades der, har den fortgått i samma förträffliga riktning, hvarför omskapningen af denna egendom också är iögonfallande. Ty i stället för att den, under forna tiders hofveribruk och feodala förvaltningssätt, lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning,

afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 rdr b:ko åt den förre och bereder den senare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, om vi minnas rätt) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre farmer hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagsverksskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerna må nu i allmänhet väl, bo rymligt och beqvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet cirkulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har gr. Trolle-Bonde nedlagt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och prydliga byggnader, som tid efter annan der uppvuxit och alla bevittna egarens utbildande konstsinne och furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfriga anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvänne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens lokal en smakfull ombildning i fri och ledig stil så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det härliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedomen af den mängd arkitektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volièrer, springvatten, karyatider, kinesiska bryggor, m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, nogsamt bebåda, att en ännu högre estetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalster af olika slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Merkurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstaflor af såväl italienska som nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i

renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalts med flere hundra riksdaler och slutligen ett bibliotek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, etnografi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den ädle grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landsmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästat hans på samma gång furstligt lysande och medborgerligt trefliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre intresse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talang, beskyddare af begåfvad och framåtsträfvande ungdom, såväl som af betryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtröttas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans understöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rummet tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranledt och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtskilliga af Europas länder, har han äfven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, muséer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har h. exc. gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges störste mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rättvist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anses för konstens beskyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om skön konst och dess tillräckliga inneboende kraft att beskydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bildningsmedel, hvarförutan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fädernesland för 40 à 50 år tillbaka. En tafla, ett skulpturarbete, en qvartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till lyxartiklarna och blott någon gång, vid högtidligare tillfällen framkallades såsom till parad. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva

väntat tills den sköna konstens produkter blefvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslifvet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade verlden att inrymma den vilsne gästen medborgarerätt i fäderneslandet, han som infört ett förtroligt umgänge mellan det högre societetslifvet och konstnärlig verksamhet, han som först förklarat svenskt krig mot vandalismen inom de förnämas kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han förödmjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillegnade sig både konstnären och hans arbete.

H. exc. gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti. Liberal och frisinnad genom kultur och humanitet, behöfver hans karakter ingen färgläggning från annat håll. En sådan aristokrat som gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad och kärleken uteblifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu invid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon lagt sin hand" är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af regeringen har h. exc. gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: hofmarskalk 1816, riddare af N. O. s. å., kommendör af denna orden 1823, öfverstekammarjunkare s. å. och en af rikets herrar 1826 [1].

2.

Eberhard Zakarias Munck af Rosenschöld [2].

Den originele läkaren, riksdagsmannen och folkvännen Eberhard Zakarias Munck af Rosenschöld föddes i Lund d. 3 aug. 1775. Fa-

[1] Exc. Trolle-Bonde afled 1855.

[2] Jemför Studentm. I, sid. 128. Ofvanstående biografi är författad 1843.

dren var biskopen, akad. pro-kansleren L. N. O. dr. Petrus Munck och modren Ulrika Eleonora Rosenblad, personer af utmärkta själsförmögenheter, af hvilka han ärfde dessa värderika gåfvor. Redan som barn ådagalade han så utomordentligt minne, att han, för att anföra ett exempel, på mindre än en veckas tid skall hafva lärt sig hela Hübners bibliska historia utantill, och under den på sin tid utmärkte litteratören prof. Sommelius gjorde han de snabbaste framsteg i både äldre och nyare språken. Fadren, som gerna sett att han blifvit teolog, lät derför tidigt inöfva honom i den tidens skolastiska lärobyggnader, dem han med största lätthet tillegnade sig och i hvilkas riktiga bedömande han röjde den skarpsinnighet och säkra blick, som sedermera vägledde honom igenom labyrinten af åtskilliga vetenskapsgrenar. "Ända till sitt 13:de ålders år", såsom han sjelf uttryckte sig, lär han hufvudsakligen varit sysselsatt med lingvistiska studier och teologi, hvarför han ock då med mycken utmärkelse genomgick teologiska examen, och ehuru mer än en af de högvördiga fäderna lär hafva låtit "personlig vänskap med fadern" diktera de klyftigaste frågor till sonen, besvarade denne dem likväl med fullkomlig noggrannhet, men lätt och obehindradt som om han sjelf utöfvat ett munus examinandi. Ännu på sin ålderdom erinrade han sig lifligt åtskilliga af de frågor han vid detta tillfälle haft att besvara, och — som han äfven sjelf riktigt anmärkte — skulle kanske mer än en teol. kandidat nu för tiden blifva icke så litet förlägen vid ett spörsmål sådant som detta: "quænam intercedit differentia inter ideas innatas primo primas et primo secundas?" Dylika frågor skola dock ej hafva gjort den 13-årige gossen det ringaste bekymmer. Men efter den tiden och sedan fadern ej hade mer att önska i afseende på hans teologiska underbyggnad, vände han sig med förkärlek till fysiologiens och medicinens studium, särskildt dertill uppmuntrad af sin morfader, den namnkunnige med. prof. E. Rosenblad, som icke blott lemnade honom teoretisk undervisning i sin vetenskap, utan äfven fann det rådligt att begagna honom vid 15 års ålder såsom biträde vid sin enskilda praktik. År 1790 hade han redan författat en afhandling på $5^3/_4$ ark "de rheumatismo acuto", som han under lifmedikus Engelhardts præsidium utgaf och från katedern offentligen försvarade. I den gratulations-adress, som præses efter den tidens sätt låtit trycka framför dissertationen, underlåter han ej att med de högsta loford utmärka detta sjelfständiga arbete af en "adolescens quindecim annos natus", hvilket han väl

förklarar vara i många stycken afvikande från sina egna åsigter, men det oaktadt ej betviflar att ju den unge författaren skulle kunna försvara sina satser emot hvilken opponens som helst. Detta skedde ock, och den annars, då för tiden, i allmänna lefvernet ytterst förlägne och nästan folkskygge ynglingen talade nu offentligen latinet med stor färdighet och vederlade lika grundligen som lätt de argumenter man mot honom hade att andraga. Under det han således var inbegripen i medicinska öfningar, försummade han dock ej de studier, som hörde till den filosofiska graden, hvilken han ernådde 1793, och således innan han ingått i sitt 18:de år, men med den utmärkelse, att 4 bland de examinerande professorerne föreslagit honom till erhållande af hedersrummet vid promotionen. Året efter det han blifvit promoverad i filos. fakulteten tog han den medicinska lagern och var då primus vid doktorspromotionen samt blef samma år efter aflagdt specimen befordrad till medic. adjunkt efter nyss fyllda 19 år. Sällan har man väl sett så snabba framsteg på literaturens fält och de gjordes ej heller utan den mest oerhörda flit och de största ansträngningar. Dr. M. af R. var i den tiden allmänt erkänd såsom den arbetsammaste af Lunds universitets medlemmar; han läste i ordets egentliga bemärkelse natt och dag, och det kunde endast tillskrifvas hans ovanligt starka kroppsbyggnad i förening med den största spänstighet i själen, att han ej dukade under för de mödor och lukubrationer, han fortsatte under loppet af så många år. Sina teoretiska studier skötte han oafbrutet ända till år 1796, då han för andra gången besökte universitetet i Köpenhamn, der han redan år 1792 uppehållit sig i 8 månader, för att höra prof. Winslows och Horrebows föreläsningar och der han äfven varit en trägen följeslagare åt prof. Bang vid sjukbesöken i Fredriks hospital. Nu började hans medicinska praktik för allvar och med hvarje år växte hans anseende som praktiserande läkare. Genom prof. Becker blef han införd i många högt ansedda danska hus och särskildt nära alierad med den vidtberömde kammarherre Suhm.

Vid denna tidpunkt kom han äfven att i en annan rigtning intressera sig för det praktiska lifvet. Det verldshistoriska moment i mensklighetens utveckling till politisk frihet och kultur, som han sett i franska revolutionen, kunde ej för dr R. blifva utan mycken betydelse. Med stor uppmärksamhet hade han följt den märkliga frihetskampen så i Amerika som i Frankrike och till sin devouerade faders synnerliga bekymmer lifligen deltagit i de republikanska rörelser, som då gingo

igenom hela Europa. Med den sjelfständighet i karakter och de höga begrepp om mensklig frihet och rätt, som alltid tillhörde honom, måste han lifligt intressera sig för revolutionens fortgång och således ständigt komma i motsägelse med de servila åsigter, som under förmyndare-regeringen och k. Gustaf IV:s spira sökte göra sig gällande i Sverige för att om möjligt från dess gränser utestänga de revolutionära idéerna. Hos d:r R. fingo de luft derigenom, att han såsom anonym författare utgaf de bekanta "biografiska anekdoter om franska revolutionens män", hvaruti han hade tillfälle att uttala sin beundran och kärlek för tidehvarfvets frihetshjeltar. Försedd år 1799 med adelsdiplom, begaf han sig samma år till Stockholm och debuterade året derpå såsom parlamentarisk talare vid riksdagen i Norrköping, der han öppet tillhörde oppositionen och ej mindre till sin faders än till morbroderns, statssekreteraren Rosenblads stora förskräckelse uttalade tänkesätt, som ingalunda kunde höfvas en obefordrad ung man, hvilken ännu hade att göra sin lycka i verlden. Fadern skref till vederbörande många och långa ursäktande bref och den höge anförvandten gjorde allt hvad han kunde för att öfverskyla den öfvermodige ynglingens obetänksamhet. Emellertid hade han nu gifvit sig en offentlig politisk karakter och denna förblef han i sjelfva verket trogen allt intill sin lefnads afton, "ådagaläggande" likväl, såsom en bekant politisk författare skrifver, "förenbarheten af en ärlig jakobinism i åsigter med den strängaste laglydnad i uppförande." Efter slutadt riksmöte återvände han till Stockholm och blef samma år chirurg. mag. derstädes. Följande året, då ryktet om vaccinationen nått hans öron, begaf han sig åter till Köpenhamn, och sedan han der gjort sig förvissad om skyddskoppornas värde och pålitlighet, skyndade han att införa vaccinationen i Skåne och ehuru en annan läkare der sökte göra honom stridig förtjensten af att först hafva vaccinerat en landsman, blef det dock snart bevisadt, att d:r R. varit den förste, som gått att hämma koppfarsoten i Sverige. Med den största ifver åtog han sig denna sak, som sysselsatte honom under loppet af flera år utan att han någonsin tröttnade hvarken af mödorna dervid, ej heller af det myckna motstånd fördomar och egennytta uppreste deremot. Särdeles de första åren, då vaccinationen var nog så impopulär och begabbad som den af R. i en sednare tid omfattade nykterhets-reformen varit i våra dagar, sattes hans ståndaktighet på de hårdaste prof, och det vittnar om stor både viljekraft och kärlek till folket att R. utan all ersättning af det allmänna uppoffrade

så mycken tid på en sak, som sedan bevisat sig vara en räddning för många millioner menniskolif. Det är vid sådana tillfällen, som en verklig själsstorhet uppenbarar sig i mannens frimodiga och oförtrutna verksamhet, det är då filantropien i handling skiljer sig från filantropien på läpparne. Numera erkännes R. allmänt såsom vaccinationens förnämsta organ i Sverige, och det var derför ett uttryck af hela nationens erkänsla, då konungen år 1813 tilldelade honom vaccinationsmedaljen i guld såsom åt den der allra först i riket infört och ympat skyddskoppor. Flera år förut hade han emottagit kallelse att vara hedersledamot af vaccinationskommitén i Paris. Emellertid hade R. för den stora räddningsanstalten behöft använda icke blott mycken tid och kraft, utan äfven det stora anseende, hvilket han, enligt hvad ofvanföre nämndes, redan i början af detta århundrade egde såsom praktisk läkare. Genom resor och besök i alla rikets landsändar, icke mindre än genom utgifna skrifter i ämnet, hade det ändtligen lyckats honom öfvervinna vaccinationens svåraste hinder, och nu kunde han lemna åt andra händer att fullfölja ett verk, som i den frejdade R:s namn fått en säker borgen öfver hela Sverige. Hvarhelst han personligen framträdt med sin nitälskan derför, hade den genast vunnit seger, ty hans öfverlägsna personlighet skall, särdeles i hans yngre kraftfulla ålder, hafva varit alldeles oemotståndlig. Det var en slags naturlig magi, som gaf honom ett oinskränkt herravälde öfver sinnena, och i synnerhet hans patienter erforo detta till sin stora båtnad, emedan det låg helsa och läkedom i hvarje ord och blick han utsände vid en sjuksäng. Och likväl var han ytterst sparsam med beggedera och gjorde gemenligen mycket korta men desto tätare sjukbesök. Särdeles stor diagnost, träffade han genast det onda i grunden och var derigenom alltid i stånd att taga afgörande steg, som också sällan misslyckades. Detta gjorde att R. öfverallt var efterlängtad och att han lätteligen både vann och bibehöll det förtroende, hvarförutan all läkarekonst är ett intet. Men lika så mycken beslutsam raskhet, som han visade i behandlingen af hvarje sjukdomsform, lika fina och noggranna voro hans observationer och det finnes kanske ingen svensk läkare, som fört en omständligare journal öfver sin praktik än han.

År 1802 fick R. förordnande att bestrida föreläsningarne i prof. Engelhardts ställe, och ehuru han numera icke kunde ligga så djupt uti rent vetenskapliga studier, var hans offentliga föredrag likväl högst lärorikt och underhållande, och det säkra är, att om icke hans ofant-

ligt stora praktik gifvit honom så mycket att sköta, hade han kunnat bli en lika utmärkt akademisk lärare, som han nu öfverallt var helsad för södra Sveriges störste praktiske läkare. Följande året blef han förordnad att ensam hafva läkare-inseendet vid Ramlösa helsobrunn, der han de föregående åren lemnat den berömde dr Unge ett högt värderadt biträde. Till Ramlösa, som alltid förblef R:s älsklingsställe och hvarifrån nästan ingenting kunde afhålla honom någon sommar, drogs från den tiden äfven en ofantlig mängd personer, så väl höga som låga, fattiga och rika. Der tycktes han företrädesvis vara på sin plats, der förde han Æskulapii staf som en trollspira, och det var en glädjesyn att se huru krymplingar och eländige af alla slag der lefde upp och tillfrisknade under hans behandling.

Emellertid kunde dr R:s stora anseende icke annat än väcka åtskillig afund och förtrytsamhet hos vissa af hans kolleger, och det var väl i sjelfva verket endast en tillverkning af den sårade Engelhardtska egenkärleken, då den så kallade Mehrska processen, som på sin tid väckte mera uppseende än den tyckes hafva förtjent, mot R. anställdes för att om möjligt skada hans goda namn och rykte och måhända för alltid hindra hans vidare akademiska befordran. Ur denna strid gick han dock med en lysande seger och blef året derpå eller år 1805 utnämnd till ordin. medic. theor. professor vid Lunds universitet. Hans egentliga vetenskapliga verksamhet har blifvit olika uppskattad, men de fleste hafva dock derom varit öfverens, att prof. R. var ojemförligt mindre än doktorn. I begynnelsen gjorde han sig dock mycken flit med sina föreläsningar och försummade ingalunda sin vetenskap. Det var hufvudsakligen för denna han år 1808 och 1809 uppehöll sig i London, hvarifrån återvänd tidigt om våren 1810, han erhöll ett märkvärdigt politiskt uppdrag. Under hans vistande utrikes hade Sverige skaffat sig en annan konung och en konstitution, som lofvade dess urgamla inbyggare större frihet och bättre statsskick än de förut egt. Som emellertid den nyvalde monarken hade föga utsigt till bröstarfvingar och den en gång utkorade tronföljaren var död, var det af nöden att utse en annan. Bland kandidaterna till denna plats var Fredrik VI i Danmark en. På hans inbjudning och enligt vederbörandes uppdrag i Sverige reste nu prof. R. öfver till Köpenhamn och började der underhandla med hans danska maj:t. De vilkor han framställde voro lika försigtiga, som hedrande för svenska nationen, och prof. R. rättvisade vid detta tillfälle fullkomligt det förtroende, han åtnjöt på

begge sidorna om sundet. Vilkoren voro redan antagna af kon. Fredrik, och danske ministern i Stockholm hade fått sin regerings befallning, att tillkännagifva det professorn hade uppdrag att med vederbörande kommunicera dessa vilkor, på hvilka hans maj:t vore hugad att kapitulera. Emellertid hade en panisk förskräckelse gripit en del af 1809 års män, och spöket af den olyckliga Kalmar-unionen vändt den patriotiska omtanken åt ett helt annat håll, så att när R. anlände till Örebro riksdag höll man just på att afgöra frågan om tronföljden till förmån för en hjelte, som länge varit föremål för R:s entusiastiska beundran. Som detta val dessutom bättre än något annat öfverensstämde med republikanska önskningar och åsigter, ville han ej genom framläggande af de danska förhandlingarne lägga något hinder i vägen för valet af honom, som gjort sig känd såsom en af den europeiska frihetens varmaste vänner och tillbedjare, utan lyckönskade så väl sig sjelf, som hela svenska nationen att i den segersälle hjelten hafva erhållit ett så vigtigt stöd för den nyss införda konstitutionella regeringsformen. Af vår nu (1843) regerande konung har derför R. alltid varit högt värderad, och äfven när denne till följd af sin öfvertygelse var nödsakad att på riddarhuset tala mot regeringen, blefvo dock aldrig hans redliga afsigter med fäderneslandet eller hans tillgifvenhet för konungahuset misstänkta. Oaktadt han således alltid tillhörde oppositionen, rönte han aldrig tecken till sin konungs onåd, utan skall till och med någon gång varit påtänkt såsom kandidat till en plats i regeringen. Och dertill ansågs han ock värdig, icke blott af centern utan af sjelfva den yttersta venstra sidan på riddarhuset. Så berättas det, att sjelfva prosten grefve Schwerin föreslagit R. att jemte sig gå in i ministéren. Hans riksdagsmannaverksamhet är ock lika utmärkt genom statsklokhet och tillgifvenhet för reformer, som genom den orubbligaste konseqvens och ett noga kontrollerande af den verkställande maktens åtgärder. Hans parlamentariska föredrag var visserligen ej glänsande, snarare vidlåder en viss tröghet och tyngd den stil, som var honom så egen och hvilken var mera bevisande genom sträng logik och genom en stor sakkännedom än den hänförde åhöraren genom någon egentlig vältalighet. Alltid bekant med frågorna för dagen och fullkomlig mästare af tidehvarfvets statsekonomiska idéer, kunde han hålla lärorika föreläsningar för vederbörande af båda partierna. I åtskilliga lagstiftningsfrågor var han vida framför sin tid och det hände derför ofta, att han på riksdagen både förutsade och yrkade sådana sanningar, som först längre tid derefter gjorde sig gäl-

lande. Om han hade den lilla egenkärleken att någon gång leda allmänhetens uppmärksamhet på detta förhållande, så är det väl förlåtligt, i synnerhet då, såsom t. ex. i afseende på den bekanta 72:an, framtiden måst göra rättvisa åt hans säkra takt och fullkomligt riktiga omdöme i det att han redan vid 1828—1830 års riksdag var nästan den ende af oppositionen, som satte sig emot den föreslagna förförändringen af denna paragraf.

Som enskild man var prof R. ej mindre intressant än i det offentliga lifvet. Högst originel både i tal, åthäfvor och gerningar, ådagalade han alltid ett stort nit för mensklighetens sak. Hvarhelst han såg någon lida våld och orättvisa, var han alltid färdig till försvar. Man har mot honom anmärkt en egen lust för rättegångar, och det är sant att han ofta invecklade sig i vissa stridsförhållanden, som han säkert kunnat undvika; men merendels var det dock hans stränga rättsinne och ett oförsonligt hat mot list och svek, som bragte honom i harnesk. I synnerhet var den s. k. embetsmanna-despotismen honom en styggelse, och kunde han bekymra eller fälla någon ensidig, okunnig eller hersklysten byråkrat, skänkte det honom en stor förnöjelse. I umgänget något sträf och frånstötande, helst mot sådana, som mötte honom med anspråk och flärd, var han dock mäktig af mycken godsinthet och välvilja. Att försakelse och uppoffringar icke voro honom främmande, är redan visadt, och man skulle kunna framlägga en mängd vitnesbörd af hans stora menniskokärlek om rummet det medgaf. Då t. ex. det bekanta bondupproret i Skåne år 1811 hade vilseført en mängd unga drängar och dessa på citadellet i Malmö ledo den grymmaste medfart, var det prof. R., som derpå ledde vederbörandes uppmärksamhet, och genom noggranna undersökningar och rapporter, hvartill han kände sig uppmanad å mensklighetens vägnar, bidrog han att rädda många af dessa olyckligas lif. När någon stor missgerning var begången, när allmän eller enskild säkerhet blef hotad, skydde han inga mödor för att upptäcka den brottslige och befordra honom till straff. Begärde en nödlidande hans hjelp, så halp han väl icke alltid genast, men lät undersöka dess belägenhet, och ledde undersökningen dertill, så var han visserligen icke sen att räcka sin hand till biträde. För öfrigt handlade han alltid af princip, äfven då när nyck och infall tycktes bestämma hans förhållande. Många egenheter och paradoxier har man hos honom klandrat, men der fanns säkert en klav dertill i hans individuella daning och uppfostran. Det säkra är, att hopen aldrig

egde måttstocken, hvarefter denna ovanliga karakter skulle bedömas. Der fanns hos honom dels medveten, dels omedveten humor och en hemlig ironi gick igenom hela hans väsende. Men sådana personligheter äro de, som minst begripas, och dock mönstras de mer än andra af den beställsamma hvardagsmenniskan. Derför har man så många anmärkningar att göra vid prof. R:s person, men de som närmare umgingos med honom och gjorde sig besvär att studera hans naiva, reflexionslösa och rent plastiska natur, funno deruti en rikedom af idéer och en så intressant verldsåsigt, att umgänget med honom, så ofta det bjöds, var dem högst välkommet. Det är klart, att han i en senare tid, då så väl kropps- som själsförmögenheter hos honom voro mycket förslöade, ej kunde utveckla hela den originalitet, som i hans yngre dagar gjorde honom så beundrad öfverallt. Mycket af det egna hos honom, som under tidernas lopp blifvit habituelt, syntes nu vara manér och onatur, men så var det visst icke; åtminstone hade han sig icke sjelf bekant i hvilka ovanliga och ofta bizarra former han blifvit liksom petrificerad. Således kunde han med största allvar och utan allt yttre medvetande ikläda sina föreställningar en äkta komisk drägt, under det hvarken löjet eller andra tecken till åhörarnes stora förlustelse var i stånd att lösa honom sjelf ur denna egna förtrollning. Emellertid var prof. R. observerad hvar han kom, och till och med utrikes, i Köpenhamn, i Berlin, i London och i Paris, hvilka ställen han som oftast besökte, njöt han icke mindre uppmärksamhet för sin skarpt markerade individualitet än för de mästerliga kurer han äfven der såsom praktisk läkare verkstälde.

Sin stora patriotism och omtanke för folkets väl visade han ock genom den befattning han tog med allmänna helsovården inom riket. Icke nog dermed, att han på nådig befallning år 1816 instälde sig i Stockholm för att biträda Sundhetskollegium med utarbetande af åtskilliga författningar i den vägen; han utgaf äfven ett eget förslag till sådana, som vittnar om lika mycket fosterlandsnit som om klar insigt i den medicinska lagstiftningen. Året derefter blef han kallad till ledamot af kongl. vetenskapsakadem. och några år förut hade han mottagit diplom såsom hedersledamot i Sundhetskollegium. För öfrigt var han medlem af åtskilliga utländska lärda samfund och utnämndes år 1826 till riddare af K. N. O. År 1833 erhöll han på underdånig ansökan tjenstledighet för sin återstående lefnad och drog sig derefter alltmera ifrån det offentliga lifvet, dertill väl hufvudsakligen föranledd

genom en stor ögonsvaghet, som betydligen försvårade för honom både att läsa och att skrifva. Ännu en gång skulle likväl hans verksamhet tagas i anspråk för ett större allmänt vigtigt ärende. Det var efter det Lunds nykterhetssällskap hade förlorat sin ordförande i framl. prof. Florman, som det gick att uppsöka hans äldste kollega inom medic. fakulteten med begäran, att han ville öfvertaga den lediga platsen. Deputationen, som framställde denna begäran, erhöll genast prof. R:s bifall, och kort tid derefter sammankallade han föreningens ledamöter. Det tal han då höll och de rådplägningar han ledde, särdeles angående beifrandet af nykterhetens sak vid riksdagen, dit han kort tid derefter ämnat resa, uppenbarade tillräckligt, att det ännu hos den ålderstigne mannen fanns samma menniskokärlek och fosterlandsnit, som så ofta i hans yngre dagar, särdeles vid riksmötena, hade uttalat sig i hans öppna förklaringar emot bränvinstillverkningen och allt annat bruk af denna dryck än det medicinska. Hans ultimatum i denna fråga var alltid att bränvin borde förvisas tillbaka till apoteken, och sista sommaren han var vid Ramlösa helsobrunn stridde han der tappert mot bränvinsfördomen. Hans nitälskan der gick så långt, att han högtidligt förklarade det han ej kunde erkänna det så kallade brunnsbordet för sådant af den orsaken blott, att der serverades med bränvin. Han åt der också icke en enda gång under hela brunnssejouren, ty han orkade ej se ett sådant uppenbart trotsande af läkarekonstens föreskrifter, och han kallade aptitsupens bruk vid en helsobrunn för ett vederbörligt motarbetande af hela brunnskuren. Då en gång en hög embetsman vid samma brunn tog det kära bränvinsbordet i försvar mot prof. R., som bland annat gjorde honom uppmärksam derpå, att detta s. k. dryckenskapsaltare ej fanns i något annat europeiskt land än i Sverige och då den höge mannen vågade bestrida denna uppgift, försäkrande, att på den resa han för någon tid gjort till S:t Petersburg, hade han sett brännvinsbord öfverallt i Ryssland både bland medelklassen och i sjelfva kejsarens hof, svarade prof. R.: "Ja det är ju en annan sak, jag trodde att frågan var om civiliserade nationer." En annan gång då någon undrade deröfver, att en del läkare ännu ej bannlyst bränvin ur deras dietlära, förklarade han det såsom helt naturligt, eftersom "bruket af denna dryck vore en af de rikaste sjukdomskällorna i menskligheten och icke alla läkare önskade se sådana källor uttorka", men för öfrigt "vittnade det dock mer om tanklöshet än om egentlig vinningslystnad, när läkaren ej förbjöd aptitsupen." Det är

bekant, att det var R. som genom sin offentliga förklaring mot toddy, långt innan nykterhetsreformen började, grundligt förstörde denna dryck, som på sin tid annars hade icke så litet anseende. På R:s ord afskaffades i alla bättre hus detta bruk, oaktadt det länge varit allmänneligen vedertaget bland bildade och obildade, bland "excellenser och professorer så väl som bland inspektorer och vaktmästare". "Kunde jag så väl lyckas att utrota bränvinsbarbariet, skulle jag vilja skrifva mina sista rader deremot", yttrade han kort före sin död. Äfven funnos efter honom anteckningar i detta afseende, som tydligen voro beräknade för offentlighet, men döden öfverraskade honom i Köpenhamn, dit han begifvit sig för att om sin egen sjuklighet öfverlägga med en af Danmarks störste läkare, innan han gick att anträda sin fast beslutna resa till Stockholm, på våren 1840. Den sista handlingen af R. var ett välgörenhetsverk. En i förlägenhet stadd landsman hade klagat sin nöd för honom i Köpenhamn, och denna hade han nyss på det mest grannlaga sätt afhulpit, då hans ädla hjerta brast. Det var den 17 maj 1840.

Med prof. R. försvann den siste af de utmärkta originalnaturer vid Lunds universitet, som tagit sin bildning i förra århundradet men som förekomma oss såsom vida längre aflägsna från vår tid. Det objektiva synes hos dem så förherrskande, de äro så förlorade i lugn åskådning eller i kraftfull handling, att deras jag går alldeles jemt upp i deras föremål. Sjelfmedvetandet är hos dem liksom neutraliseradt, mättadt af den yttre verlden. De påminna om antikens klassiska gestalter och förhålla sig till universum mindre som reflexionsspeglar än som verkliga mikrokosmer. Subjektiviteten är hos dem undertryckt och de reflektera föga på sig sjelfva. En sådan personlighet var professor R. Ständigt inbegripen i det praktiska lifvets utveckling, var han så litet sysselsatt med sig sjelf, att han förekom andra tankspridd och bortkommen från sitt eget jag. Denna frånvarenhet var dock icke egentligen excentrisk, ty mannen hade en medelpunkt, fastän icke inom sig sjelf, kring hvilken han rörde sig med mycken säkerhet. Den idé, han för tillfället bearbetade, upptog och absorberade hela hans själ, och han lefde så koncentrerad och uteslutande i den, att ingen sjelfåskådning derunder var honom möjlig. Den reflexiva tanken undanträngdes af den diskussiva. Han var så full af sitt ämne, att det lemnade intet rum öfrigt för ett lägre medvetande. Emellertid var det väl icke heller det högsta, som genomträngde honom. Naturen synes hafva varit honom nog och det religiöst-etiska

lifvet med sina fenomener intresserade honom mindre. Kristendomens inre väsende förblef honom en hemlighet, hvaruti han aldrig sökte intränga. Smädelsen och hånet voro honom dock likaså främmande. Till kyrkan förhöll han sig blott indifferent, icke fiendtligt. Den förekom honom endast såsom ett bihang till staten, hvilken i hans ögon var samhället i dess högsta potens. Juridisk rätt, politisk frihet, meningstolerans och humanitet: se här den religion prof. R. bekände. För denna torftiga uppfattning af menskligheteus djupaste behof hade han väl närmast att tacka de förhållanden, hvarunder han i sin ungdom utvecklat sig. Den andelösa ortodoxien, som då låg i strid med tidehvarfvets revolutionära filantropism, hade ej gifvit honom de fördelaktigaste begrepp om kristendomen. Den bättre anda, som sedermera vaknat inom teologien, lärer han ej hafva iakttagit och derför qvarstannade han på sin negativa ståndpunkt i detta hänseende. Hade han kommit att se religionen, icke såsom "ett visst och bestämdt sätt att dyrka Gud", utan såsom ett lif, ett sätt att lefva i Gud, skulle han tvifvelsutan erkänt och gjort rättvisa åt en sådan existens.

3.

Kristian Wåhlin[1].

Bland skriftställare och predikanter som fostrats vid 18:de seklets filantropiska nyttighetsåsigter, är väl ingen i vårt kära fäderneslaud som framträdt med så naiv frimodighet, ingen som varit så viss i sitt sinne eller gått så rakt och raskt på sitt mål som denne man, hvars egenheter för öfrigt redan voro af beskaffenhet att tillförsäkra honom ett rum bland Sveriges märkvärdiga personer. När dertill äfven kommer, att han under loppet af mer än 30 år deltagit i svenska prestbildningen, alltid en nitisk och trogen anhängare af den pastoralteologiska skola, hvarur han utgått, torde hans lefnadsteckning såsom genrebild kunna påräkna fördragsamhet, äfven om den någon gång skulle vidröra karrikatyrens gränser. I sina yngre och medelålders dagar utvecklade han så mycken energi i sin riktning och var en så ifrig förfäktare af hvad han ansåg för statens välfärd, att han i

[1] Jemför Studentm. I, sid. 137.

den tiden aktades för en icke blott ärlig och tapper utan ock väl utrustad, talentfull, ja hardt nära genialisk folkvän. Men det var ju icke första gången den resp. allmänheten i sitt omdöme förblandade dessa begrepp. Hvarhelst kärleken till folket uppträder i förening med mod och ihärdighet, blir den gerna af en viss publik helsad som en högre begåfning. Hemligheten af filantropiens makt är icke att söka i någon snillets öfverlägsenhet, ty den ligger ofta blott i slägtets dunkla men dock starka sympatier, hvilka endast behöfva anslås för att lyfta folktalaren eller skribleren till en höjd som ingen annan makt skulle anvisa honom. Emellertid blir hans ställning alltmer äfventyrlig, ju mer han får uttala sig, helst när han, såsom ofta händt och ännu händer, riktar sitt anfall mot kristendomen och eviga sanningar. Rationalismen, den vulgära såväl som den spekulativa, har gemenligen varit det ödet underkastad att omsider slå öfver sitt mål och dymedelst hemfalla åt allmänna åtlöjet. Ett bland dessa offer var, mindre tilläfventyrs genom egen skuld än genom sjelfva tidehvarfvets, den man hvars lefnadsöden här skola skildras.

Kristian Wåhlin föddes i Skabersjö prestgård af Lunds stift d. 19 okt. år 1761. Fadren var dervarande kyrkoherden mag. Petr. Wåhlin och modren Katar. Wollin, en dotter till Magn. Wollin, handlande och rådman i Cimbrishamn. Beslägtad med domprosten Jonas Wåhlin i Lund, blef vår Kristian af denne faderligen omhuldad då han år 1775 — 7 år förut hade han förlorat sin far — kom alldeles obemedlad till Lund och blef student. 2:ne år derefter dog domprosten, men hans skyddsling lemnades ej värnlös, ty morbrodren, lifmedikus d:r Wollin, den utmärkte talaren och för sin tid skicklige kemisten, åtog sig honom med synnerlig välvilja. Efter fyra års vistelse vid Lunds universitet, der han hufvudsakligen begagnat d. v. græcæ linguæ docenten, sedan skolrektorn i Malmö, mag. J. Gersonii och lektorn i lefvande språken I. Kraaks föreläsningar, begaf sig den unge mannen, med goda och nyttiga kunskaper utrustad, till brukspatron v. Schéele på Printznäs i Småland för att informera dennes söner. Här kom han i tillfälle att göra bekantskap med åtskilliga patriotiskt sinnade bergsmän och landthushållare som ofta sammanträffade hos den kunnige och ädle brukspatronen. Upptagen i deras rådplägningar och samqväm, tycktes den 20-årige studenten redan tidigt fått sin håg riktad åt lifvets praktiska intressen. Emellertid återvände han efter 2:ne års förlopp till Lund, der han promoverades till filos. magister samma

år som han lemnat Printznäs nämligen 1781. Strax derpå drog han tillbaka till Småland der kondition erbjudits honom på Dannäs såsom informator åt sekreteraren Eckermans söner. Då började han predika för folket och gjorde ej så litet uppseende med sina gåfvor som talare, hvartill måhända i första rummet bidragit hans ovanligt starka lungor och muskulösa ansigte. Steinhardts lycksalighetslära, Bastholms filosofi för olärde och Sturms betraktelser öfver naturen voro i den tiden begärliga saker, och efter all anledning var det i synnerhet ur dessa källor den unge predikanten öste de skatter af naturkunnighet och lefnadsvisdom han utmyntade åt menige allmogen i Småland. Ryktet om hans skicklighet som barnalärare hade emellertid gjort magister Wåhlin eftersökt, och bland de flere förmånliga anbud honom gjordes vid denna tidpunkt, antog han det af en förmögen köpman i Malmö vid namn Jakobsson, hos hvilken han likväl ej qvarblef mer än något öfver ½ år. Ty i detta handelshus hade d. v. professorn, sedermera biskopen d:r Weidman kommit att varseblifva hans raskhet och drift i undervisningskonsten, hvarför han af professorn eröfrades till mentor åt 2:ne unga ädlingar, Arvid och Nils Trolle, som från Klågerups sätesgård nu skulle förflyttas till akademien i Lund, der deras originele fader, kammarherren Arvid Trolle ännu qvarstod i den lärda arméen såsom "honorarie adjunkt i fäderneslandets historia". Vid denna akademiska kondition trifdes vår Wåhlin särdeles väl, och var det alltid med tacksamhet han erinrade sig hvad han från den tiden var kammarherren-adjunkten skyldig i afseende på den kännedom af menniskan och af det högre societetslifvet han derunder förvärfvat. Hvem vet om det icke äfven var under ett dagligt literärt umgänge med sin principal som han först kom att skåda fäderneslandets historia i det ljus, hvaruti denna sedan alltmera utvecklade sig för häfdaforskaren Wåhlin? Ty snart nog omfattade han principalens lifsstudium och blef år 1785 anstäld som docens vid k. karolinska akademien, sedan han året förut den 22 maj från öfre katedern försvarat en s. k. "historisk disputation de termino eruditionis scholasticæ non migrando", hvilken han utgifvit såsom specimen för denna docentur. Disputationen är dock mera af pädagogisk än historisk halt och handlar om, huru otillbörligt det är att drifva skolpiltars undervisning utöfver häfdvunna gränser. Följande året reste docenten W. i främmande land, nämligen till Köpenhamn der han en liten tid uppehöll sig i sällskap med sin unge Telemak, den sedermera så bekante hofmar-

skalken Arvid Trolle. Den andre eleven, sedermera kammarherren och slutligen baron Nils T. hade W. förut helt och hållet öfverlemnat åt sin kollega på Klågerup, hist. docenten mag. Roths handledning. Denne numera nästan bortglömde Roth, gemenligen magister Radix kallad, stor hazardspelare, tokrolig gyckelmakare och oreflekterad humorist, som omsider sålde sin plats som docens åt magister B. M. Bolméer och lyktade sin bana som en äkta Casper academicus och pensionerad kollaborator åt gamle apotekaren Colliander i Lund, torde icke litet hafva bidragit att förljufva Wåhlins dagar i Trolleska huset. Traditionen förvarar en mängd lustiga uppträden så i Lund som på Klågerup från de dagarne då hist. docenterna Roth och Wåhlin, hvardera i sitt slag lika egendomliga som deras närmaste förman i fakulteten, under gemensamma akademiska studier äfven arbetade tillsamman i enskilda läroanstalter.

Åren 1787—1791 gjorde mag. docens W. mer och mindre långutsträckta sommarresor åt olika trakter af fäderneslandet, dervid förmodligen inskördande en del af de kunskaper om nationens inre förhållanden, tänkesätt och fördomar, folklynne, bruk och plägseder så väl som allmän och enskild hushållning, hvilken han nedlagt i sin bekanta ”Fäderneslandets historia och statskunskap för begynnare”, hvaraf första upplagan utkom mot slutet af 1780-talet, efterträdd af icke mindre än elfva upplagor, och på hvilket arbete författaren säges hafva förtjent omkring 25,000 kronor. Det kommer alltid att lända vederbörande till en heder af eget slag att hafva så varmt förordat detta lilla historiska verk, att det icke blott blifvit antaget utan ock kunnat bibehålla sig i mer än 30 år, såsom lärobok i svenska historien vid våra lärdomsskolor, derifrån nästan helt och hållet undanträngande alla andra arbeten i samma väg. Otroligt skall det säkert komma att synas efterverlden, att Wåhlins historia varit på detta sätt begagnad framför både Lagerbrings, Botins och Fants, så att den i myndigheters ögon kunnat uthärda jemförelsen äfven med senare författares försök, sådana som Ekelund, Bruzelii, m. fl. Biografen minnes väl ur egen erfarenhet såsom skolgosse, hvilken vedermöda det var, att efter Wåhlinska läroboken inhemta svensk historia och redovisa för alla dessa mekaniskt sammanstälda namn och årtal, bataljer och fredsslut, herre- och riksdagar, uppror och missväxter, adelskaps- och riddareordnars tillskapelse, furstekröningar och Eriksgator, tronföljareval, vexelkurser, bankregleringar, riksgäldsliqvider, krigsgärder, privilegier, mo-

nopoler, ökade bevillningar, extra-roteringen, indragningsmakten m. fl. dylika riksgagneliga företag och inrättningar, om hvilkas historiska betydelse och inbördes sammanhang lärobokens läsare för öfrigt icke erhålla den ringaste upplysning.

Emellertid hade adjunkturen i historien vid Lunds akademi blifvit ledig. Denna sökte naturligtvis docenten W. och uppfördes å fakultetens förslag efter det han den 9 dec. 1789 försvarat en profdisputation "de prudentia legislatoria ex historia haurienda" som belöper sig till 8 qvartblad, men ej synnerligen handlar om det förestälda ämnet. Det är blott triviala betraktelser öfver lagfarenhetens gagn och nytta här i verlden, särdeles med afseende på religion, handel, seder, vanor och fördomar, mot hvilka senare författaren nitälskar på käckt latin och under andragande af en mängd citater ur goda och välbekanta källor, såsom t. ex. Walchs filosofiska lexikon, Montesquieus Esprit des loix, Lagerbrings Svea rikes historia, Lanærus om svenska folkets seder och beskaffenhet, Botins utkast till svenska folkets historia och — Lehnbergs äreminnen. Disputationen, dedicerad till akademikansleren och riksdrotset grefve C. A. Wachtmeister, gjorde lycka både på högre ort och i fakulteten, ty författaren utnämndes följande året till ordinarie hist. adjunkt. Ej underligt, om kansleren bevekts af sjelfva dedikationen, hvarur följande må intagas:

Snillets Gud af lagren skar
Kransen som er hjessa kröner,
Valde er till fosterfar
För en del af sina söner.

Jag bland deras antal är,
Deras öde ni förvaltar.
Hjertat och min pligt begär
Att jag nalkas nu ert altar.

Menskan blott kan offer ge,
Mera Gudarne ej taga.
Med densamma rätt kanske
Torde eder mitt behaga.

Man ser att "Apollosonen" förstod sin konst att värdigt nalkas kanslershögheten, äfvensom af följderna, att grefve Wachtmeister förstod att värdera hyllningen.

Sedan W. således blifvit befordrad till adjunkt, dröjde det ej

länge innan han af vederbörande föreslogs att bestrida de offentliga föreläsningarne i historien. Dertill erhöll han ock nådigt förordnande år 1791, således ungefär 10 år efter det Lagerbring från samma plats ådagalagt sin talang i den historiska konsten. Till Lagerbrings heder måste man antaga, att han ej haft någon del uti Wåhlins anställning vid universitetet, utan att det varit hans menlöse efterträdare, Erland Sam. Bring, förbehållet att der fästa "det unga snillet". Hade nu blott adjunkt Wåhlin slagit sig till ro på denna plats till prof. Brings död, som inträffade år 1798, är det ganska sannolikt att han, såsom äldre docens och följaktligen bättre meriterad än Nils H. Sjöborg, skulle fått företräde framför denne vid professorsutnämningen år 1799. Nu kom sådant icke i fråga, ty redan år 1795 hade W. sökt och, utan att derför speciminera, blifvit både föreslagen och utnämnd till andre teologie adjunkt vid karolinska akademien. Till denna adjunktur hörde såsom prebende det indrägtiga Hellestad, Bonderup och Dalby pastorat, som ofelbart renderade mer än historiska professoratet.

Men huru, frågar tilläfventyrs läsaren, hade W. utan specimen kunnat erhålla en så förmånlig plats inom teol. fakulteten? Hade han utgifvit något teologiskt lärdt arbete af så utmärkt förtjenst? Ingalunda. Men teol. fakulteten ansåg hans lärdom och skicklighet fulltygade genom de 10 teser, W. den 13 april 1792 försvarat och hvilka med kongl. maj:ts nådiga tillåtelse fått gälla såsom specimen cathedræ för prest- och pastoralexamen. Dessa "theses quas", som äro ortodoxt tillyxade och, i det gamla välbekanta "antediluvianska" maneret, afhandla några hermeneutiska, moral- och religionsfilosofiska frågor, åberopades både vid detta tillfälle och hvarje gång framdeles då W. sökte och erhöll någon ny plats inom Lunds teol. fakultet. Han har aldrig utgifvit något annat teologiskt lärdomsprof, hvarken i disputationsform eller i annan drägt, utan på besagde teser har han blifvit både andre och förste teol. adjunkt, så prof. theologiæ regius och slutligen primarius och domprost! För öfrigt stämma dessa teser så litet öfverens med Wåhlins senare teologiska bekännelse, att till och med "sola fides", som längre fram skulle blifva honom till så mycken förargelse, i sista tesen får sin behöriga komplimang.

Prestvigd den 28 april år 1792, uppfördes historiarum adjuncten W. samma år på förslag till Karlshamns och Asarums pastorat, erhöll å valdagen de resp. församlingarnes enhälliga kallelse och begärdes kort derefter genom samfäld underdånig petition hos konungen

till deras kyrkoherde. Så hänförande var i den tiden predikanten Wåhlin. Svenska regeringen var dock nog hård att ej lemna afseende åt så starka opinionsyttringar, utnämnande i stället för Wåhlin en kongl. hofpredikant vid namn C. Morell. Året derpå reste W. till Upsala att bevista jubelfesten derstädes, predikade här och der i landsorterna och intog öfverallt dem som hörde honom. Hemkommen från denna jubelfärd, sökte och erhöll han förslag till Ystads S:t Mariæ samt Öja och Hedeskoga församlingars pastorat, profpredikade d. 30 mars år 1794, som var Midfastosöndag och fick äfven här enhällig kallelse, men måste åter stå tillbaka för en kongl. hofpredikant, Georg Westberg, om hvars förtjenster efterverlden vet lika litet som om Carl Morells.

Efter dessa misslyckade försök att vinna befordran inom församlingen, vädjade adjunkten Wåhlin till hela svenska allmänheten genom att låta från trycket utgifva sin profpredikan i Ystad, hvilken har detta tema: "Guds vishet och nåd uti dess försorg för kreaturens och isynnerhet menniskans lifsuppehälle". Här synes förf. hafva varit i sitt rätta esse, här har han anslagit sjelfva den grundton, i hvilken han sedan alltjemt visste att hålla sina både tryckta och otryckta predikningar. Bastholm och Sturm äro i denna predikan starkt beskattade. Det är således till större delen taflor ur naturen och det menskliga hushållslifvet som här möta läsarens blickar. Målningen är utförd con amore, och ehuru teckningen är utan egendomlighet, hafva dess kolorit och karnation desto mera den Wåhlinska pregeln. Vi finna här samma vågsamma abandon hos talaren som när han 20, 30 år senare hördes från Lunds domkyrkas predikstol prisa "skapelsens under" och väga naturtingens värde på viktualievigt. "Hvart vi vände våra blickar", heter det sid. 7, "öfver naturens vidsträckta rymder, vare sig antingen i luften, på jorden, i hafven eller under jorden, så möter oss öfverallt en gräslig mängd lefvande varelser, hvilka stundeligen ökas och fortplantas. På alla ställen, hvarest kreatur finnas, der finnas ock *lifsmedel.* Hvart slägte behöfver en egen slags *föda* och hvart särskildt djur sin vissa andel. Detta allt oaktadt har *födan* städse varit tillräcklig för dem, från det ena århundradet till det andra. Måste vi icke vid åtankan häraf, med helig undran, bekänna: "Allas ögon vänta efter Dig, och Du gifver dem *spis* i sinom tid." — — — Allt det som fått lif, kan derför med visshet hoppas att blifva *mättadt.* — — Denna sanning eger så säker grund till sitt försvar, att den ej kan ne-

kas, utan att tillika bestrida en af alla åldrar stadgad erfarenhet. Hvem har väl någonsin kunnat uppdaga ett enda ställe på vårt jordklot, der man ej funnit sådana *lifsmedel*, som varit afpassade efter de djurens natur som der funnits? På hvarje särskildt *näringsmedel* hafva vissa kreatur fått sin anvisning. — — — Dageligen se vi, huru särskilda djurslägten infinna sig på olika ställen der deras *uppehälle* säkrast och lättast erhålles. Några äro försedda med så starkt lukt, att de kunna på längre vägs afstånd uppspana detsamma. Deras kroppsbyggnad är inrättad efter deras *näringssätt*. Roffogeln är försedd med hvassa klor, med skarp syn och flyger utomordentligt snabbt, för att så mycket säkrare ertappa och behålla sitt rof. — — — — Vintren tyckes vara den svåraste årstiden för kreaturen, men Skaparens vishet och nåd har äfven då fogat säkra anstalter för deras *lifsuppehälle*. Några djur äta då det som ännu finnes qvar på marken. Somliga af dem samla ett tillräckligt förråd om sommaren. Andra åter behöfva alldeles ingen föda, ty de nedgräfva sig i jorden eller nedsänka sig på sjöbotten, hvarest de förblifva i en slumrande dvala, till dess sommaren ånyo framlockar dem, då deras *bord* åter står tillagadt. — — Ingenting i naturen gifves, som icke i mer eller mindre mån tjenar menniskan till nöje, nytta och förmån. Våra åkrar bära säd när de häfdas. Sjöarne gifva en mängd af *smaklig fisk*, hvilken årligen sjelfmant upplöper till våra landtkuster, bergverken skänka oss rika förråd af metaller och skogarne tilldela oss byggningsämnen och flera oumbärliga förnödenheter till våra *spiskamrar* — — — — Då man betraktar 2:ne stora krigshärar, församlade inom en enda landsträcka, der en blodig sköfling och härjning förödt alla *lifsmedel*, så borde man ju med all sannolikhet förmoda, att en sådan folkmängd omöjligen skulle kunna under en längre tids förlopp finna tillräckligt *lifsuppehälle* på ett sådant ställe, och likväl ser man sällan att de lida hungersnöd. Uti folkrika och stora städer är det ej ovanligt att finna esomoftast några hundra tusen inbyggare. Man skulle tycka, att dessas dageliga *förtäring*, ej blott till nödtorft utan merendels till ett passande öfverflöd, omsider borde åstadkomma en förfärlig brist på alla slags *lifsmedel;* men sådant händer ej, utan fastmera vinnes derigenom ett så mycket rikare förråd deraf, såvida menniskorna endast vinnlägga sig om tukt och ordning, flit och sparsamhet. — — — Vinningslystnaden alstrar *näringsdrift;* behofven ökas och blifva uppfylda, och hvarje arbetande medlem får tillfälle att på lofligt sätt *vinna sitt*

bröd. I allmänhet, m. å.! tror man att vårt slägte varit talrikare före syndafloden, än det någonsin sedermera kunnat blifva. Så mycket är åtminstone säkert, att den tidens menniskor utgjort en gräseligen stor mängd. Då vi nu för tiden sällan uppnå 70 till 80 år, hunno menniskorna då till flere hundrade års ålder. Farfadren och sonsonen kunde då, på en och samma tid, omfamna hvar sin nyfödda son. Hvilken hastig befolkning skulle icke häraf uppkomma! Detta allt oaktadt finna vi ingen anledning till den förmodan, att menniskorna då saknat tillräckligt förråd af *lifsmedel.*"

Af det anförda torde läsaren hafva nog för att kunna bedöma Wåhlinska predikometoden. Det är ingen öfverdrift i det antagandet, att alla Wåhlins predikningar voro blott lika många variationer af denna midfastosöndags predikan. Biografen, som hört honom ganska ofta, erinrar sig aldrig, icke ens på de stora högtids- och bönedagarne, då han alltid efter regeln lät höra sig såsom domprost under loppet af de 15 år han innehade denna värdighet, att talaren egentligen afhandlade någon dogm i 2:dra eller 3:dje trosartikeln. Måhända fann han sådant öfverflödigt, särskildt af den anledning att hans kollega d:r Hylander mera uteslutande egnat sitt predikoföredrag åt 2:dra artikeln, likasom prosten Schartan åt den tredje. Af alla Guds löften och tillsägelser i den heliga skrift satte W. intet högre än Herrans ord till Noach: "Så länge jorden står, skall icke återvända säende och uppskärande, köld och hetta, sommar och vinter, natt och dag"; likasom han fann ett kort inbegrepp af alla Guds välgerningar i den Davidiska bekännelsen: "Allas ögon vänta efter Dig och Du gifver dem *spis* i sinom tid; Du uppfyller vårt hjerta med *mat* och glädje." Emellertid gick och gällde Wåhlin för en skicklig och utmärkt predikant ända till år 1809, då hans anseende tyckes hafva gått in i sitt *nedan* och detta väl egentligen derför att han genom sin då vunna befordran till teol. professor fick offentlig föreläsningsskyldighet i en vetenskap som var honom alldeles fremmande och då hans talaregåfva således icke längre mäktade skyla hans totala brist på teologisk lärdom. Ända dittills gick det honom i alla stycken väl, både som författare och som embetsman. Han skref böcker och öfversatte böcker, han utgaf chrestomatier och predikosamlingar, öfversatte verldshistorier och religionshistorier, utgaf handbok i svenska kyrkolagfarenheten, läkareböcker och barnböcker, läroböcker i "landthushållningen och andra nyttiga ämnen", såsom t. ex. barnuppfostran, biskötsel, boskapssjukdomar, hästars

benbrott, löss på oxar och kor, fårskabb, dynt på svin, botemedel för gåsungar, råd mot lättja och liderlighet, d:o mot vidskepelser och skadeliga meningar hos allmogen, jordmålare och gastabloss, mot drömmar och aningar, mot räddhågan för hundars tjutande och uggleskrik om nätterna", mot alla slags oordningar i bondens ladugård, kök och skafferi samt slutligen undervisning om en husmoders pligter och skyldigheter mot maka, drängar och pigor, råd i afseende på en qvinnas graviditet och barnförlossning, item om matkokning, brödbak, brygd och bränvinsbränning — med ett ord: han ockrade redligt med sina pund och ville skaffa nytta och nöje bland menniskors barn, så vidt hans tillgångar medgåfvo det. Att dessa voro klena, förstod allmänheten i den tiden lika litet som han sjelf, och deraf hans stora popularitet och hans stora sjelfförtröstan. Med sinne för kristendom och med grundligare dogmatisk underbyggnad skulle han säkert blifvit en utmärkt landtprest; nu var det måhända ingen förlust för församlingen att han, efter att hafva ernått ännu ett pastorsförslag, nämligen till vestra Karup och Houf i Bjära härad af Kristianstads län, men gått miste äfven om detta pastorat, öfvergaf tanken på att blifva kyrkoherde i stiftet, och i stället valde att ingå i stiftets styrelse. År 1795 sökte och undfick han, som redan nämdt är, andra teol. adjunkturen, som blifvit ledig genom förre innehafvarens, prosten, sedan biskopen d:r Ebersteins befordran till den första. Denna plats bibehöll W. ända till år 1808, då han efterträdde samme Eberstein såsom förste teol. adjunkt och med detsamma öfvertog Husie och Vestra Skräflinge prebendepastorat. År 1797 hade han blifvit förordnad till prost öfver Torna härads kontrakt och 1799 varit behörigen föreslagen till erhållande af teol. doktorshatten, men utan att regeringen den gången dervid fästat afseende. Samma år han mottog Husie, förordnades han till kontraktsprost öfver Oxie härad, jemte det han numera blef ständig ledamot i domkapitlet, hvartill han esomoftast varit adjungerad alltsedan han ingått i teol. fakulteten. Den 22 juni 1809 utnämndes han till professor extra ordinarius i samma fakultet och kort derpå till teol. doktor. Som han vid riksdagen 1809 var stiftsfullmäktig, begaf han sig under dess pågång till Upsala och emottog der personligen det välbekanta tecknet till innehafvande af den högsta teologiska lärdom och skicklighet.

Nu var Wåhlin i allo professor Hylanders vederlike och ansåg sig följaktligen böra täfla med denne om domprostembetet i Lund, då

detta genom Ebersteins afgång till Wisby biskopsstol år 1813 blifvit ledigt. Väl var, å ena sidan, Hylander äldre både till lefnadsår och som teol. d:r och professor, visserligen var Hylander Wåhlins mästare i alla teologiens delar, men å andra sidan måtte ihågkommas, att Hylander var dels en gammaldags lärd, dels något hvad man i den tiden kallade "sekterisk", då deremot Wåhlin var en rask embetsman och för öfrigt alldeles "ortodox", såsom det nämligen särskildt betygades af loftalaren vid hans graf: "I sina akademiska föreläsningar", heter det, "höll han sig *strängt* vid kyrkans dogmer, äfvensom hans predikningar voro renläriga, väl ordnade och lyckligt framförda." Vi känna numera för väl kasualvältalighetens språk för att förundra oss öfver detta omdöme öfver domprosten Wåhlin af en lärd man och teol. d:r, som fått det sorgliga uppdraget att loforda en afliden vän och embetsbroder. Hade den aflidne sjelf haft en röst vid begrafningsakten, skulle han säkert kraftigt protesterat mot beskyllningen för ortodoxi. Ty Kristian Wåhlin var en alltför ärlig själ att vilja passera för ortodox teolog medan han lefde, och han ville säkert ej vetat af ett sådant tillmäle på sin döda mull. Naturliga teologien med någon tillsats af bibelns lära om skapelsen och försynen: det var hans glada men enda bekännelse. Allt hvad derutöfver gick, vare sig rationel eller suprarationel troslära, aktade han för fåfängligt pedanteri eller för eländig vidskepelse. Teologen såväl som presten skulle vara en klok, fördomsfri och i samhällets reela intressen brukbar man, således i främsta rummet en statens tjenare. Medborgerlig säkerhet, tukt och ordning borde han upprätthålla, tjufvar och skälmar, upprorsstiftare, lättjefulla lösdrifvare och "liderlige sällar" borde af honom strängeligen bestraffas, dygd och goda seder uppmuntras, helsa och snygghet, trefnad och välmåga befrämjas. Pastoralmedicinen, sundhets- och säkerhetspolisen, lasaretter och korrektionsinrättningar, rasp- och spinnhus, kyrkoplikt och stockstraff, galgar och stupstockar — se här hvad domprosten Wåhlin ansåg för kyrkans såväl som för statens oumbärliga hjelpredor [1]. Och med allt detta var han dock ingen egentlig terrorist, ingen bödel; tvärtom mente han alla väl och gjorde mycket godt. Men hans menniskokärlek var icke af evangelisk natur, den var som hela hans väsende, pockande och sträng i sina fordringar. Arbetsamhet och flit, disciplin och

---

[1] Då Wieselgren sporde W. hvarför han ej skaffat "pålen" för spöslitning från en plats utanför hans trädgård (Isakstorget), svarades: "Si, min vän! jag har sjelf föreslagit platsen, ty jag vet intet angenämare, än att höra tjufvar få pisk."

laglydnad, ordentlighet och erkänsla, det åskade han af föremålen för sin välvilja. Underhandla och resonnera ville han ogerna; det rätta var för honom sjelf absolut befallande och derför nyttjade han mot andra lagens maktspråk. Af underordnade yrkade han alltid punktlig hörsamhet, och som han sagt så skulle det ske; annars blef han ond, och ”hans vrede var förfärlig”, såsom sjelfva hans ofvananförde loftalare medgifver. Domkyrkoinspektoren, klockaren, organisten, klockaredrängen och pedellerna fruktade i honom en obeveklig despot; fattighjon och skolungdom, åhörare och studenter, alla tog han kort, alla expedierade han fermt. Mot kamrater var han uppmärksam; de flesta kyrkoherdar, helst af det ”redbara” slaget, kallade han ”bror”, fast ingen understod sig att lemna honom detta förtrolighetsprof tillbaka. Hans domkyrkoadjunkter hade aldrig skäl att beklaga sig öfver honom, så framt de annars voro nyktra, sedliga och ordentliga samt inga kostföraktare. Sjelf älskare af ett godt bord, önskade han se matlust hos sina gäster, och att ”vräka mat” aktade han som en svår förbrytelse. Mot förmän var han för en god ordnings skull undfallande. Öfverheten respekterade han otroligt djupt och lydde *blindt* sin konungs och kanslers befallningar. Konstitutionella garantier och kontroller i afseende på regeringsmakten ansåg han högst olämpliga, fastän han råkat vara med vid riksdagen år 1809. Likväl besvärades han icke då af denna bekanta sömnsjuka, som på senare åren så illa betungade hans varelse och förlamade hans verksamhet. En ofantlig korpulens och alltjemt växande vegatativa behof gjorde honom snart alldeles obeqväm icke mindre i konsistorium än i katedern och vid examinationen. Han kunde inslumra midt under en votering, hvars utgång dock intresserade honom, och hans föreläsningar och förhör ledo af själsfrånvarelser som förekomma sagolika och rent af uppdiktade, för alla andra än för dem som dertill sjelfva varit vittnen. Medveten af sin sömnsjuka, hade han i vakna tillståndet träffat öfverenskommelse med sig sjelf om vissa maximer, hvilkas noggranna efterföljd borde rädda honom från att begå orättvisa. Således var det hans egen oförskräckta bekännelse, att han i högv. domkapitlet på en senare tid, eller då han ej så noga kunde följa med ärendernas föredragning och icke varit i tillfälle att förnimma skälen pro & contra, merendels röstade för samma mening som prof. d:r Ahlman, äfvensom att han efter regeln *röstade emot* en viss annan professor i akademiska konsistoriet. För att kunna reda sig som examinator och på det hans betyg ej måtte äfventyra att bli en lyckträff,

förenade han sig äfven gerna med Ahlman, men der Ahlmans vitsord var honom obekant, hade han till ledning för sitt omdöme allmänna rösten om examinandens flit och ordentlighet. Var ej heller någon sådan opinion för handen, följde han merendels uti pastoralexamen den regeln att en pastorsadjunkt borde hafva approbatur, en skolkarl cum laude, och en akademikus laudatur. Naturligtvis inträffade dock en och annan afvikelse från denna regel. För öfrigt hade han den lilla nepotismen att gynna skåningar, hvilka han alltid kallade sina "landsmän", men deremot hålla efter smålänningar, hvilka han betraktade nära nog som usurpatörer från ett fiendeland. "Stiftets barn böra äta stiftets bröd", det var hans grundsats äfven i afseende på akademiska befordringar. Det är således utan exempel att han under sin 20-åriga professorstjenst kallat till docens någon enda som ej var född i Lunds stift. Den siste han gaf sin kallelse i denna väg, var biografens broder, hvilken han nästan tvingade att antaga den. Ty då det invändes af den unge mannen, nyss promoverad filos. magister, att hans studier legat åt helt annat håll än teologisk dogmatik och kyrkohistoria, samt att han fasthellre tänkt söka inträde i filosofiska fakulteten, svarade domprosten: "Hjelper icke; min vän måste bli *min* docens, ty jag vet att han har godt hufvud och goda kunskaper. Man plagierar något af Ernesti eller öfversätter af Schröck på godt latin, och sen ansvarar jag för resten. Helsa sin far, att jag beslutat kalla min vän till docens." För öfrigt tog han ofta förunderligt miste både om docenter och adjunkter i teol. fakulteten. Så gjorde han sig t. ex. aldrig reda för skilnaden mellan Thomander och Reuterdahl, utan förvexlade dem ständigt i sitt tal och i sin föreställning, äfven sedan den sistnämde börjat ständigt adjungeras såsom ledamot i högv. domkapitlet. Andra allmänt kända namn, inom de öfriga fakulteterna, blefvo blott händelsevis för honom bekanta, så framt de ej tillika voro konsistoriiledamöter. Sjelfva Elias Fries' person var honom fullkomligt obekant, vid samma tid som dennes namn redan var celebert i Europa [1].

År 1814 d. 9 febr. hade d:r Wåhlin blifvit utnämnd till förste

---

[1] Derom berättar Thomander 1822: Professor Fries, den store botanisten, Wahlenbergs erkände öfverman, äter fritt hos boktryckaren på sina arbetens räkning. Domprosten Wåhlin hade ofta sett honom der, men icke frågat efter, hvem det var. På ett kalas dersammastädes hade Fries råkat sätta sig och sofva middag i ett sidorum i en soffa, som behagade domprosten, hvilken der beslöt plantera sitt batteri. Vid det jordskalf, som hans nedsittande

teol. professor och domprost, samt året derpå till ledamot af K. N. O. Han saknade således intet vedermäle af sin konungs nåd, ej heller var han utan någon af dessa utmärkelser för öfrigt som pryda en svensk prelat, t. ex. stiftsfullmäktig, åren 1809, 1812, 1815 och 1817, ledamot af samfundet Pro Fide & Christianismo, af Bibelsällskapet i Stockholm, af d:o i Lund, af kongl. Vetenskaps- och Vitterhetssällskapet i Göteborg, af Fysiografiska sällskapet i Lund, af Landthushållssällskapet i Malmö, m. m. Som vice biskop förde han ofta ordet i Lunds domkapitel, representerade med värdighet och synnerlig högaktning af Vener. Clerus vid 3:ne prestmöten i Lund, var hedrad och ärad öfverallt hvar han kom, i adelshus, på prestgårdar och på köpmanskontoren i Malmö, å hvilka sistnämnde ställen han hade särdeles stort anseende såsom god kund och afnämare.

Enkla frappanta scener från hans offentliga föreläsningar och prestkandidatexamina ha som bekant, blifvit af humoristen Dahlgren dramatiserade [1]. Utan att vilja öka samlingen och ingalunda för att kasta en mindre fördelaktig dager öfver en gammal lärares verksamhet, kan biografen likväl ej neka sig att meddela följande litterärhistoriska fynd ur teol. fakultetsnotariens anteckningar från åren 1826, 1827 och 28 [2]. I

---

förorsakade, vaknade Fries. Domprosten ville försona sig genom en artighet. "Hvad heter herrn?" frågade han. — Fries svarade. — "Skall herrn ta teologisk examen denna terminen?" frågades åter. — "Nej", svarade Fries; men då sof redan domprosten.

[1] I Nahum Fredrik Bergströms krönika, efter anvisningar af Thomander.

[2] Ur Thomanderska papper, egendomligt nog befintliga i sällskapet *Par Brikolls* samlingar, dit de blifvit skänkta af Dahlgren (Jemför "Bellmanska sällskapet", "Tankar och löjen" m. m.) anser sig utg. böra meddela följande till komplettering af för:s ursprungligen meddelade Wåhlinska florilegium. Känner du icke Wåhlin — skrifver Thomander till Dahlgren 1825 — så har du här ett och annat drag. En liten figur, något mera tjock än lång, med ett ansigte lika bredt som hans akterkastell och lika långt som distansen emellan knäet och fotleden. Han dricker fläskflott till frukost, äter hela förmiddagen och sofver eftermiddagen. Om sommarn dricker han brunn och far då helt illa med sig, ty han äter icke annan frukost än en hummer, tre portioner räkor och ett fat ostron. Efter en sådan diet predikar han alltid på fjerde böndagen i domkyrkan om "Guds underbara försyn medelst anskaffande af födoämnen åt kreaturen". Han är, säger Tegnér, den dummaste i Svea och Göta riken. Hans lektioner äro de enda, der jag annoterat. Han läser innantill sin företrädares handskrifna kollegium, afskrifvet af legationspredikanten i London, med tillägg af egna idéer, särdeles i läran om för-

anteckningen för den 6 dec. 1827 befinnes domprosten Wåhlin hafva framstält bland andra, dessa frågor till teol. studiosi:

Fr. ”*Huru kom det till att hedningarne dyrkade flere gudar?*” Sv.: (enligt Wåhlins komfendium): Jo, de tyckte att verldsstyrelsen var för svår för en.”

synen. En lapp, som jag härom dagen hittade i mina papper, skall jag afskrifva:

Artikeln de peccato (om syndafallet):

Frågas nu: *Hvarför antog djefvulen skapnad af en orm?* Svar: Om djefvulen hade antagit skapnaden af ett större eller fyrfotadjur, så hade han af Adam kunnat blifva utdrifven ur paradiset. Till att förskapa sig till en menniska, dertill hade han icke tillåtelse af Gud: alltså återstod honom icke annat än att förskapa sig till en orm.

Fr.: *Hvarför frestade Eva sin man?* Sv.: När Eva ätit af den förbjudna frukten, begynte hon utan tvifvel genast känna samvetsqval, och tyckte att hennes man måtte väl känna detsamma som hon, och derför uppretade hon med smekningar och ömhet en ganska hög grad af Adams kärlek, innan hon gaf honom frukten; och man kan icke neka, att ju kroppen mycket bidrager till sinligheten.

Fr.: *Hurudan var Pelagii villfarelse?* Sv.: Han var en lärd man i fjerde seklet.

Fr.: *Hvad är peccatum ignorantiæ in se?* Sv.: Att icke kunna läsa i bok, då man icke har lärt det.

Fr.: *Hvad är antropomorfism?* Sv.: Jo, mina herrar, t. ex. när det står i bibeln, att himmelens fönster öppnade sig, så är sådant en antropomorfism; ty se, nu veta vi af erfarenhet, att himmelen har hvarken dörrar eller fönster.

Fr.: *Hvad är det för skilnad, m. h., emellan en hunds själ och min själ?* Sv.: Jag vet icke.

Art. de providentia (om försynen):

Fr.: *Huru skall man vederlägga kättare?* Sv.: Jo, man skall tala med dem uppriktigt och fråga dem på deras samvete: Viljen I hafva era hustrur och era barn kränkta och skändade, icke vara säkra till lif, lemmar och egendom, och icke få ett evigt lif efter detta? Se så, mina herrar, skall man vederlägga kättare.

Fr.: *Hvilka neka läran om Guds försyn, sådan den finnes i evangeliska kyrkans dogmatiska läroböcker?* Sv.: Det göra stoikerna.

Fr.: *Hvad voro stoikerna?* Sv.: Stoikerna, mina herrar, voro filosofer, ursinniga menniskor, hvilka påstodo att menniskan finner sig lika välmående i en upphettad ugn, som vid en läcker måltid.

Fr.: *Huru skall man försvara Guds försyn i afseende på krig, gift, pest, sjukdomar och slutligen döden och andra allmänna landsplågor?* Sv.: Krig kunna visserligen föranleda mycket elände, hunger och blodsutgjutelse; men de äro dock ganska nyttiga, som tillräckligen synes deraf, att Alexander

Fr.: "*Metempsycohsis hvad?*" Sv.: Den villfarelsen att menniskornas själar efter döden ingingo i djuren, och djurens i menniskorna.

Fr.: "*Skilnaden mellan menniskans själ och en hunds själ?*" Sv.: Menniskans är odödlig.

Magnus, som var en stor krigshjelte, lärde Hyrkanierna äktenskapet, och våra svenska soldater i det pommerska kriget på 60-talet, som ändå gick så olyckligt, införde potatesplanteringen i vårt kära fädernesland. Fruktan för döden lärer menniskan välgörenhet; ty hvilken skulle väl gifva något ifrån sig, om han icke visste, att han skulle ändå en gång lemna det? Pest, sjukdomar och död äro ganska nyttiga; ty ingenting är nyttigare, än att menniskor dö och lemna plats åt andra, som komma efter dem. Tänken er, mina herrar, om våra förfäder lefde ännu, hvad skulle icke derutaf uppkomma för en oreda, hvilket slit och ref skulle det icke då blifva efter matbitarna! Och menniskor skulle nödsakas att äta upp hvarandra. Hvad giftet beträffar, så har Gud gifvit menniskan förstånd att undvika det, och Guds underbara försyn styrer äfven detta till det bästa, hvilket ögonskenligen bevisas af skorpionen; ty när man blifvit stungen af en skorpion, skall man blott taga och döda djuret och lägga detsamma på såret, så blifver det läkt. Slutligen och hvad pesten angår, så har Gud skapat sådana länder, der pesten icke finnes, och det står hvar och en fritt att begifva sig dit; men den som nu qvarblifver uti, eller begifver sig till ett land, der han vet, att pesten fins, han må skylla sig sjelf för följderna.

Fr.: *Hvartill gagnar menniskornas olikhet i stånd?* Sv.: Den är ganska nyttig; ty derigenom har den rike penningar att betala den fattige för hans arbete.

Fr.: *Kan man bevisa Guds försyn af menniskornas olika ansigten?* Sv.: Ja visserligen; ty om alla menniskor hade lika ansigten, skulle ingen kunna känna igen sina föräldrar eller barn, man kunde taga en sköka i stället för sin hustru, den oskyldige skulle bli gripen i stället för den brottslige, o. s. v., och hvilken oreda skulle icke deraf uppkomma!

Art. de homine (om menniskan):

Fr.: *Har menniskan ännu i behåll herraväldet öfver jordklotet och de öfriga kreaturen?* Sv.: Nej.

Fr.: *Tillhör förstånd äfven ursinniga?* Sv.: Ja visserligen; ty det utgör deras väsende.

Art. de Christo:

Fr.: *Kan man förvisso veta, att vår Frälsare var en sann menniska?* Sv.: Ja, det vet man uppenbarligen deraf, att den H. Skrift uttryckligen nämner hans far, farfar, farfarsfar o. s. v.

Art. de Sacramentis:

Fr.: *Hvarutaf kan man finna, att läran om transsubstantiationen är en uppenbar galenskap?* Sv.: Af blotta smaken; ty hvar och en känner ju

Fr.: *"Hufvudvillfarelsen i Muhamedanska religionen?"* Sv.: Der förbjöds att äta fläsk och dricka vin.

Fr.: *Fatum Turcicum hvad?"* Sv.: De tro att Gud af evighet bestämt allt hvad som skall ske, huru dumt det än må vara.

Fr.: *"Hurudana voro Kristi underverk?"* Sv.: Alla välgö-

---

med tungan, att det är ett vanligt bröd och vin, samt af blotta utseendet, ty det skulle ju synbarligen undergå förändring.

För den 8 dec. 1826 har Thomander antecknat att denna dag instälde sig inför domprosten examinanderna Carlstedt, Ekdahl, Sandberg, Andersson, Wimmerstrand, Norström, Runmark, Allgurén, Wiberg, Ohlsson, Berg, Lindman och Runemark, hvarvid bland annat följande förehades.

Tit. Ekdahl fick af Wåhlin den frågan: *"Ha apostlarne författat symbolum apostolicum?"* och svarade härpå med tillförsigt *nej!* men kunde ej framlägga skäl för denna uppfattning, hvarför domprosten sjelf upplyste honom om hufvudbeviset, nämligen att en sådan notis *"står ej i Nya testamentet"*.

Vidare kom ordningen till hr Wimmerstrand, som af Wåhlin tillspordes: *"Hvarför är dogmatik icke onyttig?"* och som derpå till examinatorns belåtenhet svarade: *"Ty den är grund för moralen"*.

Hr Carlstedt fick redogöra för hvad som förstås med *"Guds beläte"*, och domprosten hjelpte honom härvid på trafven, hvarigenom svaret fick denna lydelse: *"Herravälde öfver djuren, helsa, behagligt hem och odödlighet."*

Hrr Ekdahl, Sandberg, Andersson, Wimmerstrand och Norström fingo hvar i sin ordning redogöra för *syndernas* inledning och beskaffenhet, men stakade sig beträffande *arfsynden*, så att Wåhlin sjelf fann sig föranlåten att bevisa dess tillvaro *"genom små barn, hvilka äro arga, elaka, vilja slåss, och hafva dock icke lärt sådant af andra"*.

Såsom exempel på *"förhärdade syndare"* anförde domprosten *"fyllhundar"*, och då studeranden Sandberg anmodades att nämna någon sådan vid namn, drog han till med Hans Maj:t konung *Farao.*

Hr Andersson blef särskildt känd på pulsen med spörsmålet: *Af hvem fick Kristus den menskliga naturen?"* — *"Af Jungfru Maria."* — *"Quo patre (genom hvilken fader?)"* — *"Spiritu Sancto"* (den Hel. Ande). — *"Ja"* — tilllade domprosten på svenska — *"som så renade blodmassan i Jungfru Mariæ lif, att hon kunde föda en son."*

Wåhlins samtal med examinanden Runmark lyder sålunda:

"Hvarmed styrkes, att kristna religionen är den enda sanna?" — *Ex miraculis, vaticiniis et efficacia verbi"* (Af underverken, profetiorna och ordets verkan). — *"Quæ est præstantia Scripturæ sacræ?"* (Hvari visar sig den Heliga skrifts förträfflighet?) — Vid denna fråga iakttog Runmark en envis tystnad, hvarför domprosten upplyste med egna ord: *"Jo, Bibeln innehåller sådana sunda och kloka tankar."*

Ytterligare ansattes studeranden Runmark inqvisitoriskt: *"Hvarför äro de historiska bevisen starkast?"* Härpå svarade han, med domprostens goda minne: *"De kunna nyttjas för både lärda och olärda."* Men då Wåhlin

rande, men spisandet af 5,000 män i öknen förutom qvinnor och barn var det hufvudsakligaste underverket.

Fr.: ”*Förnämsta beviset för kristna religionens sanning?*” Sv.: Efficacia verbi divini. ”*Ja, ganska riktigt! ty vilda liderliga*

---

sporde: ”*Är allting mysterier?*” råkade han åter i trångmål, hvarur domprosten hjelpte honom genom svaret: ”*Nej, minsta delen.*”

Tit. Runmark befans förmodligen något svag i sin kristendomskunskap, ty Wåhlin pressade honom med ännu ett par frågor: ”*Hvarför är annat i Skriften uppenbaradt än mysterier?*” — ”*Emedan den innehåller allt*”, svarade Runmark helt trohjertadt. — ”*Nej*” — genmälde domprosten — ”*derför att de naturliga sanningarna icke skulle bli förfalskade.*”

Sista frågan till Runmark var denna: ”*Ha de naturliga sanningarna blifvit förfalskade?*” hvilket han ansåg sig böra jakande besvara. ”*Ja*” — tilllade domprosten — ”*Gudi klagadt, när man läser hedningarnes skrifter, finner man detta.*”

Hr Allgurén, till hvilken turen nu kom, fick frågan: ”*Hvilka äro den naturliga religionens brister?*” men teg härvid som ett godt barn. ”*Jo*”, — lydde då Wåhlins eget meddelande — ”*den vet ingenting att säga om menniskans tidigaste beskaffenhet, och någon skall ändå ha varit först.*”

Studeranden Ohlsson synes ha varit styfvare teolog än kamraterna, ty hans svar på domprostens frågor lemnades af denne utan anmärkning. Samtalet mellan denne examinand och examinatorn följer här:

”*Bevis för mirakler?*” — ”*Skriften.*”

”*Huru ofta uppväckte Kristus döda?*” — ”*Tre gånger.*”

”*Hvilka voro dessa tre?*” — ”*Sonen i Nain, Jairi dotter, Lazarus.*”

”*Var stinkandet ett bevis?*” — ”*Ja, visserligen.*”

”*Hvilket var det mest välgörande af miracula Christi?*” — ”*Uppståndelsen.*”

”*Huru bevisas uppståndelsen?*” — ”*Vakten såg englar, och stenen var så stor.*”

Studeranden Berg redde sig också rätt bra, såsom läsaren finner af nedanstående konversation med Wåhlin:

”*Fingo apostlarna några dona* (gåfvor)?” — ”*Ja, upplysning och tungomål.*”

”*Quæ sunt dona miraculosa?*” — ”*Kraften att göra underverk.*”

”*Cui bono* (Hvartill tjenar det)?” — ”*Att bevisa religionens sanning.*”

Härpå öfvergick domprosten till förhör i kyrkohistorien. Vi anföra ordagrant ett stycke ur Thomanders protokoll.

Runemark (tillfrågad): ”*De kristnas förföljare?*” — ”*Nero, Domitianus, Julianus.*”

”*Hvaruti bestodo de?*” — ”*Dels plågade, dels utdrifna?*”

”*Hvaruti bestodo martyrernas plågor?*” — ”*Fyra de våldsammaste dödssätten, att knipas med tänger, stekas, dränkas, hängas m. m.*”

sällar och snåla kanaljer blefvo stilla och beskedliga menniskor, som icke togo mer än kroppen behöfde."

Fr.: *"Kunde man väntat ett så hastigt utspridande af kristna religionen?"* Sv.: Ja. (*Nej, min vän! det var icke till att förmoda, efter Kristus sjelf var en fattig karl och hade till sitt biträde endast 12 trasiga apostlar, som icke gjorde pretention hvarken på mensklig heder eller annat."*)

Fr.: *"Hvarför ansågs Kristi lära af grekerna för en galenskap?"* Sv.: Ty de kristne hade inga kyrkor.

Fr.: *"Hvarföre af judarne som en förargelse?"* Sv.: Ty de hade ingen pråktig gudstjenst.

Fr.: *"Hvarför är den ock en Guds kraft?"* Sv.: Ty lättjefulla bofvar blefvo nu arbetssamma och ordentliga menniskor.

"Hvilken var den som först tillät kyrka?" — *"Constantinus Magnus."*

Allgurén: *"Hvad var Martin Luther?"* — *"Theologiæ doctor."*

"Född?" — *"1483 d. 10 nov."*

"Dog?" — *"1546 d. 9 febr."*

"Hur gammal var han? — *"Sextiotre år."*

"Hvad var Melanchton?" — *"Professor."*

"Hvad gaf Luther anledning?" — *"Aflatskrämeriet."*

"Hvad hette aflatskrämaren?" — *"Tetzel."*

Wiberg: *"Svenska reformatorerna?"* — *"Laurentius och Olaus Petri samt Laurentius Andreæ."*

"Hvad var deras far?" — *"Smed."*

"Aflatskrämare i Sverige?" — *"Archimbold och Antonelli."*

"Af hvem började reformationen i Sverige?" — *"Gustaf I och Ansgarius."*

"Hvad hette den märkvärdige mannen på Gotland?" — *"Severin Norrby."*

"Tyckte han illa om det?" — *"Nej."*

"Hvad hette biskopen i Strengnäs?" — *"Matts Gregerson."*

"Hur dog han?" — *"Blef bränd"*

"Voro O. och L. Petri i fara att halshuggas?" — *"Ja."*

"Religiösa samtal i Sverige?" — *"Emellan O. Petri och Galle."*

"Hvad var Galle?" — *"Teol. professor i Upsala."*

"Hvad gjorde dessa män mera?" — *"Lade grunden till bibelöfversättningen."*

Ohlsson: *"När lades grunden till katolicismens utrotande?"* — *"1527."*

"Hvad vann konungen?" — *"Kronans kyrkogods indrogos."*

"Hvad vann adeln?" — *"Gripsholms slott fick kungen."*

Berg: *"Hvad vann religionen?"* — *"Att Guds ord skulle rent och klart predikas."* (Läsaren torde nu återvända till hvad förf. har att meddela sid. 277 o. f.)

Fr.: *"Hvem var Muhamed?"* Sv.: I början endast en simpel handelsbokhållare, som gifte sig med en rik köpmansenka.

Fr.: *"Hvem var Brasken?"* Sv.: Biskop i Linköping, en from och beskedlig gubbe, men som efter den tidens sed icke visste hvad som passerade här i verlden.

Fr.: *"Hvarför står det ej i 1527 års riksdagsbeslut att katolska läran skulle utrotas i landet?* Sv.: Konungen var dertill för slug; han gjorde ej som vederdöparne och andra spetsbofvar, ref ner bilder och körde ut munkar.

Ur anteck. för d. 7 dec. 1827.

Fr.: *"Hvarigenom visade Jesus att han var en förträfflig lärare?"* Sv.: Han utrotade afguderiet på jorden och ådagalade en för menniskan ostrafflig vandel i allting.

Fr.: *"Bevis för arfsynden ur dagliga erfarenheten?"* Sv.: Att menniskor kunna stjäla och mörda hvarandra, stundom för en 2-riksdalerssedel, det bevisar nogsamt concupiscentia prava naturalis.

Fr.: *"Peccatum clamans?"* Sv.: En uppenbart ogudaktig lefnad. — (Nej, min vän, det har funnits i alla städer, alltsedan verlden tillkom; har herrn ej hört hvad peccatum Sodomiticum är?)

Fr.: *"Hvad hör Pontus Pilatus, som var en hedning och en rättfärdig domare, till vår trosbehännelse?"* Sv.: För att visa det spådomen var uppfyld, att spiran vid den tiden skulle varda tagen från judarne etc.

Fr.: *"Äro alla mysteria fidei lika obegripliga?"* Sv.: Nej de indelas i mysteria fidei primi ordinis & secundi.

Fr.: *"På hvad sätt kunde man bilägga religionstvister?"* Sv.: På 3 sätt: antingen med *makt*, med *öfverenskommelse* eller ock genom att införa *fri religionsöfning*.

Fr.: *"Hvem var det som i synnerhet arbetade med makt emot reformationen i Sverige?"* Sv.: Severin Norrby och Gustaf Trolle. *(Nej, Trollen var längesedan piskad ur landet.)*

Fr.: *"Uppstod någon ny religionsstiftare efter Kristus?"* Sv.: Luther. (Nej, Luther var ingen religionsstiftare, men Mahomet stiftade en ny religion, med fasta och vallfarter.)

Fr.: *"När var Luther född?"* Sv.: Den 10 nov. 1483. (Ja, och derför fira vi Mårtens afton, åtminstone i denna provinsen, med lutfisk, gröt och gåsstek).

Fr.: *"Villfarelserna i katolska kyrkan?"* Sv.: De tro på hel-

gon, bedrifva vidskepelse m. m. *(Ja, de afhålla sig vissa dagar från kött, smör, ägg och audra tillåtliga födoämnen)*.

Ur anteckningarne för d. 8 dec. 1828 må följande intagas:

Fr.: *"Hvarför behöfdes herraväldet öfver djuren?"* Sv.: Jo, ty Eden var en öppen lustgård, icke inhägnad, och således hade djuren annars lätteligen kommit derin och rifvit menniskorna sönder.

Fr.: *"Hvad betyder döden dö?"* Sv.: Säkert omkomma. (*Nej, allehanda plågor, sjukdomar, fattigdom och förakt* m. m.)

Fr.: *"Mysterium?"* Sv.: En sats som icke öfvergår förnuftet, men som strider emot dess begrepp (N. b. detta *quid pro qvo* står verkligen i pro.).

Fr.: *"Hvart begåfvo sig Olaus och Laurentius Petri från Gotland, ty det är en ö, och der kan man ju icke bli hela sin lifstid?"* Svaret saknas i prot. för den gången, äfvensom intet svar finnes på denna mindre bestämda fråga:

Fr.: *"Hvilken var den siste i gamla testamentet?"* — Deremot svaras det i anteckn. för den 18 nov. 1828, på den frågan:

Fr.: *"Dog Brasken?"* ganska sannskyldigt: Ja, visserligen. Vidare i samma prot.:

Fr.: *Med hvilka bevis kan man styrka Kristi guddom?"* Sv.: Med profetiorna, underverken och mysterierna. *(Åh ja! skadar icke, men præstantia doctrinæ biblicæ består deri att bibeln undervisar oss på ett klokt och förnuftigt vis om verldens upphof, menniskans skapelse och allt hvad vi läre i teologien. Om sådant tala hedningarne som dårar, men skriften på ett ganska klokt och förståndigt sätt)*.

Fr.: *"Vet man något märkvärdigt berg i N. Testamentet?"* Sv.: Oljoberget, Tabor och Sinai. (*Nej, min vän, Sinai hör icke hit, det var i g. test.*)

Fr.: *"Hvad förstås med helvetets portar?"* Sv.: List och våld, intriger och andra satans konster.

Fr.: *"Var d:r Luther lärd?"* Sv.: Ja, han var en man med mycken erudition för sin tid.

Fr.: *"Hvad följer på läran om skapelsen?"* Sv.: Läran om återlösningen. *(Nåh! jag har ju sagt, att här skall vara ordning i allt. När frågan är om Kristi guddom, så skall herrn kunna bevisa den, annars är herrn ingen kristen)*.

Fr.: *"Huru vill Gud vara fruktad?"* Sv.: Barnsligt (*ja, det*

är rätt svaradt, Gud vill ej hafva en trälaktig fruktan, dertill är han för god och ädelt tänkande).

Fr.: ”*Huru begås sjelfmord?*” Sv.: På månghanda sätt, t. ex. genom omåttlighet i ätande och drickande (*ja, men man kan äfven läsa för mycket*). [1]

Fr.: ”*Huru försvarar man Guds försyn emot bergen?*” Sv.: Jo, säger man, tillade W. sjelf, såsom han alltid plägade, när den tillfrågade dröjde med svarets afgifvande, ehuru dessa ofantliga stenmassor ofta synas ganska onyttiga, skydda de oss likväl mot sunnan- och östanvindarne.

Fr.: ”*Huru bevisas Guds försyn af menniskokroppens förträffliga skapnad?*” Sv.: Jo, säger man, menniskan är *smal* frammantill och *bred* baktill.

Må detta vara nog af citater ur de Wåhlinska examensprotokollerna. De äro med diplomatisk noggrannhet hemtade ur ofvansagda anteckningar, dem dåvarande teol. fakultetens notarie, sedermera domprosten d:r Thomander, fört manu propria öfver s. k. teologiska examina inför fakulteten, hvilkens öfriga medlemmar skola, Wåhlin oåtspord, kommit öfverens att utesluta dessa pekoralier ur sjelfva protokollsboken.

”I teologiska examen” — skrifver Thomander år 1825 — ”har Wåhlin naturligtvis lista på examinandi; men när dessa blifva honom för många, slutar han tvärt af och säger till notarien: ”Gif dem admittitur allihop, så läsa de öfver bättre till en annan gång.” — Ahlman jäfvade honom härom dagen i konsistorium. ”Nej, jag förklarar mig för ojäfvig”, invände han, ”ty jag jäfvade mig för ett par månader sedan, och det fick jag plikta 5 rdr bko för”. — ”De påstå”, utlät han sig en annan gång, ”att det är svårt att sitta i konsistorium. Men jag sitter i två konsistorier, och det har ingen fara; ty man kan gerna sofva hela tiden, blott man är så mycket vaken, att man säger ja till allt hvad Ahlman säger i det ena konsistorium, och nej till allt hvad Cederschöld säger i det andra”. — En oredlig domkyrkoinspektor har han afsatt, till hvilken han hade gammalt groll. När hans förhållande var i konsistorium anmäldt, hade Ahlman lofvat domprosten, att i fall den anklagade icke på nästa sessionsdag inlemnade sin afskedsansökan, skulle Ahlman uppläsa ett anförande, som föreslog hans afsättning. Dagen

---

[1] N. b. Den, som blef rättad, var ifrig i studerande.

kom, och det första mål som föredrogs var den afskedsansökan, som den anklagade beqvämat sig att inlemna. Den beviljades, och Wåhlin var närvarande. Några timmar derefter, då det led åt middagen, afbröt Wåhlin konsistorii öfverläggningar sålunda: "Vill icke bror Ahlman nu vara god och läsa upp sitt anförande, så att jag kan få gå hem och äta middag."

"Kajsa Wargs kokbok och min Svenska Historia äro de böcker, som upplefvat de flesta upplagor af alla svenska arbeten", plägar han ofta utbrista. Allt sådant är fullt allvar. Ett skämt har aldrig funnit en väg hvarken från hans mun eller till hans hjerna.

En "Lärobok för allmogens barn emellan 6 och 10 års ålder" har han utgifvit, som är ett mästerstycke. Vid ett kalasbord innanför det, vid hvilket domprosten satt, — fortsätter Thomander — föreläste jag denna bok med kommentarier dagen före min prestexamensdag. Värden påstod, att hvart ord hördes, der Wåhlin satt. *Huru kan man indela insekterna?* förekommer bland annat. Sv.: I insekter med och utan vingar. *Kan du nämna mig några insekter utan vingar?* Sv.: Ja, såsom loppor, löss, kräftor och hummer".

Domprosten Wåhlin dog ogift i Lund den 28 mars 1829, efter det han flere gånger haft slaganfall. Hans testamentariska dispositioner voro, så vidt man vet, följande: till Oxie härads prestenke- och pupillkassa 500 kr., till Torna d:o 500 kr., till Carolinska akademiens ærarium 500 kr., till stipendium åt någon studerande af skånska nationen som härstammar från prosten P. Wåhlin i Skabersjö samt till 2:ne i Lunds stad boende fattiga prest- och borgarenkor räntan af 1,500 kr. allt b:ko. Äfven under lifstiden hade han varit frikostig, helst mot behöfvande prestfamiljer. Af sin slägt underhöll han flere studerande vid universitetet och hjelpte äfven en och annan oskyld fattig student. Hans lagliga arfvingar erhöllo efter honom en ganska betydlig förmögenhet, som fördelades på många händer.

Domprosten Wåhlins olycka var, att han kommit på en plats i samhället som ej passade honom. Såsom borgmästare, kronofogde, landskamrer, polismästare eller något dylikt, skulle han säkert varit en förträfflig embetsman. I kateder och predikstol borde han aldrig uppträdt. Detta missförhållande blef han dock troligen aldrig sjelf varse. Efter all sannolikhet kände han sig fullt vuxen sin samhällsställning och lefde således ett gladt och lyckligt lif, helst ingen hade den grymheten att låta honom förstå, huru litet han var i stånd att hålla den

vetenskap uppe, som omständigheterna anförtrott honom, eller att motsvara kyrkans fordringar af en domprost. Den enda olägenhet, hvaröfver en klagan någon gång kunde undfalla honom, var denna besvärliga kroppsmassa som vållade att ingen fick rum i samma vagnssäte som han, att ofta 2:ne sittstolar af honom måste tagas i anspråk, att han led odrägligt af sommarhettan och äfven vintertiden hade svårt att hålla sig vaken på sjelfva förmiddagen. Till växten var han för öfrigt mera låg än hög, och hade i förhållande till den öfverhängande magen särdeles korta ben, dem han dock rörde med oväntad ledighet. Betydlig armstyrka egde han, och med tillhjelp deraf gjorde han ofta processen kort, när någon fick det olyckliga infallet att reta honom med ohöfligheter. — I Lunds domkapitels mindre sessionsrum hänger ett väl träffadt porträtt af W. från hans bättre lefnadsdagar.

4.

Nikolai Fredrik Severin Grundtvig.[1]

Af en bland Danmarks störste skalder skildras G. med dessa ord:

Med Sagastav og Pederssvärd i hånd
Han arved Saxos blik og Kingos ånd;
Fra gamle nord hans öie såe mod östen,
Og ånder har han vakt ved kämperösten.

Detta distikon är träffande. Det antyder i få ord hvad Grundtvig under sitt långa vexlingsrika lif uträttat för historia och mytologi, för psalmsång och predikan, för fosterlandets lyftning och frigörelse, för stora pånyttfödande idéers ingång hos folket, för hela tidehvarfvets omsving från 18:de seklets nyttighetsdruckna prosaism och kälkborgerliga visdom till den äkta kristendomens fördjupning på lifvets, konstens och vetandets alla områden. Grundtvig är den af 19:de seklets isbrytare i norden, som haft den djupaste på samma gång som den vidsträck-

[1] Se Studentm. I sid. 125. Den vidlyftiga biografi, förf. skrifvit öfver Grundtvig i tidskriften Samtiden 1859 meddela vi blott i utdrag, alldenstund förf. dels anför en mängd citat ur Grundtvigs skrifter, dels inlåter sig på en detaljerad redogörelse för G:s teologiska stridigheter, som numera endast kunna intressera ett fåtal. Deremot bör hans mera allmänna karakteristik af den märkvärdige mannen ännu läsas med nöje.

taste inflytelse på sin samtid, han har alltjemt varit i spetsen för framtidsdigra företag af folklig natur. Der andra arbetat för skolan, har han arbetat för lifvet; alla hans lefnadsuppgifter hafva för nationen varit lifsfrågor dem han fullföljt med växande andekraft: ju mer han uppoffrat, desto mer hafva hans inre tillgångar strömmat till; ju mer han gifvit desto rikare har han blifvit, och ju mer han vunnit åt sitt fosterland, desto djerfvare hafva hans patriotiska anspråk framträdt i dagen. Den ena segern har gifvit honom uppslaget till den andra, och ännu i sin höga ålderdom umgås han med framtidsplaner, dem endast den raskaste ungdom har kunnat fatta och tillegna sig. Det är denna en eröfrande andes utvecklingsgång, detta jemt fortsatta segertåg genom alla pröfningar och strider, som gör Grundtvigs lif så dramatiskt intressant, på samma gång som det framflyter i episkt lugn och går med starka vågor mot sitt mål. Floden har brusat jemt, men aldrig fräst, aldrig skummat öfver; der har alltid varit mått och takt i rörelsen. Vi vilja nu följa den floden tillbaka, vilja se hvar den rann upp och hur den banat sig väg genom verlden.

Grundtvig är född d. 8 Sept. 1783 i Udbye vid Vordingborg. Hans fader, Johan Grundtvig, var en prest af gammaldags tro och heder, obesmittad af tidehvarfvets neologi, hans farfar, Otto G,. likaledes prest, på Sejerö, utmärkt genom både kropps- och själsegenskaper; han skall hafva egt "kämpakrafter", skrifver Fr. Barfod. På mödernet härstammar G. från den namnkunnige Skjalm Hvide. Hans moder, Katrine Marie Bang, var en högt begåfvad och gudfruktig qvinna, moder till fyra prester, af hvilka den äldste, elfva år äldre än vår Nikolai, dog först 1843 som Sogneprest i Gladsaxe vid Köpenhamn, de andra två i en tidigare ålder, den ene efter den andre, såsom missionärer på Guineakusten. Grundtvigs far och biskop Balle voro gifta med hvar sin syster; och efter biskopen, Nikolai Edinger B., och hans hustru, Fredrika Severina Bang, uppkallades den yngste sonen som föddes kort efter det biskopen varit hos sin svåger på "visitats", vid hvilket tillfälle modern skall hafva profeterat och sagt bispen att det barn hon då bar under sitt hjerta, skulle blifva en son och det en åt Gudi afskild. Det vore väl icke så säkert, mente bispen. — "Jo", svarade den ifriga modern, "om så min siste tröje skal springe." Detta påminte sig Balle längre fram, då profetian mot all förmodan gick i verkställighet.

I sitt fädernehem tog G. djupa intryck af båda föräldrarnas all-

varliga kristendom; redan i sin barndom glödde han, när han läste om Luther, och längre fram, när han fick fatt på Balles skrift: Jesus og Fornuften, drömde han sig blott vuxen för att vara Balles vapendragare." I sitt nionde år kom han öfver till Jutland, der han i 6 år växte upp, medan han "morede sig med bönder, bi, Hvitfeldts Krönike, Holbergs Kirkehistorie, Komedier och Niels Klim, Tusen och en natt samt en årlig resa till hemmet". Gick så två år i Aarhus skola, der han "sträfvade att fördrifva ledsnaden med att göra vers och med att läsa i kejsar Carls och Holger Danskes krönika samt i Suhms bok om Oden". Blef student år 1800, var ett halft år derefter ögonvitne till slaget på Rheden och hörde på sin "Fätter" Steffens' föreläsningar öfver Goethes dikter, "de enda föreläsningar han någonsin hållit ut att höra till slut". År 1803 tog han teologisk embetsexamen, hvarefter han gjorde en närmare bekantskap med "Vedels Saxe, Claussens Snorre, Sandvigs Edda och den verkliga tillvarelsen af en isländsk bokskatt från medeltiden". Från 1805 till 1808 var han informator hos Steensen-Leth på "det dejlige Egelykke" på Langeland. Här "kastades lotten för hela hans framtid under umgängelse i anden med Shakspeare, Goethe, Schiller, Oehlenschläger, Fichte, Steffens och Schelling".

År 1808 återvände G. till Köpenhamn, "låg på Walkendorfs kollegium till 1811 och inträdde i innerligt vänskapsförbund med Hersleb och Sibbern, som införde honom hos N. Treschow, Sverdrup och bröderna Oersted". Med 1807 börjar hans författarebana, hvilken således nu (1859) är 52 år lång. Första opus, han låtit trycka, handlar om religion och liturgi, införd i Fallesens teologiska månadsskrift 1807, hvarom mera längre fram. Hans andra tryckta arbete är "Maskeradballet i Danmark 1808; et Syn". I dunkla bilder går här ett brokigt lif förbi den unge siarens ögon. Ännu ej fullt medveten af sin kallelse, har han dock redan ej blott läppjat på Widarbrunnens vatten. Snart skulle han nedstiga på dess djup; och hvad han der till en början fann, har han gifvit igen i "Nordens Mytologi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd som ej selv ere Mytologer". Under detta långa "besök hos Nordens gamle Guder" hade han blifvit vitne till "Kämpelivets Undergang i Norden", ett "Optrin", som utkom i 2:ne delar 1809—11. På nordens gamla bildspråk uttalar han här en egendomligt-nordisk åskådning af menniskolifvet i det hela och de vilkor, dess utveckling kräfver. Hans historiskt-poetiska lefnadsåsigt går ut från den sanningen, att ett folk *då* blott kan lefvande fortsätta

sin bedrift, "när dess ande, dess egendomliga lifskraft är öfver det och verkar i det", en åsigt som han längre fram skulle genomföra på kyrklig grund, der "kristen*folkets* lif beror deraf, huruvida det tillegnar sig den ande som af begynnelsen skapade detta folk och gjorde sina gerningar i det". Grundtvigs mytologiska verk gjorde stor lycka i hela norden (längre fram, 1818, blef det ock på svenska öfversatt af Gullbrand); och författaren helsades med jubel af både gamla och unga. Endast de prosaiskt torra och förvissnade rationalisterna skakade redan här på hufvudet åt den "hyperboreiske entusiasten". Men snart förstummades denna filisterkritik, och "nordiske Digte" af Oehlenschläger i förening med "Kämpelivets Undergang i Norden" af Grundtvig blefvo slutligen af en så öfvermäktig inflytelse på hela tidehvarfvet, att alltsedan Klopstocks dagar ingenting dermed i detta hänseende kan förliknas. Likasom Messiaden af K. bildar epok i tyska litteraturen och en lång tid hela verlden talade och sjöng i den fromt-heroiska tonarten, så lefde och frossade nu en hel generation på den Oehlenschläger-Grundtvigska poesien. Oehlenschläger hade i klingande mynt för hela folket utpräglat de skatter, Grundtvig ur sagans djupaste schakter upphemtat: i den förre helsade man nordens störste skald, i den senare dess störste skaldegenius.

Men ännu var genien ej egentligen kristlig. Der var snille och natur, der var ädel poesi, historisk konst och lefvande spekulation; men ännu hade ej hans evangelium för honom uppgått i klarhet. Grundtvig hade ännu en natt att genomkämpa, den gamla nordiska hedendomens dunkla mäktiga gestalter stodo i bakgrunden af hans inre; med dem hade han att brottas, dem ville han ånyo framhafva i dagen, och det var nära, att de i stället dragit honom med sig i den lockande grafven. Kom så Steffens med sitt liffulla föredrag och förde honom in i naturfilosofiens hemlighetsfulla verld. Här utvecklade sig för honom den rikaste lifsuppfattning; och han var åter nära att öfverväldigas. Shakspeare, Goethe och hela den romantiska skolan hade äfven inkastat sina verldar i Grundtvigs arbetande själ. Med känslans hela innerlighet och fantasiens eld öfverlemnade han sig åt alla dessa intryck, som stormade in på honom. Då gällde det att hafva ett centrum, som kunde bära honom sjelf och bära allt hvarmed han riktades utifrån. Under sin vistelse på Langeland var han nästan alldeles lemnad åt sig sjelf: ensam vandrade han der med sina aningar och sin längtan, åt ingen menniska kunde han anförtro hvad som jäste

inom honom. Ju mer han studerade, desto oroligare blef han, desto flera gåtor gäckade hans tanke. Det var ej på den vägen han skulle komma till reda och klarhet med Gud och sitt eget hjerta, icke så han skulle med hjertlig tillegnan kunna fatta den högsta uppenbarelsens sanning. Kristendomens underbara poetiska halt ville han väl sammansmälta med sin spekulativa betraktelse af natur och historia; men der var ett stort svalg befästadt mellan hans längtan och dess uppfyllelse, mellan asaläran och nådens evangelium, mellan nordens gudar och Menniskones son. Men på Honom pekade alltjemt hans barndomsminnen, ty "barnatron" hade icke alldeles utslocknat i hans sinne. Till Kristus drogs han af en oemotståndlig kraft, och han "lät sig deraf draga" och omsider öfvervinnas. Försoningens hemlighet blef honom nu icke längre ett *problem*, det blef honom ett *faktum*, en sjelflysande centralsanning, från hvilken ljuset spridde sig öfver alla de mörka förhållanden, som hittills oroat hans kämpande själ.

I Grundtvigs första teologiska afhandling, "om religion och liturgi", införd i Fallesens "teologiske maanedsskrift" 1807, kan man läsa författarens strid med sig sjelf och med det försvunna århundradets magra begrepp om kristendomen, dess lära så väl som dess kult. Den stora revolution inom andens verld, som i Schleiermacher hade sin främste banérförare och som så väldigt gripit alla djupare sinnen, afspeglar sig i denna kamp. Det var egentligen *oändlighetens* idé, som stridde med den gamla verldsåsigten ur hvilken det himmelska ljuset försvunnit för att lemna rum åt den matta förståndsupplysningens vädersol, som höll på att uttorka hvarje djupare källsprång i menskligheten. Men evighetssinnet, som nu åter börjat röra sig, tog snart sin rätt igen och tillkommande verldens krafter föllo med hänförande öfverlägsenhet ånyo in i tiden. Dervid bleknade rationalismens anlete; och sjelfva "det kategoriska imperativet" föll ned från sin kejsaretron, den Kristusidealet, Guds herrlighets sken och menniskors enda berömmelse, intog för att på en gång lysa och lifva det från Gud och lifvet i honom bortkomna slägtet. Hvad aning och längtan från den gamla villfarelsens jemmer, från syndens förbannelse till det evigas herrlighet, hvad mensklighetens oändliga suckan och starkaste behof åstundat, det stod nu lefvande för henne, väl som ett under för hennes ögon, men derjemte som en fullhet af nåd och sanning för hennes hjerta, som en medelpunkt för hennes tro och det lefvande hoppets ankare. "Det var denna uppfattning af kristendomens väsende",

säger L. Helveg i den Danske Kirkes Historie efter Reformationen, "som ledde Grundtvig till att, i den skarpaste motsats till den herrskande åsigten, nämna dopet och nattvarden såsom medelpunkten äfven i den kyrkliga gudstjensten. Det nya och egendomliga i en sådan åskådning väckte väl i början någon uppmärksamhet, men man tillade den dock för ögonblicket ingen vidare betydelse." Men hvad som nu var tidens menniskor för starkt, hvad knapt någon enda af de dagarnes teologer kunde smälta, det skulle en gång komma igen, mera genomtänkt och motiveradt, komma som ett system och eröfra fältet inom danska kyrkan. Ännu tyckes det icke hafva varit fullt klart för Grundtvig sjelf, huru mycket denna åsigt innebar till omhvälfning och pånyttfödelse för både dogmatik och gudstjenst. Ännu stod frågan för honom i ett mera poetiskt skimmer, men derjemte såsom en historiskt-filosofisk uppgift. "Genom dopet", skrifver han på ofvan anförda ställe, "gjordes (i den apostoliska tiden) menniskan delaktig i den skedda försoningen, antogs till en Jesu Kristi tjenare och invigdes således till religion. Nattvarden var kulminationspunkten för det poetiska i liturgien; ty der berörde menniskan det högsta och det heligaste, mot hvilket hon sträfvade..... Ingenting kan derför vara dåraktigare än det påstående, att liturgien skall skrida fram med tiden, då den tvärtom, oafhängig af tiden, endast bör rätta sig efter hvad den skall uttrycka, närmandet till det eviga och kan, när den en gång passar, likaså litet förändras som religionen sjelf." Här släppte G. för denna gång tråden och lät den ligga, tills han på en annan väg, genom "det lefvande ordets" betoning åter kom att dervid anknyta sin storartade utveckling af kyrkans idé, så väl som af "sättet att upplifva och upplysa, bekänna och förkunna kristendomen".

Emellertid hade G. ännu en gång, från dessa dagens strider angående liturgi och kyrkoförfattning, hvilka egentligen voro föranledda af Bastholms rent rationalistiska förslag från 1780-talet till omstöpning af alla äldre former, och i hvilka strider Balle och Münster sökt hålla igen mot vandalismens ström den de dock ej förmådde betvinga, — återvändt till sina historiska studier. Här fann han sig bättre, här lefde hans hjeltesjäl, såsom i sin egen verld, bland forntidens minnen, hänförd af fädernas stora bedrifter, men kunde dock ej underlåta att emellanåt kasta sina blickar på pygméernas vilda framfart i alla dessa hans samtids lika oförnuftiga som ohistoriska bemödanden att göra kristendomen "populär" och således framför allt hafva undan dess "my-

stiska språk och föråldrade inrättningar". När han då såg, huru presterna småningom tilläto sig betänkliga afvikelser från gamla ritualen, huru de, i öfverensstämmelse med den Adlerska agendan som för hertigdömet Slesvig var af regeringen till bruk och nyttjande anbefalld, förändrade sjelfva dop- och nattvardsformulärerna, förändrade den apostoliska trosbekännelsen och Fader vår, huru de predikade, icke om bättring och tro, utan om förnuft och heder, om dygdens lön och anseende, om åkerbruk och boskapsskötsel, om potatisodling, bi-afvel, linneväfnad, husapotek, husbloss och husflit, huru de likväl med all sin upplysta flit och nit predikade kyrkorna tomma och den ena gudstjensten efter den andra indrogs af brist på åhörare, huru "residerande kapellanierna i de flesta städer på landet efterhand upphäfdes och i deras ställe ordinerade kateketer (se reskriptet af d. 1 juli 1808) anställdes, de der skulle vara förste lärare vid borgareskolorna" o. s. v. — då kunde G. ej längre tiga. Bland hans skrifter från denna tid förekommer en "Indbydelse til Gamle Nordens Venner", 1808, som lärer innehålla en sträng dom öfver detta platta bildstormande oväsen, på samma gång han visar, åt hvilket håll den äkta kyrkoförbättringen ligger och hur den skulle kunna uppnås. Det har ej lyckats förf. att få se denna "Inbjudning."

Den hederlige, trosvarme och frimodige biskop Balle hade nu dragit sig ur striden och nedlagt sitt embete. I ett fjerdedels århundrade hade han varit "virkelig Biskop i Själland", hade sett opp med sina underlydande presters både lära och lefverne, hade som en verklig troshjelte alltid kämpat en god kamp, hade aldrig försummat något tillfälle att vitna mot tidens andelösa fritänkeri och hjertlösa spetsfundighet. För att utföra sin "embetsgerning" hade han uppoffrat sig helt och varit "trogen i allt Guds hus". Lärdom och snille har man förnekat honom, men han var lärd nog att möta kristendomens fiender, och hans bekanta arbete: "Biblen försvarar sig sjelf" angifver redan genom sin titel, att han slagit läger på orubblig grund, att det var med andans och kraftens bevisning han förfäktade evangelii grundsanningar. Mot ett sådant "sanningsvitne" borde, tycker man, sådana ihåliga andar som Horneman, Horreborn och "gamle Clausen" ingenting kunnat betyda; men tidsandan var så ytlig, så tom på religiöst innehåll, så förälskad i sin egen eländighet, att deras röster vunno ge-

hör. Strömmen gick nu en gång bakvändt, men i full fart; och den skulle gå så länge, till den stötte mot ett berg som var den för högt att öfverstiga. Det berget var N. F. S. Grundtvig. Ännu en yngling till sin lefnadsålder, men en man i visdom och kunskap, öfverlägsen ej blott genom snille, vetande och konst, utan genom det som mer är, genom en verldsbesegrande Kristustro och genom lefvande hopp, satte han hela sin personlighet emot den härjande flodens anlopp. Och här måste de stolta böljorna sätta sig.

Ännu alltid sysselsatt med nordens forntid, hade G. allt mer fördjupat sig i fädernas djupsinniga guda- och hjeltesagor, i hvilka han fann mera sanning, mera lif och anda än i tidehvarfvets kyliga upplysning. Det var icke blott poesiens eviga företräde framför prosan, det var kraftens framför slappheten, det var djupets framför ytligheten, det var inspirationen framför den beräknande slutkonsten, som i hans föreställning lyftade "Nordens Hedenold" så högt öfver "Dögnets magtlöse Slägt". Sin samtid ville han skaka genom att låta förfädrens skuggor gå öfver skådeplatsen, men icke blott skaka, han ville ock *väcka* sina landsmän till medvetande af det ursprungliga nordmannalif, hvarifrån de två gånger bortkommit, först genom papismens olycksaliga inflytelser och sedan genom rationalismens. Emellan kristendomens urkunder och Eddalärans myter trodde han sig hafva upptäckt en förunderlig öfverensstämmelse, en innerlig samklang, som kunde förklaras endast från en gemensam, förhistorisk guddomlig uppenbarelse. Redan detta var i mångas ögon en "galenskap", och när han som skald anslog de tonerna, kunde man förlåta honom det blott för den konstnärliga fulländningens skull; men när han som predikant hänvisade på framfarna tiders hjeltetro, på Ansgarii dagar och Bugenhagens, ja på kyrkans ännu äldre martyrologium, när han ville ha bekännelsen i sin historiska renhet återstäld, då skulle "förargelsen" bli ännu större. Och den tiden stundade nu.

Sjelf hade Grundtvig ingen synnerlig håg att ingå i statskyrkans tjenst. Det fältet förekom honom som en ödslig hed, der vilda krafter hade sitt spel. Otrons stormvindar blåste deröfver, källorna sorlade matt, trädens löf voro gulnade och sångens fåglar öfverröstades af papegojornas bullrande skrän. Man skulle leta efter en oas i den öknen. *En* sådan visste dock G., och det var hans faders vingård, en lugn och fridlyst plantering, der den gamle, en jubelsenior i danska kyrkan, i många år predikat Guds ord rent och klart. Der hade dop och natt-

vard hållits i helgd, der var ock en hjertlig, lefvande psalmsång, der firades med ett ord "en skön Herrans gudstjenst". På sina gamla dagar behöfde nu denne vörnadsvärde veteran en medhjelpare, och dertill önskade han sin yngste son. Denna önskan måste uppfyllas. Sonen tog således sitt beslut att låta ordinera sig till prest — han "ville ingå i sin faders arbete", han ville väl ock spara sin fader den sorgen, att tilläfventyrs någon af Bastholms skola eller Adlers skulle ställas vid hans sida. När G. stod färdig att inträda i tjenstgöring såsom "personlig kapellan" i Udbye, tillegnade han sin far den märkvärdiga "Dimisprädiken", han före sin ordination, more solito, hållit inför "sin dertill beskickade Censor", i Regentskirken år 1810.

Ämnet för denna predikan: *Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Huus?* angifver redan tillräckligt dess polemiska karakter. Blott ett par ställen derur må här återgifvas. "Herrans evangelium gick från slägt till slägt, tiderna framrullade det med sig, och äfven vi, som bygga och bo så högt i norden, hafva anammat det af våra fäder, för att genom barn och barnabarn befordra det till de senaste slägter. Vi borde det, men göra vi det äfven? Tränger Jesu hel. namn från den bedjande faderns och moderns läppar in i barnens öra och själ, framställes och prisas Frälsaren i våra församlingar såsom Guds herrlighets sken och jorderikets sol? Förkrossande är att nödgas neka det, men nekas måste det. Som ett ljud utan värde och betydelse höra de yngre bland oss Jesu namn allmänneligen nämnas; ja stort är det redan att de få höra det så och ej insvept i bespottelse och hån! och våra kyrkor se'n, jag säger *våra*, ty *Kristi äro de ej längre*, hvad höres väl der? Helt ofta fåfängt snack om allehanda småsaker på jorden; och kommer det högt, blåstora ord och konstiga talesätt, men idel lärdomar som blott äro menniskobud. Herrans ord är försvunnet ur hans hus; ty när det än ljuder der, är det icke det som höres, icke det som utlägges och inskärpes, det förvändes och användes till att hos de enfaldige styrka och befästa menniskors meningar ... Låt oss gå in i de kristnes församlingar och höra hvad det är, som skall vara starkare än Herrans ord! Låt oss se, om dessa "upplyftande" betraktelser öfver dygd och last och dessa klokskapens råd i afseende på lifvets sysslor och förrättningar kunna gripa menniskan i hennes innersta, åstadkomma afsky för synden och uppvärma hjertat till helig ifver... Äro vi deremot sjelfve kristna, känna vi oss genomträngda af den öfvertygelse, att Jesu Kristi heliga evangelium, upp-

runnet ur högre rot, ensamt förmår att tysta förståndets ängslande tvifvel, trösta det bedröfvade hjertat och genom alla frestelser och anfäktningar stadigt föra menniskan på rättfärdighetens och helgelsens trånga stig; o låt oss då icke misströstande spörja: ho tror vår predikan? utan frimodigt bekänna med apostelen: tron kommer af predikan, och Guds ord är det som predikas! Låt oss manligen bruka detta ordets lefvande och kraftiga svärd mot synd och mot otro utan att akta på tidens lättsinniga hån, utan att frukta för deras medlidande som tro sig kloke vara! Låt oss med den känsla, som kan genomglödga hjertan, förkunna folket det trösterika evangelium och, sjelfva seende upp emot himlen, dit Herren uppfaren är, sträfva att förvärfva medborgare för hans nåderike på jorden!"

Vi, som nu läsa denna predikan, äro väl långt ifrån att finna den för stark, fastmer torde den på sina ställen synas i någon mån skatta till sin tids nervsvaga retorik, och Grundtvig sjelf har aldrig gifvit den ut för något mästerstycke af andelig talarekonst, fastmer har han i en senare tid[1] beklagat dess mångfaldiga fel och brister; men för femtio år sedan, och det i Danmark, bland ett slägte fostradt i den väderbitna förståndighetens eller i den vattensjuka känslosamhetens skola, var det i sanning ett hårdt tal. Af sin officiele censor, teol. professorn, sedermera biskopen öfver Selands stift *P. E. Müller* fick denna predikan ett "mycket hedrande vitnesbörd", och förf. beslutade sig till att utgifva den från trycket. Då tog det eld i alla kyrkans knutar; och der slogs allarm både i katedrar, i predikstolar och i "Kongens Kancellie". Det värsta var, att denna "smädeskrift mot hela danska kyrkan" innan kort blifvit öfversatt på tyska, och det af det trogna vitnet, både Goethes vän och Lavaters, Jung-Stilling som helsat förf. med hjertlig glädje: "Denne herrlige unge man ville jag närmare lära känna och trycka honom till mitt hjerta... Herren välsigne och bevare honom på sanningens väg! Sådana män göres oss nu behof." Såsom anklagelsens egentlige hufvudagent nämnes i allmänhet *H. G. Clausen*, den tiden residerande kapellan vid Vårfruekyrkan i Köpenhamn. Med honom förenade sig i första rummet d. v. stiftsprosten, sedermera biskopen på Fyen Fr. Plum, en af de längst avancerade förnuftspredikanter som någonsin gått upp på Zions höjder, vidare pre-

[1] "I mina ögon", säger han på ett ställe, "var denna predikan det obetydligaste, jag hade skrifvit, och jag lät trycka den väl egentligen derför att unga författare hellre gömma sina småsaker i literaturen än i pulpeten."

sterna vid Helliggeist Kofod och Bull samt vid Petri Tyska kyrka Manthey och Paisen, alla fyra temligen obskura namn. Det berättas om gamle Fabricius, prest vid Vår Frälsares kyrka, att när han anmodades af kollegerna att deltaga i anklagelsen, svarade han helt torrt och lakoniskt: "Fabricius känner sig icke träffad."

De sex presternas klagoskrift är i följande tonart affattad: "I denna predikan har hr kandidat Grundtvig varit oförvägen och skamlös nog att med rena ord säga om oss religionslärare allihop, att vi äro samvetslösa, fega, af högmod förblindade sanningens och religionens förrädare, nedriga skrymtare och uppsåtliga folkbedragare... Vi hafva trott oss ej kunna försvara att låta denna smädeskrift passera opåtald ... Vi hafva derföre nu gjort det kongl. danska kancelli uppmärksamt på denna dimisspredikan, som visst icke har sin like, och öfverlemna Tit. att bestämma, huru dermed bör förhållas" o. s. v. Kansliet kom här i en svår knipa; ty å ena sidan ville man icke stöta presterna och å den andra var det icke heller godt att göra ifrågavarande predikan till föremål för juridiskt åtal, enär den aliaredan erhållit en teol. professors loford ex officio. Men som frågan var om en profpredikan, vände kansliet sig till universitetsdirektionen, hvarunder pastoralseminariet hörde, och inledde saken genom att affordra så väl teol. fakulteten som Selands biskop ett utlåtande, hvad dervid kunde vara att göra. Fakulteten, som den gången utgjordes af prof. C. F. Horneman, P. E. Müller och J. Möller, sökte i sitt betänkande af den 8 juli 1810 så väl att bedömma predikningen så skonsamt som möjligt, som ock att afvisa presternas klagomål, men pekade tillika på en utväg, hvarigenom Grundtvig, utan att stöta hvarken censor eller presterna, kunde komma att umgälla sitt företag, icke att hafva *hållit* denna predikan, men att "hafva utgifvit den från trycket"(!). Mot "talets hufvudsatser" hade fak. ingenting att invända, tvärtom vore de hos "en blifvande religionslärare" fullt berättigade, men att kandidaten offentliggjort detta tal och derigenom visat brist på grannlagenhet, det vore klandervärdt. Hvad åter klagoskriften angick, vore den orimlig och berodde påtagligen af ett missförstånd. Ty "när en moralist målar en tidsålders skaplynne, när han t. ex. skildrar tidens öfverhandtagande förlustelsesjuka, menar han derför icke, att enhvar är nedsänkt i detta förderfvelsens svalg. Våra kyrkofäder och alla tiders moralister hafva tillåtit sig slika allmänneliga skildringar, från hvilka ett sundt menniskoförstånd måtte begripa att undantag gifvas". Så kundé det ej heller hafva va-

rit förf:s mening att med utgifvandet af sin predikan nedsvärta hela presteståndet. Han borde således icke dragas inför domstol, men deremot möjligen hafva förtjent en "tillrättavisning, i fall icke hans här bifogade förklaring äfven derifrån skulle befria honom". Förklaringen af Grundtvig, daterad d. 5 juli, gick derpå ut, att "det aldrig var eller kunde vara hans afsigt med dimisspredikans utarbetande, hållande eller utgifvande att förnärma eller nedsätta hvarken det andeliga ståndet eller enskilda individer".

Biskop *Münters* betänkande var långt ifrån så skonsamt som teol. fakultetens. Sjelf rationalist på samma gång som högkyrklig och förnäm, kunde han ej lida en så deciderad lutheran och en sådan demokrat som Grundtvig. Han fann det i högsta grad oskickligt af "en ung, väl med talang begåfvad, men ingalunda mogen man att vid sitt första uppträdande på predikstolen utbryta i förebråelser mot dem, hvilkas embetsbroder han önskade bli". Det vore "en tom deklamation, utan bestämda idéer och utan ordning, i den skolas ande, som nu begynner utbreda sig öfverallt, icke till båtnad för den protestantiska kyrkan, enär *mysticism* är dess grundval"... "Den unge obeskedlige zeloten borde antingen som kandidat inställas för biskopen eller som alumnus på Valkendorfs kollegium för konsistoriet och erhålla en skarp och allvarlig tillrättavisning." Med biskopen instämde universitetsdirektionen, som då utgjordes af O. Malling och J. G. Moldenhawer, två temligen klena teologer. Saken skulle således behandlas som ett disciplinärmål. Dermed ingalunda belåten, hade Grundtvig, så snart han fick veta hvad vederbörande tillstyrkt, gått direkte till kungen och begärt att hans sak måtte bli *offentligen* och enligt gällande lag behandlad. Han infann sig således ej, då han i november 1810 blifvit kallad inför konsistorium att "mottaga den omtalta tillrättavisningen i så väl universitetsdirektionens som kancelliets namn". Han hade då redan "hänskjutit sig till konungen" och ville afvakta majestätets svar. Öfver ett sådant "eklipserande" blefvo "de höga kollegiei" högeligen förtörnade och satte sig af alla krafter emot sakens laga behandling inför domstol, der den blott skulle väcka alltför stort "uppseende". Resultatet blef, att konungen intet afseende fästade vid Grundtvigs ansökan, och han mötte således d. 5 jan. 1811 inför konsistorium, hvilket "efter högre ordres gaf tillkänna att, alldenstund han *emot gifvet löfte* lemnat sin predikan på trycket och medelst några tidningsanmälningar röjt den afsigten att vilja göra uppseende, skulle

han nu härmed tillrättavisas". Olyckligare form kunde denna tillrättavisning aldrig iklädas, enär hela allmänheten visste, att G. *aldrig gifvit något löfte* som skulle kunnat beröfva honom fri disposition öfver denna predikan!

"Grundtvigs dimisspredikan gaf Köpenhamns presterskap anledning till att prostituera sig", anmärker biskop Mynster, der han i sin sjelfbiografi, sid. 191, omtalar denna tragikomiska process. Sjelf tog Grundtvig saken mera allvarsamt. Det var nu uppenbart, att statskyrkan affallit från sig sjelf, i det dess högsta styrelse i honom straffat den som endast varmt förfäktat dess egen högtidligt antagna och besvurna lära. Det var klart, att man ville stänga predikstolen för enhvar, hvilkens samvete tvang honom att protestera mot den falska lära, som öfverallt i landet förkunnades. "Nu, nu, då det kunde stämplas som en borgerlig förbrytelse", skrifver G. många år derefter [1], "redan att blott literärt beklaga den gamla kristendomens förfall, ja nu måste blodet koka äfven i det kallaste kärl, än mer hos en friburen poetisk natur, hos sonen af biskop Balles svåger, som en liten tid hade drifvit med strömmen bort från sin barndoms tro och kämpelifvets drömmar; men som, när allvarstimman slog, hade vändt tillbaka och i historien skådat den gamla kristendomens triumf genom tiderna; hade i de tunga dagar då Danmark kämpade om lif och död djupt känt hvad oss fattades, men nu hardt nära glömt det öfver det nordiska hjeltedramat — hvad under, att han plötsligen vaknade i förfäran, i glödande harm, när det nu icke en gång kunde medgifvas honom att, då han i drömmen besökte den ramlande kyrkan med fädernas grafvar, offra deråt så väl som åt de gråhårige, hvilka förgäfves sökte sin tro och sin tröst hos de unga prester, att offra allt detta en tår som jag ännu grannt minnes ovilkorligen rann ner och föll på papperet, då jag i min dimisspredikan kastade ögat på dessa prester. Denna tår kunde jag omöjligen ångra, om den också skulle blifva källan till många bittrare; och äfven nu då den har blifvit det, då Han allena som räknar stjernorna kan räkna de tårar, som i femton år runno nedåt dessa bleka kinder och på de flesta böcker jag har skrifvit; än i dag vore det långt ifrån mig att som menniska, som kristen eller som prest ångra den första rätt fromma tår jag på många år hade fällt, ej heller vill jag klaga öfver hvad den kostade."

[1] "Om Religionsfrihet", mot slutet af en afhandling i Theol. Månedsskrift, undertryckt af censor 1828.

Det var denna sommar och under denna starka andeliga spänning, som evangelii ljus i sin fulla klarhet och styrka gick upp för G. Detta betygar han sjelf i det märkliga förordet till "Nyårsnatten 1811", deri han uttalat hvad som inom honom hade tilldragit sig, sägande om detta förord: "det är egentligen intet företal till de efterföljande små dikterna, men utgör fastmer, i förening med dem, företalet till mitt följande lif". Hade förut filosofi och poesi hos honom, på samma sätt som i romantiska skolan i allmänhet, sammansmält till ett med den religiösa öfvertygelsen, så försiggick nu en genomgripande söndring. "Fordom föll det sig tungt för mig att taga förnuftet till fånga under trons lydnad; jag ville sjelf utgrunda, *hvarför* kristendomen var sann, och äfven då jag insåg omöjligheten deraf, kostade det mycket på att offentligen bekänna, att jag om det osynliga ej hade någon visshet som var min egen." Här bröt han således med Schellingska naturfilosofien och dess spekulativa uppfattning af kristendomen, något som han "ville säga rent ut, att det måtte tjena till varning för dem som tro, att de äro kristna, blott de dela den falska vördnad för kristendomens hemligheter som några af de nyaste filosoferna föra i skylten".

Emellertid lemnade han åter Köpenhamn, och så när hade det icke blifvit något af hans faders plan att få honom till sin kapellan. Omständigheter mötte dervid, som endast genom f. d. biskop Balles mellankomst kunde afhjelpas; och på våren 1811 blef han i denna egenskap ordinerad. Här, i det ensliga stilla Udbye klarnade för honom alltmer hvad "Nyårsnatten" bebådat. Den nästa predikan G. utgaf har detta ämne: "Hvarför kallas vi lutheraner", närmast föranledd genom underrättelsen om Fr. V. Reinhards död 1812. Den blef ock kort efter öfversatt på tyska och blef likasom hans dimisspredikan helsad af Jung-Stilling, som i sin tidskrift "Der graue Mann" skref: "Det är åter en kärnpredikan! Man rynkar väl näsan öfver, att en ung man på detta sätt träder fram, men när de gamla tiga, må väl de unga ropa der de hafva mod. Till Jeremias sade Herren: Säg icke: jag är för ung att predika — och en man hvars läppar Han så har berört som Grundtvigs, han må väl tala!" Emellertid fortsatte G. äfven under dessa år sina vetenskapliga studier och deltog icke sällan i Landeműds-Forhandlingerne i Roskild och i dagbladspolemiken; men isynnerhet studerade han verldshistorien, der han trodde sig se de kraftigaste bevis för kristendomens sanning, enär hon är källan till hvarje ädel och upphöjd sträfvan så i vetenskap och konst som i handlingen,

och enär hvarje folks likasom den enskildes bedrift blott då kan skådas i sitt rätta ljus när den ses i förhållande till kristendomen. Frukten af detta studium är: "Kort begreb af verldens krönike i sammenhäng" 1812, ett arbete som han skref i Udbye efter de hjelpmedel, han der kunde förskaffa sig, utan att ännu gå till sjelfva källorna. Den Grundtvigska dristighet och den skoningslösa skärpa, hvarmed han här bedömmer historiska personer och tilldragelser, förargade mången och framkallade en häftig konflikt, hvarom mera längre fram.

År 1813 dog Grundtvigs gamle far; och på hösten s. å. vände G. tillbaka till Köpenhamn, utan att der kunna erhålla någon presterlig anställning, och utan att komma i närmare förhållande till någon af hufvudstadens prester. Icke en gång Mynster, som dock på den tiden, äfven han, af många betraktades såsom en "mystiker", ville erkänna G., utan drog sig tillbaka när denne närmade sig honom. Deras predikosätt som deras hela karakter var också bra olika: Mynster en lugn, moderat, fredälskande, underhandlande och jemkande man, som på kontemplationens väg kommit till en kristlig *verldsåsigt;* Grundtvig länge en vulkanisk, djupt upprörd, entusiastisk, passionerad natur och alltid en af "de våldige, som rycka himmelriket till sig", som oupphörligt ligga i strid på jorden och aldrig efterskänka fienden något, en hjeltesjäl som alltjemt eröfrar och således alltjemt angriper. För honom var kristendomen icke en *åsigt* blott, den var och den måste vara honom en *lifsfråga*, en *salighetssak*. Allt dagtingande med vedersakare var honom en omöjlighet, der det gällde det ena nödvändiga; han ville ej blott straffa och *öfvertyga*, han ville *öfvervinna* verlden. Hans tro var påfallande hypostas, han lefde i kristendomen såsom i sitt element, hans hela menniska var deri koncentrerad, behållen och bevarad. Men detta är trossegerns hemlighet; och deraf förklaras Grundtvigs oemotståndlighet öfverallt der hans blanka svärd ej stötte på sten — eller trästockar, öfverallt der hans enkla ord blefvo förstådda, der hans barnsligt trofasta hjertlighet ej råkade i konflikt med af fördom och klokskap förnaglade andar. Under det Mynster undvek alla skarpa motsatser och sökte antingen förbigå eller försona de rationalismens utpreglade gestalter, som föllo i hans väg, *framkallades* de af Grundtvig och det blef en strid på lif och död. Den förre kunde således i lifvet och i umgängelsen hålla god vänskap med både stiftsprosten Clausen och biskop Münter och andra mer eller mindre afgjorda fiender till fädernas bekännelse; men med all hans mångsi-

dighet var detta för den senare platt omöjligt, helst i början af hans verksamhet inom kyrkan. De der icke voro med honom, voro bestämdt emot honom, och han emot dem. Först i en senare tid har han på andra lifvets områden, t. ex. det politiska, kunnat arbeta tillsamman med sådana personligheter som i kyrkligt hänseende voro hans antipoder.

G. "förde nu ett slags eremitlif i hufvudstaden bland sina böcker och några få utvalda vänner, sådana som Ingemann och F. W. Treschow", säger Fr. Barfod i sina Fortällinger af Fädrelandets Historie. När han predikade, samlades väl alltid en hop åhörare omkring honom; många bespottade honom såsom en svärmare och fanatiker, men många togo djupa intryck af hans väldiga föredrag. Hvad den fina bildningen aldrig kunde förlåta honom, det var hans "domsbasun", d. v. s. att han jemt dömde tiden för dess otro och nådeförakt, att han skingrade alla den naturliga menniskans illusioner och blottade den oomvända verldens skendygder och inbillade förträfflighet, på samma gång som han lät kyrkans frälsande evangelium ljuda i hela dess fullhet och kraft för att till kristendomen draga och locka alla tänkande och uppåtsträfvande menniskor. Derför stämplades han såsom en sektstiftare, ehuruväl ingen kunde mindre predika sig sjelf än han, som i ordets hela bemärkelse predikade utan lön. Ty på sina skrifter lefde han och tog ej ett runstycke för alla de predikningar, han höll i Köpenhamn åren 1813—15, än i "Hellig-Ånds", än i "Herren Zebaoths", än i "Frederiksbergs" kyrka. Slutligen var dock den sistnämnda det enda rum honom återstod att predika uti för folket, ty alla andra predikstolar voro stängda för denne "upprorsmakare". Då tog han sitt beslut att till en tid "tiga och bida". Verlden skulle åtminstone se, att han ej for efter att blifva en partichef eller att bilda "Grundtvigianer", och för att undvika allt sken af sekterism lät han icke en gång förmå sig att bevista någon s. k. gudelig församling i många år. Af sina åhörare tog han ett slags afsked annandag Jul 1815 i en predikan om "Hvilan under Kristi vingar", en bland de sjutton "Bibelske prädikener efter tidens tarv og leilighed", som han året derpå lät trycka, och i företalet till hvilka han redogör för sitt beslut att tills vidare ej uppträda i någon predikstol. Att detta "tills vidare" skulle bli hela sex år långt, trodde han väl icke då; men så länge kom det verkligen att dröja innan han åter fick någon anställning i den kongl. danska statskyrkan.

Sedan G. upphört att predika, kastade han sig mera uteslutande

på sina tidigare estetiska och historiskt-filosofiska studier. De offentliggjorda frukterna deraf ådrogo honom många strider, t. ex. med Chr. Molbech, H. C. Oersted och flere äfven af hans fordna vänner och beundrare. Det blefve allt för vidlyftigt att här gå i detalj med hela den polemiken, hvilken ock till slut blef föga uppbygglig. G. förgick sig säkert här i flera stycken och synes hafva varit alltför aggressiv eller åtminstone hafva spännt bågen väl högt.

I tidskriften *Dannevirke*, som häftevis utkom i fyra band 1816—19, har G. vidare utvecklat sin filosofiska grundåsigt af menniskolifvet. Här fortsatte han sin polemik mot naturfilosofien och mot dess sinnebildslära, den han bekämpade såsom omsider ledande till samma *mytiska* uppfattning af den heliga historien, som längre fram skulle göra så mycket buller af sig. Äfven här förnekade sig således ej hans profetiska natur. I motsats till denna idealistiska behandling af det verkliga lifvet, sökte han att i verldshistorien framställa försynens evigt gällande bevisning af kristendomens sanning. Historien vore "den enda vetenskap bibeln helgat, och det så, att den i sina förnämsta stycken är en guddomlig krönika". Denna tanke utförde han vidare efter en annan plan, i "Udsigt over Verdens-Kröniken, fornemmelig i det Lutherske Tiderum" 1817, der han genomgick alla den tyska vetenskaplighetens märkligaste fenomen sedan reformationen, steg för steg följande den stora upplösningsprocess, som alltmer aflägsnat från den evangeliskt-lutherska bekännelsen.

Denna "Utsigt öfver verldskrönikan" var Grundtvigs helsning till reformationens trehundraåriga jubelfest och slog ned som en bomb i rationalismens läger, väl icke så allmänt uppskakande som Claus Harms' vid samma tid och af samma anledning utgifna 95 teser, men kanske af en varaktigare verkan än de. För öfrigt lära dessa tvänne trons försvarare aldrig stått i något närmare förhållande till hvarandra. G. lefde på den tiden mera indragen och isolerad än någon kan föreställa sig. Han syntes sällan utanför sin studerkammare. Så har han alltid helst lefvat. I stora, afgörande ögonblick har han dock, äfven såsom yngre, visat sig inför allmänheten, men då alltid som en fullrustad kämpe, ehvad det gällt att bekänna kristendom eller fäderneslandet. "Då fienden år 1814", skrifver Fr. Barfod i ett enskildt meddelande till förf., "stod i Holstein för att eröfra Norge, sammankallade Grundtvig studenterna. Han ville ha dem till att gå i kampen, och det ville de ock sjelfve; men spörsmålet var om sättet. Den allmänna stäm-

ningen var för att studenterna skulle dana en egen härskara, som skulle kämpa i slutna leder och till siste man för att genom sitt exempel framkalla en oemotståndlig hjelteanda hos hela den öfriga hären. Denna mening blef besvarad af många och med stor värme; den hade, så att säga, hela församlingen på sin sida. Då tog G. ordet, och jag har hört af ögonvitnen (t. ex. presten Spang), att de aldrig hade hört maken till stormande och hänförande vältalighet. Grundtvigs mening var, att studenterna skulle sprida sig öfver hela landet och genom sin "Begeistring" resa hela folket till kamp på lif och död för frihet och fädernesland. Hans tal slutades ungefär så: "Går I den Vej, som I synes at have valgt, da siger jeg: farer vel, men ved Himlen! I farer ilde." — Aldrig skall något tal hafva framkallat en sådan verkan. G. hade hänfört äfven sina ifrigaste motståndare, och der blef intet tal mer om fortsatt motstånd. De ädla krafterna voro dock förspillda: omedelbart derefter ingicks underrättelsen om underhandlingarne, och den 14 jan. blef Kielerfreden afslutad."

Ett annat betecknande drag ur Grundtvigs, mera enskilda, lif kunna vi ej neka oss att ur samma Barfodska meddelande här intaga, helst det visar både hvilken kraftfull organism G. egt och huru han vetat att deraf ända till otrolig ansträngning betjena sig under sina vetenskapliga studier. "År 1841 (tror jag) döpte G. ett af skalden Hauchs barn i Sorö och blef der sedan öfver natten. Fru Hauch ville göra honom det så godt och behagligt hon kunde, och sporde honom derför, om han helst låg om natten under täcke eller dyna? Aldrig kunde han få ett pinsammare spörsmål att besvara; han visste icke hvad han skulle säga, enär han knapt kunde minnas, när han sist var i säng och dock ej ville, att detta skulle blifva bekant. Hans jättenatur och hans outtröttliga flit hade gjort honom det till en vana att han satt öfver om natten vid sitt arbete, tills han blef trött; då dämpade han blott lampan en smula och lade sig tillbaka i soffan. När han åter vaknade, brann lampan ännu och han hade sitt arbete liggande framför sig. Så lefde han i öfver 20 år (han fortsatte dermed i många år efter besöket i Sorö); och derföre visste han ej, hvilket han skulle föredraga, täcke eller dyna. Skalden Ingemann måste slutligen mellankomma och hjelpa honom och fru Hauch ur förlägenheten."

Den der så orkar arbeta, hinner ock något uträtta. När man ser, hvilken mängd skrifter G. utgifvit mellan år 1813, då hans tjenstgö-

ring såsom kapellan i Udbye upphörde, och år 1821, då han åter fick presterlig anställning på landet (hvarom mera längre fram), finner man att litteraturen vunnit ofantligt på denna vederbörandes ogenhet mot hans verksamhet i församlingens tjenst. Under loppet af dessa 8 år "ferierade" G. på det sättet, att vi från den tiden hafva icke mindre än 26 särskilda arbeten af hans hand. Må vi uppräkna dem: 1) Til Fädrelandet om dets Tarv og Farer, 1813; 2) Krönikens Gjenmäle, 1813; 3) Hvad skal vi gjöre, at vi kan arve det evige Lif? Prädiken, 1813; 4) Hellingtrekongerlyset eller tre dages Händelser på Dannemarks Höjskole, en Beretning, 1814; 5) En märkelig Spådom, også om Danmark, efter en gammel Håndskrift udgivet, 1814; 6) Hvem är den falske Prophet? Hvem forvirrer Folket? 1814; 7) En liden Bibelkrönike for Börn og Menig-Mand, 1814 (på svenska öfversatt i tre upplagor); 8) Roskilde-Riim, 1814; 9) Roskilde-Saga til Oplysning af Roskilde-Riim, 1814; 10) Skal vi tro på Gud eller på Athene? Eller om Troe og Fornuft, 1814; 11) Herren kommer! Prädiken, 1814; 12) Karen Biörns Minde, 1814; 13) Fädrene-Året, Dannekvad til Kong Frederik VI, 1815; 14) Kvädlinger eller Småkvad, 1815; 15) Imod den lille Anklager (se ofvan), 1815; 16) Europa, Frankrige og Napoleon, en dansk historisk Betragtning, 1815; 17) Pröfver af Snorros og Saxos Króniker i en ny Ofversättelse, samt et Ord til Danske og Norske, 1815; 18) Heimdall, Dansk Nyårsgave for 1816; 19) Literatur-Tidendens Skudsmål i Henseende til Pröverne af Snorro og Saxo, 1816; 20) Bibelske Prädikener, efter Tidens Tarv og Lejlighed (se ofvan), 1816; 21) Danne-Virke, et Tidskrift (se ofvan) 1—4, 1816; 22) Udsigt over Verdens-Króniken, fornemmelig i det Lutherske Tidsrum (se ofvan), 1817, öfversatt på tyska af Volkmann 1837; 23) Psalmer ved Jubelfesten 1817, s. å.; 24) Danmarks Krönike af Saxo Grammaticus, fordansket, I—III, 1818—22; 2:a uppl. 1855; 25) Norges Konge-Krönike af Snorro Sturleson, fordansket, I—III, 1818—22; 26) Bjovulfs Drape. Et Göthisk Heltedigt fra förrige Årtusinde. Af Angel-Saxisk på Danske Riim, 1820.

En så mångsidig författareverksamhet af en privatiserande lärd kunde ej annat än ådraga sig uppmärksamhet och, enär innehållets rikedom svarade deremot, beundran. Grundtvig hade ingen akademisk lärdomsgrad, var hvarken baccalaureus, magister eller doktor, men undervisade emellertid helt dristigt i historia, filosofi, estetik, teologi och antiqviteter, talade derjemte fritt och sjöng både fosterländska sånger

och kristliga psalmer, beggedera lika frisktursprungliga som ande- och snillrika. Kingos gamla harpa klingade åter fulltonig med nya strängar, och Heimdall blåste än en gång i sitt väldiga horn. Sådana ljud hade man ej hört på länge och de väckte nationens slumrande lif. En skola började bilda sig omkring den enslige forskaren, som ingen kateder hade; och till skalden, som rörde sin lyra på vindskammaren, lyssnade snart en hel verld. Unga och gamla, höga och låga, lärda och olärda — alla blefva gripna af de mäktiga toner han anslagit. Slutligen trängde de äfven till konungens öron. Fredrik VI beslöt, att Grundtvig skulle fram ur den vrå dit vrångvishet och afund, dit presterlig skråanda och akademiska fördomar undanträngt honom. Kungen gjorde processen kort och utnämnde honom "sans façon", utan att höra hvarken biskop eller konsistorium och tvärtemot sjelfva kanselliepräsidenten Kaas' alla betänkligligheter till "Sognepräst i Prästö". Detta skedde år 1821, till öfverraskning för många, men icke minst för Grundtvig sjelf, som aldrig tänkt ditåt, knapt visste att detta kall var ledigt, förrän han dertill bekom sin fullmakt. Det var "Bjovulfs Drapa", detta underbara tusenåriga epos, som G. öfversatt så herrligt, och hvilket i denna form djupt intagit konungens hjerta, det var det som "gjorde hans lycka". Men G. skulle ej känna sig lycklig i Prästö. Det var icke heller hans plats. Han borde vara i Köpenhamn; der behöfdes han, och der kunde han mest uträtta. Det var "hans ständiga önskan att få verka i hufvudstaden, den ort, hvarifrån otron utbredde sig i landet och hvarifrån allt som skall utbreda sig i landet måste utströmma". På sin enträgna begäran blef således G. redan följande året af kungen förflyttad från Prästö till "Vor Frelsers Kirke" i Köpenhamn, från kyrkoherde på förra stället nedsatt till "Kapellan" på det senare. "Så stod jag då", skrifver han i ofvan åberopade skrift Om Religionsfrihed (ett supprimeradt manuskript) "från 1822 som prest i hufvudstaden och hade nu ändtligen, men NB. blott genom Majestätets synnerliga nåd, efter en tolfårig kamp vunnit den presterliga religionsfrihet jag sjelf åstundade, och som jag unnade enhvar."

Emellertid fann Grundtvig sig ännu ej rätt hemmastadd i sin embetsverksamhet; statskyrkans kyla inverkade så ofördelaktigt på hans sinnesstämning, att han var nära att sjelf förfrysa, ja han kände sig stundom till och med den lekamliga döden nära. En djup svårmodighet tryckte hans själ, helst när han efter ett års förlopp såg sig om och frågade: "hvad har du med allt ditt "arbete i ordet och lärdomen"

uträttat? hvad är frukten af din predikan?" Väl tröstade han sig dermed, att Guds ord, ärligt och enfaldigt, utan menniskokonst och visdom predikadt, aldrig vänder fåfängt tillbaka, men han såg dock dagligen så mycket för sina ögon som tycktes bevisa motsatsen. "Måhända var detta den hårdaste pröfning, jag haft att genomgå", skrifver han i Nytårsmorgen 1824, "jag arbetade af alla krafter på en försvarsskrift för kristendomen, och det arbetet var ingalunda förgäfves, ty det afslöjade likgiltigheten deremot i mitt eget bröst, och med formen kunde jag aldrig blifva tillfreds, ty hur torrt jag än begynte, blef den dock snart så poetisk, att jag fann den otjenlig att visa sig på det döda haf; då det omsider lyckades mig att få den genomskinlig, såg jag med förskräckelse att lifvet försvunnit, men kände tillika med glädje att jag sjelf blifvit lefvande igen." — "Det var *skilnaden mellan tal och skrift*, hvarandra motsatta såsom lif och död, som nu gick upp för honom", skrifver Helveg; "det var som ordspråket lyder: den gråter ej för guld, som guld aldrig egde, den insigten nämligen, att det ej kunde hjelpa att uppgräfva forntidens guld, i kristligt hänseende af bibelgrafven, eller i folkligt af gamla sagobrott, så framt det lefvande källsprånget var tillfruset. Här framblickar ett nytt ljus för siarens ögon, ett *punctum saliens*, hvarur skulle utveckla sig hela denna lifskraftiga åskådning af ett ännu i kyrkan förhandenvarande *skaparord*, som, af Herran en gång uttaladt, från man till man, från slägte till slägte fortplantat sig oförändradt och i hela sin ursprungliga pånyttfödande förmåga genomljudar kyrkans alla tidehvarf. Detta i högsta bemärkelse "lefvande ord", detta alstringsrika, öfvermäktiga, af nåd och salighet öfverflödande eviga lifsens ord, som bär församlingen såsom i moderssköte och föder "dens frias barn", såg Grundtvig ännu blott dunkelt; men det skulle längre fram blifva honom klart, ja klarare än solen. Det var under läsningen af Irenæi bok "Om kättares vederläggning", som det började gå upp för honom såsom en i mörkt rum skinande morgonstjerna, att allt vårt vitnesbörd om den i bibeln förvarade guddomliga sanningen förutsatte Herrans egen skapande gerning, att Han sjelf måste ännu i kyrkan vara lefvande tillstädes som ljuset och lifvet, till hvilken urkraft också allt hvad kristendom heter hänvisade. Hvad som på detta sätt gaf hans forskande själ att skaffa, detta på djupet gående andeliga arbete förnimmes väl i hans predikningar från denna tid, isynnerhet i den han höll 1:sta Sönd. i Advent år 1823, der "det genomljungade honom, att natten var förgången och

att dagen kom allt närmare”. Den blixten blef snart till ett stående ljus i hans hjerta, såsom han ock betygar i ”Christelige Prädikener III”, äfvensom i ”Nytårsmorgen”, 1824. Väl har han ännu ej funnit det lösande ordet till gåtan, väl talar han derom ännu mera i liknelser och i dunkelt tal; men allt bebådar dock en ny riktning i hela hans andeliga verksamhet, ehuru det ”ännu var för tidigt på dagen att derom säga något visst”.

Grundtvigs inflytande i hufvudstaden förspordes tydligast bland de studerande, ty fastän flertalet äfven af dem fann sig bäst vid de sväfvande, halfandeliga ”religionstalen” som i de dagarne ännu voro moderna, så framkallades dock genom G:gs predikningar så väl som genom hans skrifter i allmänhet den brytning till det bättre, som snart skulle gestalta sig i tiden. Såsom representanter af de motsatta åsigterna bemärker man bland de yngre D:r *H. N. Clausen* och D:r *A. G. Rudelbach.* Begge voro de teologer ex professo, och begge voro de starkt påverkade af tidehvarfvets hela utveckling. Clausen lutade mest till den rationalistiska sidan, Rudelbach deremot till den ortodoxa och slöt sig således till Grundtvig. Den förre, som helt ung, 28 år gammal, blifvit anstäld som lektor och kort derefter som professor i teologien, gjorde stor lycka medelst sina, särdeles genom kritisk talang och grundlig lärdom utmärkta akademiska föreläsningar. Först sammandrabbade han och Rudelbach. Det blef en skarp träta dem emellan om underbegreppet, hvilket Clausen syntes vilja förflyktiga, men Rudelbach ville fasthålla i den gamla rättrogna meningen. Å båda sidor utvecklades mycken stridskonst och mycken bekantskap både med gammal teologi och med ny; men mycken uppmärksamhet ådrogo de sig den gången icke. Så mycket mer blef detta händelsen, när Gruntvig några år derefter trädde inom skranket mot Clausen.

Att Grundtvig, alla sina lärdomsidrotter oaktadt och midt under sitt djupgående mytologiska studium, sin häfd- och fornforskning, likväl alltjemt deltog i samtidens rörelse så väl på det politiska fältet som på det kyrkliga, det hafva vi redan vid flera tillfällen i det föregående iakttagit. Ständigt en folkets man och församlingens, har han icke blott rätt uppfattat menighetens kraf och sett hvad tiden tillsade, utan ock trädt i spetsen för sina landsmän, fastän icke egentligen som folktribun, än mindre som bildstormare, men omsider som bestämd demokrat. Men den framåtskridande tidens *tunga* har han varit på samma gång som han profetiskt uttalat månget ord, som först en se-

nare generation förstått. Långt innan t. ex. skandinavismens idé var på någon sida om Sundet behjertad, hade G. år 1810 ställt "Et ord til det Svenske Folk: er Nordens Forening önskelig?" Hans "Sörjekvad ved Prins Kristians Död" af samma år är ett vemodigt sakta slag på samma skandinaviska strängar. För tryckfrihet, för talfrihet, för religionsfrihet, för prestfrihet, för sockenbandets lösning, för afskaffandet af 1747 års konventikelplakat, af tvångsdop, af tvungen nattvardsgång och andra kyrkopolitiska stadgar och författningar, för en förändrad organisation af både folkskola, lärdomskola och högskola m. fl. genomgripande reformer har han både talat och skrifvit hela tio-, ja, tjugotal af år förrän de ingingo i något formligt reformvännernas program. G. var alltid före sin tid; men hvad det led, kom tiden efter och gaf honom rätt, äfven der han någon gång tyckts hafva begärt väl mycket. Han slog dock aldrig öfver målet; ty han visste ej blott hvad folket behöfde, utan ock hvad det tålte. "Hr Sörensen" tog han sådan "Hr Sörensen" är; men hans grepp var säkert, och djupt derjemte.

Hvar och en kunde nu se, att det icke var den gamla statskyrkan och dess ofrihet, symboltvång, samvetsförtryck, tvångsdop m. m. som dertill hörer, för hvilket Grundtvig och hans "parti" nitälskade. Redan i Kirkens Gjenmäle (1825) hade G. medgifvit, att det sätt, hvarpå han här gjorde apostoliska tron gällande som församlingens lefvande vitnesbörd, afvek från det stridssätt Luther användt i sin kamp mot påfvedömet, och nu upptog han detta ämne ånyo i sin märkvärdiga artikel uti "Månedsskrift for Kristendom og Historie": "Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsättes?" Denna fråga besvarade han naturligtvis med ja, fastän i en helt annan mening än rationalisternas, hvilka äfven alltjemt påyrkade en sådan reform, men NB. på bekostnad af det ursprungligt och äkta kristliga i kyrkans lära och bekännelse. G. ville hafva Luthers reformation fortsatt, men med bibehållande af de s. k. katolska elementerna, hvilka dock toto cœlo vore skilda från den papistiska surdegen, från påfvens dekreter och konciliernas beslut. Den kyrkliga tradition G. förfäktade hade med allt sådant icke det ringaste att skaffa — det förstodo väl också hans vedersakare af begynnelsen, fastän de aktade för rof att tillgodogöra sig en sådan misstydning för att bland icke seende Lutheraner göra hela G:gs lära förhatlig. Denna lilla krigslist har han vid mer än ett tillfälle blottat, men ännu i denna dag försökes den icke utan all framgång, åtminstone i Sverige, der dess "kyrkoväktare" med all flit sökt

göra G. misstänkt för ultramontanska sympatier och deraf gjort sig en mycket fasaväckande fågelskrämma. Kritiken var aldrig svenskarnes starka sida, och derför ha de hållit till godo med månget hjernspöke, som vederbörande uppställt för att hos dem injaga en helsosam skräck för lifsrörelserna på andra sidan Sundet.

Enligt Grundtvigs svar på ofvannämnde fråga borde lutherska reformationen fortsättas i trenne hufvudriktningar: med afseende på *kyrkan*, så att lifvet och ljuset i församlingen alltid tillväxte i kraft och klarhet; i afseende på *staten*, så att den samvetsfrihet reformationen påyrkade, blefve fullständigt genomförd äfven i det borgerliga samhället, och slutligen i afseende på *skolan*, så att den kristliga upplysning bibeln skänker, allt mera komme att framstråla i sitt förhållande till de kristnes oföränderliga tro. Denna tro skulle således icke blott bevisa sig såsom den seger, hvilken öfvervinner verlden, utan ock ständigt fördjupas i sitt eget element, ständigt tilltaga i kristlig visdom och kunskap, ständigt af den hel. Skrift utvecklas, så att den i dopet genom det skapande ordet pånyttfödda och genom nattvarden lifligt underhållna invärtes gudsmenniskan måtte blifva "till alla goda gerningar skicklig". En sådan kraft till det andeliga lifvets *utveckling*, men icke till dess *alstring*, tillägger det skrifna ordet sig sjelf. All skrift af Gud ingifven är, enligt 2 Tim. 3: 16, nyttig till lärdom, till öfverbevisning, till rättelse och till tuktan i rättfärdighet, att en Guds menniska må varda fullbordad och till alla goda gerningar skicklig. Gudsmenniskan är således redan för handen, innan någon uppfostran medelst det *skrifna* ordet kan komma i fråga; ty hon är född af den oförgängliga säd som är *lefvande* Guds ord, uttaladt i dopet, som är *nya födelsens* bad, men för att växa och förkofra sig måste hon hålla sig till det *skrifna* Guds ord. Deri eger hon att forska alltjemt och på egen hand, blott ledd af sanningens ande, alltmer tillegna sig det allehanda af ordets guddomliga kraft, som till lif och gudaktighet tjenar och som oss skänkt är genom Hans kunskap som oss kallat hafver genom (sin) herrlighet och dygd (2 Pet. 1: 2).

Grundtvigs afvikelse från Luther i fråga om det skrifna guddomliga ordets kraft gjorde naturligtvis stort uppseende och ansågs af många som ett betänkligt kätteri. Allt Guds ord, mente man, vore ju lika lefvande och kraftigt, det förliknades ju ock vid en smältande eld och vid en hammare, den der berg sönderslår, vid ett tveeggadt svärd, som går igenom tills det åtskiljer själ och ande, merg och ben o. s. v.

Detta gällde visst, svarade G., om Guds ord κατ' ἐξοχήν, så väl om det profetiska som det apostoliska, framför allt om enfödde Sonens, hvars "tal var med väldighet" och som sjelf betygat, att "hans ord äro anda och lif"; men hvilken andelig menniska hade ej af egen erfarenhet förnummit en icke blott betydlig, utan väsentlig skilnad mellan "eviga lifsens ord" och allt det öfriga, vare sig af historisk, poetisk eller didaktisk halt, som bibeln innehåller? Hvem hade väl funnit sig lika uppbygd t. ex. af Josua bok som af Samuels eller af Mose böcker, af Ruths bok som af Hjobs, af Salomos Predikare som af Salomos Höga Visa? I Gamla Test. funnes visserligen Guds ord; men man finge ej taga skalet för kärnan. Och månne ej en sådan skilnad bevisade sig för det kristliga medvetandet äfven Nya Test:s heliga skrifter emellan? Hvilken andefullhet, hvilket djup af rikedom på lif, ljus och alla himmelrikets krafter hos Johannes i jemförelse med de synoptiske evangelisterna och hos Paulus i jemförelse med både Jakobs epistel och Judæ! Och hvad vidare angick apostoliska trosbekännelsen, hvilken förunderlig pregnans och hvilken oändlighet af idéer möter oss icke der! Huru vida öfverträffar den ej, icke blott andra församlingens symbola, utan äfven mången dogmatisk afdelning i den hel. Skrift, ehvad man ser efter innehållets djup eller efter omfattningens vidd! Ha vi icke der och i de sakramentala instiftelseorden det mest adeqvata uttryck för Evangelii urgamla lära, för kristendomens första lefvande tro och bekännelse? Är ej hvarje afvikelse derifrån ett steg bakut, ett bortkommande från kristendomens ursprungliga karakter? Det är en tradition, en παράδοσις som bär sig sjelf vitnesbörd, och som ej behöfver någon annan historisk bekräftelse än den, att hon återfinnes så långt tillbaka i tiden som forskningens ljus räcker. Ty ännu har ingen kunnat uppvisa hennes datum i historien; så långt man kan följa det kristliga dopet tillbaka, har det varit åtföljdt af en bekännelse, och så länge ingen orkar bevisa att detta varit en annan än den apostoliska tron, som vi än i dag bekänne, så hafva vi rätt att antaga henne för den äkta kristliga. Visserligen hade mången påstått motsatsen, frågande bland annat, hvarför så väl denna bekännelse som hela "Dåbspagten" icke finnes i uttryckliga ord upptecknad i de äldsta kyrkofädernas skrifter, men dervid har man sett förbi att dessa författare just med flit undvikit att uppskrifva den, emedan det var *de kristnas hemlighet;* de behöfde blott hänvisa dertill såsom till något som var alla kristna läsare bekant, och en sådan hänvisning återkom på många ställen hos

dessa kristenhetens första skrifställare. Att nu med Clausen i "Månedsskrift for Litteratur", h. V. (der han anmäler Lindbergs "Historiske Oplysninger", 1830, i hvilka denne för första gången offentligen förklarat sig för Grundtvigs åsigt af "Dåbspagten") pocka på ett *direkt* historiskt bevis, att den apostoliska tron blifvit oförändrad bibehållen alltifrån apostlarnes dagar, det måste alltid förblifva en orimlig fordran. Emellertid fortsättes detta orimliga påstående än och återkommer i ny, fast oförändrad upplaga, hvar gång en Rudelbach, en Hjort, en Gisle Johnson eller en Magelsen tager på sig den stränga kritiska uppsynen för att vräka den Grundtvigska åsigten, denna *lefvande* väg till den lefvande sanningen.

Den 24 Nov. år 1831 ingick ett sällskap af troende kristna, med Spandet och Lindberg i spetsen, med en ansökan till kungen att "utan någon kostnad eller något besvär för staten få tillåtelse att bilda en fri menighet med pastor N. F. S. Grundtvig och pastor L. Siemonsen (kapellan vid garnisonskyrkan i Köpenhamn) till församlingslärare". Sedan de i all underdånighet, men frimodigt motiverat sin ansökan från statskyrkans bekanta sorgliga tillstånd, tillade de: "Om den tro vi i denna menighet vilja bekänna och om det förhållande hvari vi önska stå till konung och fädernesland, vilja vi icke närmare utveckla oss, enär vi hoppas, att redan den önskan att få pastor Grundtvig till vår prest måste vara hela Danmark en borgen för att intet samfund skulle kunna stå i ett hjertligare förhållande både till den lutherska kyrkan och till det danska folket." Vid denna ansökan voro förklaringar af båda de resp. presterna, att de voro redo att åtaga sig befattningen, jemte följande ord af G. bifogade: "Jag förklarar och betygar, att efter den erfarenhet jag i 25 författareår och i 20 embetsår gjort och med den grad af kristlig upplysning jag uppnått och många gånger ovederlagd har utvecklat, är en kyrklig skilsmessa mellan de gammaldags Lutheraner och de nymodiga oundvikligt nödvändig, och det likaså mycket för borgerlig enighets och fri vetenskaplighets som för den kristliga samvetsfrihetens och den menskliga ärlighetens skull . . . och jag ser då icke rättare än att skilsmessan sker på lämpligaste sätt, när det tillåtes de prester, hvilkas samvete icke längre tillåter dem att bekläda embete i statskyrkan, att derifrån utgå med deras, många eller få, åhörare, och i kyrkligt hänseende sörja för sig sjelfve . . . Det är allom veterligt, att jag i mer än 20 år med mun och penna arbetat på att bringa statskyrkan till dess förlorade öfver-

ensstämmelse med lagarnes föreskrift och de symboliska böckernas klara innehåll; men då nu det oaktadt omständigheterna så sällsamt invecklat sig, att just vi måste anhålla om tillåtelse att utträda ur statskyrkan, så är det klart, att å ena sidan äfventyrar staten icke det minsta vid att inrymma en så billig önskan, och å den andra skulle ett afslag sätta regeringen i den obehagliga ställningen att bruka hårdhet mot *dem* i statskyrkan som dock onekligen hafva lagen och historiens berömliga (priselige) vitnesbörd århundraden igenom för sig." Remitterad från det kongl. kancelliet till biskopens och presternas utlåtande, afstyrktes naturligtvis denna ansökan, och det af H. G. Clausen i fördömmande ordalag. Det kunde ej vara tvifvel underkastadt, hvad parti regeringen skulle taga: hon fann den förutsättning, hvarifrån de sökande utgått, lika obevist som förnärmande, och tvänne borgersmän, som inlemnat ansökningen, blefvo uppkallade för biskopen, att han skulle öfvertyga dem om det ogrundade och otillbörliga i deras begäran. Den 2 Febr. 1832 utföll *det nådiga afslaget* derpå, och detta afslag fann G. så afgörande, att han få dagar derefter för första gången infann sig i den församling som hölls på "Kalkbrännerierna", och predikade öfver de orden: Här är oss godt att vara, här vilja vi bygga oss hyddor. Nästa söndag predikade han åter, men då var trängseln omkring talaren så stor, att man måste vara betänkt på en större lokal för dessa sammankomster. Den 27 Febr. s. å. blef G. instämd för "politiet" och jemte pastor Siemonsen och mag. Lindberg, hvilken senare varit konventikelvärd på Kalkbrännerierna, hotad med arrest. Då gick han till biskopen samma dag och lät denne veta, att han nästa gång ämnade hålla sammankomst på Christianshavn, der ett "loftrum blifvit inredt till bönesal". Detta föranledde d. v. biskopen, *P. E. Müller*, en from och eftergifvande man, att följande dagen skrifva till kancelliet och tillstyrka regeringens medgifvande åt G., som ju vore ordinerad prest, fast icke mer tjenstgörande i statskyrkan, att hålla dansk aftonsång i Fredriks tyska kyrka. Detta beviljades redan den 1 Mars, så att G. nästföljande söndag höll sin första predikan i nyssnämnde kyrka "*såsom fri predikant för fria åhörare,* men utan att få utföra någon af de öfriga presterliga funktionerna". Friheten var alltså ej stor, men isen dock bruten åt det frikyrkliga hållet och ett vederbörligt erkännande lemnadt åt församlingen att få sluta sig kring en lärare, som hade dess förtroende. Medgifvandet väckte naturligtvis stort bekymmer inom högkyrkan, hvilken redan stod på så

svaga fötter, att den dervid skadades. Ett tag till af en sådan Simson, och hela byggnaden skulle ramla — utan att dock begrafva honom under ruinerna! D:r *Mynster* var nu åter framme och skulle hålla igen, men hans hand var för svag att hejda rörelsen. I en suckande afhandling "Om Udträdelse af den Danske Statskirke" fann han Grundtvigs och hans vänners påstående "i alla hänseenden orimligt och oförsvarligt". De socken- och prestbundna menigheternas odrägliga samvetsbörda och förtryck var icke att räkna mot den oordning, som skulle inträda i kyrkan, om detta exempel vunne efterföljd. Efterföljd vann det icke, ty på landet fanns ingen Grundtvig, och i hufvudstaden hade den troende församlingen tills vidare nog af honom såsom själasörjare. Aftonsången i Fredriks kyrka på Christianshavn blef alltmer besökt, och der skulle G. nu komma att predika in på åttonde året eller tills han blef anställd såsom prest vid Vartou. Emellertid underlät han ej att alltjemt påyrka samma frihet åt andra, som den, man beviljat honom personligen. Men i stället för att längre följa honom i denna föga varierade strid och se honom åter invecklad i nya konflikter med prelater och byråkrater, de der ej kunde smälta den seger han redan vunnit, än mindre fördraga, att han postulerade fullkomlig religionsfrihet och sockenbandets lösning, detta Grundtvigs "prætereaque censeo", må vi här gå litet tillbaka och se honom i en annan verksamhet. Som folklig författare hade han, alltifrån den tid han öfversatte Saxo, haft årligt statsanslag för att fortsätta sina antiqvariska studier och sin forskning i nordens häfder; men åren 1829—31 fick han understöd af kungen till tre engelska sommarresor, dem han företog närmast för att undersöka de anglosachsiska handskrifterna i Englands större biblioteker. Närmaste resultatet af dessa forskningar lemnade han i "Bibliotheca Anglo-Saxonica, Prospectus for the publication of the most valuable Anglo-Saxon. manuscript". Dessa resor skulle icke blifva utan sin stora frukt och inflytelse på behandlingen af den äldre danska historien; men för att kunna draga riktig fördel utaf dem hade också G. underkastat sig ett arbete som vitnar om den makalösa flit och ihärdighet, hvarmed han alltid omfattat hvarje uppgift af större intresse. Ett drag deraf, såsom ganska karakteristiskt, må vi här meddela:

Då G. första gången, år 1829, skulle anträda sin resa till England, "tog han", skrifver F. Barfod, "en stor engelsk ordbok för sig och genomgick den ord för ord, och släppte ej ett endaste ord, om än

han skulle gå hela dagar, förrän han funnit ett fullt betecknande danskt uttryck derför. På detta sätt ville han lära — engelska! En af hans vänner träffade honom vid detta arbete och anmärkte med allt fog: på det sättet lärer du ju likväl i grunden icke engelska. Dertill svarade G.: det har jag längesedan uppdagat, men så lärer jag danska dervid, och det är ännu bättre. — Och han höll i så länge, tills han var färdig med sitt arbete."

År 1826 hade G. utgifvit "Danske Höitidspsalmer til Tusindårsfesten". Dessa gå till större delen i den högre choren, de äro Davidiska slag på högstämda strängar, lika sublima och mäktigt hänförande som skaldens "Kvädlinger eller Småkvad" af 1815 äro naiva och intagande. "Psalmer ved Jubelfesten 1817" ligga emellan och bilda öfvergången från den ena tonarten till den andra. Jemför man nu så väl dessa som "Roskilde-Riim" (1814) och hans ännu tidigare och, som vi tro, *första* poetiska försök "Iduna, en Nyårsgave" (1810) med "Heimdall, Dansk Nyårsgave for 1816" och "Nyårsmorgen, Et Riim" (1824) och "Krönike-Riim til Börnelärdom" (1:a uppl. 1829, 2:a uppl. 1842) och det större "Sangvärk til den Danske Kirke", I—II (1838—41) och "Nordiske Smådigte" (1838) och "Phenix-Fuglen" (1840) och "Jule-Sange for Caroline Amalies Asylbörn" (1842) och "Skov-Hornets Klang mellem Skamlings-Bankerne" (1844) och "Påske-Cantate" (1846) och "Danske Kämpeviser til Skolebrug" (1847) och "Fest-Psalmer" (1850) — så finner man väl Grundtvigs egendomlighet öfverallt, men också, att denna egendomlighet är förunderligt rik och omfattande, ja som naturen sjelf, enligt Tegnér, "ständigt vexlande och dock densamma".

Grundtvigs *politiska* menniska har framträdt dels i hans skrifter, dels i hans riksdagsmannaverksamhet. Till en början och flera år bortåt var han, såsom utgången ur romantiska skolan, mäkta betagen af den monarkiska heroismen, ja i detta stycke så absolut som någon. Hans poetiska sinne anslogs tidigt af det patriarkaliska konungadömets fantasmagorier, och han läste med Geijer "folkets historia i dess konungars". Men hvad det led, blef den spegeln honom både för dunkel och för trång. Nordens ursprunglinga frihetslif och sjelfstyrelse, nationernas periodiskt återkommande kraftfulla och segerrika protester mot våldet ofvanefter visade honom en annan och bättre sida af Skandinaviens historia; och totalbilden af dess utveckling tog för Grundtvig som för Geijer en ny gestalt. De lemnade "stugan" ungefär samtidigt, den förre blott mindre märkbart eller rättare mindre plötsligt

än den senare. Beggederas emancipation var en följd af beggederas åt de resp. nationernas egendomliga karakter riktade historiska betraktelse. Här är icke tillfället att gå i detalj med denna Grundtvigs öfvergång från den romantiska uppfattningen af tingens gång till den motiverande, äkta pragmatiska, den Schlosser-Gervinska. Denna öfvergång är betingad af många omständigheter, dem rummet nu ej tillåter oss att framställa, helst det är att befara, att vi redan alltför mycket tagit läsarens tid i anspråk för att lägga Grundtvigs *kyrkliga* personlighet i dagen. Denna är också mera utomordentlig än hans politiska. Rörelsen i danska kyrkan har dessutom varit af systematisk beskaffenhet och successiv: småningom har den arbetat sig igenom dess hela organisation; rörelsen på det politiska fältet i Danmark deremot tog ett stort och väldigt språng, här var den *revolution,* på det kyrkliga området mera *reform,* och Grundtvig var reformatorn. Just deraf var det en nödvändig följd, att biografen längst stannade vid hans kamp för kyrkans befrielse. Att han kraftigt och oförtröttad deltagit i den för statens, är nogsamt bekant. Hans parlamentariska vältalighet ger föga efter för hans kyrkliga; den förra har till och med ett företräde framför den senare, det nämligen som ligger i parlamentets större utrymme för talarens *humor* och för dessa *qvickhetens* lusteldar, som äro bannlysta från predikstolen, der knapt *ironien* åt sig ännu häfdat det berättigande som den hel. Skrifts exempel likväl innebär.

Vi hafva redan påpekat några af Grundtvigs tillfällighetsskrifter af politiskt innehåll, t. ex. den af år 1810: "Er Nordens Forening önskelig?", desslikes adressen "Til Fädrelandet om dets Tarv og Farer", 1813, och "Europa, Frankrig etc.", 1815, hvartill må läggas "Politiske Betragtninger med Blik på Danmark og Holstein", 1831, "Udkastet til en ny Trykkelov fra Litteraturens side betragtet", 1845, "Danskeren, et Ugeblad", I—IV, 1848—51, "Om Forslaget til en ny Valglov", 1848; och för öfrigt en otalig mängd af bidrag till åtskilliga politiska blad och tidskrifter, t. ex. "Politivennen", 1804 (i sjelfva verket Grundtvigs offentliga framträdande som författare), "Nyt Aftenblad", 1826, "Skandinavisk Nytårsgave", 1828, "Kjöbenhavnsposten", 1838, "Dannevirke", 1839, "Fädrelandet", 1844—58, Barfod og Brandts "Dannebrog", 1853—55, m. fl.

Af sin fordna församling i Prästö blef G. vald till medlem af "den grundlovgivende Rigsforsamling", der hans verksamhet skulle blifva ganska inflytelserik (se Fr. Barfods "Den grundlovgivende Rigsforsam-

lings Historie", 1849). Det var tydligt, att han här skulle ställa sig på det konstitutionella partiets sida, lika visst som att hans gamle vedersakare, Mynster och Oersted skulle finnas på den motsatta. Är någon frisinnad i kyrkligt hänseende, kan han näppeligen vara servil i det politiska, och likaledes tvärtom; ty ingen medveten och genomtänkt frihetssträfvan förnekar sig på något af det menskliga lifvets områden. Är man deremot slafviskt sinnad i ett, så är man det gerna i allt, så framt man vet till sig och om man eljest är med karakter begåfvad.

Vid åtta riksdagar har G. varit danska folkets representant och alltid funnits bland förkämparne för ett folkligt framåtskridande. Alltid hafva hans medborgare lyssnat till hans stämma, och vid sist förflutna riksdag saknade man honom med smärta. Han tyckes på fullt allvar ha dragit sig tillbaka från det sväfvande oefterrättlighetstillstånd, hvari danska politiken på en senare tid råkat, och hade således denna gång ej "ställt sig" som kandidat. Gäller det att rädda fäderneslandet, torde frihetens 76-årige veteran än en gång infinna sig på den parlamentariska arenan. Ty åldern trycker honom ej, han är ännu spänstig som en man omkring 50-talet. Han predikar som vanligt hvarje söndag i Vartous kyrka, arbetar som vanligt vid sin skrifpulpet, lemnar som vanligt bidrag till så väl politiska tidningar som kyrkliga, vetenskapliga och estetiska. Icke längesedan läste vi i "Dansk Kirketidende", der han i många år varit medarbetare, en nekrolog af G. öfver *Spandet*. Det var en Davidstår öfver Jonathan, en Johanneströst vid den ädle vännens graf. *G. Busck*, den käraste och äldste bland Grundtvigs ännu lefvande embetsbröder (*P. A. Fenger* vore väl den ende, som kunde göra B. den platsen stridig), finner ingen annan skillnad mellan G. förr och G. nu, än att han är mera kärleksvarm, mera innerlig, stilla och saktmodig både som menniska, talare och skriftställare än fordom. "Jag har följt Grundtvig", sade Busck en gång till en af deras gemensamma vänner, "under alla tre stadierna af hans predikan; först predikade han tron, så hoppet, nu kärleken: jag har hört G. som Petrus och som Paulus, nu är han en Johannes."

Den dagen G. fyllde 70 år* (d. 8 Sept. 1853), tillbragte han i en stor krets af vänner på Gammelkögegård, hos sin dåvarande svåger, hofjägmästare Carlsen. Då öfverlemnades honom genom Busck "under ett för tillfället lämpligt tal" ett legat på 7000 riksbanksdaler,

* Nära ett par tiotal af år fick Grundtvig upplefva. Han afled den 2 sept. 1872.

hvartill bidragen blifvit insamlade i Danmark och Norge, och för hvilken summa han anmodades att anlägga "en Dansk Folkehöjskole", den han efter sina egna grundsatser skulle organisera och bestyra. Tre år derefter hade han hela verket i ordning, så att högskolan kunde i november 1856 öppnas å den dertill inköpta lokalen, gården Marielyst vid Köpenhamn. Till föreståndare för denna förträffliga inrättning, så egen i sitt slag, hade G. utkorat en af sina yngre vänner, teol. kandidat *C. F. Brandt*, *L. Helvegs* bekante medredaktör af "Dansk Kirketidende" och af "Dannebrog", den han utgaf i förening med *Fr. Barfod*.

Vi böra här ej förbigå Grundtvigs bidrag till ännu en kyrklig tidskrift af senare datum, nämligen kandidat *Kragballes* "Kirkelig Samler" (1855—58), enär det var dessa bidrag, som i betydlig mån ådrogo G. biskop *Martensens* ovilja, den der slutligen brast lös i den bekanta bannlysningen för donatism, en högtrafvande bulla som G. kastade ifrån sig med luthersk munterhet och humor.

Den sista seger, Grundtvig vann åt kyrkans frihet, var *sockenbandets lösning*, den 4 april 1855, en uppgift för hvilken han då arbetat "med mun och penna" i nära 30 år, och hvars lyckliga genomförande väl må anses som kronan på alla hans kyrkliga reformer. Det var i den striden hans gamle vän *Spandet* åter som en hjelte stod vid hans sida och omsider förmådde sjelfva regeringen att förelägga detta förslag för danska riksdagen. Då biografen i juli 1857 hade ett längre samtal med G., var hans sista ord en uppmaning åt reformvännerna i Sverige att af alla krafter arbeta för samma idé.

V.

Förf:s frikyrkliga sympatier med deraf följande "skrapa" af domkapitlet i Lund [1].

År 1856 utgaf förf. en broschyr med titeln "Statskyrka eller frikyrka?" Skriften var tillegnad dr. A. Sandberg i Madesjö medelst följande vackra dedikation [2]

---

[1] Jemför Studentminnen I, sid. 182.

[2] Vi begagna här tillfället nämna, att Studentminnenas första del var tillegnad åt d. v. docenten i Lund, n. v. kyrkoherden S. Cavallin, och andra

Snart äro sjutton år förlidna sedan jag sist med dig personligen sammanträffade. Det var i Madesjö, sommaren 1838, vid en kyrklig kongress, der, om jag rätt minnes, nära fyrtio prester, representanter af Sveriges fyra sydligare stift, kring dig voro församlade och der församlingsombud af menige allmogen till ett antal af flere hundrade, utom dina egna åhörare, somliga boende på ända till 20 mils afstånd från hvarandra, hade kommit tillhopa för att med presterna rådpläga i en stor folkangelägenhet [1]. Vid detta sammanträde utsåddes månget sanningens frö som sedan, på vidt åtskilda orter, burit frukt i välsignelse. Den tiden var full af förhoppningar, det var begynnelsen till en ny vårgrönska i andens verld inom vårt fädernesland. De sköna, varma solskensdagarne i Madesjö förgäter jag aldrig; och hur kär du varit mig alltifrån den tid vi kamperade tillsamman i Lund 1822—1826, båda i de dagarne docenter vid Karolinska universitetet; kärare vann jag dig likväl då och djupare hade vårt samlif blifvit rotadt från den tiden vi börjat mera lefva för folket än för vetenskaperna.

Sedan dess har jag följt dig från min aflägsna vrå på din offentliga bana, der du alltid framstått som en medborgerlighetens och församlingens man, som en trogen förfäktare af fosterlandets väl och af kristendomens sanningslif i det gamla Sverige. Dina strider och bekymmer har jag delat, och när du rönt någon liten framgång åt dina rastlösa bemödanden, har det fröjdat mig såsom förebud till kommande större segrar.

Om ej alla tecken bedraga, stundar här en reform, i sammanhang med så många andra *pia desideria* för vår kyrka. En del af dessa har jag sökt uttala i den lilla afhandling jag härmed tillegnar dig såsom ett ringa uttryck af den stora högaktning och broderliga tillgifvenhet jag för dig hyser.

Må Gud förläna dig nåd att ännu en längre tid verka för kristlig sanning och rätt i vårt arma fädernesland och må du före din bortgång från denna oroliga verld få se en skymt till svenska kyrkans befrielse från det verldsliga regementet [2]!

Farhult Amosdagen 1855.

---

delen åt Onkel Adam. Eftersom emellertid dessa dedikationer, i olikhet med ofvanstående, blott innehålla enskilda vänskapsbetygelser, har utg. ej funnit skäligt att reproducera dem.

[1] Jemför Studentm. I, sid. 203.

[2] Dr. Sandberg afled år 1876.

Som prof på anda och stil i denna broschyr, anföra vi följande utdrag:

Alldenstund Herrans apostlar ej organiserat någon kyrka, utan lemnat den organisationen åt församlingarne sjelfva, verkade dessa på fri hand omkring 300 år, innan någon *statskyrka* blef inrättad. Det låg i sakens natur, att en stridande, från alla håll ansatt och förtryckt församling ej kunde bilda någon statskyrka, ty en sådan förutsätter yttre fredligt förhållande till staten. Emellertid hade kristna kyrkor blifvit planterade på alla trakter af den odlade verlden och under blodiga förföljelser arbetat sig fram på rent andelig väg genom tidehvarfvet. Nu blef den "heliga allmänneliga kyrkan" sammandragen till statskyrka, till en verldsmakt som med köttsliga vapen lade folkslagen under sig. En bedröflig uppkomst af statskyrkan! Exemplet afskräckte likväl icke från att gå samma okristliga väg. Väl tog romerska statskyrkan längre fram en annan gestalt än den våldsamma cäsareopapistiska som Konstantinus gifvit henne och som under hans efterträdare vidare utbildats, men den af Gregorius d. st. grundlagda papocäsarianismen blef en icke mindre vidrig gestalt. Beggedera formerna tjenade dock, hvar på sin tid, till högre providentiela ändamål, och hvem vill neka "den öfverkorsade hedendomen" ett stort och afgjordt företräde framför både polyteismens, panteismens och ateismens, ja framför sjelfva deismens hedendom? Under begge den katolska kyrkans former uppfostrades dock både hela menigheter och många enskilda för Guds rike, och fastän statskyrkans bekännelse till Kristum i allmänhet var blott en yttre och således ingalunda utgjorde något starkt föreningsband, någon *andelig* enhet mellan statskyrkans alla medlemmar, var dock tron på Kristum såsom saliggörande erkänd af alla de läppar som åkallade verldsåterlösarens namn. Huru mycket öfvertro och muntro der än vidlådade den bekännelsen; otro och nådeförakt, barbarisk vildhet, legaliserad omenskligbet och annan i religionens namn proklamerad styggelse voro dock af sjelfva papismen bannlysta ur kyrkan. Och detta var dock ingen så obetydlig vinst för vårt slägte under dess vandring till den kristliga civilisationens mål.

Småningom upptäcktes dock både afsigtligt svek och sjelfbedrägeriet i papismen. "Reformatorer före reformationen" uppträdde i mängd och vitnade ända till blods mot den romerska statskyrkans elände. Både lärde och lekte, både munkar, prester, statsmän och konungar orkade ej längre erkänna "Kristi ståthållare på jorden". Hela

församlingar utbröto sig ur "den allena saliggörande kyrkan", och nationer följde efter. Kom så verldshistoriens störste man, med uppslagen bibel i sin hand, med en fattig syndares bekännelse i mun och hjerta, med lefvande Kristustro i själen, med bönekraft som en Josua och med hjeltemod som en David. Mot en sådan kämpe i Kristi rustning kunde påfvens interdikt och kejsarens riksakt ingenting förmå. Det var nu slut med all yttre maktfullkomlighet: andens makt, den enda fullkomliga, måste erkännas, och Luther bygde en ny kyrka, men en *statskyrka*, som blef mönster för flera landskyrkor. Frikyrkans idé var honom, om icke främmande, dock opraktisk. Emellertid rensade han kyrkan från otroligt mycket ogräs och undanröjde många förmögladе stycken ur både författning, kult och lärobyggnad. Kyrkotukten låg honom ock särdeles om hjertat, men i denna punkt blef Luthers reformation mindre genomförd än Calvins. Luther klagade icke heller sällan öfver disciplinens obestånd i flera nya evangeliska landskyrkor i Tyskland. Och papeocäsarianismen hade öfverallt fått sitt banesår, men cäsareopapismen reste mångenstädes åter upp hufvudet. Fräckast likväl under Henrik VIII i England, der den längre fram koaliserade episkopatet till statskyrkans ohjelpliga skada. Derifrån den monarkiskt-biskopliga högkyrkans ännu qvarstående många "ruttna köpingar". I Sverige tecknade det sig i begynnelsen bättre, men stormen mot biskoparne gick olyckligtvis öfver, med anledning af en messallians inom Gustaf Wasas slägt. En fränka till konungen hade förälskat sig i en af Stockholms "läsemästare", och för att bevara älskarinnans rang blef hennes käraste upphöjd på — Svea Rikes erkebiskopsstol [1]. Så räddades underligen hela svenska episkopatet. I det öfriga Skandinavien gick reformen ej heller till botten, oaktadt alla en Bugenhagens och Tausens bemödanden. Endast i Tyskland, Holland och Schweiz hade episkopalismen blifvit afskaffad.

Under Karl XI blef den monarkiskt-biskopliga statskyrkan fullfjädrad i Sverige, och dess afkomma frodas ännu ibland oss. "Sveriges kyrka är ett verldsligt påfvedöme, en statsanstalt", säger en stor författare [2]. "Det evangliskt lutherska presterskapet är Sveriges rikes huskaplaner. Detta förhållande mellan stat och kyrka är i lag full-

[1] Se Biografiskt Lexikon öfver namnkunnige svenska män, 20 B. 1 H. pag. 75. Jemför skildringen af slägten Wånga i samma Lex. 21. B. 298.

[2] Om svenska kyrkans och skolans angelägenheter af J. H. Thomander. Sthm 1853.

ständigt bestämdt — — — kontraktet är skrifvet och underskrifvet. Staten kan bryta kontraktet, när han vill, och drifva hela statskyrkan på porten, om honom behagar. Kyrkan, såsom kyrka, har ingen sjelfständighet. Staten beslutar öfver *kyrkans lif och död:* han gör detta icke genom den starkares rätt som gäller i alla länder; han gör det efter skrifven rätt, när honom behagar." I detta vårt statspåfvedöme delar konungen makten med biskoparne. "Hvarje biskop med sitt kapitel har en stor makt i sitt stift och kan göra sig nästan huru mycket som helst oberoende af regeringen. — — Biskoparne i Sverige äro så vigtiga personer och deras ynnest, särdeles under mera invecklade förhållanden, kan vara regeringen angelägnare än regeringens ynnest kan vara dem tillbaka" (anf. st.) "Denna omständighet, heter det vidare, modificerar betydligt statspåfvedömet och förvandlar det i smått, mer eller mindre, till samma slags påfvedöme som det hvaraf romerska kyrkan har lemnat ett så stort exempel."

Alla dessa brister i den svenska statskyrkan oaktadt, är hon dock i sig sjelf ingalunda att förkasta. Det är dock godt att hafva en kristlig *nationalbekännelse*, en ren evangelisk *lära*, erkänd af staten. Det medgifves att bekännelsen tills vidare är *svag*, emedan den kan vara blott läpparnas, att tron ofta är endast *bokstafs*-tro och *mun*-tro; men den nominela kristendomen är ju likväl en skrifven och underskrifven *lag*, en förbundsskrift mellan kyrka och stat, som åtminstone har värdet af en urkund. Bekännelsens bokstaf är tydlig, urkunden bindande, utan förbehåll och utan undantag, lagen i sig god, blott den efterlefves. Och *kartan kan blifva sanning.* Bokstafvens ande kan vakna, symbolen få lif igen, ordet återtaga sin makt öfver själarne och det kyrkliga medvetandet slå upp ögonen. Hvad skola de då se? Sanningen i traditionen, rikedomshalten i de besvurna formerna, andekraften i bekännelsen. Men hvem skall väcka detta kristliga medvetande i statskyrkan? Hvad medel synes Gud hafva valt för att uppfriska och irörelsebringa den kyrkan inneboende kraften?

Frikyrkan är icke alldeles densamma, som religionsfrihet. Den af Gustaf III beviljade religionsfriheten t. ex. var dock något helt annat än frikyrklighet. Ljusvännernas, Svedenborgarnes, Frimurarnes, Unitariernas, Irvingianernas med fleres religionfrihet likaledes. Religionsfriheten är egentligen blott en indulgensfordran, men frikyrkan har ett mera positivt innehåll. Den är 1:o af kristlig karakter, 2:o af kyrklig. Den står ej utanför statskyrkan, ännu mindre utanför för-

samlingen. Snarare kunde man säga att frikyrkan är *församlingen uti statskyrkan.* Hon har samma bekännelse, som statskyrkan, hon är statskyrkans klara medvetande, statskyrkans innersta tanke. Hvad som i statskyrkan ofta är blott yttre strikt observans, är i frikyrkan samvetsgrann helig handling; statskyrkans högtidliga *confiteor* är frikyrkans djupa känsla af synd och skuld, statskyrkans *credo* frikyrkans hjertliga förtröstan, statskyrkans kult frikyrkans "skäliga gudstjenst," med ett ord: statskyrkan lefver mera i former, frikyrkan mera i idéer. Men idéernas herravälde är en öfversvinnelig makt, och ju mer man lefver i idéer, desto starkare, friare och djupare lefver man. Den kyrkliga slentrianens formväsen deremot förslafvar och slappar det religiösa sinnet. Det är endast ofria själar som fångas af statsreligionens tomma prakt och stela ceremonier. Men Guds rike kommer icke med utvärtes åthäfvor, det består icke heller i ord, utan i kraft. Och kraften är alltid på frikyrkans sida. Hvad skulle väl statskyrkan förmå i striden mot en sådan idé, som hennes egen inneboende princip, mot den progressiva kraft, som är hennes eget, mer eller mindre sjelfmedvetna lif? Det är ju i sjelfva verket ingenting annat, än att bekriga sig sjelf. En onaturligare strid än statskyrkans med frikyrkan kan ej tänkas. Det är skalets strid mot skalets kärna, blomkalkens strid med blomkronan, formens strid med sitt svällande innehåll. Eller måhända vore det mera träffande att förlikna statskyrkans strid mot frikyrkan med mjölmassans strid mot den inkastade surdegen, eller en rutten verlds mot andeligt salt. Ty frikyrkan är fermentet i statskyrkan, den förra är saltet, som skall störa och uppfriska det som dö vill i den senare. Denna behöfver blott vidga sina skrankor för att lemna anden rum och så sjelf lefva ett rikare lif. Sådant besinnas dock ej alltid af frikyrkans män. De betrakta ofta statskyrkan som en *tvångsanstalt*, men det är hon icke i sin idé, och de hämmande momenter, som tilläfventyrs vidlåda henne, skola bortfalla för frikyrkans älskareslag. Må hon blott blifva rätt förstådd, må man blott begripa att vårsolen ej har motstånd uti den i vinterkyla stelnade jorden och att det multnande fröet ej ofredas af de varma junistrålarne. Taktiken har å ömse sidor i vårt kära fädernesland icke varit hvad den borde. Å ena sidan har man trampat, å den andra pockat. Ett ireniskt ord, en eftergift, en försonande åtgärd har sällan förnummits. Utmaningar hafva hopat sig från båda lägren. Den statskyrkliga konservatismen, stegrad till absolutism, har framkallat radikala försök, der pro-

gressionen blifvit motad. Ultramontanska dekreter och moskovitiska ukaser mot våra formlutheraner hafva drifvit dessa till ytterligheter som frikyrkans äkta målsmän ingalunda godkänna. De moderata statskyrkliga hafva äfven djupt beklagat dessa kyrkostyrelsens hårdhändta tilltag, hvilka hotat att spränga kyrkan. Förbistringen är stor i landet och blir med hvar dag större. Riksdagen rasar mot läseriet, lagskipningen våldför sjelfva Regeringsformens 16 §., den kyrkliga lagstiftningen hvilar, regeringen bannlyser, landshöfdingarne döma i religionsmål, fiskaler, fogdar och landsmän basta och binda konungens undersåter för öfverträdelse af en föråldrad stadga, ja af en okristlig. Och presterna? Det lägre presterskapet håller pligtskyldigast klappjagt efter konventiklar, häradsprostarne förmana mot enkannerlig gudstjenst, skolstyrelserna gifva första och andra varningsgraden åt dugliga och nitiska skolmästare när de på lediga timmar läsa Guds ord eller sjunga en psalm med skolbarn och deras resp. föräldrar. Och domkapitlen försumma sig ej heller. De vaka strängt öfver konventikelplakatets helgd, öfver predikningarnas i lag föreskrifna längd, öfver prestkappobrukets behöriga iakttagande, öfver bindenycklens förmenta missbruk och dylikt, strängare än öfver sabbatens helgd, öfver förbudet mot villfarelser och svärmerier, eder och svordomar och andra oseder, strängare än öfver ett underlydande presterskaps lära och lefverne. Prest, som predikar lögn och drafvel, prest som svär, super eller säljer bränvin, prest som spelar och dobblar, dansar eller annars beter sig ohöfviskt, som skinnar och stjäl m. m. skall enligt kyrkolagen, af domkapitlet ovilkorligen afsättas, men hur många draflande, svärjande, supande, bränvinsbrännande och försäljande, kort och tärningspelande, dansande, äktenskapsbrytande, prejande, bullersamma och áreförgätna prester lemnas icke till och med utan *varning* af våra biskopar och deras *coadjutores?* En ung prest, så är oss från trovärdigt håll berättadt, lefver i sin fars hus, i ett presthus, tillsammans med en qvinna och sitt med henne aflade barn, utan att vara vid henne vigd, andra exempel att förtiga. Öfver presternas sjelfförgätna lefverne suckar församlingen kanske ändå icke så mycket som öfver den förlegade och rostlupna, eller sväfvande och oklara, osaltade, oandliga och obibliska *lära* som uppdukas af våra eländiga sjusofvare på så många predikstolar. Sjelfva altartjensten finner församlingen vara moderniserad, stympad och klanglös, hvarför hon deraf låter sig mindre uppbygga, och ingen lärer kunna neka att de s. k. nyböckerna äro ett våld mot församlingens kristliga

och kyrkliga sinne. Hvad under då att hon tröttnar vid all den lösa maten och längtar tillbaka till Luthers och hans andeförvandters kärnfriska tungomål, och till de lefvande vattenbrunnar, ur hvilka de gamla böckerna hemtat sitt saftrika, oljade språk? Men huru har man från högre ort bemött ett sådant behof? Har man icke velat tvinga det uthungrade folket att låta sig nöja med den magra kosten? Är det icke en fortsatt andelig svältkur, hvarmed man trott sig kunna bota den steniska sjukdomen? Har man icke fått höra hånande ord från vederbörande om "religiöst pjunk och — pjoller", om den "bornerade folktron", om "trånga" själsvilkor, om "nervositet", om "brist på upplysning", om "halsstarrig envishet hos partiet" m. m.? Emellertid har församlingen *tagit sitt parti*, att uteblifva från kyrkorna, och på fri hand hålla enkannerlig gudstjenst, att sjelf döpa sina barn, att sjelf gifva sig den H. Nattvarden, och när detta blifvit bestraffadt, i stora skaror utvandra från fäderneslandet för att på fädernas vis få dyrka sina fäders Gud."

I Lundateologernas organ, "Svensk kyrkotidning" gjordes "Statskyrka eller frikyrka" till föremål för en skarp recension, hvarpå förf. svarade i broschyrform medelst ett "öppet sändebref och genmäle".

Det var blott alltför tydligt, att de vördige fäderna i Lund icke kunde i stilistik talang mäta sig med förf. De togo derför sin skada igen genom att vid första tillfälle praktiskt hämnas. Ett sådant erbjöd sig ock redan samma år, som "Statskyrka eller frikyrka" utkommit med ty åtföljande polemik. Om detta lilla inqvisitionsmål, med anledning deraf att lekmannapredikanter fått uppträda i Farhults kyrka, finnas närmare upplysningar uti följande bref från Ahnfelt, skrifna till d. v. kyrkoherden i Hesslunda Henrik Schönbeck:

Farhult 26/10 1856.

Då jag i tisdags var ute på en promenad och mot skymningen tittade in hos gubben Falck [1], hade han just fått förordnande af domkapitlet att hålla visitation i Farhult för att skaffa kapitlet svar på 8 frågor i anledning af den klagoskrift der mot mig blifvit inlemnad.

Hvilken dag Falck kommer att utsätta denna visitation, är mig ännu ej bekant, men jag tror att kungörelse derom kommer till nästa söndag, och det lät äfven på gubben som han ämnade hålla den på en söckendag. Detta kan göra mig detsamma, men hvad jag ogerna

---

[1] Kontraksprosten i Luggude härad J. M. Falck.

ser och hvaremot jag äfven protesterade, var det att han ämnar lysa till *gällstämma*, i st. för att kalla *hela församlingen*, ty på gällstämma komma endast sockenstämmeledamöter, och dessa ("mannana") äro mera beroende af L. A. & komp. än *samtlige* församlingsmedlemmarne äro det. Det är derför ej omöjligt att gällstämman gör ett med de klagande, och detta vore förargligt. Det mesta beror dock af visitators förstånd att behandla denna sak. Hade t. ex. du eller C. O. blifvit förordnad till visitator, skulle protokollet säkert kommit att se annorlunda ut än som nu troligen blir fallet. Kunde du derför göra dig ledig i nästa veckas början att helsa på Falck och instruera honom, gjorde det visst godt, men icke vill jag att du för min skull gör dig mycket omak, ty bär gubben sig dumt åt, så öfverklagar jag hela akten såsom icke öfverensstämmande med domkapitlets kyrkliga ordres, att nämligen höra församlingarne, icke gällstämman.

Farhult 2 nov. 1855.

För några dagar sedan skref jag och anmodade bror vid tillfälle besöka vår gemensamme vän och häradsprost i en viss angelägenhet. Nu skulle jag gerna vilja kontramandera en sådan resa, alldenstund jag af hans kungörelse, som på söndag kommer att från mina predikstolar uppläsas, ser att han vill vara domkapitlet hörsam och således kallat, icke till gällstämma, såsom han af begynnelsen tänkt, utan till visitation med församlingarne. Denna visitation har han utsatt till fredagen den 16 november klockan 10 f. m. i Farhults kyrka. Dervid kommer enligt ordres 8 särskilda frågor att af visitator framställas, 2 eller 3 på mig och de öfriga på församlingen. Frågorna på mig äro visserligen snart besvarade, men de öfriga icke så. De äro tydligen dikterade af en viss skadefröjd, om icke åstundan att få mig i fällan. Komme jag än dit, torde jag dock utan stor svårighet reda mig derur. Helst ville jag emellertid att församlingen skulle ge mig rätt i en fråga, der jag just velat försvara församlingens rätt. Utan min eller någon annan förståndig menniskas närvaro är det dock fara värdt att saken vid visitationstillfället förfuskas. Skulle du ej vilja vara denna förståndighet och tillåta mig lemna dig uppdrag att å mina vägnar framlemna mina svar och sedan öfvervara hela akten? Saken är den, att jag ej vågar i den kalla kyrkan och i kall årstid riskera en förkylning som kan bekomma mig illa. För att försvara mitt uteblifvande, har jag läkarebetyg som jag bifogar mitt svaromål. Sjelf frånvarande skulle

jag, utan fullmäktig som ser upp och bevakar min angelägenhet, kunna i något stycke få en dementi, hvilken ej kan tänkas, om jag har någon på stället som kan interpellera eller falla in der sådant kunde vara af nöden. Nu vet jag ingen kamrat på närmare håll som jag skulle vilja anförtro dessa partes, ty presterna i Kullen dela ej mina åsigter om lekmannarätt i församlingen. Gör mig derför den tjensten och kom att blifva min riddare den 16 november, d. v. s. kom dagen förut och tag vägen om Wälinge, der du kan göra dig bekant med handlingarne. Skjuts- och dagtraktamente består jag naturligtvis. Det är mycket både nytt och gammalt som jag så illa förglömde sist du var hos mig, Den 15 november måste mycket hafva utvecklat sig både inom kyrka och stat som kan förse oss med stoff för 2:ne dagars samspråk. Låt oss hålla på plogen gemensamt.

Med omgående måste du svara din Paulus.

Vidare skrifver förf. i ämnet till Öresundspostens utgifvare, F. T. Borg:

Farhult den 9 nov. 1855.

Nästa fredag den 16 dennes kl. 10 f. m. skall häradsprosten Falck enligt order hålla biskopsvisitation i Farhults kyrka med anledning af mot mig till högv. domkapitlet ingifna klagomål deröfver att jag låtit obekragade personer uppträda i våra kyrkor med nykterhetstal och predikningar. Biskopens frågor, som vid detta tillfälle skola framställas så till mitt som till församlingens besvarande, äro likaså pekorala som biskopliga. Har du lust att höra huru de komma att besvaras, så kom hit den dagen och locka Wieselgren och Cervin m. fl. väl rustade lekmän att göra sällskap. Samma dag på e. m. tänker jag hafva en liten broderlig rådplägning mellan prester och lekmän om åtskilliga af dagens "brännande" frågor. Jag har redan inbjudit åtskilliga af våra frikyrkligt sinnade att möta här den dagen.

Välkommen således till din vän

P. G. A.

Några dagar senare heter det i ett bref till Borg:

"Du frågar huru det gick vid visitationen i Farhult häromdagen. Sv. "I den natten fingo de intet". Stackars vårt domkapitel, som väl här trodde sig ha fått mig i fällan."

Resultatet blef som ofvan antydt blott en s. k. skrapa af dom-

kapitlet, öfver hvilken förf. vid många tillfällen gjorde sig lustig men för hvilken han i sin ordning ock tog revanche genom en sarkastisk dedikation af sin året derefter (1857) utkomna öfversättning af *Karl Schwarz*, "Bidrag till den nyaste teologiens historia." Eftersom denna dedikation onekligen är ett praktstycke i den ironiska stilen, anföra vi densamma här:

"Till den vidtberömde teologiska fakultetens herrar ledamöter i Lund, enkannerligen dem, som skrifva i "Svensk kyrkotidning".

För lärdomen och vettet har jag alltid hyst stor vördnad. En domprost, en professor eller adjunkt, helst i teologiska fakulteten, har alltid i mina ögon varit något särdeles upplyftande. Redan som skolpilt såg jag upp till sådana storheter såsom till föremål för min oförgripliga högaktning. Jag var alldeles betagen af beundran för en Wåhlin, en Hylander, en Helstenius och Hallenborg. Som student kände jag denna menlösa respekt ökas, och det var helt naturligt, ty ju mera man kommer i beröring med teologiens store, desto mer imponera de. Ännu i dag finner jag det vågsamt och obehörigt att mäta teologiska lärare med samma instrument som begagnas till värdemätare af andra medlemmar utaf ett svagt och skröpligt menniskoslägte. Bedömmer man dessa patres efter vanligt uppskattningsvärde, kommer man alltid att på dem förgripa sig. Att mäta berg med tumstock vore icke mindre orimligt än att nalkas sådana lärdomshjeltar med förnuftets och tankens allmänt gällande mått. Genom sjelfva sin naturväxt och sin samhällsställning äro de höjda öfver lagen och berättigade till särskildt afseende; man måste alltid komma ihåg deras privilegier och hvad de representera. På så sätt kan man en hel lifstid igenom bevara sin första barnsliga föreställning om teologie professorer, adjunkter och doktorer.

Såsom ett ringa vedermäle af sannskyldig veneration för akademisk, särskildt teologisk lärdom, tillegnar jag herrarne detta lilla arbete. Enär offret är alldeles obetingadt af allt annat än besagda känsla, vill jag icke hafva det betraktadt annorlunda. Jag vill icke varda ansedd så förmäten, som skulle jag dermed t. ex. hafva velat afbörda mig det ringaste af den tacksamhet jag är herrarne skyldig för alla de enskilda ynnestprof och förbindligheter, med hvilka herrarne täckts fängsla mig. Detta vill jag på annat sätt, i hela min vandel och umgängelse erkänna. Det skall alltid vara min stolthet att med herrarne hvar för sig stå på vänskaplig fot och att, hvar helst tillfälle dertill erbjuder sig, "äta ett mått salt" tillhopa med herrarne. En uppmuntran för

mig skall det äfven städse förblifva att af herrarne varda erkänd såsom en ringa medarbetare i vetenskapens tjenst och i kyrkans.

Det lilla arbete jag tillegnar herrarne, är således blott ett mycket svagt uttryck af min erkänsla för alla de lärdomar och förmaningar herrarne i "Svensk kyrkotidning" meddelat sina läsare. Om vi enfaldige prestmän på landet icke i denna värderika tidning haft likasom ett rättesnöre eller en kompass för våra teologiskt-politiska meningar, hvart skulle vi då tagit vägen i denna förvillelsens och söndringens tid?

Herrarne äro alle lärda och om svenska kyrkan högt förtjenta män. Herr domprosten Bring är dock både den mest förtjente och den lärdaste. Ingen har uppoffrat sig så helt för den goda saken som herr domprosten. Herr professor Sundberg är den som dernäst vågat mest och mest gifvit sitt lugn till spillo för att förfäkta kyrkans bestämda ordning. Herr adjunkt Flensburg har icke heller hållit sig undan. Herr adjunktens stil är dock icke så uppöfvad som de äldre kollegernas, icke så lätt och behaglig som professorns, icke heller så oljad och sublim som domprostens.

Men — hvarför skrifver aldrig herr adjunkt Olbers i "Svensk kyrkotidning"? Herr adjunkten har ju både stil och vetenskaplig metod, saknar ej heller innehåll. Herr adjunkten skall till och med hafva det "tjockaste kyrkoblodet" i sina ådror; hvarför icke låta några droppar deraf inflyta i den lärda tidningen? "Är då detta en verld att fördölja dygder uti?" frågar jag med en af de aderton i svenska akademien.

Ett ögonblick var jag frestad att tro det herr adjunkt Olbers vore den som i n:o 18 af "Svensk kyrkotidning" för 1856 anmält den bok, hvilken jag nu i öfversättning tagit mig friheten tillegna herrarne alla tre. Snart fann jag dock att herr adjunkten var oskyldig. Mot slutet af denna anmälan förråder sig författaren mer än tillräckligt. Den är skrifven med ovanlig sakkännedom och oväld. Recensenten har för tillfället varit vid godt lynne; detta har likasom skärpt hans blick för sådana ting som Schwarz i sin bok afhandlar. Får jag icke be rec. äfven till det bästa anmäla denna min öfversättning deraf? Rec. blefve då också i tillfälle att liqvidera en liten skuldfordran som jag hos rec. af Sv. kyrkot. har innestående. Jag fick ju aldrig något svar på mitt lilla "genmäle" i fjol. Det vore icke för snart att nu komma med ett litet "tack för sist". Bruket är sådant goda vänner emellan.

Att herrarnes vänskap för mig efter detta skall stiga, det är min glada förhoppning. Schwarziska boken är den bästa förklaring öfver herrarnes teologiska sträfvan och kyrkliga tendens. Hvar herrarne med sina studier äro hemma och hvart herrarne ämna sig, skall här för hvarje svensk läsare blifva tydligt. Somliga af herrarnes andliga fäder hafva redan upphunnit resans mål. I sin tur och ordning hinna herrarne äfven fram.

Särskildt tror jag det skall intressera svenska församlingen att här få se, på hvilken rättsgrund herrarnes kyrkobyggnad hvilar. Enligt Schwarz' historiskt-kritiska boutredning äro herrarne på svärdssidan nära beslägtade med juristerna Stahl och Leo [1]. Dermed vill jag dock icke hafva sagt att herrarne äro klädde i stål eller i lejonhud.

Med skyldig vördnad tecknar den vidt berömda teologiska fakultetens

hörsamme tjenare

P. G. Ahnfelt".

På denna dedikation följer en utförlig orienterande inledning af öfversättaren, både till form och innehåll ganska märklig, men kanske förutsättande för mycken filosofisk och teologisk bildning hos läsaren, för att kunna lösryckt senteras; vi nöja oss derför med att derur citera de sista sidorna, så lydande:

"Öfversättaren, som sjelf lärt så mycket i denna lilla bok och der fått nyckeln till så mycket som varit honom gåtlikt i vissa af samtidens teologiska ställningar och förhållanden, gör sig förvissad, att mången med honom skall blifva författaren tack skyldig för den orientering han här gifvit åt sakerna, och för den ledtråd han lemnat genom den ofta förvillande labyrinten af de olika vetenskapliga och kyrko-politiska riktningar som i våra dagar korsa och skära hvarandra, ja stundom öfverfara eller plötsligt afbryta den väg de sjelfva tagit. Ty hvilka sjelfmotsägelser finner man ej alltjemt hos eljest rikt och högt begåfvade män, sådana som en Löhe, en Delitzsch, en Kahnis! Hvilken förvillelse griper ej här och der in i en eljest klar och fri andes tankegång! Huru grumlar ej den snöda, beställsamma prakticismen rätt ofta en för öfrigt ren uppfattning af kristendomens sanningar! I detta verk blir man oupphörligt påmind om tyskarnes verldsbekanta brist på praktiskt förstånd och på organisationsförmåga. I det kyrkliga lifvet, lik-

---

[1] Tvänne beryktade reaktionära skriftställare.

som i det politiska, vidlåder dem gemenligen samma taktlöshet, så snart det kommer an på att konstruera annat än teorier och vetenskapliga systemer. Gemenligen blir det antingen en lös och lätt spindelväfnad, der endast flugmenniskor varda fångade, eller en tung mekanisk inrättning, hvari ingen tänkande, rörlig menniska kan trifvas. Den tyske anden kastas oupphörligt mellan formalism och positivism, den spelar jemt emellan de finaste och mest abstrakta kategorier å ena sidan och de plumpaste åtgärder och "anstalter" å den andra. Än sväfvar han i metafysikens luftiga molnregioner och bygger sig bo i fantasiens väsenlösa himmel, än slår han sig ned i den skröpliga verklighetens trängsta former och vill binda lifvet vid skråordningar. I detta afseende är den Hegelska spekulationen, med alla dess tillämpningar på natur, konst, stat och kyrka, tyskeriets bästa representant. Stundom förflyktigar och spiritualiserar den allt, stundom kondenserar och försinligar den allt, icke begripande att verlden hvarken är ett logiskt räknestycke, eller en poetisk fata morgana, lika litet som den är en oorganisk massa eller en prosaisk förbannelse. Att verldslifvet är ett oändligt rikt och oändligt bildbart objekt, hvarpå det af sitt troslif medvetna menskliga subjektet har att öfva sig, för att alltmer utvidga kristendomens herravälde på jorden, det är den praktiska teologiens och den äkta historiska konstens hemlighet, och detta är äfven den genomskinliga bakgrunden i författarens teologiskt-historiska panorama.

Denna djupare religionsfilosofiska bakgrund tyckes helt och hållet vara förborgad för red. af "Svensk kyrkotidning", som i septembernumret för i fjol anmäler det Schwarziska arbetet. Recensenten deklamerar väldeliga mot författarens "spekulativa kristendom", mot hans förmenta "förkastande af hvarje Wundertheologie och af alla dogmatiska läror", mot hans "negativa riktning", mot hans "hårda omdöme om den s. k. nya ortodoxien och dess representant Hengstenberg" så väl som mot hans förmenta förkärlek för de Wette, Strauss och Baur, mot hans djupa inskärande i svallköttet af förmedlingsteologien och dess förruttnade supranaturalism, mot hans förkastande af "Richard Rothes teologiska kruditeter", mot hans underkännande af unionsteologien och den s. k nylutheranismen, mot hans sympatier med "protestantische Kirchenzeitung" och ändtligen mot hans alltför stora uppskattande af "licentiaten H. Krause och extra ordinarie professorn Karl Schwarz, (sic!) de begge herrar och män hvilka den teologiska framtiden tillhör". För

d:r Kahnis står, i recensentens ögon, prof. Schwarz "långt tillbaka i religiös och kyrklig fasthet och redbarhet, i förmåga att tyda samtidens andeliga signaturer" (?). "Schwarz' "liflighet och glans i framställningen" förnekas icke, men det är "en mefistofelisk skicklighet i att upptäcka och framhålla det menskligt skröpliga och förgängliga i hvarje riktning och karakter. Han är mera karikatur-målare, än porträtt-målare. Teckningen blifver så lik och dock så hemskt och fruktansvärdt olik."

Dessa grava beskyllningar anser sig öfversättaren skyldig att bemöta. Författarens "spekulativa kristendom" förtörnar här en af desse män som sjelfve gjort sig kända för allehanda dogmatiskt spekulerande i hrr Martensens och Langes anda. Dessas töckniga och på många ställen spräckta spegel anstår rec. bättre än Schwarz' klara och helfärdiga. Sådant är icke att undra öfver. I den förra skådar han sitt eget lekamliga anlete, och hvem är icke glad att igenkänna sig sjelf i ett skimrande trollglas? Den "dogmatiska spekulationens epigoner" äro kött af rec:s kött och ben af hans ben. De arma teologie studenterna i Lund, för hvilken denna spegel alltjemt framhålles, veta nogsamt hvar skon klämmer rec. Det är icke så godt att släppa det ruttna köttet till för en sådan knif som prof. Schwarz'. Den skär säkert, i stället för att blott "rispa huden". Det skulle vara en fägnad att en gång se rec. försöka vederlägga författarens spekulativa kristendom, att se honom försvara sina hjeltar. Här har han endast bekänt de senare och slagit näfven i bordet mot den förre. Låt honom först ur Skriften bevisa sin dogmatism, innan han utdömer den Schwarziska spekulationen. "Vi se nu genom en spegel uti ett mörkt tal, säger Paulus, men då ansigte mot ansigte; nu känner jag endels, men då skall jag känna't, såsom jag ock känd är." Aposteln Johannes vidkännes äfven, som bekant är, en kristlig spekulation. Den af rec. fördömda kritiken torde ock vara bibliskt berättigad. Evangelisten Lukas är kanske i detta stycke ett litet föredöme att akta på

Hvad den s. k. "Wunderteologien" anbelangar, är det blott i sällskap med "die Willkürtheologie" som den af vår författare förafskedas. Det godtyckliga i en viss skolas teori för undren har varit alltför frestande för honom för att icke tagas för hufvudet. Någon egen lära om undren har han i detta arbete alls icke framstält; men väl har han på många ställen erkänt det stora, absoluta undret. Att såsom rec. låta honom förneka läran om Kristus "menniskoslägtets frälsare", är

oförsvarligt missförstånd, måhända mera kortsynt, än illfundigt. Rec. eger till äfventyrs ej det mått hvarmed en sådan författare som prof. Schwarz kan mätas. Huru litet passionerad denne är för den "negativa riktningen", kan läsaren bäst se i hans omdöme om negationens män, sådana som De Wette, Strauss, Baur och hela Tübingerskolan. Ett är att med Schwarz erkänna en författares eller en skolas mission och historiska nödvändighet, ett annat att vara fången i deras doktriner, och det senare skall ingen med skäl kunna förevita denne författare. Deremot lärer ingen ärlig teolog kunna förtänka honom, att han är något förgrymmad mot den matta "förmedlingsteologien", mot den oklara och sväfvande "unionsteologien", så väl som mot den "stundom oreflekterade, stundom tendentiösa stats- och hofpredikantsteologien" samt med den fanatiska "konfessionalismen". Att den sistnämnda ohjelpligt förderfvat sin sak i en Kliefoths, Petris och Vilmars vilda utsprång, lärer ingen kunna bestrida, som är i stånd att läsa denna bok och att följa författaren i hans framställning af dessa herrars fullt konseqventa utveckling, hvilken nödvändigt drifver dem ända in i den allena saliggörande kyrkans sakramentala läror och lagar. Har icke äfven t. ex. Vilmar redan fått ihop sina sju sakramenter, om än något olika numrerade och rubricerade än katolicismens? Rec., som i flera föregående nummer af "Svensk kyrkotidning" tröttat sina läsare med Vilmar och hans visdom, känner förmodligen, huru långt denne "öfverlutheran" vågat sig i sin "Theologie der Thatsachen". Har rec. ännu bekommit sin hjeltes senare produkt: "Diabologien", så lärer han der fått se nya "Thatsachen", som ej kunnat annat än fägna rec:s teologiska hjerta. Der förtäljer den lärde mannen oss mycket egna och trovärdiga saker om djefvulen och hans kroppsliga uppenbarelser i våra dagar och särskildt för hr Vilmar, som säger sig med lekamliga ögon hafva sett den lede fienden uppstiga ur den öppnade afgrunden för att anfäkta sin vedersakare. Kampen beskrifves såsom ganska förfärlig; men hr Vilmar berömmer sig af att ändå till slut hafva afgått med segren. Detta är icke figurligt taladt; det är att förstå efter bokstafven, och den, der icke vill tro på den historiska sanningen af denna djeflauppenbarelse, han får sin dom af hr Vilmar i de strängaste ordalag. Om denne författare yttrar "Svensk kyrkotidning" i detta årets augustinummer, sidan 246: "I sin helhet betraktad, är denna skrift ("die Theologie der Thatsachen wieder die Theologie der Rhetorik") af ett så starkt och heligt allvar, en så djup och

gedigen uppfattning af det kyrkliga lifvets momenter, att vi högligen önska författaren förmåga och tillfälle att klarare genomtänka sina egna åsigter och göra sig bättre reda för deras förhållande till samtidens kyrkliga och teologiska riktningar". Jemför man detta lilla elogium åt "ny- och hyper-lutheranismens" ypperste man med det videtur, red. af samma tidning består prof. Schwarz kan detta senare näppeligen tillvinna sig förtroende. Skönligen visar sig här att red. ej kan bedöma sitt folk, att den är föga berättigad att fälla utslag emellan samtidens olika kyrkliga och teologiska riktningar. "Den, som icke vill tro red. när den stämplar prof. Schwarz, såsom en rationalist, en Straussian, en trons förnekare, en teologiens Mefistofeles, hotas emellertid med drygaste ansvar. Red. af "Svensk kyrkotidning" har gjort hvad hon kunnat: hon har rört på sitt trummskinn, ja på ortodoxiens stormklocka, för att varna svenska allmänheten från att taga en så ogudaktig bok i handen."

Som läsaren finner, är detta ett djerft och oförfäradt språk i förening med mycken sakkunskap. Det skarpaste angrepp, förf. riktade mot hvad Kierkegaard kallade den officiela kristendomen, torde emellertid vara att finna i en anonym broschyr, som 1859 utkom på L. J. Hiertas förlag under titeln: *"Kan en menniska utan andligt sinne och andlig kraft vara tjenlig att förvalta andans embete?"*

Aftonbladet egnade åt denna broschyr följande anmälan:

"För många, ja för flertalet af våra läsare skall kanhända vigten af omförmälda, i denna lilla skrift ombepröfvade fråga undfalla uppmärksamheten. Hvarje läsare, som dömmer efter sitt enkla, sunda okonstlade förnuft, skall otvifvelaktigt genast vara färdig att med ett obetingadt *nej* besvara densamma, och anar helt säkert icke, att han med detta nej råkar i strid med vår besvurna kyrkliga grundlag, *den augsburgiska bekännelsen.* Åttonde artikeln i denna bekännelse lyder nämligen: "Ändock Guds församling egentligen är de heligas och rätte kristtrognas samqväm; dock medan uti detta lifvet många skrymtare och ogudaktige deribland funne varda, derför är medgifvet bruka sakramenten, som genom ogudaktlige blifva utskriftade, efter Kristi egna ord, Math. 23. På Mose stol sitta de skriftlärda och fariséer; allt det de bjuda eder hålla, det håller och görer, men efter deras gerningar görer intet m. m. Item att ordet och sakramenten för Kristi ordnings och befallnings skull äro kraftiga, ändock de genom ogudaktige personer varda förkunnade och utdelade. Här fördömas de donatister och

andra sådana, som neka vara medgifvet de ogudaktigas tjenst i församlingen och mena att den tjenst, som sker af ogudaktiga personer, skall vara onyttig och kraftlös."

Tvärtemot det vi hålle före, att hvarje oförvillad läsare skulle vara böjd att antaga, säges det alltså i den ofvan anförda artikeln, "att ordet och sakramenterna äro kraftiga ändock de" icke allenast genom personer utan andligt sinne, utan till och med "genom *ogudaktiga* personer varda förkunnade och utdelade", och fördömas de som "mena att den tjenst, som sker af ogudaktiga personer, skall vara onyttig och kraftlös".

Det är den bland teologer ofta behandlade stridsfrågan om denna artikels giltighet och sanning den anonyme författaren till ofvannämnde broschyr har understält allmänhetens bedömande. Och man må icke betrakta frågan som en blott teoretisk spetsfundighet, utan praktisk betydelse och vigt. Tvärtom, med det sätt, hvarpå denna fråga fattas och besvaras, sammanhänger på det aldra närmaste begreppet om kyrkan och prestembetet. Det är af denna anledning vi, framförallt vid början af en riksdag, då sannolikt ganska vigtiga kyrkliga angelägenheter bringas å bane, ansett oss böra fästa allmänhetens uppmärksamhet på den ifrågavarande skriften.

Tänker man, hvad vi väl måste göra, presterskapet såsom dertill kalladt, att det skall fortsätta Kristi eget och hans apostlars verk, att det skall lära och uti menniskors hjertan inplanta den höga himmelska sanningen, som är vårt ljus uti allt mörker, vår glädje uti all bedröfvelse, vår kraft uti all pröfning, så skall det otvifvelaktigt genast förekomma hvar och en såsom ytterst orimligt, derest man vill antaga, att någon skall vara skicklig till detta vigtiga kall, som icke sjelf är genomträngd af denna sanning, som han förkunnar. Hvad var det som uti kristendomens början satte apostlarne i stånd att midt under allt motstånd och alla förföljelser med så beundransvärd framgång förkunna evangelium? Hvad var det som kom dem att härför underkasta sig alla lidanden och försakelser, om icke det att deras egen själ var så genomträngd af det evangelium, som de framburo inför verlden? Har religionslärarens kall, ehuru under ändrade samhällsförhållanden, ännu en likhet med dessa den kristna sanningens första förkunnare, åtminstone så tillvida, att det är samma höga ändamål, Guds rikes förökelse, som religionsläraren ännu städse bör hafva för ögonen, så måste det med allt skäl slå hvar och en med förvåning, då det i augs-

burgiska bekännelsen påstås, att detta kall skall kunna utöfvas med nytta och kraft icke allenast af icke andligt sinnade utan till och med af *ogudaktiga* personer. Författaren ingår härmed i en ganska intressant och öfvertygande bevisning och vi skulle vilja afskrifva flere blad af hans ord om utrymmet medgåfve det. Han visar huru det är genom de stora fruktbringande tankar och idéer dem Gud ingifvit menniskor, han utförer sina verk i denna menskliga verld. ”När anden t. ex.”, säger han ”vill hafva någon ny sanning fram i verlden, tänder han först ljuset af denna sanning för någon enskild forskare, från hvilken det sedermera sprider sig och går från lärjunge till lärjunge så länge tills det ingår i allmänna medvetandet och blir en makt. Så varda lärjungarne allt flera, den ena menniskan verkar på den andra, men mästarens anda genom dem alla, och den sanning han först uttalat utvecklar sitt innehåll i och genom dem alla.” Han visar huru denna lag gäller inom andens alla olika sferer, huru ingen kan bli en skicklig musiker, utan öra för musik, ingen konstnär utan sinne för konst, ingen vetenskapsman, med mindre han införlifvat sig med den vetenskap, hvaraf han upptages, ingen statsman, med mindre samhällets ideal lefver i hans sinne och håg. Och utaf allt detta drager han den obestridliga slutföljden, att då så i hela omfånget af vetenskap, konst och statsmannaverksamhet menniskoanden måste vara sjelf hemma i det som han skall sköta med framgång och till allmän båtnad och välsignelse, detta framför allt måste gälla om det kall, som rörer sig kring menniskoandens egentliga centrum, eller hans egen upplysning, förbättring och förening med vår lifsurkälla. Derpå vänder han sig till det kristliga medvetandet, för att från dettas ståndpunkt visa, huru ingen i sjelfva verket kan vitna om det rätta, sanna och eviga lifvet, som icke sjelf är genomträngd af detta lifs sanning och kraft.

Men om nu detta kan synas ovedersägligt för hvar och en, hur har då en motsatt åsigt kunnat uppkomma? Om ingen konst kan vara till utan konstsinne hos hennes idkare och om det aldrig kan lända till statens väl, utom tvärtom måste lända till hans förderf och skada, att hans angelägenheter bedrifvas af män, som äro utan fosterlandssinne, och för hvilka det rätta samhällsidealet är främmande, hur skall då kyrkan, just ”de *heligas* samqväm” kunna med kraft och nytta tjenas af män, som icke allenast icke sjelfva äro genomträngda af den heliga anda i kraft af hvilken den kristna kyrkan från början vann sina seg-

rar öfver verlden, utan som till och med äro rent utaf ogudaktiga? Mången skulle knappast tro sina ögon, att en sådan artikel, som den ofvan anförda kunnat inflyta uti den augsburgiska bekännelsen, och ännu mindre föreställa sig att denna fortfarande skall inom kyrkans presterskap finna omhuldare och försvarare. Men också har detta icke kunnat ske utan ett stort och svårt affall från kyrkans ursprungliga idé. Historien förmäler om Numa, att han, på det att folkets sinnen måtte tyglas och fruktan för gudarne hos dem injagas, hos romarne anordnade offer och religiösa institutioner, och samma vidskepliga och dunkla föreställningar, som man förband med de förkristliga religionerna, inympades i någon mån redan tidigt på kristendomen och den kristna kulten. Hoppet om Guds rikes förverkligande i verlden, om öfvervinnandet af mörkrets och ondskans välde, förlorades allt mer ur sigte. Kristendomen blef betraktad som en af Gud anordnad nådeanstalt för troende individers frälsning ifrån de eviga afgrundsplågorna i ett annat lif, i stället för en kraft, som skulle genomtränga och hela alla menskliga förhållanden och ingjuta en ren anda i verlden. Likt hedendomen med sina offer och andra heliga ting, begynte äfven den kristna kyrkan förbinda med sina sakramenter hemlighetsfulla magiska verkningar; ett föreställningssätt, det ny-lutheranismen i våra dagar af all makt söker återupplifva. Tron blef en tro — icke på Gud och Kristus, icke på hans sannings kraft och hans rikes seger, utan ett obetingadt antagande af de dogmer, som af kyrkan inskärptes. Presterna sjelfva blefvo, hvad äfven judendomen och Egyptens prester varit, officianter i den kyrkliga institutionen, på hvilken snart namnet kyrka blef öfverflyttadt, och ett slags mellanmakt mellan Gud och den kristna menigheten, hvilkens läror och bud den senare obetingadt borde antaga och åtlyda. Tänker man sig nu presterna blott såsom sådana officianter eller kyrkliga ceremonimästare, så är detta onekligen ett kall, som icke allenast icke andeligt sinnade, utan till och med af verkligt ogudaktige kan handhafvas. Ty messa kan presten lika väl, om han annars har röst, antingen han är andligt sinnad eller icke, utdela sakramenten, viga och begrafva lika så, ja äfven såsom predikant upprepa de kyrkligt faststälda dogmerna, huru främmande för kristendomens hela anda och lif han må vara.

Men huru kunde reformationstidens män med begreppet kyrka förknippa sådana oandliga föreställningar, skall nu frågas. Med tacksamhet för deras mödor och värf måste erkännas, att högre föreställningar före-

svåfvade dem. Också definierade de ordet kyrka såsom de heligas och rätta kristtrognas samqväm, enligt hvad af ofta omförmälde åttonde artikel synes. Men dels kunde de icke skilja sig ifrån alla de orena elementer, med hvilka det gamla katolska kyrkosamfundet var behäftadt. Med sjelfva den kyrkliga institutionen förbundo de föreställningen om en kraft, som till och med oberoende af de handhafvande organerna skulle öfva sina pånyttfödande verkningar. Dels trodde de sig ock böra inrycka några ord till oroliga själars lugnande, då de väl insågo, att lika litet som det gamla, lika litet äfven det kyrkosamfund, som genom dem tillvägabragtes, alltid kunde påräkna till sina presterliga tjenare män, som drefvos af oskrymtadt nit för Kristi sak. Men om nu detta icke heller ens i närvarande tid kan påräknas, ett är att medgifva detta, och ett annat är att medgifva det andans embete, till och med då det handhafves af sådana män, kan vara nyttigt och kraftigt, eller främja de ändamål, som med detsamma åsyftas. Men staten går ej straxt under till och med om de män, som äro satta till ledare af hans värf, icke alltid äro upplysta fosterlandsvänner, ehuru detta länder icke till ett folks väl, utan till dess skada; så går ock icke kyrkan straxt under, till och med om ulfvar i fåraklåder någon gång skulle inmänga sig bland de rätta herdarne. En annan sak är, der detta förhållande försvaras, eller der man vid sjelfva den kyrkliga institutionen fäster en sådan betydelse, att denna skulle främja Guds rikes förökelse, till och med oberoende af dess organers andliga sinne. Men att ett sådant föreställningssätt är utrotadt hos vårt presterskap, det visade sig vid förra riksdagen vid religionsfrihetsöfverläggningarne; och otvifvelaktigt förklaras af detta låga och verkligt okristliga begrepp om kyrkan till det mesta det fenomenet, att kyrkans män kunna begära lagars tvång för nedtystandet af motståndare uti strider, som andliga till sin natur, också blott genom andans kraft kunna utkämpas.

Vi äro den anonyme författaren [1] tack skyldiga för hans ord till utredandet af en fråga, som framför allt i närvarande tidpunkt är af stor betydelse".

[1] Att prosten Ahnfelt var författaren, framgår otvetydigt af hans brefvexling med Hierta. Anonymiteten var eljest noga bevarad.

Första delens innehåll.

Kommentarier och tillägg.

Bref till och från P. G. Ahnfelt, hans minnesbilder och strödda uppsatser.

Rättelser.

Sid. 278 står *komfendium* i st. f. *kompendium.*
Sid. 284 står *pro* i st. f. *prot.* (förkortning af protokoll).
Sid. 289 står *Widarbrunnen* i st. f. *Urdarbrunnen.*
Sid. 293 står *Horreborn* i st. f. *Horrebow.*

